

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Економіко-правовий факультет

ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ

студентів, аспірантів та здобувачів –
учасників 78-ї звітної конференції
Одеського національного університету
імені І.І. Мечникова

Секція ЕКОНОМІЧНИХ І ПРАВОВИХ НАУК

19–20 травня 2022 року
м. Одеса

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ

ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ
студентів, аспірантів та здобувачів –
учасників 78-ї звітної конференції
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова

СЕКЦІЯ
ЕКОНОМІЧНИХ І ПРАВОВИХ НАУК

19–20 травня 2022 року
м. Одеса

ОЛДІПІУС

2022

УДК 33+34(063)
3-41

Відповідальний редактор:

Побережець О. В. – доктор економічних наук, професор кафедри обліку та оподаткування

Редакційна колегія:

Борисова Л. Є. – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування;

Добровольська Н. В. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного та господарського права;

Донченко О. І. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри загальноправових дисциплін та міжнародного права;

Кіріліна М. А. – старший викладач кафедри маркетингу та бізнес-адміністрування;

Кусик Н. Л. – кандидат економічних наук, завідувачка кафедри обліку та оподаткування;

Максімова Ю. О. – ст. викладач кафедри економіки та підприємництва;

Нарожна О. В. – старший викладач кафедри кримінального права, кримінального процесу та криміналістики;

Радченко О. П. – доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту та інновацій;

Святошнюк А. Л. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін;

Скороход І. П. – кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та підприємництва;

Степанова Т. В. – доктор юридичних наук, завідувачка кафедри конституційного права та правосуддя

*Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
економіко-правового факультету
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
(протокол № 8 від 12 травня 2022 року)*

Збірник тез доповідей студентів, аспірантів та здобувачів – учасників 3-41 78-ї звітної конференції Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Секція економічних і правових наук (19–20 травня 2022 р., м. Одеса) / відп. ред. О. В. Побережець ; ред. кол.: Н. Л. Кусик, А. Л. Святошнюк, Т. В. Степанова та ін. – Одеса : Олді+, 2022. – 380 с.

ISBN 978-966-289-639-8

Збірник містить тези доповідей студентів, аспірантів та здобувачів – учасників секції економічних і правових наук 78-ї звітної конференції Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, що відбулася 19-20 травня 2022 р.

Призначено для аспірантів та студентів спеціальностей юридичного та економічного напрямків, наукових працівників і викладачів, практикуючих юристів, менеджерів, бухгалтерів, фінансистів та економістів.

Відповідальність за зміст тез несуть автори.

УДК 33+34(063)

ISBN 978-966-289-639-8

© Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2022

Розділ 1

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ, ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Т.О. Азарова

студ. III курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: ст. викл. О.М. Нагуш

АНУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВОЮ МІЖНАРОДНОГО ДОГОВОРУ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ

Основним інструментом, що застосовується для правомірної діяльності держав на міжнародній арені, пріоритетом в законодавстві будь-якої сучасної держави, а також орієнтуючим фактором щодо поведінки цих суб'єктів, виступає саме міжнародний договір. Закріплені у ньому норми міжнародного права характеризуються розвитком, що надалі можуть унеможливити його юридичне існування та призводять до такого природного явища, як припинення дії цього договору. Одним із способів такого припинення виступає анулювання державою міжнародного договору. Навіть попри достатню юридичну урегульованість Віденськими конвенціями 1969 та 1986 років цього питання, воно залишається актуальним внаслідок помилок щодо розмежування понять «анулювання» та «денонсація», відсутності повного обґрунтування та закріплення чинників виникнення такого явища, а також подальших результатів.

Метою роботи є з'ясування підстав, їх особливостей та наслідків анулювання державою міжнародного договору.

Анулювання міжнародного договору являє собою відмову держави від нього у випадках, чітко визначених міжнародним правом. Така відмова – це односторонній акт, який не залежить від згоди на припинення дії договору іншого учасника [1]. Як наслідок, договір

повністю втрачає зобов'язальну силу для держав. Оскільки анулювання носить односторонній характер, для того щоб не було порушення принципу *pacta sunt servanda*, такі випадки повинні бути мінімізовані та наставати тільки з дійсно вагомих підстав.

Першою підставою анулювання міжнародного договору, що закріплена у п. 1 ст. 60 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1986 року, є істотне порушення договору одним із його учасників та полягає а) у такій відмові від договору, яка не допускається цією Конвенцією; б) у порушенні положення яке має істотне значення для здійснення об'єкта і цілей договору [2]. Доктрина каже про те, що істотним порушенням є порушення не лише істотних положень, які пов'язані з об'єктом та метою договору, а також важливого зобов'язання, або права, що впливає з договору [3]. Прикладом може слугувати анулювання Ліваном Ізраїльсько-ліванського мирного договору 1983 року. Відповідно до якого у ч. 1 ст. 1 вказується, що сторони погоджуються та зобов'язуються поважати суверенітет, політичну незалежність та територіальну цілісність одна одної. Вони вважають існуючий міжнародний кордон між Ізраїлем та Ліваном непорушним [4]. Але істотним порушенням цього положення є створення на території Лівану «зони безпеки», яка виправдовувала окупацію Півдня Лівану та тим самим суперечила положенню щодо його суверенітету та національній безпеці.

Другою підставою анулювання міжнародного договору відповідно до ст. 61 Віденської конвенції про право міжнародних договорів є неможливість виконання договору, якщо ця неможливість є наслідком безповоротного зникнення або знищення об'єкта, необхідного для виконання договору [2]. Таке зникнення повинно бути остаточним, а не тимчасовим. Таким чином автоматично може припинятись договір у випадку затоплення острова, усихання річки або зміни статусу держави-контрагента відповідно до принципів міжнародного правонаступництва. Прикладом останнього є відмова Уряду Марокко від визнання положень про розміщення американських збройних сил на своїй території, що було передбачено угодою 1950 року між Францією та США.

Третьою підставою анулювання міжнародного договору відповідно до ст. 62 є докорінна зміна обставин, що не передбачалася

учасниками на момент укладання договору [2]. Але в такому випадку повинні бути дотримані деякі умови. По-перше, відповідно до п. 43 рішення Суду ООН у справі про рибальство у водах, що прилягають до Ісландії 1973 року, повинна мати місце докорінна зміна обставин, які існували під час укладення договору, що призвело до радикального зміну обсягу зобов'язань [5]. На цю норму не може посылатися держава-агресор для звільнення від відповідальності внаслідок невиконання договірних зобов'язань. По-друге, така зміна не передбачалась сторонами договору і ці обставини не передбачались у самому договорі. По-третє, такі обставини є суттєвою підставою для згоди учасниками на обов'язковість договору. У рішенні про яке йшлося вище, такими обставинами виступали певні правила щодо зони виключних прав на рибальство, яка повинна складати 12 морських миль. По-четверте, такі обставини повинні все ще підлягати виконанню. Клаузула про незмінність обставин не охоплює виконання міжнародні договори, а також договори, що стосуються територіальних питань.

Враховуючи все вище викладене, можемо дійти до висновку, що анулювання міжнародного договору – це одностороння відмова від нього внаслідок його істотного порушення будь-якою стороною, неможливості виконання умов договору, а також їх зміни через обставин, що не були передбаченими під час укладання та призводить до повного припинення його зобов'язального характеру для держав.

Список використаної літератури

1. Грін О.О. Словник міжнародно-правових термінів / укладач О.О. Грін. Ужгород : ПП Данило С.І., 2010. 500 с.
2. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23 травня 1986 року. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_118 (дата звернення 15.11.2021).
3. Villiger M.E. *Commentary of the 1968 Vienna Convention on the Law of Treaties*. Boston, 2009. 1057 p.
4. May 17 Agreement. URL: <https://web.archive.org/web/20110614140922/http://www.lebanese-forces.org/lebanon/agreements/may17.htm> (дата звернення 13.05.2022).
5. Fisheries Jurisdiction (U.K. v. Ice), 1973. I.C.J. 3 (Order of Feb.2). URL: http://www.worldcourts.com/icj/eng/decisions/1973.02.02_fisheries1.htm (дата звернення 13.05.2022).

В.В. Горбачук
студ. I курсу
спеціальність «Право»
Науковий керівник: к. ю. н., доц. І.В. Борщевський

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА

Виникнення та поширення такого поняття як «право» викли- кало за собою заснування поняття «реалізації норм права», що є інструментом для того, щоб суб'єкти могли здійснити перетво- рення норм права в суспільну дійсність.

Актуальність теми полягає в тому, що важливість збільшення ефективності правореалізації необхідна для того, щоб ідеї зако- нодавця, які вкладалися в норму, втілювались в повному обсязі для врегулювання суспільних відносин. Проголошення державою прав, обов'язків, гарантій та наявність законодавства, що регулю- ють суспільні відносини не є, на жаль, гарантією їх реалізації. Тому держава повинна забезпечити ефективну реалізацію діючих норм права та створити усі необхідні для цього умови.

Правореалізація – втілення в життя соціальної волі, яка відо- бражається у вигляді загальнообов'язкових державно-владних велінь. Таке розуміння сутності правореалізації не відокремлене від соціального призначення права – бути регулятором суспільних відносин [1, с. 152]. Можна зробити висновок, що недоліки процесу правореалізації викликають стримування і обмеження соціальної волі, оскільки не дають їй втілитись в повному вимірі, чим викли- кають порушення прав, свобод і законних інтересів суб'єктів права.

Ефективність реалізації визначає ефективність права в цілому, як співвідношення між фактичним результатом дії норм права і тими соціальними цілями, для досягнення яких ці норми були прийняті. По-перше, для підвищення ефективності правореа- лізації необхідно зменшити кількість прогалин і колізії в зако- нодавстві. Прогалинами є дефекти оформлення державної волі, в неповному або недостатньому виконанні засобів юридич- ної техніки [2, с. 83–84]. Основними методами боротьби з ними є внесення змін і доповнень у закони, видання досконаліших

юридичних актів чи створення юридичного прецеденту, або укладання нормативного договору, ліквідування за допомогою аналогії закону й аналогії права, а також субсидіарного застосування права (міжгалузева аналогія). Аналогія закону – специфічний спосіб прийняття юридично значущого рішення у разі прогалин у законодавстві, що стосуються відповідного конкретного випадку [29, с. 36–37]. Аналогія закону може використовуватись у межах повноважень органу правозастосування та лише у виключних випадках, щодо відносин, які не врегульовані нормами права, але потребують правового регулювання. Пошук норми, що регулює аналогічний випадок, здійснюється спочатку в актах тієї ж галузі права, а у випадку відсутності – в іншій галузі права і у законодавстві в цілому. Суб'єктами використання аналогії на даний момент є лише судові органи, рішення яких у справі не повинно суперечити чинному законодавству, ґрунтується на додержанні матеріальних і процесуальних норм, не обмежує права і законні інтереси суб'єктів. Можливість застосування аналогії закону та аналогії права у випадку існування прогалин у нормативно-правових актах передбачено і законодавством України, зокрема ст. 8 Цивільного кодексу: «якщо цивільні відносини не врегульовані цим Кодексом, іншими актами цивільного законодавства або договором, вони регулюються тими правовими нормами цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, що регулюють подібні за змістом цивільні відносини (аналогія закону)» [3, ст. 8].

Іншим негативним фактором є колізія – розбіжності між окремими законами держави або суперечність законів чи судових рішень [4, с. 78].

Колізія норм права вирішується шляхом вибору того нормативного акта, що має бути застосований до конкретного випадку (юридичного факту). У випадку розбіжності між нормами, виданими одним і тим самим нормотворчим органом, застосовується акт, виданий пізніше, оскільки прийняття нової норми не завжди супроводжується скасуванням застарілих норм з одного й того самого питання. Якщо норми, що суперечать одна одній за змістом, містяться в актах, прийнятих різними органами, застосовується норма, прийнята вищим органом [5, с. 10–11]. Якщо міжнародним договором України, який набрав

чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору [6, ст. 19].

Окрім недоліків в законодавстві до проблем реалізації права необхідно також віднести суб'єктивні чинники, до яких належать умови здійснення правореалізації, а саме економічний і політичний устрій у державі, політична і правова культура в суспільстві. Негативний вплив на процес реалізації права має неналежне виконання своїх обов'язків посадовими особами, чи компетентними органами; недостатній рівень професіоналізму посадових осіб; корумпованість державно-правової системи, що викликає недовіру суспільства; недостатній рівень правової освіти громадян, що спричиняє незнання чи неналежну реалізацію ними прав і обов'язків, неможливість відновлення порушеного права. Тому важливо мотивувати суб'єктів правореалізації (як громадян, так і посадових осіб) до більш активної діяльності щодо реалізації прав і обов'язків, ґрунтуючись на законних, справедливих і соціально безпечних засадах.

Підсумовуючи сказане, можна зробити висновок, що для підвищення ефективності правореалізаційного процесу необхідно досліджувати механізм правореалізації, правові гарантії захисту прав, обмежувати вплив можновладців на правотворчість, підвищувати професіоналізм посадових осіб та правозастосовчих органів, створити механізм контролю за виконанням обов'язків посадових осіб і встановлення високої відповідальності за невиконання, підвищувати рівень юридичної освіти суспільства в цілому. Крім того, важливо створити максимально дієве законодавство, усунувши прогалини і колізії, шляхом внесення змін і доповнень у закони, виданням нових більш досконалих актів.

Список використаної літератури

1. Решетов Ю.С. Характерные черты реализации права. *Вестник экономики, права и социологии*. 2013. № 3. С. 152–158.
2. Лазарев В.В. Пробелы в праве. *Издательство Казанского университета*. 1969. С. 83–84.
3. *Цивільний Кодекс України*, 2003. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>. (дата звернення 13.05.2022)
4. Коталейчук С.П. Колізії в законодавстві: засоби їх виявлення та шляхи подолання. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2006. № 2. С. 78–84.

5. Криволапчук В.О. Юридичні колізії в законодавстві як елемент правового розвитку держави. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2009. № 6. С. 9–16.
6. Про міжнародні договори: Закон України від 29.06.2004 р № 50, ст. 540. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text> (дата звернення 13.05.2022)

Х.П. Кореновська

студ. I курсу магістратури

спеціальність «Право»

Науковий керівник: д. ю. н., доц. Є.Д. Стрельцова

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ МОРСЬКОЇ АРБІТРАЖНОЇ КОМІСІЇ ПРИ ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВІЙ ПАЛАТІ УКРАЇНИ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Стрімкий розвиток міжнародних економічних відносин, збільшення кількості зовнішньоекономічних спорів, у тому числі у сфері торговельного мореплавства, які потребують компетентного та ефективного вирішення навіть у нинішніх умовах, попри введення в Україні воєнного стану, сприяє підвищенню актуальності питання щодо міжнародного комерційного арбітражу як важливого та найбільш ефективного механізму мирного вирішення спорів у міжнародній морській торгівлі [1].

Отже, метою цих тез є виявлення та характеристика особливостей організації діяльності Морської арбітражної комісії при Торгово-промисловій палаті України (далі – МАК) – арбітражної установи України, що функціонує з 1994 року і у компетенцію якої входить вирішення спорів, що виникають у сфері торговельного мореплавства [2].

Метою і завданнями роботи МАК є організація взаємодії між суб'єктами підприємницької діяльності, зміцнення торговельних відносин між вітчизняними та іноземними суб'єктами морських праввідносин, вирішення спорів, координація взаємин суб'єктів господарювання з органами державної влади. У своїй діяльності

МАК керується Законом України «Про міжнародний комерційний арбітраж» від 24 лютого 1994 року, Положенням про Морську арбітражну комісію при ТПП України та Регламентом.

При дослідженні питання організації роботи МАК, в першу чергу, варто звернути увагу на її організаційну структуру, оскільки від правильного розподілу повноважень між структурними елементами органу залежить ефективність роботи. До складу МАК входять голова, двоє його заступників, арбітри, секретар та доповідачі.

Голова МАК, який водночас є головою Президії МАК, призначається Президією Торгово-промислової палати України (далі – ТПП України) за поданням Президії МАК строком на 5 років із числа осіб, включених до Рекомендаційного списку арбітрів МАК. До його повноважень входить організація діяльності комісії, її представництво у відносинах в Україні та за її межами, а також інші обов'язки, передбачені Регламентом.

Заступники голови також призначаються ТПП України і виконують функції, визначені Головою МАК. Один із заступників виконує повноваження Голови МАК під час його відсутності.

Арбітрів призначають за рекомендаційним списком, затвердженим Президією ТПП України строком на 5 років. Арбітрами можуть бути громадяни України, іноземні громадяни чи апатриди, якщо мають досвід і знання в галузі вирішення спорів, віднесених до компетенції МАК.

Секретаріат виконує функції щодо забезпечення діяльності МАК, здійснює листування зі сторонами у справі. Секретаріат очолює Генеральний секретар, який організовує діловодство і виконує інші передбачені Регламентом функції.

Доповідачі призначаються головою МАК зі списку доповідачів, затвердженого Президією МАК. Доповідачі беруть участь в усних слуханнях справи та закритих нарадах складу Арбітражної комісії, а також виконують доручення голови складу Арбітражної комісії чи одноособового арбітра, які стосуються арбітражного розгляду [3].

Згідно з пп. 1.1. п. 1 Регламенту МАК вирішує спори з договірних та інших цивільно-правових відносин, що виникають при здійсненні торговельного мореплавства незалежно від того, є сторонами таких відносин суб'єкти українського або іноземного, або тільки українського, або тільки іноземного права [3].

МАК вирішує спірні ситуації, що стосуються спорів про морське перевезення вантажів і фрахтування суден; винагороди за надання допомоги і рятування на морі; щодо морського страхування і пере-страхування; щодо здійснення морського риболовного промислу тощо. МАК розглядає також спори, що виникають у зв'язку з плаванням морських і річкових суден по міжнародних ріках.

Порядок розгляду справ визначається Регламентом Морської арбітражної комісії, яким передбачено усю процедуру вирішення справ від моменту подання документів до винесення арбітражного рішення.

Морська арбітражна комісія розглядає спори за умови попереднього укладення між сторонами арбітражної угоди про передачу усіх або певних спорів на її вирішення або на підставі міжнародних договорів.

Варто звернути увагу на функціонування МАК в період дії воєнного стану. Робота МАК в період воєнного стану відбувається в онлайн режимі.

Згідно з рішенням Президії МКАС та МАК при ТПП України від 21 березня 2022 року, під час дії воєнного стану в Україні подання документів та інших матеріалів здійснюється в електронному вигляді на електронну адресу МАК. Що стосується таких процесуальних документів, як позовні заяви, відзиви на позов, то їх подання потрібно здійснювати за допомогою поштового зв'язку або через рецепцію ТПП України.

Комунікація між арбітрами і учасниками справи, секретаріатом МАК відбувається за допомогою електронних засобів, а обмін документами – електронною поштою, усні слухання справ здійснюються з використанням систем відео-конференц- зв'язку [4].

Аналізуючи роботу Морської арбітражної комісії, можна виділити декілька її особливостей:

1. *Конфіденційність* процесу, яка полягає в тому, що рішення МАК не публікують в загальнодоступних джерелах.

2. *Політична та процесуальна нейтральність*. Це пов'язано з тим, що спір вирішується між суб'єктами різних країн, законодавство яких може значно відрізнятись, що викликає труднощі при врегулюванні спірної ситуації. Тому сторонам простіше звернутись до арбітражного органу, який має нейтральну позицію, ніж розбиратись у правовій системі іншої країни [5].

3. Здійснення процесу різними мовами. Зокрема, наразі МАК працює трьома мовами: українською, російською та англійською без стягування додаткової плати за виконання роботи іноземною мовою.

4. Ефективність роботи МАК полягає у високому рівні виконувальності арбітражних рішень. Рішення МАК виконуються добровільно у встановлений нею термін, або в примусовому порядку, якщо сторона відмовляється від добровільного виконання [6].

5. Висока якість роботи, оскільки в МАК ретельно підібраний склад арбітрів і секретаріат. Основними обов'язками арбітра є незалежне, об'єктивне, неупереджене і кваліфіковане вирішення спору, а також дотримання встановленої процедури та термінів арбітражного розгляду. При виконанні своїх обов'язків арбітри несуть відповідальність за їх порушення [1].

Підбиваючи підсумки, слід зазначити, що Морська арбітражна комісія посідає важливе місце у механізмі вирішення спорів з іноземним елементом, оскільки її робота спрямована на мирне врегулювання спору, що характеризується добровільністю, високою якістю, швидкістю, меншою вартістю витрат на вирішення спору, конфіденційністю процесу та ефективністю з огляду на високий рівень виконувальності арбітражних рішень.

Список використаної літератури

1. Пашковська Л.І. Правовий статус арбітра при вирішенні приватно-правових спорів Морською арбітражною комісією при ТПП України. *Українське право*. 14.09.2018. URL: https://ukrainepravo.com/international_law/private_international_law/pravovyy-status-arbitra-pry-vyrisheni-privatno-pravovykh-sporiv-morskojyu-arbitrazhnoyu-komisiyeyu-pr/ (дата звернення: 04.05.2022).
2. Воронець Н. Морська арбітражна комісія при Торгово-промисловій палаті України (UMAC). *Протокол UA. Юридичний інтернет ресурс*. 12.04.2021. URL: [https://protocol.ua/ua/morska_arbitrazhna_komisiya_pri_torgovo_promisloviy_palati_ukraini_\(umac\)/](https://protocol.ua/ua/morska_arbitrazhna_komisiya_pri_torgovo_promisloviy_palati_ukraini_(umac)/) (дата звернення: 04.05.2022).
3. Регламент Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України : Рішення Торгово-промислової палати України від 27.07.2017. № 25 (6). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0025571-17#Text> (дата звернення: 02.05.2022).
4. Організація комунікації МКАС та МАК зі сторонами та іншими користувачами на період воєнного часу. *International Commercial Arbitration Court*. 23.03.2022. URL: <https://macom.org.ua/novyny-ta-zvity/>

- organizatsiya-komunikatsiyi-mkas-ta-mak-zi-storonamy-ta-inshymy-korystuvachamy-na-period-voennogo-chasu/ (дата звернення: 02.05.2022).
5. Емельянова І. Ефективний арбітраж – який він? *Юрист&Закон*. 29.08.2019. № 30. URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA012993 (дата звернення: 10.05.2022).
 6. Кузнецов С.О., Аверочкина Т.В. Морське право : підручн. Одеса : Фенікс, 2011. 382 с.

Т.С. Лихачова

студ. I курсу магістратури

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. О.І. Донченко

ЩОДО ДЖЕРЕЛ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ ДУМКИ В КИЇВСЬКІЙ РУСІ

Суспільно-політична думка України сягає своїми витокami Київської Русі, де формуються первісні політичні уявлення та ідеї. До історико-політичних творів даного періоду відносяться насамперед «Повість минулих літ», «Слово о полку Ігоревім», «Слово про закон і благодать» Іларіона, «Повчання Володимира Мономаха», «Слово Данила Заточника».

В них висвітлено такі важливі політико-правові проблеми давньоруської держави, як походження держави, умови виникнення правлячої династії, єдність і суверенність політичної влади, організація оптимальної форми правління, законність реалізації вищих владних повноважень, взаємовідносини великого князя та його васалів, світської та церковної влади [1, с. 27].

Вперше суспільно-політичні ідеї були відображені у літописах. Ченець Нестор у своїй праці «Повість минулих літ» (XII ст.) висвітлив проблемні питання про побудову державного устрою Київської Русі за часи правління різних князів, про боротьбу із зовнішніми ворогами, народні повстання на давньоруських землях. Автор користувався як історичними джерелами інших країн, так і вітчизняними літописаннями. Тому не дивно, що найважливішим політичним питанням, порушеним у «Повісті минулих літ» була проблема рівності Київської Русі з іншими державами на міжнародній арені.

Як зазначають деякі дослідники, «Повість минулих літ» відіграла суттєву роль у пробудженні патріотичних настроїв українців і дала поштовх для подальшого розгляду політичних проблем Київської Русі [2; 5, с. 21].

Наступним джерелом політико-правової думки є «Слово про закон і благодать». Це перший і найяскравіший приклад письменства в епоху пробудження культурно-духовного життя в Київській Русі. Ключовою ідеєю даної праці є зображення величності християнства. Іларіон, використавши біблійні образи, показав, наскільки людська благодать пов'язана із християнською, адже саме християнська віра приводить людей до Спасіння. Вона розливається по Руській землі, несучи з собою новий християнський дух.

Як зазначають вітчизняні науковці, «Слово про закон і благодать» стає урочистим гімном Богові за початок становлення в Київській Русі благодатного життєвого устрою у християнській вірі замість язичництва [3, с. 15–16].

Вартим уваги залишається і «Слово о полку Ігоревім», присвячене ідеям об'єднання удільних князівств біля київського престолу, зміцнення держави та захисту її незалежності. Промовою Ігоря перед битвою автор підкреслює своє поважне ставлення до Батьківщини та руського народу. Він закликає князів та населення до об'єднання, аби дати відсіч зовнішньому ворогу.

Погоджуємося з тими дослідниками, які підкреслюють, що твір висвітлює проблеми єдності та суверенності політичної влади, а також взаємовідносин князя із народом [4, с. 225].

Праця «Повчання Володимира Мономаха» є переконливим доказом розвитку суспільно-політичної думки, узагальненням найважливіших політичних проблем Київської Русі. У ньому висвітлені питання поєднання політики із суспільною мораллю, законності і справедливості, питання відповідальності князя і його компетентності, а також необхідність об'єднання слов'янських земель.

«Повчання Володимира Мономаха» написане у формі звернення або заповіту, адресоване дітям Великого Князя. Твір узагальнює досвід Володимира Мономаха за часи його правління і надає картину ідеалізованої держави, до побудови якої слід прагнути наступним поколінням.

Деякі дослідники звертають увагу на майже дослівне цитування Біблії у текстах «Повчання Володимира Мономаха», що підкреслює

важливість інституту церкви та релігії у побудові державного устрою Київської Русі [5, с. 22–23].

«Слово» або «Моління» Данила Заточника з'явилося у період феодальної роздробленості Русі (XII–XIII ст.). Даний твір відображав ідеї, спрямовані на зміцнення влади Великого Князя, здатної подолати внутрішні міжусобиці та укріпити державу для захисту від зовнішніх ворогів. Стрижнем «Слова» є ідеалізований образ Великого Князя, який описується милостивим, справедливим правителем, верховним головою для свого народу.

Пропаговані ідеї Данила Заточника є доволі близькими «Повчанню Володимира Мономаха», тобто тут ідеалізованою державою керує князь, а у випадку невдач відповідальність будуть нести, наприклад, радники або феодалі. Образ князя ж залишається недоторканим.

Погоджуємося з тими науковцями, які вважають, думка Данила Заточника виправдана часом написання «Слова», в якому було відзеркалено рівень політичної культури Київської Русі перед монголо-татарським нападом [5, с. 28–29].

Отже, можемо підсумувати, що питання державотворення, а також політико-правові проблеми Київської Русі висвітлювалися відомими діячами у сфері політики, релігії та культури. Їх праці відіграли провідну роль у започаткуванні осмислення державності, поєднанні політики із суспільною мораллю, законності і справедливості, а також сприяли розбудові наймогутнішої держави в історії Східної Європи.

Список використаної літератури

1. Павко А. Правничо-політична думка Київської Русі. Віче. 2011. № 20. С. 27–31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2011_20_11 (дата звернення: 3.05.2022).
2. Рудич Ф.М. Політологія. Підручник. Либідь. 2009. 480 с. URL: <https://subject.com.ua/political/rudich/16.html> (дата звернення: 04.05.2022).
3. Горбатенко В. П., Остапенко М.А., Горбатенко І.А. Історія політичної думки в Україні : навч. посіб. Київ : МАУП. 2007. 128 с.
4. Костенко В. Г., Юристовський О.І., Децик О.П. Суспільно-політична думка Київської Русі. Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С.З. Гжицького. 2011. С. 223–225.
5. Вдовичин І., Вільчинська І., Перегуда Є. Історія політичної думки України. Підручник. Новий світ. 2017. 632 с. URL: https://shron3.chtyvo.org.ua/Avtorskyi_kolektyv/Istoriia_politychnoi_dumky_Ukrainy.pdf? (дата звернення: 04.05.2022).

В.В. Мица

*студ. I курсу магістратури
спеціальність «Право»*

Науковий керівник: к. ю. н., доц. О.О. Нізгєєва

ЩОДО ПОНЯТТЯ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ У МІЖНАРОДНОМУ ТА НАЦІОНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Дослідження транснаціональних корпорацій (далі – ТНК) є актуальними як у контексті міжнародного публічного права, так і в контексті національного права, зокрема у зв'язку із їх різним та, іноді, суперечливим правовим регулюванням. Серед науковців тривають дискусії щодо наявності у таких компаній статусу суб'єкта міжнародного публічного права.

З цього приводу, британський професор Б. Ченг, досліджуючи міжнародне корпоративне право, зазначав про його підпорядкування міжнародному публічному праву, а його суб'єктів, відповідно, розглядав як суб'єктів міжнародного права [1, с. 410].

Правове регулювання діяльності ТНК здійснюється одночасно на трьох рівнях: внутрішнього законодавства, двосторонніх угод та багатосторонніх угод. За таких обставин вбачається необхідним правовий аналіз поняття та сутності ТНК на декількох рівнях правового регулювання.

Аналізуючи висновки Конференції ООН з торгівлі та розвитку (далі – ЮНКТАД) щодо ТНК, можна визначити такі компанії як підприємства, які за своєю внутрішньою організаційною структурою включають материнське підприємство та його закордонні філіали, самі ж ТНК, при цьому, можуть як набувати, так і не набувати статусу корпорації. В загальному вигляді такі компанії утворюють систему міжнародного виробництва, окремі елементи якої знаходяться у різних країнах світу, але дана система контролюється та координується з одного або декількох головних центрів (як правило, штаб-квартири, розташовуються у країні реєстрації материнської компанії) [2].

Згідно з методологією ЮНКТАД закордонні підрозділи транснаціональних корпорацій можуть бути трьох видів. Так, ними є дочірні підприємства, асоційовані компанії та філії.

Дочірньою компанією («subsidiary») є юридична особа, що реєструється як самостійний суб'єкт права за національним законодавством приймаючих країн, проте фактично вона частково або повністю формується із капіталу материнської компанії, а відтак перебуває у прямій залежності від останньої.

Асоційованою компанією («associate») є юридична особа, що так само наділена організаційною самостійністю. Відмінністю від дочірнього підприємства є менша ступінь впливу головної компанії на такий структурний підрозділ. Так, в залежності від координації ступеня впливу між материнською компанією та суб'єктами приймаючої країни, вирізняють компанії переважного володіння, компанії однакового володіння та підприємства з участю іноземного капіталу.

Філіалом є, як правило, залежний суб'єкт, що повністю або частково перебуває у власності інвестора, при цьому може набувати різних форм.

Законом України «Про ратифікацію Конвенції про транснаціональні корпорації» від 13.07.1999, з урахуванням наступних змін, визначено що, Україна бере на себе зобов'язання застосовувати положення останньої, за винятком другого та восьмого абзаців преамбули і слів у статті 19 «Економічний Суд Співдружності Незалежних Держав чи інший».

Окрім цього, Україною зроблено застереження про те, що у разі, якщо створення ТНК може призвести до монополізації товарних ринків в Україні, впливає чи може вплинути на економічну конкуренцію на її території, вони створюються за згодою Антимонопольного комітету України у порядку, передбаченому законодавством України про захист економічної конкуренції [3].

Комплексний правовий аналіз зазначеної конвенції дає підстави стверджувати про наявність певних прогалин у регулюванні діяльності ТНК. Зокрема, відсутнє визначення понять місця реєстрації, регламентації прав та обов'язків як самої компанії, так і приймаючої держави. Ці категорії є необхідними для розуміння взаємовідносин зазначених суб'єктів, а також розмежування їх компетенції [4, с. 156].

В межах українського правового простору відсутній спеціальний закон або інший акт, який би комплексно регулював діяльність саме

ТНК як юридичної особи особливої правової природи. Ці питання є предметом правового регулювання різних правових актів.

Так, порядок правового регулювання ТНК визначається, зокрема, Господарським кодексом України (далі – ГК України), відповідно до положень якого вирізняють підприємство з іноземними інвестиціями, що створюється відповідно до вимог даного кодексу, а отже, за процедурою встановленою законодавством України, а не іноземної держави, в статутному капіталі якого не менш як десять відсотків становить іноземна інвестиція.

При цьому відповідно до вимог Закону України «Про режим іноземного інвестування в Україні», таке підприємство створюється у будь-якій організаційно-правовій формі, іноземна інвестиція в статутному капіталі якого, за його наявності, становить не менше 10 відсотків.

Так само вирізняють іноземні підприємства, що створюються також за законодавством України, але діють виключно на основі власності іноземців або іноземних юридичних осіб, або діючі підприємства, придбані повністю у власність цих осіб. Діяльність філій, представництв та інших відокремлених підрозділів підприємств, утворених за законодавством інших держав, здійснюється на території України відповідно до законодавства України.

Щодо форм здійснення іноземних інвестицій закон передбачає:

- часткову участь у підприємствах, що створюються спільно з українськими юридичними і фізичними особами, або придбання частки діючих підприємств;
- створення підприємств, що повністю належать іноземним інвесторам, філій та інших відокремлених підрозділів іноземних юридичних осіб або придбання у власність діючих підприємств повністю;
- інші форми, дослідження яких не є доцільним у зв'язку із концептуальними особливостями ТНК [5].

Однак на законодавчому рівні не існує визначення самої ТНК, що породжує ряд дискусій із цього питання. Зокрема, розгляд ТНК в цілому як підприємства, не є правильним з логічної точки зору, адже відповідно до положень ГК України підприємство є самостійним суб'єктом господарювання, а також не може мати у своєму складі інших юридичних осіб. Відтак проаналізовані вище

положення національного законодавства можуть бути застосовані лише до певних територіальних підрозділів ТНК, таких як деякі асоційовані компанії, а також філії.

Корпорацією, відповідно до ГК України, визнається договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації [6]. Так, на нашу думку, керуючись зазначеною нормою, ТНК необхідно розглядати саме як об'єднання підприємств, а не як самостійне, одиничне підприємство.

Так само можна зробити висновок про те що, на сьогодні, законодавство України ще розглядає ТНК тільки як іноземні компанії, а їх структурні підрозділи як структурні підрозділи іноземних компаній. Однак на законодавчому рівні ТНК не розглядаються і як компанії (корпорації), створені в Україні, що мають свої структурні підрозділи в іноземних державах.

Список використаної літератури

1. Делінський О.А. Міжнародна правосуб'єктність транснаціональних корпорацій: специфіка та перспективи. *Правове життя сучасної України : матер. Міжнар. наук. конф. проф.-викл. складу (Одеса, 20–21 квітня 2012 р.)*. Т. 1 / відп. за випуск д. ю. н., проф. В.М. Дрьомін. Одеса : Фенікс, 2012. С. 410–412.
2. Транснаціональні компанії: правове регулювання і колективні договори. *Газета федерації професійних спілок України*. URL: <http://www.psv.org.ua/arts/suspilstvo/view-492.html> (дата звернення: 20.12.2021).
3. Про ратифікацію Конвенції про транснаціональні корпорації : Закон України від 13.07.1999 № 921-ХІV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/921-14#Text>. (дата звернення: 20.12.2021).
4. Кметик О.Х. Юридична природа транснаціональних корпорацій. *Зовнішня торгівля, право і економіка*. 2008. № 6. С. 155–158.
5. Господарський кодекс України від 16.01.2003 року № 436-ІV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43615?new=1&find=1&text=%D0%BF%D1%96%D0%B4%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%94%D0%BC%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE#Text>. (дата звернення: 20.12.2021).
6. Марченко М.В. Сутність та правова природа транснаціональних корпорацій як суб'єктів міжнародного приватного права. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2015/4/17.pdf>. (дата звернення: 20.12.2021).

В.О. Носач

студ. I курсу магістратури

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. О.О. Нізгєєва

ФОРМИ ЗДІЙСНЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ДОПОМОГИ У РАМКАХ КОНЦЕПЦІЇ «ОБОВ'ЯЗКУ ЗАХИЩАТИ»

Актуальність теми обумовлена тим, що ознаки і механізм здійснення концепції «обов'язку захищати» часто обговорюються на світовому як ідея, а не загальна норма, через що виникають питання – коли такі операції є правомірними, а коли використовуються як «прикриття» для втручання у внутрішні справи держави і тягнуть за собою негативні політичні та гуманітарні наслідки.

У цьому зв'язку мета дослідження полягає у тому, щоб визначити і розкрити основні ознаки та форми здійснення концепції «обов'язку захищати» або, як її ще називають, «відповідальності за захист» чи R2P (скорочення від англ. «the responsibility to protect»), що часто розуміють як міжнародне співробітництво щодо втручання держав у внутрішні справи певної держави з метою припинення масових порушень прав і свобод людини, тобто – захисту населення.

Згідно із Заключним актом Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 р. одним із принципів, якими держави-учасниці повинні керуватися у взаємних відносинах, є «суверенна рівність, повага до прав, властивих суверенітету», що у призмі концепції «обов'язку захищати» означає наступне: «Держави-учасниці поважатимуть суверенну рівність та своєрідність одна одної, а також усі права, властиві їх суверенітету і охоплювані ним... поважатимуть право одне одного вільно вибирати і розвивати свої політичні, соціальні, економічні та культурні системи, як і право встановлювати свої закони та адміністративні правила» [1].

Такі світові події, як, наприклад, громадянська війна у Бурунді, яка почалася у 1994 р. та продовжилась до 2005 р., потягла за собою велику кількість людських жертв – близько 300 тис. осіб загинуло через етнічні міжусобиці [2, с. 267]. Ця трагедія та інші схожі регіональні конфліктні ситуації у різних країнах, у свою чергу,

породили занепокоєність світової спільноти та бажання врегулювати питання спільних міждержавних дій, покликаних на захист прав і свобод постраждалого населення у майбутніх схожих подіях. Саме в той момент і виникла публічна дискусія щодо того, чи має держава безумовний суверенітет на своїй території [3, с. 5], якщо не владна вирішити локальний конфлікт та захистити своїх громадян самостійно, та чи доцільне обмеження такого суверенітету міжнародним співтовариством, метою якого є збереження великої кількості життів.

Наслідком зазначеної міжнародної занепокоєності стало створення у 2000 р. під егідою ООН Міжнародної комісії з питань втручання та державного суверенітету – саме нею була запропонована вже зазначена концепція, яка дає нове розуміння державного суверенітету, а саме концепція «обов'язку захищати». Її головною ідеєю було твердження, що суверенітет – це обов'язок країни, а не її привілеї. Це означає, що суверенітет дає право державам контролювати свої внутрішні справи, але й покладає на неї відповідальність за захист населення своєї території. Однак, якщо держава із своїми обов'язками не може впоратися, то міжнародне співтовариство має допомогти, тобто втрутитися через примусові заходи, наприклад, вдатися до гуманітарної інтервенції. Варто зазначити, що методами врегулювання вищезазначених конфліктів, міжнародне співтовариство, крім інтервенції, розглядало ще й спільні військові операції, різноманітні санкції тощо.

Пізніше, вже у 2002 р., Генеральному секретареві ООН була представлена доповідь Комісії з питань втручання та державного суверенітету, у змісті якої наголошувалось, що ООН є організацією, яка має на меті підтримання миру та безпеки на основі захисту територіальної цілісності, політичної незалежності та державного суверенітету своїх держав-членів. Основним принципом «обов'язку захищати» була наступна ідея: «Якщо десь населення страждає та відчуває серйозні позбавлення у результаті міжусобних війн, закоротів, репресій чи неспроможності держави, та зазначена держава не бажає або нездатна запобігти або припинити такі події, принцип невтручання поступається місцем принципу міжнародної відповідальності щодо захисту» [4]. Такої думки дотримуються й інші науковці, зазначаючи, що зміст суверенітету полягає також у обов'язку

державної влади захищати власний народ. У тому випадку, коли держава є неспроможною або ж не бажає реалізувати цей свій обов'язок, має бути реалізовано вже інший обов'язок – обов'язок міжнародного співтовариства допомогти такій державі здійснити обов'язок захисту власного населення [5, с. 411].

Такий обов'язок деякі вчені навіть стали ототожнювати із позитивною юридичною відповідальністю держав як «відповідальністю щодо і внутрішніх функцій, і зовнішніх обов'язків» [3, с. 3]. У зазначеному докладі попередня ідея суверенітету як відповідальності обґрунтовується комісією у наступному вигляді у трьох значеннях:

- державна влада несе відповідальність за здійснення функцій захисту безпеки й життя громадян, сприянню їх благополуччю;
- національна політична влада несе відповідальність всередині перед громадянами, а через ООН – перед міжнародним суспільством;
- представників держави можна притягнути до відповідальності за їх дії або бездіяльність [6].

Через певний час, а саме у 2005 р., у Нью-Йорку відбулася 60-а сесія Генеральної Асамблеї ООН, на якій були присутні глави більш ніж 170 держав, та які разом визнали принцип «обов'язок захищати» як форму позитивної юридичної відповідальності держав [1].

Варто зазначити, що на вищезазначеному Всесвітньому саміті був прийнятий Заключний акт, у якому відповідно до ст. 138–139 містяться положення-принципи щодо обов'язку захисту іншими державами, а саме:

- 1) кожна держава зобов'язана захищати своє населення від геноциду, воєнних злочинів, етнічних чисток і злочинів проти людяності;
- 2) міжнародне співтовариство повинне вжити відповідних заходів для того, щоб допомагати і державам у виконанні цього обов'язку, і ООН. Міжнародне співтовариство, діючи через ООН, зобов'язане також використовувати відповідні дипломатичні, гуманітарні та інші мирні засоби для сприяння захисту населення від тяжких злочинів, що порушують фундаментальні права людини;
- 3) у випадку, якщо держава не спроможна здійснювати свої обов'язки щодо захисту населення від перелічених вище злочинів,

і мирних засобів, застосованих міжнародною спільнотою, видається недостатньо для врегулювання ситуації, міжнародне співтовариство повинне вжити своєчасних та рішучих заходів.

Відповідно до вищезазначених пунктів, із Заключного акту можна виокремити наступні форми здійснення міжнародної допомоги в рамках концепції «обов'язку захищати»:

- спроба вирішити конфлікт шляхом переговорів, обстеження, посередництва, примирення, арбітражу, судового розгляду, звернення до регіональних органів чи угод чи інших мирних засобів на свій вибір (без передачі країнами цієї справи до Ради Безпеки ООН);

- повна або часткова перерва економічних відносин, залізничних, морських, повітряних, поштових, телеграфних, радіо або інших засобів сполучення, а також розрив дипломатичних відносин (Рада Безпеки уповноважується розслідувати будь-яку зазначену ситуацію та рекомендувати такі умови вирішення спору, які вона знайде відповідними);

- демонстрація, блокада та інші операції повітряних, морських чи сухопутних сил членів ООН.

Водночас, варто підкреслити, що іноді також гуманітарну інтервенцію вважають методом реалізації концепції «R2P», хоча питання їх співвідношення потребує окремого дослідження. а формами протидії порушенню прав і свобод громадян вищезазначеного «міжнародного вторгнення у внутрішні справи країни» є охорона або евакуація населення, забезпечення гуманітарною допомогою у вигляді продовольства, ліків, одягу (за визначенням Міжнародного Суду ООН) тощо.

Слід зазначити, що у доповіді Комісії з питань втручання та державного суверенітету 2002 р. запропоновано критерії, які можуть слугувати для визначення доцільності здійснення міжнародної допомоги під егідою концепції «обов'язок захищати» [7, с. 47], а саме:

- справедлива причина (населенню завдана серйозна шкода через навмисні дії держави, її зухвалу бездіяльність або неспроможність вирішити конфлікт самостійно);

- уповноважений суб'єкт (Комісія запропонувала закріпити виключну компетенцію за наступними органами, щодо санкціонування міжнародного втручання у внутрішню ситуацію, а саме: Рада Безпеки ООН, Генеральна Асамблея ООН та регіональні організації);

– належні наміри (єдиною метою втручання у внутрішні справи держави є допомога та порятунк населення, захист основоположних прав і свобод громадян такої країни, всі інші цілі, як наприклад, повалення політичного режиму або зміна влади, не є належною підставою для використання концепції «обов'язок захищати»);

– остання надія (використання найжорстокіших методів інтервенції, як, наприклад, військові операції та блокади, можливі лише тоді, коли більш м'які методи, як санкції, не впливають на конфлікт);

– пропорційність використаних засобів (характер та тривалість використаних методів протидії є необхідними та достатніми для досягнення повного захисту та порятунку населення);

– розумні перспективи (є шанс на призупинення або відвернення людських страждань, який виправдає втручання у внутрішні справи країни) [7, с. 47–49].

У висновку можна визначити, що застосування та механізм реалізації концепції «обов'язку захищати» як правомірної допомоги населенню на території іноземної держави варто закріпити на міжнародному рівні як повноцінний засіб протидії порушенню прав і свобод на території країни, яка не спроможна з певних причин зробити це самостійно. Водночас, використання зазначеного механізму захисту може відбуватися у різних формах, починаючи з переговорів та посередництва, і закінчуючи більш жорсткими методами – блокадою та військовими операціями.

Список використаної літератури

1. Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055#Text. (дата звернення: 12.10.21).
2. Геноцид в Руанді та його наслідки. *Положення біженців у світі*. С. 267–296. URL: <https://www.unhcr.org/pubs/sowr2000/russian/ch10.pdf>. (дата звернення: 17.10.21).
3. Субочев В.В. Концепція «Обов'язок захищати» як форма існування позитивної юридичної відповідальності у міжнародному праві. С. 1–9. URL: <https://mgimo.ru/upload/iblock/5fc/Subochev-concept-of-responsibility-to-protect.pdf>. (дата звернення: 17.10.21).
4. The Responsibility to Protect: Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty of 2002. URL: <https://undocs.org/ru/A/57/303>. (дата звернення: 20.10.21).

5. Нігрєєва О.О. Суверенітет як обов'язок: нове розуміння концепту. *Альманах права*. 2012. № 3. С. 409–413. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/63886> (дата звернення: 22.10.21).
6. Резолюція 60/1, прийнята Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй. Підсумковий документ Всесвітнього саміту 2005 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_e56#Text. (дата звернення: 15.10.21).
7. Христова Г.О. Доктрина «R2P»: зобов'язання держави та міжнародної спільноти щодо захисту прав людини. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 2 (77). С. 42–52.

Б.Ю. Полотнянко

студ. IV курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. О.Д. Гринь

ПРАВОВЕ МИСЛЕННЯ ЯК СКЛАДОВА ЮРИДИЧНОГО ПІЗНАННЯ

У наш час поняття мислення є невід'ємною складовою буденного життя, воно є головною запорукою успішного розвитку спеціаліста у сфері його зайнятості, адже напряму впливає на злагодженість його дій, раціональне розпорядження часом, засвоєння інформації та її правильне використання, і вказує на його професійний рівень. Юридична діяльність є більш чітко визначеною, адже регламентована на законодавчому рівні, у порівнянні з трактуванням правового мислення, яке не має конкретизованого характеру та розглядається у філософському аспекті, що і є основною проблемою. Розглядаючи дефініцію правового мислення в контексті складової юридичного пізнання, слід звернути увагу на їх взаємозв'язок, як частину, і ціле, з'ясувати їх важливу роль в юриспруденції.

Головною метою є надання визначення категорії правового мислення, розкриття його предмету, об'єкту, і сутності, а також аспектів, які вказують на його важливість та функції, які використовуються у соціально культурному середовищі правника.

Пізнання будь-яких юридичних фактів, в першу чергу здійснюються за допомогою зовнішніх ознак, але вони не завжди дають

можливість для всебічної, об'єктивної та глибокої оцінки ситуації, встановлення причино-наслідкового зв'язку, тому варто розпочати з загально-теоретичного визначення поняття «правового мислення». На думку О.Ф. Скакун, «правове мислення» являє собою вищу аналітичну здатність особи опосередковано та узагальнено за допомогою понять, суджень, умовиводів, що фіксуються словами, відображати істотні закономірні зв'язки дійсності, вирішувати соціально правові суперечності [1, с. 113], однак О.В. Овчинніков, стверджує, що «правове мислення» – це феномен правової сфери духовного світу людини, процес розуміння соціально-правової дійсності, що оточує індивіда, результатом якого є, з одного боку, бажане і позитивне право, з іншого – комплекс правових знань, звичок і стереотипів поведінки, що формується й інституціоналізується у правовій свідомості і юридичному світогляді людини» [2, с. 309]. Звернувши увагу на визначення авторів, можемо впевнитись в тому, що у сучасній літературі дійсно існують різні класифікації правового мислення.

Щодо юридичного пізнання, то воно існує задля того, щоб регулювати відносини між людьми з метою правильної юридичної оцінки та юридичного упорядкування. Іншим дослідником І.Я. Андрюшко визначено дефініцію «юридичного пізнання» як пізнання тих подій, які відбулися в суспільстві і так чи інакше стосуються сфери правового регулювання. Отже, із цього можна дійти висновку, що його предметом виступають не тільки правовідносини, які впливають із загального трактування даного поняття, а й будь-які події, що не мають юридичної характеристики. Юридичне пізнання включає в себе теорію методів дослідження, створення концепцій, систему знань про теорію науки або про систему методів дослідження та саме правове мислення [4].

Розкривши поняття та сутність, звернемо більш детально увагу на предмет і об'єкт, які можна виокремити із правового мислення як внутрішньої форми процесу розуміння професіоналом-правознавцем юридичного пізнання. Отже, об'єктом виступають ті правові явища, які у зв'язку з власною юридичною кваліфікацією, владними повноваженнями та підпорядкуванням закону, виступають як певний вид професійного мислення, який вирізняється від повсякденного, не заангажованого юридичним понятійним

апаратом мислення людини, і знаходиться в межах чітко окресленого правового поля. У свою чергу, предметом правового мислення, зокрема культури правового мислення, завжди будуть правові явища, висновки про правові явища, які будуть стосуватись правових понять та категорій, форма та зміст яких будуть виражені у юридичній формі [3, с. 13].

Важливість правового мислення в соціально-культурному середовищі характеризується його функціями, які виступають напрямками діяльності, що зумовлені певними цілями, а також сутністю об'єктів і явищ правової дійсності. До таких функцій належать: аналітично-оцінювальна, евристична, інтерпретаційна, інформаційно-пізнавальна, прогностична та регулятивна.

Перша функція – аналітично-оцінювальна функція – передбачає оцінку як правових знань, так і правової дійсності з погляду цих знань, визначає критерії для правомірної і протиправної поведінки.

Друга функція – евристична, реалізується шляхом відкриття нових явищ правової дійсності.

Третя функція, що має назву інтерпретаційна, направлена на здійснення тлумачення, осмислення правових норм [5].

Четверта функція, а саме інформаційно-пізнавальна. Вона полягає у відображенні правової дійсності, засвоєнні і обробці правової інформації, що насамперед передбачає нагромадження знань про право, про юридичну практику, тобто правові знання, ідеї, уявлення людини, які спрямовані на цілісне сприйняття світу та виконують роль орієнтира у відношеннях з оточуючою дійсністю і беруть участь в упорядкуванні, організації правових відносин, які плануються.

П'ята функція – прогностична – здійснюється через прогнозування або передбачення наслідків своїх дій.

Шоста функція, а саме регулятивна, припускає, що на основі ставлення до чинної в суспільстві системи правових приписів, заборон, зобов'язань і дозволів відбувається формування мотивів поведінки, настанов на правомірні чи протиправні діяння [5].

Таким чином, особливим у правовому мисленні є те, що воно є явищем суб'єктивним та забезпечується внутрішніми, власними переконаннями. Можна сказати, що сутність правового мислення, а відповідно і його функції представляють суб'єктивні ідеї,

уявлення, правові оцінки та пронизує весь механізм правового регулювання.

Список використаної літератури

1. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник. 3-тє видання. Київ, Алерта. 2012. 524 с.
2. Овчинников О.В. Правовое мышление : теоретико-методологический анализ. Ростов-на-Дону. 2003. 344 с.
3. Газенко О.О. Формування правової культури особи в умовах розбудови правової держави України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права історія політичних і правових учень». 2002. 198 с.
4. Андрюшко І.Я. Принципи правового мислення. *Актуальні проблеми політики* : зб. наук. пр. / редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред.), Л.І. Кормич (заст. голов. ред.), Ю.П. Аленін та ін. ; МОНмолодьспорт України, НУ ОЮА. Одеса : Фенікс. 2012. Вип. 45. С. 14–21. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/1137/Andrushko.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 12.05.2022).
5. Орлова О.О. Підходи до класифікації правового мислення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 4. С. 47–52. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2013_4_8 (дата звернення: 12.05.2022).

Д.А. Постна

студ. 1 курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: ст.викл. Р.С. Притченко

ВПЛИВ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ВОЄННОГО СТАНУ НА СПОСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Актуальність даної теми зумовлена введенням воєнного стану по всій Україні 24.02.2022 р., що потягло за собою внесення істотних змін у життя держави й суспільства.

Державний режим – методи здійснення державної влади. Він визначає обсяг прав і свобод громадян держави, ступінь участі народу в реалізації влади, плюралізму думок, тип правового регулювання й принципи взаємодії влади й суспільства [1, с. 93]. Державні режими бувають демократичні й антидемократичні. В Україні режим демократичний: влада базується на верховенстві права з демократичними формами народовладдя, гарантіями та

захистом прав і свобод людини і громадянина та реальним поділом влади [2, с. 156].

Стаття 1 ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» визначає його як особливий правовий режим, введений в Україні або її частині, при загрозі державній незалежності й територіальній цілісності України, що передбачає надання відповідним органам державної влади і місцевого самоврядування, військовим адміністраціям та командуванню повноважень, необхідних для усунення загрози небезпеки та відсічі збройної агресії, а також тимчасове обмеження прав і свобод людини і громадянина й інтересів юридичних осіб із зазначенням строку цих обмежень [3]. Отже, воєнний стан призводить до зміни способів реалізації державної влади у країні.

Рішення про введення воєнного стану приймає Президент України згідно з п. 20 ст. 106 Конституції України. Також Конституція визначає обсяг прав, що не можуть бути обмежені: право на життя, повагу до честі і гідності, рівність перед законом, зміну громадянства та неможливість його примусового позбавлення, свободу й особисту недоторканість, житло, вільний шлюб, захист дітей від насильства, звернення до державних органів, відшкодування за нанесену шкоду, знання прав та свобод, професійну правничу допомогу, невиконання злочинних наказів, індивідуальне й однократне притягнення до відповідальності за правопорушення, презумпцію невинуватості у кримінальних справах та право на судовий захист [4].

Указ Президента № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 р. містить конкретні обмеження прав на період воєнного стану: право на недоторканість житла і особистого життя, таємницю кореспонденції, свободу думки й пересування, участь громадян у державному управлінні, мітинги, розпорядження власністю й результатами своєї діяльності, підприємницьку діяльність, свободу праці, страйки, освіти [5].

Введення воєнного стану значно посилило роль примусових заходів забезпечення законності. Особливо жорсткими є покарання щодо здійснення воєнних злочинів, зокрема, мародерства і диверсійної діяльності.

Указ Президента обмежує плюралізм думок й інформації (доступу до інформації), особливо у відношенні суб'єктів, які співпрацюють з агресором.

Місцеве самоврядування функціонує у співпраці з військовими адміністраціями, які грають керівну роль на рівні місцевого управління, приймають найважливіші рішення задля стабілізації і обори території регіону [6]. Важливим напрямком діяльності є вирішення соціальних проблем, зокрема, внутрішньо переміщених осіб. Розробляється правове регламентування самоврядування в період війни: на підпис Президенту направлений законопроект № 7153, що спрощує й деталізує діяльність самоврядування в цей час [7]. Розробляються проекти покращення самоврядування, його зв'язку з державними органами [8]. Створені рекомендації щодо його діяльності під час тимчасової окупації Росією [9]. Проте народовладдя також зазнало обмежень, наприклад, існують заборони доступу громадян до окремої інформації.

Крім того, військові адміністрації можуть обмежувати пересування населення, продаж товарів, перевіряти особисті речі і житло громадян, забороняти окремі політичні партії, мітинги, втручатися у роботу підприємств, здійснювати евакуацію населення, надавати гуманітарну допомогу тощо.

За ЗУ «Про національну безпеку України» сектор безпеки і оборони – система органів державної влади, ЗСУ, правоохоронних органів, сил цивільного захисту, оборонно-промислового комплексу та громадян, спрямована на захист національних інтересів України. Він контролює суспільне життя в умовах воєнного часу. Зокрема, Рада національної безпеки і оборони України координує виконавчу владу у питаннях обмежень включно з питаннями економіки [10].

Запровадження воєнного стану впливає на діяльність усіх гілок влади. Так, Верховна Рада України працює в сесійному порядку. Діяльність ВРУ спрямована на актуальні питання обороноздатності, підтримки економіки, захисту населення і покарання за державну зраду, колабораціонізм, мародерство тощо [11]. Кабінет Міністрів України й галузеві міністерства в межах своїх повноважень видають акти, що регламентують окремі сфери життя в умовах воєнного стану. Президент України здійснює загальне керівництво державою. Дипломатична діяльність Президента сьогодні спрямована на залучення міжнародної підтримки у війні проти РФ. Суди працюють у стандартному режимі, однак у місцях активних бойових

дій розглядають лише невідкладні справи, а в умовах окупації можуть бути переведені в інші місця.

Отже, воєнний стан, залишаючи незмінними функції державної влади, перенаправляє вектор її діяльності на переважне забезпечення військових потреб та безпеки населення. Керівну роль в цьому набувають військові органи, що здійснюють управління по всій державі. Ця система дозволяє компетентним органам забезпечувати функціонування всіх державних секторів, що на місцевому рівні знижує загрозу населенню, а на державному дозволяє зберегти територіальну цілісність й незалежність України. Обмеження прав людини й громадянина є тимчасовими й обумовлені крайньою необхідністю.

Таким чином, в умовах ведення бойових дій на території країни, воєнний стан «мобілізує» державний режим на оперативне прийняття важливих для суспільства рішень, покликаних підвищити ефективність обороноздатності держави та забезпечити безпеку цивільного населення шляхом впровадження необхідних обмежень.

Список використаної літератури

1. Теорія держави і права : підруч. / О.М. Бандурка, М.Ю. Бурдін, О.М. Головка та ін. ; за ред. О.М. Бандурки. Харків : Майдан, 2018. 436 с.
2. Скакун О.Ф. Теорія права і держави : підруч. Київ : Правова єдність, 2021. 524 с.
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII: станом на 27.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення: 10.05.2022)
4. Конституція України: від 28.06.1996 р.: станом на 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.05.2022)
5. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 10.05.2022)
6. Дулгер В.В. Військові адміністрації як тимчасові державні органи з елементами військової організації управління у складі сектору безпеки і оборони України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2018. № 4. Ч. 2 URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2018/4/part_2/10.pdf (дата звернення: 10.05.2022)
7. Проект Закону про внесення змін до Законів України «Про центральні органи виконавчої влади» та «Про правовий режим воєнного стану» щодо забезпечення керованості державою в умовах воєнного

- стану від 13.03.2022 р. № 7153. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1245170> (дата звернення: 10.05.2022)
8. Мірошник О. Місцеве самоврядування в умовах війни: підсумки за період від 24 лютого до 30 квітня. *Uplan*. URL: <https://uplan.org.ua/analytics/mistseve-samovriadvannia-v-umovakh-viiny-pidsumky-za-period-vid-24-liutoho-do-30-kvitnia/> (дата звернення: 10.05.2022)
 9. Правова група Офісу підтримки реформи з децентралізації Мінрегіону. Деякі питання організації роботи ОМС в умовах воєнного стану. *Децентралізація*. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/14666?page=12> (дата звернення: 10.05.2022)
 10. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018. № 2469-VIII: станом на 24.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 10.05.2022)
 11. Що робила Верховна Рада протягом місяця війни? *Лабораторія законодавчих ініціатив*. URL: <https://parlament.org.ua/2022/04/04/shho-robila-verhovna-rada-protyagom-misyatsya-vijni/> (дата звернення: 10.05.2022).

А.П. Прокопчук

студ. IV курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: д. ю. н., доц. Є.Д. Стрельцова

АВТОРСЬКЕ ПРАВО НА ОБ'ЄКТИ, СТВОРЕНІ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ: ДОСВІД ІНОЗЕМНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА ПРАКТИКИ

В наш час штучний інтелект може виконувати різноманітні складні задачі, якими займається людина. Крім того, з'явилися ряд напрямків, що можна розвивати виключно за допомогою даної технології через об'єми інформації та необхідність швидкого виконання різноманітних задач. Тому в останні роки правове регулювання даного питання є наймовірно важливим, адже цифровий простір займає ліву частку людського життя, і вона дедалі більшає. Наразі в Україні ця проблема є відносно новою та потребує більш ретельного вивчення, тому варто дослідити іноземний досвід, спираючись на законодавство та практику розвинутих країн, виокремити основні тенденції розвитку правового регулювання в цій сфері.

Європейське законодавство дає своє бачення авторства, що закріплене у Директиві «Про правову охорону комп'ютерних програм» від 14 травня 1991 року № 91/250/ ЕЕС, Директиві «Про правову охорону баз даних» від 11 березня 1996 року № 96/9/ЄС та «Про терміни охорони авторського права і деяких суміжних прав» від 12 грудня 2006 року № 2006/116/ЄС. В цих актах йде мова про те, що будь-які програми є результатами інтелектуальної діяльності автора [1, с. 60]. В даному разі не зовсім зрозумілим є питання, хто ж є автором, однак воно розкривається Бернською конвенцією про охорону літературних та художніх творів, згідно з якою автором є людина, що витікає в цілому з контексту документу [2]. Національне законодавство країн ЄС теж розглядає це питання. Зокрема, німецьке законодавство розуміє під авторським правом особисту інтелектуальну працю фізичної особи. Таке ж положення підтримує законодавство Італії. Верховний суд Нідерландів висловив своє бачення авторства штучного інтелекту: об'єкт авторського права має бути результатом творчого результату людини і може розглядатись таким чином, що ніколи результат інтелектуальної діяльності штучного інтелекту не буде розглядатись як авторство та захищатись авторським правом [3, с. 158–160]. Тобто, загалом Європейський Союз притримується позицій, згідно з якими штучний інтелект не є і не може бути суб'єктом авторського права, а отже – не може мати таких прав.

Резолюція Європейського парламенту від 16 лютого 2017 року з рекомендаціями Європейської комісії щодо цивільно-правового регулювання робототехніки наголошує про неможливість притягнення штучного інтелекту до відповідальності в разі порушення норм законодавства та завдання шкоди третім особам. В пункті «ad» йде мова про те, що відповідальність за дії штучного інтелекту несе особа, так званий «агент». Ним може бути творець, власник, користувач, оператор та інші суб'єкти, що його використовують. Тобто, фактично, в законодавстві ЄС авторське право на об'єкти, що створені штучним інтелектом, можна розглядати через таку призму: особа користується певною програмою, яка створює об'єкти авторського права, і несе відповідальність за порушення, вчинені цією ж програмою [4, с. 17].

Таким чином, творцем твору визнається особа, що скористалася конкретною цифровою платформою. Однак, наш світ є дуже

динамічним, і не виключено, що сам штучний інтелект може створювати певні об'єкти чи вчиняти певні дії в цифровій площині без відома самого «агента». Це та ряд інших питань постають при розгляді даної теми.

Одним із флагманів в питаннях штучного інтелекту є США. Американське законодавство визначає єдиним можливим автором лише людину. Однак, ще в 1965 році Бюро авторського права США передбачило проблему авторства штучного інтелекту і визначило, що людина може користуватися програмним забезпеченням для створення об'єктів авторського права. Тобто, в США лише людина може бути автором, аж ніяк не штучний інтелект, оскільки він не може нести відповідальності за свої дії [5, с. 18].

Згідно з доктриною США «твір за наймом» штучний інтелект може розглядатись як робітник, виконувати роботу за наймом. Тобто, якщо фізична чи юридична особа користуються послугами (продуктом), які створює штучний інтелект, він може виступати в ролі виконавця тих чи інших завдань. Однак, оскільки за невірно виконане завдання несе відповідальність особа, яка в той момент використовувала дану програму для отримання певного результату, «машинний розум» не може розглядатися як суб'єкт авторського права – лише як засіб досягнення певної мети [5, с. 344].

У світовій практиці існує й приклад визнання штучного інтелекту суб'єктом авторських прав. Мова йде про справу *Tencent vs Robot Dreamwriter*. Компанія Tencent є власником роботизованої системи Robot Dreamwriter. Дана машина створила статтю про підвищення індексу Шанхая на 0,1% до 2691,93 пунктів і Tencent опублікували на своєму сайті даний матеріал. Позов полягав в тому, що штучний інтелект недоотримав трафік, який би міг через використання його статті компанією. Суд постановив, що Tencent порушила цивільне законодавство, і зобов'язав сплатити компанії 216 доларів. Однак це поодинокий випадок, адже одне це рішення не відображає політики КНР щодо питання штучного інтелекту в цілому [4, с. 18].

Отже, проаналізувавши сучасний стан визнання авторського права за штучним інтелектом, можемо дійти висновків, що регулювання питання інформаційних технологій потребує детальнішої розробки в рамках всієї світової спільноти, адже цифровізація усього

світу набирає дедалі більших обертів. Не дивлячись на усталеність практики в даному питанні, вже є прецеденти, які створюють нові віяння та бачення, й, безумовно, впливають на наше життя тим чи іншим чином.

Список використаної літератури

1. Павлюк О. Критерії охороноздатності об'єктів авторського права, створених із використанням технологій штучного інтелекту: міжнародно-правовий досвід. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 6. С. 59–63. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/6/9.pdf> (дата звернення: 16.03.2022).
2. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 24 липня 1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text (дата звернення: 16.03.2022).
3. Щербак Д. Авторські права на об'єкти, створені штучним інтелектом. *ІТ Право: проблеми і перспективи розвитку в Україні* : зб. мат. III Міжнародної науково-практичної конференції. Львів : Растр-7, 2018. С. 158–160.
4. Прилипко Д. Штучний інтелект та авторське право. *Теорія і практика інтелектуальної власності: науково-практичний журнал*. 2021. № 2. URL: <https://drive.google.com/file/d/15RjssG-1Qr1V8po6IS5wkn tMOPmd3E40/view> (дата звернення: 16.03.2022).
5. Міциліна К. Об'єкти, створені за допомогою штучного інтелекту і штучним інтелектом безпосередньо, та авторське право США. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/5/5_2019.pdf#page=343 (дата звернення: 16.03.2022).

А.О. Степанюк

*студ. I курсу магістратури
спеціальність «Право»*

Науковий керівник: к. ю. н., доц. О.О. Нігрезва

ПРАВО ОСОБИ НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ У КОНТЕКСТІ ПРАКТИКИ ЄСПЛ

З часів проголошення незалежності України правова політика нашої держави неодноразово змінювалась і зазнавала суттєвих реформ. Визнання універсальних європейських стандартів та їх імплементація в національне законодавство значно вплинуло й на систему правоохоронних та правозахисних органів. «Інститут правової допомоги в Україні зазнає суттєвих змін: формується нова

система безоплатної правової допомоги (БПД), розширюється сфера адвокатської діяльності, оновлюється процесуальне та спеціальне законодавство. В цьому аспекті Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) та Міжнародний пакт про громадянські і політичні права відіграють роль правового орієнтиру щодо забезпечення прав людини в країні» [1, с. 1]. З огляду на положення закріплені в Конвенції, окрім реформування адвокатури, також було внесено суттєві зміни в процесуальне законодавство України.

Відповідно до Закону України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції», Україна приєдналась до вказаної конвенції, і тим самим взяла на себе обов'язок з гарантування дотримання прав і свобод людини, які закріплені в ній. Права, закріплені в Конвенції, додатково отримали також тлумачення в практиці Європейського суду з прав людини. Окрім того, відповідно до статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» «суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права» [2].

ЄСПЛ неодноразово звертав увагу на те, що невід'ємною частиною права на права на справедливий суд, яке закріплено в статті 6 Конвенції, є право на правову допомогу (п. 3 ст. 6).

ЄСПЛ вважає, що будь-яка особа має право скористуватися правовою допомогою і держава має гарантувати дотримання цього права. «При цьому держава зобов'язана надавати таку допомогу у наступних випадках:

- коли право на справедливий судовий розгляд (п. 1 ст. 6 Конвенції) неможливо практично реалізувати іншим способом;
- національне законодавство щодо певних категорій справ закріплює необхідність мати юридичного представника (адвоката) («*Airey v. Ireland*») чи якщо заявнику протистоїть професійний юрист («*Bertuzzi v. France*»);
- складність справи (включаючи відповідний закон) або відповідні процедури вимагають цього («*Airey v. Ireland*»)» [3, с. 126].

Так, відповідно до статті 59 Конституції України «кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених

законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав» [4, ст. 59].

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (2012–2018) В.В. Лутковська зазначає, що «з огляду на досвід інших країн, за умов доцільного використання Конвенції в практиці здійснення судочинства зменшиться й кількість звернень проти нашої держави до ЄСПЛ зі скаргами про порушення в Україні тих прав, що гарантує Конвенція» [5, с. 31].

Так, у справі «Талат Тунч проти Туреччини» (Talat Tunç v. Turkey) ЄСПЛ зазначив: «Певно ж, що перешкоди, які стояли на шляху ефективного дотримання прав на захист можна було подолати, якби національні органи, усвідомлюючи труднощі, з якими мав справу заявник, діяли активніше в напрямку забезпечення того, щоб заявник дізнався про можливість вимагати для себе безкоштовного адвоката за призначенням. Однак органи влади виявили пасивність, тим самим нехтуючи своїм обов'язком забезпечити рівність сторін в судовому процесі...» [6, с. 367].

На забезпечення реалізації права на правову допомогу Європейський суд звернув увагу також у справі «Берлінський проти Польщі» (Berlinski v. Poland): «Суд зауважує, що брак коштів у заявників для того, щоб найняти приватного представника в зв'язку з відкритим проти них кримінальним переслідуванням, не є предметом спору. Так само безперечно, що клопотання заявників про призначення адвоката державою органи влади проігнорували, в результаті чого у перших понад рік не було свого захисника. Враховуючи, що протягом цього періоду виконано цілий ряд процесуальних дій, зокрема допит заявників та їхнє медичне обстеження..., Суд не бачить жодного виправдання для цього обмеження, яке позбавило заявників права на достатній захист в ході розслідування і судового розгляду. Отже, було порушення пункту 1 і підпункту 3 (с) статті 6 Конвенції» [6, с. 364].

Однак, право на правову допомогу не є абсолютним, а тому держава може висувати вимоги щодо умов отримання правової допомоги, ґрунтуючись на таких факторах як:

– фінансовий стан сторони у справі «Стіл і Морріс проти Сполученого Королівства» (Steel and Morris v. the United Kingdom);

– очікування сторони щодо виграшу справи «Стіл і Морріс проти Сполученого Королівства» (Steel and Morris v. the United Kingdom).

Також варто звернути увагу на те, що при розгляді питання права на правову допомогу, необхідно пам'ятати й про те, що ЄСПЛ так само не нав'язує її особі, яка має право на отримання такої допомоги. Так, у справі «Гранос Органікос Насйоналес S.A. проти Німеччини» (Granos Organicos Nacionales S.A. v. Germany), в якій заявник скаржився на порушення п. 1 ст. 6 Конвенції через те, що оскільки йому не було надано можливості отримати безоплатну правову допомогу в цивільному судочинстві, ЄСПЛ, установивши відсутність вказаного порушення, підкреслив, «якщо б особа-заявник звернулася з відповідною заявою до уповноваженого органу, то вона б отримала правову допомогу у формі звільнення від сплати судових витрат, однак цього він не зробив. Отже, видається, що свідоме невикористання особою свого права на безоплатну державну правову допомога позбавляє її в подальшому можливості посилатися на порушення права на доступ до суду» [7].

Таким чином, можна прийти до висновку, що дотримання права на правову допомогу як складова права на справедливий суд має гарантуватись державами-учасницями Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, оскільки вони взяли на себе зобов'язання із забезпечення і захисту прав людини та основоположних свобод. Проте варто пам'ятати, що вказане право не є безумовним та абсолютним, а тому не кожна відмова у наданні права на правову допомогу є порушенням прав людини у розумінні ст. 6 Конвенції.

Список використаної літератури

1. Оверчук С.В. Умови надання безоплатної правової допомоги в контексті прецедентної практики Європейського суду з прав людини. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2016. № 1(13). С. 1–43
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 року № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення: 26.10.2021).
3. Заботін В.В. Питання правової допомоги у рішеннях європейського суду з прав людини у сфері цивільного судочинства. *Актуальні проблеми судового права: матеріали міжнар. наук.-прак. конф., присвяч. пам'яті проф. І.Є. Марочкина (Харків, 30 жовт. 2015 р.)*. Харків, 2015. С. 125–127.
4. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 року « 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#top> (дата звернення: 26.10.2021).

5. Лутковська В.В. Застосування судами України при здійсненні правосуддя ст. 6 Конвенції про захист прав і основних свобод людини. *Право України*. 2004. № 8. С. 30–32.
6. Макбрайд Джеремі. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес : посібник. Київ : К.І.С., 2010. 576 с.
7. Granos Organikos Nacionales S.A. v. Germany, no. 19508/07, ECHR2012. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22002-77%22%5D%7D> (дата звернення: 26.10.2021).

Л.П. Чілік

*студ. I курсу магістратури
спеціальність «Право»*

Науковий керівник: д. ю. н., доц. Є.Д. Стрельцова

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЇ» В МІЖНАРОДНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Іноземні інвестиції є одним з ключових факторів в сфері розвитку економіки, забезпечення фінансової стабільності в державі. Виходячи з нагальних економічних проблем, спричинених військовою агресією з боку РФ, питання залучення іноземних інвестицій в головні сфери життєдіяльності суспільства з метою недопущення економічної кризи є одними з пріоритетних завдань економіки. З іншого боку, актуальність даної теми зумовлена процесом інтеграції України в ЄС в сфері приведення законодавства України до відповідних стандартів та вимог ЄС відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Задля створення ефективного інвестиційного клімату для іноземних суб'єктів необхідно створити такі умови, які б захищали іноземні вклади. У зв'язку з цим вважаємо за необхідне проаналізувати поняття «іноземні інвестиції», з урахуванням норм національного законодавства та їх відповідності міжнародним критеріям щодо його визначення.

Відповідно до норм Господарського кодексу України іноземною інвестицією є цінності, що вкладаються іноземними інвесторами в об'єкти інвестиційної діяльності відповідно до законодавства

України з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту [1, ст. 116]. Таке ж визначення надано законодавцем в ст. 1 ЗУ «Про режим іноземного інвестування» [2, ст. 1].

Таким чином, відповідно до норм національного законодавства іноземним інвестиціям притаманні наступні риси:

1. *Цінність*, тобто матеріальне вираження інвестицій. Так, згідно з положенням ст. 2 ЗУ «Про режим іноземного інвестування» особливістю іноземних інвестицій є їх грошове вираження, а саме – наявність встановленої вартості будь-якої валюти [2, ст. 2].

2. *Спрямованість в об'єкти інвестиційної діяльності*. Відповідно до ст. 4 зазначеного вище Закону іноземні інвестиції можуть вкладатися в будь-які об'єкти, інвестування в які не заборонено законами України. А саме, спеціальними законами України можуть визначатися території, на яких діяльність іноземних інвесторів та підприємств з іноземними інвестиціями обмежується або забороняється, виходячи з вимог забезпечення національної безпеки [2, ст. 7].

3. Суб'єктом інвестування є *іноземний інвестор*, що здійснює інвестиційну діяльність на території України, а саме:

- іноземна юридична особа;
- фізична особа – іноземець, яка не має постійного місця проживання на території України і не обмежена у дієздатності;
- іноземна держава, міжнародна урядова та неурядова організація.

4. Мета здійснення такого інвестування має *економічну або соціальну направленість*. Економічна направленість інвестування також характеризується наявністю ризику отримання прибутку. Такий ризик інвестування виявляється в строковому характері досягнення кінцевої мети. Стосовно альтернативного варіанта мети інвестування – соціальної направленості: за своєю суттю дана категорія є відносною та не є чітко визначеною. Так, отримання прибутку завжди можна простежити, оскільки воно виражається в матеріальному еквіваленті. Соціальний ефект – це поняття, кінцевий результат якого визначити не завжди вдається можливим.

Аналізуючи міжнародні договори, які визначають основні відносини іноземного інвестування, відзначимо Конвенцію про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними

особами, або Вашингтонську конвенцію (далі – Конвенція), яка була прийнята в 1965 році. Конвенція регулює питання функціонування Міжнародного центру з урегулювання інвестиційних спорів (далі – Міжнародний центр), але визначення «іноземних інвестицій» не надає [3].

Проте, в ході розгляду інвестиційних спорів в Міжнародному центрі виокремилася два підходи стосовно визначення «іноземних інвестицій». За першим підходом, в справі *Fedax N.V. проти Республіки Венесуела*, основні характеристики інвестицій описуються як такі, що включають певну тривалість, певну регулярність прибутку і доходу, наявність ризику, наявність суттєвих зобов'язань і значення для розвитку держави, що приймає такі інвестиції [4, п. 43]. За другим підходом, в справі *Salini Costruttori S.P.A. та Italstrade S.P.A. проти Королівства Марокко*, зазначалися наступні критерії визначення інвестиції: внески, певна тривалість виконання зобов'язання та наявність ризику; додатково виділяють внесок в економічний розвиток приймаючої держави. Необхідно додати, що ці різні елементи можуть бути взаємозалежними. Таким чином, ризики операції можуть залежати від внесків і тривалості виконання контракту. У результаті, ці різні критерії мають оцінюватися глобально [5, п. 52].

Відповідно до Угоди між Урядом України та Урядом Канади про сприяння та захист інвестицій термін «інвестиції» характеризується трьома основними ознаками: наявністю активів у власності інвестора Договірної Сторони або під його безпосереднім контролем, приналежністю активів до території Договірної Сторони та економічним характером такого інвестування. Тим часом, до інвестицій не прирівнюється нерухоме майно або інша матеріальна чи нематеріальна власність, придбання якої здійснюється не для отримання економічного прибутку чи інших підприємницьких цілей [6, ст. 1].

В Угоді між Урядом України та Урядом Республіки Польща про взаємне заохочення та захист інвестицій термін «інвестиція» означає будь-яке майно [7, ст. 1].

Отже, визначення інвестицій в двосторонніх договорах може різнитися, водночас, міжнародні єдині критерії стосовно формування дефініції «іноземні інвестиції» поки що не встановлені, що

надає право країнам самостійно визначати в угоді коло інвестицій на свій розсуд. Водночас, аналізуючи норми національного законодавства, дійшли висновку, що такі ознаки іноземної інвестиції, як матеріальні внески, економічний ефект для приймаючої країни, надані в деяких міжнародних угодах та вироблені у процесі правозастосування, знайшли своє відображення в українському законодавстві.

Список використаної літератури

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV / *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22, ст. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення 20.04.2022).
2. Про режим іноземного інвестування : Закон України від 19 березня 1996 року № 93/96-ВР / *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 19, ст. 80. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-вр#Text> (дата звернення 20.04.2022).
3. Конвенція про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами : ратифіковано Законом № 1547-III (1547-14) від 16.03.2000 / *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2000. № 21. ст. 161. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_060#Text (дата звернення 20.04.2022).
4. FEDAX N.V. V. THE REPUBLIC OF VENEZUELA: Decision of the Tribunal on Objections to Jurisdiction from July II, 1997. URL: https://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/ita0315_0.pdf (дата звернення 20.04.2022).
5. SALINI COSTRUTTORI S.P.A. AND ITALSTRADE S.P.A. v. KINGDOM OF MOROCCO: DECISION ON JURISDICTION from July 23, 2001. URL: <https://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/ita0738.pdf> (дата звернення 20.04.2022).
6. Угода між Урядом України та Урядом Канади про сприяння та захист інвестицій : ратифіковано Законом № 203/95-ВР від 02.06.95 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124_008#top (дата звернення 20.04.2022).
7. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Польща про взаємне заохочення та захист інвестицій від 12.01.1993, набуто чинності 14.09.1993. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_169#Text (дата звернення 20.04.2022).

Розділ 2

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У ПРИВАТНОПРАВОВІЙ СФЕРІ

А.А. Артющенко

студ. IV курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: ст. викл. І.О. Голоденко

ЕЛЕКТРОННЕ ЛИСТУВАННЯ ЯК ДОКАЗ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Жоден громадянин на сьогодні не уявляє своє життя без гаджетів та смартфонів. Листування та повідомлення здійснюються не в паперовому вигляді, а в електронному, що зумовлює неоднакове ставлення до використання електронних листів як доказів в цивільному судочинстві.

Згідно ст. 100 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) «...електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі» [1]. Але, закріплення можливості використання електронного листування як доказу, ще не означає його безпроблемне використання та допущення суддею до доказової бази. З'являються проблеми, як встановити достовірність електронного листування, яка процедура повинна бути задіяна для цього, та яка відмінність встановлення достовірності електронного листуванням в різних спірних правовідносинах.

Варто зазначити, що застосування електронних доказів в цивільному судочинстві є досі дискусійним, як в теорії, так і на практиці.

Незважаючи на те, що ЦПК України дає визначення електронних доказів, як засобу доказування серед вчених відсутня однотайність думок щодо визначення поняття «електронні докази».

Як зазначає М.О. Гетманцев «...Електронні засоби доказування як самостійний вид виділяються на підставі особливостей носія такої інформації» [2, с. 19]. На думку А.Ю. Каламайко «...Електронні засоби доказування – це передбачені законом процесуальні форми залучення текстової, звукової та візуальної інформації, яка створена та збережена за допомогою технічних та програмних засобів» [3, с. 128]. Ю.С. Павлова у своєму дисертаційному дослідженні запропонувала наступне визначення електронного доказу: «... будь-яка інформація, представлена в електронній формі, що має значення для встановлення фактів предмета доказування в процесі розгляду й вирішення цивільної справи, дослідження якої здійснюється за допомогою спеціальних програмно-технічних засобів» [4, с. 10].

Таким чином, можна зробити висновок, що доказове значення має саме джерело (носій) інформації. Сама інформація може бути у формі письмових знаків, звукової та візуальної інформації, у комбінованому вигляді.

Статтею 101 ЦПК України встановлено, що електронні докази подаються в оригіналі або в електронній копії, засвідченій електронним підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронні довірчі послуги» [5]. В Ухвалі Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 06.08.2014 р. у справі №6–6328св14 суд касаційної інстанції зазначив: «...Електронний підпис є обов'язковим реквізитом електронного документа, який використовується для ідентифікації автора та/або підписувача електронного документа іншими суб'єктами електронного документообігу. Листування фізичних осіб, яке здійснюється шляхом використання електронної пошти, до таких документів не належить. Отже, немає потреби посвідчувати електронні листи ЕЦП» [6].

Але згодом з'явилися нові погляди, які диктували, що роздруківка з електронної скриньки не може вважатися належним доказом, оскільки неможливо ідентифікувати вміст електронного

листа, незрозуміло, на яку електронну пошту було здійснено відправлення, а також неможливо визначити, чи був надісланий файл підписаним електронним цифровим підписом. Однак у Постанові ВС від 27.11.2018 р. колегія суддів зробила протилежний висновок, зазначивши, «... що висновки судів щодо неналежності роздруківок електронного листування суперечать приписам ст. 8 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» [7], оскільки сила електронного документа як доказу не може бути заперечена виключно через те, що він має електронну форму та додатково не підтверджується показаннями свідків (учасників листування). З іншої сторони, як свідчить практика, навіть наявність ЕЦП не гарантує, що лист був надісланий відповідною особою, бо існують підробки таких підписів» [8].

Більш цікавою є ситуація в сімейних спорах, де учасники часто бажають використовувати електронні листування через месенджери, в яких звісно ніяких ЕЦП не прикріплюються. Для фіксування електронного доказу переважно робиться його електронна копія, яка часто має форму скріншота. Тобто скріншот – не оригінал документу, а лише форма фіксування електронного доказу. Тому, така копія має бути засвідчена електронним цифровим підписом особи, яка її подає [9]. Також можна подавати роздрукований скріншот, як паперову копію електронного доказу – засвідчений підписом і з вказаною датою. Проте, з'являються нові проблеми: як ідентифікувати особу, з якою йшло листування, та що робити, якщо переписка буде видалена або відредагована?

Судами України застосовуються різні підходи до оцінки роздруківок електронних листів в якості доказів. Деякі суди задовольняються тим, що сторона спору надає листування зі своїм опонентом в такому об'ємі, щоб із суті листів було чітко зрозуміло, що листування йшло саме між сторонами суперечки, і розглядають такі роздруківки як докази в сукупності з іншими доказами. Буває цього недостатньо, тоді проводяться комп'ютерно-технічні експертизи на предмет дослідження електронної пошти. Проведення такої експертизи регламентується Законом України «Про судову експертизу» [10], Інструкцією про призначення і проведення судових експертиз і експертних досліджень з урахуванням

Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки і призначення судових експертиз і експертних досліджень [11].

В кожному випадку судді вирішують про допустимість електронного листування як доказу, наприклад, в 2020 році Верховний суд (справа № 753/10840/19) прийняв електронне листування як допустимий доказ для підтвердження погроз від колишнього чоловіка, а саме «... скріншоти повідомлень з телефону та планшету, роздруківки з Viber, які суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, вважав належними та допустимими доказами, які досліджені судами у їх сукупності та яким надана належна правова оцінка. На підставі чого, встановив, що зміст конкретних фраз, лексики та характеру використання мовних засобів, які колишній чоловік застосовує у переписці з колишньою дружиною та малолітнім сином, дає підстави для висновку, що його дії слід кваліфікувати як домашнє насильство у формі психологічного насильства» [12].

Така ж ситуація буває при вирішенні справ в сфері приймання-передачі робіт: Верховний Суд (Постанова від 27.11.2018 № 914/2505/17) констатував, що «... Обмін сторонами інформацією при виконанні договірних зобов'язань шляхом надсилання електронних листів уже давно став частиною ділових звичаїв в Україні», «здійснення електронної переписки як усталеного звичаю ділового обороту в Україні, що не вимагає договірного врегулювання та визнається цивільним звичаєм за статтею 7 ЦК України». «... Суди першої та апеляційної інстанцій вирішили, що електронне листування не підтверджує факт приймання-передачі робіт. Натомість Верховний Суд врахував, що сторони не заперечували належність їх працівникам електронних адрес, використаних в листуванні. З огляду на це, Верховний Суд дійшов висновку, що електронне листування можна використовувати у доказуванні» [13].

Отже, питання про допустимість електронного листування як доказу невичерпне, бо неможливо визначити точний перелік вимог для такого листування в усіх спірних правовідносинах. Зрозуміло одне, в час, коли велика частина суспільного життя проходить онлайн, а месенджери замінюють пошту та дзвінки, треба розробляти та деталізувати правове регулювання електронних доказів, а саме електронного листування.

Список використаної літератури

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення 15.05.2020 р.);
2. Гетманцев М. Електронні докази в цивільному процесі: практика застосування новел законодавства. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/2/5.pdf> (дата звернення 17.05.2022 р.);
3. Каламайко А.Ю. Місце електронних засобів доказування та окремі питання їх використання в цивільному процесі. URL: file:///C:/Users/user/Downloads/apir_2015_2_23.pdf
4. Павлова Ю.С. Електронний документ як джерело доказів у цивільному процесі. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/11724/Павлова%20Ю.С..pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення 17.05.2020 р.);
5. Про електронні довірчі послуги : Закон України від 15.10.2017 р. № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19?find=1&text=електронна+копія#Text> (дата звернення – 09.05.2022 р.)
6. Електронні докази в суді: вирішення проблем доказування чи поле для фальсифікацій. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/>
7. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України № 851-IV від 22.05.2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення 16.05.2020).
8. Постанова Верховного Суду від 27.11.2018 р. № 914/2505/17. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=78450568&red=100003870f907ba7c45a9e63cec b4425d75304&d=5>
9. Рішення Господарського суду Харківської області від 06.09.2021 р. № 922/1881/21. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/99447516/> (дата звернення 17.05.2022 р.);
10. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4038-12> (дата звернення 09.05.2022 р.);
11. Інструкція про призначення і проведення судових експертиз і експертних досліджень з урахуванням Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки і призначення судових експертиз і експертних досліджень : Наказ Міністерства Юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/z0705-98> (дата звернення 09.05.2022 р.);
12. Постанова Верховного Суду від 13 липня 2020 року № 753/10840/19. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=90385050&red=100003f71a6e5ec4dff7a575c38330807b6b30&d=5> (дата звернення – 17.05.2022 р.);
13. Постанова Верховного Суду. Касаційний господарський суд від 27.11.2018 р. № 914/2505/17. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/78450568> (дата звернення – 17.05.2022 р.).

Д.М. Балабан

студ. II курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: ст. викл. Є.М. Корнеєва

ТОРГОВЕЛЬНА МАРКА ЯК ЗАСІБ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ УЧАСНИКІВ ЦИВІЛЬНОГО ОБОРОТУ

Сьогодні, в умовах ринкових відносин, коли пропозиція товарів значно перевищує попит, конкуренція між виробниками товарів постійно зростає, а також йде постійна боротьба за споживачів, важливо знати ставлення споживачів до вироблених товарів для прибутковості та успішного розвитку підприємств. Знак для товарів і послуг стає все більш важливим елементом ринкової економіки. Торговельна марка, або знак для товарів і послуг (за українським законодавством), має велике значення в боротьбі за увагу споживачів до продукції компанії, насамперед сприяючи її впізнанню потенційними клієнтами.

Міжнародна спільнота розробила цілу низку міжнародних договорів стосовно регулювання обігу торговельної марки: Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків [1], Ніццька угода про Міжнародну класифікацію товарів і послуг для реєстрації знаків [2] та ін. Чинне законодавство України також надає правову охорону торговельній марці як об'єкту права інтелектуальної власності: Конституція України [3], Цивільний кодекс України [4], Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» [5], Закон України «Про авторське право і суміжні права» [6] та ін.

Відповідно до ст. 492 Цивільного кодексу України торговельною маркою може бути будь-яке позначення або будь-яка комбінація позначень, які придатні для вирізнення товарів (послуг), що виробляються (надаються) однією особою, від товарів (послуг), що виробляються (надаються) іншими особами. При цьому в Законі України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» законодавець використовує поняття «знак для товарів і послуг» з метою надання визначення поняттю, за допомогою якого одні учасники цивільного обороту відрізняють товари і послуг інших осіб.

До позначень, які можуть бути об'єктом торговельної марки, відносять слова, цифри, певні зображення, кольори, форми, при цьому важливою умовою має бути те, щоб при реєстрації відповідних знаків, можливо було виділити чіткий обсяг правової охорони. Закон не передбачає реєстрацію звукових торговельних марок, однак, ця норма закріплена в п. 1.4. Правил складання, подання та розгляду заявки на видачу свідоцтва України на знак для товарів і послуг [7].

Право інтелектуальної власності на торговельну марку в Україні виникає у власника з моменту державної реєстрації через Національний орган інтелектуальної власності, функції якого виконує Державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності».

Особливістю зареєстрованої торгової марки в Україні є, в першу чергу, те, що вона має територіальний характер захисту в певному класі. Саме тому при виході на закордонні ринки необхідно здійснити реєстрацію своєї торгової марки в тій країні світу, де планується реалізація продукції під цією торговою маркою. Якщо таких країн декілька, доцільно буде оформити міжнародну заявку за Мадридською системою. Вартість реєстраційного збору залежить від кількості обраних країн. Оформлення міжнародної заявки здійснюється через національне відомство заявника або безпосередньо через міжнародне відомство.

Наявність свідоцтва, яке підтверджує право власності на торговельну марку, в нашій державі дає власнику в першу чергу такі права: а) право користування торговою маркою на свій розсуд: (пропонувати товар або послугу до продажу під даною торговою маркою, використовувати в рекламі тощо); б) право забороняти третім особам використання торгової марки: (можна офіційно оформити скаргу про порушення прав власності за незаконне використання торгової марки і домогтися видалення контенту); в) право дозволяти використання торгової марки третіми особами.

Відомі торговельні марки власники мають право здавати в оренду, продавати ліцензії на її використання, що надає власнику можливість отримання додаткового прибутку. Компанії, завоювавши з їх допомогою лояльних покупців, мають можливість зміцнити ринкові позиції, підтримувати рівень прийнятних

цін і стійкі потоки коштів, що, в свою чергу, підвищує ціну акцій підприємства і забезпечує базу для його подальшого процвітання.

Підводячи підсумки можна сказати, що у наш час торговельні марки неухильно увійшли в повсякденне життя. Торговельна марка є об'єктом інтелектуальної власності, а також достатньо важливим активом різних суб'єктів господарювання, оскільки впізнавана торговельна марка буде сприяти виникненню потенціалу для розвитку підприємства. Також, зареєстрована торговельна марка надає певний обсяг правової охорони для товарів та послуг, що надаються певним виробником або виконавцем, задля забезпечення їх відмінності та неповторності від інших. Торговельні марки здійснюють захист не лише приватного інтересу, і й невизначеного кола осіб – споживачів, тому саме захист прав споживачів, на наш погляд, є найголовнішим її завданням. Тільки після того, як торговельна марка виконуватиме свої функції і права споживача будуть захищені, виробник товарів зможе отримати ту віддачу від інвестицій, які він вклав.

Список використаної літератури

1. Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків від 14 квітня 1891 року : Міжнародний договір № 995-134. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995-134#Text> (дата звернення: 03.05.2022).
2. Ніццька угода про Міжнародну класифікацію товарів і послуг для реєстрації знаків від 15 червня 1957 : Міжнародний договір № 995-066. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_066#Text (дата звернення: 03.05.2022).
3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 03.05.2022).
4. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 03.05.2022).
5. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг : Закон України від 15.12.1993. № 3689-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#n58> (дата звернення 03.05.2022).
6. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення 03.05.2022).
7. Про затвердження Правил складання і подання заявки на видачу свідоцтва України на знак для товарів і послуг : Наказ Держпатенту України від 28.07.1995 № 116. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0276-95#Text>(дата звернення 03.05.2022).

А.В. Виходець
студ. IV курсу
спеціальність «Право»
Науковий керівник: ст. викл. І.О. Голоденко

ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТІ СУДДІ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Майже у всіх країнах світу судовий захист відноситься до найбільш поширених форм захисту прав і свобод, за допомогою якого можна вирішити спори (конфлікти), а також встановити істину і досягнути справедливості. Проте, із зарубіжного досвіду відомо, що є також і інші способи вирішення спорів між учасниками правовідносин, які виступають альтернативою судовому захисту. До таких способів належать: медіація, врегулювання спору за участю судді та інші. В Україні діє Рекомендація № R (98) Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в сімейних справах, яка ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 616 засіданні заступників міністрів 21 січня 1998 року. У нових редакціях Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), ГПК України та КАС України також передбачається такий спосіб вирішення конфлікту, який нещодавно був зовсім невідомим українському процесуальному законодавству. Мова йдеться про процедуру врегулювання спору за участю судді.

Якщо звернути увагу на те, що головне завдання судів – це розгляд і вирішення спорів, а також на те, що суди значно перевантажені, то можна дійти до висновку, що запровадження примирних процедур за участю судді – це доречне удосконалення цивільних процесуальних процедур.

Слід зазначити, що дослідженню питань правового регулювання інституту врегулювання спору за участю судді та особливостям порядку проведення процедури врегулювання спору за участю судді присвячені праці багатьох українських вчених, таких як: І. Божук, Н.Ю. Голубевої, Н.В. Бондаренко-Зелінської, А.О. Лесько, Д.Д. Луспеника, О.С. Можайкіної, О.В. Музи, В.Є. Прущак та інші.

Врегулювання спору за участю судді є новим інститутом цивільного процесуального права та способом альтернативного вирішення

спорів, і в цьому контексті Д.Д. Луспеник зазначає, що введення процедури врегулювання спору за участю судді має позитивні аспекти через те, що «...вона розширює процесуальні можливості сторін щодо більш швидкого та ефективного врегулювання спору». Крім того, він вказує, що «...потрібно з більшою уважністю ставитися до випадків, де сторони зловживають своїм правом скористатися даною процедурою, коли одна зі сторін має бажання врегулювати спір мирним шляхом, а інша погоджується провести цю процедуру лише для того, щоб затягти розгляд справи. У таких випадках, без сумніву, врегулювання спору за участю судді має бути припинене відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 204 ЦПК» [3].

Можайкіна О.С. вказує на гл. 4 ЦПК України, та визначає такі принципи проведення процедури врегулювання спору за рішенням судді: конфіденційність (ч. 7 ст. 203 ЦПК), добровільність (ч. 4 ст. 201 ЦПК), нейтральність судді (ч. 6 ст. 203 ЦПК), рівність сторін спору (ст. 203 ЦПК), власна відповідальність сторін спору (ч. 4 ст. 203 ЦПК), поінформованість сторін спору (ч. ч. 4, 5 ст. 203 ЦПК) [4, с. 78–79]. Прущак В.Є. пропонує поділити принципи, на підставі яких здійснюється врегулювання спору за участю судді на дві групи. «...Перша група – це принципи цивільного процесуального права, які впливають на означену процедуру (верховенство права, змагальність, диспозитивність та ін.). Друга група – це спеціальні принципи, які притаманні врегулюванню спору за участю судді (добровільність, конфіденційність, нейтральність та неупередженість судді-посередника та ін.) [5].

Проаналізувавши думки зазначених вчених, ми також приєднуємося до їх поглядів і вважаємо, що передбачений спосіб врегулювання спору є дуже доречним на сьогоднішній день, коли сторони не хочуть витрачати багато часу на розгляд справи, а бажають ефективно та у найкоротший час дійти до спільного рішення.

Відповідно до ст. 201 ЦПК України підставою проведення процедури врегулювання спору за участю судді є згода сторін, висловлена до початку розгляду справи по суті і лише за умови, якщо у справу не вступила третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору [1, ст. 201]. Така згода має бути висловлена учасниками справи під час проведення підготовчого засідання,

а також згідно з п. 2 ч. 2 ст. 197 ЦПК України, саме до повноважень суду належить право з'ясувати, чи бажають сторони укласти мирову угоду, чи справа буде передана на розгляд третейського суду або сторони можуть звернутися до суду для проведення врегулювання спору за участю судді. У разі згоди учасників справи, суддя встановлює строк та порядок врегулювання спору за участю судді, відповідно до п. 14 ч. 2 ст. 197 ЦПК України [1, ст. 197].

Варто зазначити, що законодавець передбачив обмеження процедури врегулювання спору за участю судді розумним строком, тобто такою категорією, яку варто вважати оціночною, а також законодавець встановив межі цього розумного строку – не більше ніж тридцять днів з дня постановлення ухвали про його проведення, який продовженню не підлягає [1, ст. 205].

Так, відповідно до ч. 1 ст. 205 ЦПК України, строк для врегулювання спору за участю судді встановлює не більше тридцяти днів з того дня, як суд постановляє ухвалу про його проведення. На нашу думку, у зв'язку зі складністю справи або навпаки із малозначністю справи, строк може бути встановлений максимальний (30 днів) або його можна зменшити, наприклад, до 15 днів.

В тому випадку, якщо сторони узгодили проведення процедури врегулювання спору за участю судді, суддя постановляє відповідну ухвалу, та одночасно зупиняє провадження у справі (ч. 1 ст. 202, п. 5 ч. 1 ст. 251 ЦПК України).

У нормах, які закріплені у ст. 201 ЦПК України, чітко не встановлено, чим виступає пропозиція суду щодо застосування процедури врегулювання спору за участю судді – правом чи обов'язком.

На нашу думку, врегулювання спору за участю судді є скоріш обов'язком, ніж правом, адже суддя повинен діяти відповідно до своїх повноважень, що покладені на нього законом. Через те, що у гл. 4 ЦПК України передбачено, що за згодою сторін може бути проведено врегулювання спору за участю судді, слід вважати цей процес обов'язком судді.

Варто вказати на деякі процесуальні особливості проведення такої процедури. Так, у випадку, коли сторони спору не досягли примирення під час урегулювання спору за участю судді, вони втрачають право на повторне проведення врегулювання спору за участю судді (ч. 2 ст. 202 ЦПК України), а про припинення врегулювання

спору за участю судді повинна бути постановлена ухвала, яка не підлягає оскарженню (ч. 2 ст. 204 ЦПК України) [1, ст.ст. 202, 204].

Також слід звернути увагу на судову практику по цьому питанню. Так, рішенням Верховного Суду м. Києва від 11 листопада 2020 року (провадження № 61–15125св19, справа № 522/19690/18) у цивільній справі про стягнення безпідставно набутих коштів у «касаційній скарзі було вказано, що відповідач заявив клопотання щодо врегулювання спору між сторонами за участю судді, тобто відповідач зробив все для того, щоб вирішити спір мирним шляхом. Проте, варто зазначити, що відповідно до ч. 1 ст. 201 ЦПК України, врегулювання спору за участю судді проводиться лише тоді, якщо всі сторони справи надали на це згоду до початку розгляду справи по суті. Внаслідок того, що позивач не погодився на проведення врегулювання спору мирним шляхом за участю судді, то протокольною ухвалою суду від 14 березня 2019 року було відмовлено у задоволенні вказаного клопотання» [2].

Частина 1 ст. 203 ЦПК України закріплює: «...Проведення врегулювання спору за участю судді здійснюється у формі спільних та (або) закритих нарад. Сторони мають право брати участь у таких нарадах у режимі відеоконференції. У спільних нарадах беруть участь всі сторони, їх представники, а також судді. Закриті наради проводяться за ініціативою судді з кожною із сторін окремо». Отже, на відміну від більшості розглядів справ у державних судах, які здійснюються публічно, врегулювання спору за участю судді можна вважати таким способом вирішення спорів, що має конфіденційний характер.

Статтею 203 ЦПК України закріплено положення про порядок проведення врегулювання спору за участю судді, відповідно до якого на суддю покладається багато повноважень і також йому надано низку ініціатив, на відміну від правил позовного провадження [1, ст. 203].

Можна зазначити, що суддя повинен не лише знати чинне законодавство і судову практику в подібних спорах, а також володіти певними навичками комунікацій для того, щоб він міг продуктивно проводити такі наради.

Науковці, тим не менш, критикували зазначені вище норми. Так, Лесько А.О. погоджуючись з думкою Зельдіної О. зазначає,

що «незрозумілою є позиція законодавця, з одного боку, заборонити судді надавати сторонам юридичні поради та рекомендації, а з іншого суддя вправі запропонувати їм можливий шлях мирного врегулювання спору [5, с. 50].

Божук І. та Дяченко С. висловлюють думку, що питання правового статусу судді, який здійснює врегулювання спору, є досить проблемним. «...Проаналізувавши зміст норм ЦПК України можна зрозуміти, що кожен суддя (суддя-доповідач) має брати участь у врегулюванні спору. В такому разі не будуть враховуватися професійні навички судді як посередника, а також його бажання та інші фактори. Запропонована модель врегулювання спору за участю судді не вказує на той факт, що такий суддя, крім знань у галузі права, повинен мати, крім того, спеціальні навички та знання психології, соціології, конфліктології тощо. Тому необхідним є проведення певних спеціалізованих тренінгів для таких суддів для того, щоб регулярно підвищувати професійний рівень суддів, як суддів-посередників. Як альтернатива для вирішення цього питання є можливість внести деякі доповнення до Закону України «Про судоустрій та статус суддів» щодо обрання у кожному суді зборами суддів суддю, уповноваженого здійснювати таку примірювальну процедуру» [6, с. 13].

Отже, можна зробити висновок, що процедура врегулювання спору за участю судді має на меті виконати таке саме завдання цивільного судочинства, а саме: справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Саме задля досконалості процедури врегулювання спору за участю судді, необхідно внести деякі зміни до діючого ЦПК України. Це стосується строку проведення, який може бути мінімальним (для малозначних справ) та максимальним; щодо підготовки судів для проведення врегулювання спору за участю судді та можливості їх проводити. Врегулювання спору за участю судді є альтернативною судовою процедурою позовному провадженню, яка сприяє більш швидкому вирішенню спорів і розвантажує суди, які сьогодні й так є перенавантаженими.

Список використаної літератури

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 17.10.2021.)
2. Рішення Верховного Суду м. Києва від 11.11.2020. Справа № 61-15125св19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93053447> (дата звернення: 17.10.2021).
3. Лупеник Д. Новелізація цивільного процесу позитивно вплинула на судову практику. 25.09.2018. *Судебно-юридическая газета*. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/125882-novelizatsiya-tsvivilnogo-protsesu-pozitivno-vplinula-na-sudovu-praktiku-f6c2df>(дата звернення: 18.10.2021).
4. Можайкіна О.С. Правовий аналіз форм врегулювання спору за участю судді в цивільному процесі. *Цивілістика*. № 2. 2018. С. 77–81. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2018/2_2018/part_1/15.pdf (дата звернення: 18.10.2021).
5. Прущак В.Є. Врегулювання спору за участю судді у цивільному судочинстві України. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/12496?show=full>
6. Лесько А.О. Врегулювання спору за участі судді: проблеми та перспективи. *Правова держава*. 2019. С. 48–56. URL: <http://pd.onu.edu.ua/article/download/169533/171279> (дата звернення: 19.10.2021).
7. Божук І., Дяченко С. Судова практика застосування альтернативних способів врегулювання спорів. *Цивільне право і процес*. 2019. С. 11–15. URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2019/12/3.pdf> (дата звернення: 20.10.2021).

О.Р. Вишневська

студ. I курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. В.В. Валах

ДЖЕРЕЛА РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

Досліджувана тема є актуальною, оскільки приватне право Стародавнього Риму – одна з основ формування сучасних норм права і національного законодавства багатьох європейських країн та України безпосередньо.

Відповідно до вищезгаданого, джерела римського права мають багато спільного із джерелами сучасного українського права.

Термін джерело означає першооснову усього того, що відбувається – умови, місце, причини, які зумовлюють ту чи іншу

подію або явище. Найдавніше джерело римського приватного права – правовий звичай, який є актуальним і для права України. Як зазначала Л.Л. Богачова «Саме постійний розвиток суспільства зумовив виникнення звичаю, а пізніше і звичаєвого права, що відображувало принципи моралі та суспільної свідомості народу» [1, с. 25]. Правовий звичай сформував поняття звичаєвого права, предметом якого є « загальні закономірності становлення, розвитку та функціонування юридичних звичаїв у системі соціального регулювання, а також формування правової традиції. Крім того предметом звичаєвого права є суспільні відносини, які мають правовий характер, існують у суспільстві, охоплюють сферу його устрою» [2, с. 6].

Із плином часу основним джерелом римського права стали закони – письмово зафіксовані загальнообов’язкові норми, керовані державним примусом. Першими римським законами згодом стали закони XII таблиць, що встановили рівні правила судочинства та консолідували римське звичаєве право. Наразі в Україні основним писаним законом є Конституція, що регулює та підпорядковує всі сфери суспільних відносин.

Починаючи з III ст. до н. е. економічне життя в Римі набуває значного розвитку, активізується зовнішня і внутрішня торгівля.

Преторське право займало особливе місце у римському приватному праві. Посада претора була встановлена в 368 або 366 році до н. е. Спочатку претор був один, але в 247 р. встановлено посаду другого претора спеціально для нагляду за перегринами, які в той час надходили великими масами. Перший претор називався міським, другий – перегринським. На посаду претора міг претендувати римський громадянин, який досягнув 40-річного віку і працював на всіх посадах, які є нижчими за преторську.

За характером влади претор спочатку був молодшим консулом (або заступником консула). Йому в принципі були підвідомчі всі ті справи, що й консулу. Але особливе завдання преторської діяльності полягало в забезпеченні внутрішнього громадянського миру і порядку.

Приступаючи до виконання своїх повноважень, претор оголошував едикт. Цей термін походить від лат. edictum – об’ява, оповіщення. Приписи преторського едикту, створені претором для своєї

діяльності, формально для нього самого не були обов'язкові – він міг і не дотримуватися їх. Отже, едикт стоїть не « над претором» як закон, а «під претором» – як його власна програма. Проте, звичайно, для збереження твердого правопорядку необхідно було, щоб претор додержувався своїх едиктальних обіцянок. З огляду на це закон Корнелія (Сулли) 67 року зобов'язував преторів не відхилятися від своїх едиктів. Це зміцнило юридичне значення едикту і Ціцерон називає його вже «законом на рік».

Формально едикт був обов'язковим тільки для того претора, який його видав. Фактично ті положення едикту, які виявляли інтереси пануючого класу, повторювалися в едикті новообраного магістрата і набували стійкого значення.

У республіканський період звання джерела римського права набували постанови магістратів. «Постанови мали декілька видів, які відрізнялись не тільки за формою, а й за змістом. Це були:

- едикти (edictum) – загальні розпорядження, які були обов'язковими як для службових осіб, так і для населення. Едикти діяли у сфері публічного та приватного права;
- мандати (mandatum) – інструкції посадовим особам (чиновникам, правителям провінцій), щодо правозастосування;
- рескрипти (rescriptum) – письмова відповідь на запитання приватних або посадових осіб з приводу правових питань» [3, с. 45].

На швидкий розвиток світської юриспруденції сприяли такі чинники:

У середній республіканський період швидко зростав обсяг торгівлі, розвивалося і ускладнювалося економічне життя;

суворий цивільно-правовий формалізм вимагає великої обережності при підписанні договорів, чіткого формулювання претензій, дотримання інших формальностей, що в свою чергу потребує висококваліфікованих спеціалістів – юристів, здатних надати громадянам необхідні консультації;

сама будова римських магістратур і римського суду сприяли поширенню юридичних знань серед людей, оскільки кожен громадянин міг стати магістратом, не кажучи вже про суддів, а знання закону було необхідним для виконання службових обов'язків. Однак чимало з магістратів після завершення державної служби, користуючись набутими знаннями давали поради приватним

особам; увесь устрій римського життя потребував загального ознайомлення громадян з елементарними положеннями права.

Також одним із вагомих джерел права була кодифікація Юстиніана.

Величезна праця складання Юстиніанівського зводу виконувалась під керівництвом видатного юриста того часу Трибоніану в декілька прийомів і в порівняно короткий термін. Юстиніан у лютому 528 р. призначив комісію з десяти осіб. Через рік комісія закінчила свою роботу і в квітні 529 р. був обнародований Кодекс Юстиніана і тим самим анульовані попередні кодекси.

Кодекс являє собою збірник імператорських конституцій і складається з 12 книг. Кожна книга ділиться на титули (підрозділи в ряді законів), а титули – на параграфи. Книга 1 містить конституції, які торкаються церковного права, джерел права і різних імператорських чиновників; книги 2–8 – цивільне право; книга 9 – кримінальне право; книги 10–12 – положення про державне управління. У середині титулу розміщені окремі конституції у хронологічному порядку.

Підсумовуючи, можна сказати, що джерела римського права безперечно стали основами сучасних джерел права багатьох європейських країн та України безпосередньо.

Список використаної літератури

1. Богачова Л.Л., Ковальчук Д.Р., Кундій А.Ю. Правовий звичай як джерело права в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 24–27.
2. Лісова К.С. Звичаєве право : курс лекцій. К. : ДП Вид. дім Персонал, 2012. 94 с.
3. Калюжний Р. А., Вовк В.М. Римське приватне право : підруч. для вищ. навч. закл. К. : МП Леся, 2014. 240 с.

О.О. Волошкевич
асп. І року навчання
спеціальність «Право»
Науковий керівник: к. ю. н., доц. О.В. Толкаченко

СУДНОПЛАВСТВО НА УКРАЇНСЬКІЙ ЧАСТИНІ ДУНАЮ: ЕКОЛОГО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Рішуче обраний Україною шлях до Євроінтеграції передбачає прискорену адаптацію національного законодавства та якісний перехід на новий рівень в різних галузях народного господарства. Це особливо актуально і для використання річки Дунай – найбільшої в світі міжнародної ріки, басейн якої охоплює 19 європейських країн, що об'єднуються поняттям «придунайські країни». Саме тому в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС співробітництву в басейні р. Дунай присвячено окрему 19 главу, що підкреслює його важливість для ЄС в цілому. Видатним досягненням є факт, що в Дунайській стратегії ЄС з жовтня 2021 року головує Україна і вперше країна – не член ЄС.

Останнім часом в регулюванні судноплавства на Дунаї відбулися значні нововведення. Як відомо, водний транспорт є найбільш екологічно безпечним, і тому Міжнародна Комісія із захисту ріки Дунай (далі МКЗД) надає велике значення розвитку цієї галузі. Разом з тим, в розділі 6.4 нового «Плану управління басейном ріки Дунай» [1, с. 115], прийнятого МКЗД в 2021 р., вказується, що подальший розвиток судноплавства може суттєво вплинути на річкову екосистему і створити загрозу реалізації Водної Рамкової Директиви ЄС 2000 р. Визнаючи цей потенційний конфлікт, МКЗД у співпраці з Дунайською комісією ще в 2007 році розробили «Спільну заяву про керівні принципи розвитку внутрішнього судноплавства та екологічної захисту Дунайського басейну», в якій узагальнюються принципи та критерії екологічно стійкого внутрішнього судноплавства Дунаєм та його притоками [2]. У 2016–2017 рр. на завдання Єврокомісії було проведено спеціальне дослідження щодо обґрунтування концепції сприяння судноплавству та дотримання екологічного законодавства, що має бути досягнуто до 31 грудня 2030 р.

Враховуючи План управління басейном ріки Дунай та загалом Водну Рамкову Директиву ЄС, Україна розробляє власний План управління річковим басейном Нижнього Дунаю, який буде подано на затвердження КМУ в 2024 році.

В серпні 2004 року Україна відновила глибоководний судовий хід (далі ГСХ) Дунай-Чорне море. За останні два десятиріччя виникла необхідність в перегляді та розробці цілого ряду документів відповідно до нового законодавства та для реконструкції ГСХ.

У відповідності з новим Законом «Про оцінку впливу на довкілля» [3], філія «Дельта-Лоцман» ДП АМПУв червні 2020 р. офіційно розпочала процедуру оцінки впливу на довкілля (далі ОВНД) стосовно нового проєкту з реконструкції об'єкту будівництва «Створення глибоководного суднового ходу Дунай-Чорне море на українській ділянці дельти» [4]. На сайті Міністерства довкілля України була розміщена заява про намір проводити плановану діяльність та оцінку її впливу на довкілля, яка отримала дуже багато відгуків і пропозицій. Це є яскравим прикладом того, що цей Закон, прийнятий відповідно до вимог Угоди про асоціацію між Україною і ЄС, дійсно запровадив нову європейську модель процедури ОВНД замість скасованої екологічної експертизи.

Закон «Про оцінку впливу на довкілля» передбачає проведення широких громадських слухань за прозорою і чіткою процедурою, відповідальними за яку є не власник проєкту, а орган влади. Якщо раніше експертиза просто погоджувала або відхиляла проєкт, то зараз природоохоронний орган формулює в своєму висновку обов'язкові для суб'єкта екологічні умови, і цей висновок фактично є документом дозвільного характеру. За старою процедурою проведення державної екологічної експертизи дозволялось лише після отримання забудовником відповідних дозволів на зведення об'єкту. Згідно з новим Законом, інвестор повинен провести ОВНД до того, як він почне витрачати свої кошти на реалізацію проєкту, тобто діє європейський стандарт – спочатку екологія, а потім робота. Це чудовий приклад того, як використання кращого європейського досвіду реально допомагає в оптимізації українського законодавства, а громадське широке обговорення допомагає суттєво покращити проєкт ще до його реалізації. При цьому необхідно особливо підкреслити, що найбільше зауважень було надіслано румунською

сторонаю, так як реалізація проєкту підпадає під дію Конвенції з оцінки впливу на довкілля у транскордонному контексті [5].

Після опрацювання зауважень, 30.07.2021 р. був об'явлений і успішно проведений тендер, а на початку лютого 2022 р. вже були укладені угоди з установами-виконавцями проєктів.

Військова агресія РФ проти України стала форс-мажорною обставиною, що вплинула на реалізацію проєкту, відклавши його у часі. Але, враховуючи велике значення цього проєкту, є велика надія, що він буде реалізований одразу ж після закінчення військових дій. При реалізації проєкту передбачалось поглиблення 10 мілководних ділянок на всій українській частині Дунаю, так званих «перекатів». Очікувалось, що це збільшить приток води в Кілійське гирло Дунаю і хоч трохи компенсує масштабний перерозподіл Дунайського стоку в румунську частину дельти, який виник унаслідок реалізації масштабних гідротехнічних проєктів на території Румунії, про катастрофічні наслідки якого ми докладніше писали раніше [6, с. 146].

У лютому 2022 р. МКЗД на рівні міністрів придунайських країн ще раз задекларувала [7] необхідність продовження виконання «Спільної заяви про керівні принципи розвитку внутрішнього судноплавства та екологічного захисту Дунайського басейну», що буде мати значення і для України при подальшому розвитку судноплавства на нашій ділянці ріки.

В квітні 2022 р. у Відні було прийнято комюніке придунайських країн про співробітництво [8]. В ньому знову підкреслювалася мета і ціль політики ЄС, спрямованої на раціональне використання та захист р. Дунаю, як транскордонного, міжнародного природного об'єкту. Зазначається, зокрема, що всіма природними благами ріки Дунай, такими як: здорове біорізноманіття, питна вода, екологічно безпечне судноплавство, стала енергетика, лісове господарство, а також соціально-економічні товари та послуги, які заслуговують інтегрованого підходу, що просувається в ЄС, користуються більш ніж 79 мільйонів громадян.

У травні 2022 року наша держава вже надала другу частину анкети для прискореного вступу в ЄС. Це посилить актуальність прискорення адаптації національних стандартів, норм і законів до європейського права, що особливо актуально для правового

регулювання діяльності на р. Дунай. В свою чергу, це потребує мобілізації наукового потенціалу правознавців у сфері екологічного права, судноплавства та підвищує актуальність теоретичних та прикладних досліджень в цих сферах в контексті післявоєнного відновлення нашої країни та її подальшого руху на шляху до Європейської інтеграції.

Список використаної літератури

1. Danube River Basin Management Plan Part A – Basin-wideoverview Update 2021. Date: 2022-01-11. International Commission for the Protection of the Danube River: веб-сайт URL: <https://www.icpdr.org/main/publications/danube-river-basin-management-plan-drbmp-update-2021>. (дата звернення: 10.03.2022).
2. Спільна заява про керівні принципи розвитку внутрішнього судноплавства та екологічного захисту Дунайського басейну. Підготовлена Міжнародною комісією із захисту Дунаю (МКЗД), Дунайської Комісією і Міжнародною комісією для басейну річки Сава. 2009. 32 с. : веб-сайт. URL: https://www.icpdr.org/main/sites/default/files/Joint_Statement_ukr_with_annexes.pdf. (дата звернення: 10.03.2022).
3. Про оцінку впливу на довкілля : Закон України від 23.05.2017 № 2059-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2059-19#Text> (дата звернення: 10.03.2022).
4. Про затвердження робочого проєкту та титулу будови «Створення глибоководного суднового ходу р. Дунай – Чорне море на українській ділянці дельти. Повний розвиток : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 травня 2007 р. № 351-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/351-2007-%D1%80>. (дата звернення: 10.03.2022).
5. Конвенція про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті. Ратифікація від 19.03.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_272#Text. (дата звернення: 10.03.2022).
6. Волошкевич О.О., Стопнець О.В. Проблеми застосування Конвенції ЕСПО в судноплавстві на українській ділянці Дунаю. *IX науково-практична конференція студентів та молодих вчених*. Одеса, 2020 р., С. 146–150.
7. Danube Declaration Adopted at the ICPDR Ministerial Meeting. A Vision for Integrated Water Management in Our Shared Basin: Building a Sustainable Future in the Danube River Basin. 8th February 2022. URL: <https://www.icpdr.org/main/mm16>.
8. Joint communiqué of the Danubian countries on pan-Danubian cooperation. Held in April, 2022, in Vienna, Austria.

К.В. Довга
студ. II курсу
спеціальність «Право»
Науковий керівник: к. ю. н., доц. О.В. Толкаченко

ЕКОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ТА ЕКОЛОГІЧНА СВІДОМІСТЬ В ЕКОЛОГІЧНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ

За весь час незалежності України пройдено важкий шлях розвитку та становлення соціальних сфер держави. Останні 30 років перед суспільством постало гостре питання охорони навколишнього середовища. За ці роки екологічна політика України зазнала кардинальних змін, адже час йде, змінюються технології та виникають нові правові відносини, через що і з'являються задачі, які потрібно вирішувати політичним і законодавчим шляхом. Згідно визначенню Олени Яценко «екологічна політика – це діяльність суспільства й держави, спрямована на охорону та оздоровлення природного середовища; ефективне поєднання функцій природокористування та охорони довкілля; забезпечення екологічної безпеки громадян; запровадження безвідходних і маловідходних, екологічно чистих технологій; розвиток природоохоронного виховання й освіти» [1].

Якщо подивитися на екологічну карту світу Всесвітнього фонду дикої природи за 2020 рік, то Україна виділена червоним кольором. Це означає те, що в країні найнижчий рівень екологічного стану: населення (75 %) п'є забруднену воду та дихає забрудненим повітрям, живе на виснажених ґрунтах (понад 57 % від всієї площі), тому, через таку ситуацію, рівень життя українців нижчий, а рівень захворюваності вищий, у порівнянні з країнами ЄС та США [2]. Також, велику роль в погіршенні ситуації відіграє війна на сході країни, адже сучасні військові сили забруднюють природне середовище військово-транспортною технікою, пожежами при стрільбах, відбувається забруднення земель та вод радіоактивними речовинами, руйнування озонового шару при запусках ракет тощо.

Необхідність розробки екологічної політики України неодноразово відзначалася як владою, так і представниками громадськості. Тому в 2010 році був прийнятий Закон України «Про Основні засади

(стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» [3]. Цей нормативно-правовий акт хоч і не покращив екологічне життя населення, але однозначно дав поштовх Україні на подальшу перспективу. Так, в розвиток екологічної політики держави в 2019 році була прийнята наступна екологічна стратегія – Закон «Про основні засади (стратегії) екологічної політики України на період до 2030 року» [4]. Завданням цього закону є запровадження екологічних норм і стандартів у державному управлінні, а також встановлення заходів щодо зменшення забруднень води, атмосферного повітря, земель тощо в цілому. Стратегію політики готували українські та міжнародні експерти у сфері екології та економіки, тому на нашу думку, цей нормативний акт, у цілому, відповідає європейським стандартам, принципам та підходам.

Але аналізуючи текст вищеназваного нормативно-правового акту, було виявлено деякі недоліки. Отже, законодавець звертається до екологічної освіти та виховання, але зовсім не згадує поняття екологічної культури. Через екологічну кризу у світі, виникає необхідність з'ясування гармонійних відносин людини й природи; яка діяльність та поведінка особи впливає на навколишнє середовище та чому екологічна культура необхідна в наш час. Екологічна культура – це рівень сприйняття природи людиною, оцінка її місця у світі та ставлення до екології, вона спрямована на будівництво ладу в навколишньому середовищі і виховання високих гуманістичних цінностей та орієнтирів у особи. На нашу думку, законодавцю слід було би внести положення щодо розвитку екологічної культури, яке виражається в свідомому поводженні з відходами, розвитку «зеленої» енергетики, популяризації здорового способу життя, в розумному обмеженні споживання тощо.

Отже, подолання екологічної кризи залежить не тільки від господарсько-економічної діяльності, а ще й від вдосконалення моральних цінностей людини. Між культурою та екологією існує тісний зв'язок, бо якість взаємодії людини зі світом завжди відбиває рівень культури, носієм якого вона є. Виховання екокультури ще зі шкільних парт допоможе відновити гармонію у відносинах «людина-природа» та підвищити якість життя населення в подальшому.

Безсумнівно, зараз існують проблеми розвитку екологічної культури та свідомості населення. Далеко не у кожного громадянина є почуття любові та співчуття як до навколишнього середовища, так і до іншої людини, яка, до речі, теж є частиною природи. Ми вважаємо, що для розвитку культури та свідомості населення, громадськість повинна брати участь у покращенні екологічної ситуації шляхом підвищення активності у реалізації екологічної політики держави.

Розділ V Закону «Про основні засади (стратегії) екологічної політики України на період до 2030 року» закріплює положення про моніторинг та оцінку виконання екологічної політики. Проводити її можуть тільки органи центральної виконавчої влади. Але, попри те, що в Україні існує розгалужена законодавча база, нормативно закріпленні міжнародні угоди, документи, конвенції та налагоджено співпрацю з міжнародними інституціями у сфері охорони довкілля, стан дотримання національного законодавства є незадовільним, тому і формування екологічної політики, реалізація її управління та забезпечення екологічних прав громадян також не здійснюється на належному рівні. Саме брак інформації, комунікації та взаємодії стимулюють соціальну активність. Для багатьох розвинутих країн Європи традиційним є входження «зелених» партій до парламенту. В Україні ж така практика відсутня, адже ще недосконала система політичних та партійних структур, які б компетентно та ефективно опікувалися екологічними проблемами та брали активну участь у виборах до центральних органів влади. Така ситуація зумовлює посилення уваги громадського сектору до екологічних питань, бажання відстоювати свої екологічні права та інтереси.

Наразі потрібно зауважити, що в Законі України «Про основні засади (стратегії) екологічної політики України на період до 2030 року» законодавцю варто було би закріпити положення, щодо залучення громадськості для надання оцінки та моніторингу екологічної політики держави. Це сприятиме ефективному вирішенню питань та підвищенню екологічної свідомості та культури населення.

Отже, підсумовуючи вищесказане, слід визначити, що метою екологічної політики є забезпечення високого рівня та якості

життя населення, створення сприятливих умов для діяльності нинішнього і майбутніх поколінь, а також припинення деградації екосистеми шляхом запровадження нових технологій, вихованням населення та підвищення рівня екологічної культури за умов сталого розвитку. Вирішення екологічних проблем в сучасній Україні можливе лише через співпрацю та спільну ініціативу всіх учасників екологічної політики: органів влади, підприємств, організацій та громадськості.

Для того, щоб виправити сьогоденішню екологічну ситуацію в світі взагалі та в Україні зокрема, слід негайно вжити заходів не тільки щодо усунення наслідків погіршення екологічної ситуації, а й з прищеплення духовних цінностей, формування моральних норм через залучення молоді до масових заходів, пов'язаних з охороною навколишнього середовища, популяризації теми екологічних проблем, підвищення екологічної культури, врахування думки науковців та громадськості при прийнятті і розробці нормативно-правових актів для більш збалансованих рішень.

Список використаної літератури

1. Медіаплатформа про екологічну політику України. Останні новини законодавства у сфері екології та охорони навколишнього середовища : веб-сайт: URL: <https://ecopolitic.com.ua/ua/>. (дата звернення: 10.03.2022).
2. AnusuyaDatta.58 % of Earth's landunder intense human pressure, finds WWF report: Magazine «Geospatial world», 15/09/2020: веб-сайт URL: <https://www.geospatialworld.net/blogs/58-of-earths-land-under-intense-human-pressure-finds-wwf-report/>. (дата звернення: 10.03.2022).
3. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року : Закон України від 21.12.2010 р. № 2818-VI: станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2818-17#Text> (дата звернення: 12.02.2022).
4. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення: 12.02.2022).

В.І. Ісарєва
студ. III курсу
спеціальність «Право»
Науковий керівник: ст. викл. Є.М. Корнєєва

ВАЛЮТНІ ЦІННОСТІ ЯК ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) у ст. 177, до видів об'єктів цивільних прав відносить речі, гроші, цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні та нематеріальні блага [1]. Безпосередньо, наведена норма прямо не відносить валютні цінності до об'єктів цивільного права, але ст. 177 ЦК України містить вказівку на те, що до об'єктів цивільних прав можуть належати й інші матеріальні блага.

Так, у статті 193 ЦК України зазначається, що види майна, які є валютними цінностями, та порядок вчинення правочинів з ними встановлюються законом. Але, в положеннях основного акту цивільного законодавства не розкривається зміст категорії валютних цінностей, це й обумовлює актуальність і важливість розгляду цього питання.

Правове регулювання категорії «валютні цінності» здійснюється Законом України «Про валюту і валютні операції» (далі – Закон) [2]. Зокрема, пунктом 4 частини 1 статті 1 Закону закріплено що, до валютних цінностей належать:

1) національна валюта (гривня) – це грошові знаки гривні у вигляді банкнот та монет; кошти на банківських рахунках та на рахунках інших фінансових установ у гривнях; електронні гроші також у гривнях;

2) іноземна валюта – це грошові знаки грошових одиниць закордонних держав у вигляді казначейських білетів, банкнот, монет; кошти на банківських рахунках та на рахунках інших фінансових установ у грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових одиницях; електронні гроші, у вигляді грошових одиниць іноземних держав або банківських металах;

3) банківські метали – золото, срібло, платина, метали платинової групи, доведені (афіновані) до найвищих проб відповідно до

світових стандартів, у злитках і порошках, що мають сертифікат відповідної якості, а також монети, виготовлені з дорогоцінних металів [3, п. 4].

Із формулювання даної тези у законодавстві, можна зробити висновок, про вичерпність зазначеного переліку. Але дане формулювання є переліком видів майна, що належать до валютних цінностей, а нормативного визначення «валютних цінностей» чинне законодавство України не містить.

Дані об'єкти, які об'єднуються категорією «валютні цінності» мають спільні риси. По-перше, вони здатні виступати платіжним засобом в майновому обігу через те, що їх вираження відбувається у формі або валюти України, або валюти іноземної держави, або банківського металу. По-друге, визначені об'єкти завжди виражаються у валютній формі, а не в натуральній. Валюта України та іноземна валюта існують у формі грошових коштів, а банківські метали історично виступають універсальним засобом платежу. По-третє, вони виконують платіжну функцію поряд із грошима, тобто можуть виступати інструментом оплати в майновому цивільному обороті.

Також, можна погодитися із низкою ознак, які на думку В. Фещука притаманні валютним цінностям: 1) економічна ознака, яка виражається в цільовому соціально-економічному призначенні таких цінностей; 2) фізична ознака, що означає фактичну придатність таких цінностей, їх використання в розрахунках; 3) юридична ознака, яка полягає в закріпленні на нормативному рівні певного порядку обігу таких цінностей, що виражається в особливому режимі валютного регулювання та валютного контролю [4, с. 78]. Отже, при наявності сукупності цих трьох ознак об'єкти матеріального світу можуть бути визначені як валютні цінності.

Цікавим є те, що цінні папери Закон не відносить до цього переліку валютних цінностей, на відміну від минулого законодавства, де валютними цінностями визначалися акції, облігації, векселі, боргові розписки, чеки тощо. Це зумовлено тим, що валютні цінності відіграють роль грошей, а цінні папери, що посвідчують майнові права за своєю природою не мають призначення посвідчувати саме грошові зобов'язання, тобто їх призначення не обумовлено використання у розрахунках. Тому законодавець цілком логічно

виключив дану групу предметів із переліку валютних цінностей, для того, аби вони розглядалися виключно лише як об'єкт регулювання цивільних та господарських відносин.

Певною проблемою у цивілістичній літературі постає питання про віднесення валютних цінностей до категорії «речі». Уважно проаналізувавши положення ЦК України, можна зробити висновок, що ст. 193 «Валютні цінності» входить до Глави 13 «Речі. Майно». Це викликало в науковців неоднозначну дискусію, але на нашу думку, валютні цінності не є речами в їх класичному розумінні, оскільки вони не мають власної споживчої вартості, а є лише мірою вартості інших речей.

З огляду на усе вище наведене, можна констатувати, що валютними цінностями є об'єкти цивільних прав у формі валюти України, іноземної валюти, банківських металів, що у зв'язку зі своєю фінансовою природою можуть виступати платіжними засобами в майнових цивільних правовідносинах.

Отже, валютні цінності становлять окрему групу об'єктів цивільного права, яка детально не регламентується законодавством нашої країни, через що і потребує приділенню більшої уваги зі сторони науковців. Також, для уникнення непорозумінь, необхідно законодавчо окреслити критерії, за якими предмети можна відносити до категорії валютних цінностей.

Список використаної літератури:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 03.05.2022)
2. Про валюту і валютні операції : Закон України від 21.06.2018 р. № 2473-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text> (дата звернення: 03.05.2022)
3. Про затвердження Інструкції з організації інкасації коштів та перевезення валютних цінностей банків в Україні : Постанова Національного банку України від 31.03.2017 р. № 29. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0029500-17/ed20190705#n471> (дата звернення: 03.05.2022)
4. Фещук В. Поняття та види валютних цінностей. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2018. С. 76–79. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2018/1/part_2/17.pdf (дата звернення: 11.05.2022)

Н.В. Каравайченко
студ. III курсу
спеціальність «Право»
Науковий керівник: ст. викл. М.С. Федорко

ПРАВО ДОВІРЧОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ОКРЕМИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Прийнятий 20 вересня 2019 року Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні» запровадив інститут довірчої власності як спосіб забезпечення зобов'язання. Прийняття зазначеного закону зумовило внесення відповідних змін до Глави 49 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) в рамках якої було виокремлено параграф 8 з відповідною назвою «Довірча власність», який містить 13 статей, що розкривають основні положення щодо довірчої власності як способу забезпечення виконання зобов'язання. Зазначені законодавчі зміни вимагають проведення дослідження спірних питань які існують в рамках інституту довірчої власності як способу забезпечення зобов'язання та дослідження ефективності його практичного застосування з урахування зарубіжного досвіду. Зазначене свідчить про актуальність та вчасність дослідження довірчої власності як способу забезпечення зобов'язання.

Питання права довірчої власності як способу забезпечення виконання зобов'язання були предметом дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема В.І. Борисоваої, І.С. Канзафарової, К.Г. Некіт, Р.А. Майданика, Н.М. Перестюк, А.М. Рамжон, С.В. Сарбаш тощо.

Аналіз відповідних положень ЦК України дозволив виявити основні характеристики права довірчої власності як способу забезпечення зобов'язання. Так, сфера використання довірчої власності обмежена кредитними правовідносинами, що прямо зазначається у назві статті 597¹. При цьому довірча власність виступає різновидом права власності на майно, за яким кредитор, який отримав

майно у довірчу власність, не має права самостійно відчужувати таке майно, крім як для звернення стягнення на нього, а також викупу його для суспільних потреб у порядку, встановленому законом. Сутність відносин довірчої власності полягає у тому, що установник довірчої власності передає довірчому власникові на певний термін майно, наділяючи останнього відповідними правомочностями з володіння, користування й розпорядження вказаним майном [1, ст. 597¹].

Говорячи про об'єкт довірчої власності, стаття 597² ЦК України закріплює, що ним може бути майно, яке можна відчужити і на яке можна звернути стягнення. З моменту укладення договору про встановлення довірчої власності у довірчого засновника припиняється, і довірчий власник виступає єдиним власником майна, переданого у довірчу власність [1, ч. 3 ст. 597¹].

В літературі підкреслюється особливість обмеження права довірчої власності вимогами закону щодо володіння, користування та розпорядження [3, с. 109]. Довірчий власник не наділений повноваженням щодо володіння річчю довірчого засновника, адже у цих відносинах відсутнє його панування над річчю. Щодо повноваження користування, то стаття 597⁴ ЦК України вказує на те, що об'єктом довірчої власності має право користуватися довірчий засновник або інша особа, визначена договором про встановлення довірчої власності, тому можна зробити висновок, що до довірчого власника не переходить право користування. Частина третя статті 597² ЦК України також встановлює, що режим довірчої власності не поширюється на плоди, продукцію та доходи, одержані від використання об'єкта довірчої власності. Як слушно зазначає К.Г. Некіт, зазначений підхід законодавця до правової долі плодів, продукції та доходів, одержаних із використанням довірчої власності, є цілком правильним, адже довірча власність за своєю сутністю устанавлюється для забезпечення вимог кредитора [4, с. 32]. Проте не виключається можливість домовленості між сторонами, щодо користування кредитором плодами та доходами від майна, яке передано йому у довірчу власність, які будуть зараховуватися в погашення боргу перед ним. Обмеженим є й право розпорядження річчю, що проявляється у неможливості відчуження майна іншим способом, окрім звернення стягнення.

Аналіз відповідних положень ЦК України щодо реалізації довірчим власником права звернути стягнення на майно, дозволив виявити певний дисбаланс прав суб'єктів у відносинах довірчої власності. Так, положення ч. 3 ст. 597-8 Цивільного кодексу України закріплює одноосібне формування довірчим власником ціни продажу об'єкту довірчої власності [1, ч. 3 ст. 597-8]. Самостійно визначення довірчим власником ціни продажу може мати наслідком відчуження об'єкту за неринковою, низькою ціною й, як наслідок, виникнення у довірчого власника додаткової грошової вимоги до боржника, в розмірі, не покритому відчуженим майном. Таким чином, для довірчого власника створюється можливість для маніпуляцій ціною об'єкта довірчої власності, адже він не зобов'язаний визначати вартість майна з урахуванням ринкових цін.

З огляду на зазначене, доцільним буде аналіз відповідних положень зарубіжного законодавства щодо формування продажної ціни об'єкта довірчої власності, але перш ніж перейти до огляду зазначених положень слід зазначити, що у більшості зарубіжних країн довірча власність як спосіб забезпечення зобов'язання охоплюється поняттям «фідуція» та закріплюється у спеціальних законах або застосовується на підставі судової практики. Так, у Франції право довірчої власності як спосіб забезпечення виконання зобов'язання запроваджено до національної системи права після вступу в ЄС у 2007 році на підставі Закону № 2007-211 від 19 лютого 2007 року у Титулі XIV «Про фідуцію» («De la fiducie»). У Румунії визначення фідуції міститься в Цивільному кодексі, прийнятому 22 червня 2009 року після вступу до ЄС. У Німеччині інститут довірчого права власності не закріплюється на рівні законодавства, а застосовується на підставі судової практики.

Досліджуючи право довірчої забезпечувальної власності в зарубіжних країнах Рябчинська А.О. зазначає, що фідуція забезпечення за своєю природою є обмеженою договірною власністю. Це визначається такими її ознаками як самообмеження засновником довірчої забезпечувальної власності (боржником) абсолютного права власності на передане у довірчу забезпечувальну власність майно до моменту виконання зобов'язання на користь кредитора та повернення йому права власності на обтяжене майно згідно з договором, що встановлює фідуцію-забезпечення, та

обмеження переданого довірчому власнику (кредитору) права власності, зокрема права розпорядження, на таке майно метою встановлення фідучії-забезпечення, а саме забезпеченням виконання зобов'язання [5, с. 53].

В окремих зарубіжних країнах, так само як і в Україні, відсутні положення щодо формування ціни об'єкта довірчої власності. Зокрема, ст. 779 Цивільного кодексу Румунії встановлює виключний перелік істотних умов договору фідучії [7; ст. 779], у якому відсутня ціна майна, а також будь-яка вказівка на порядок формування такої ціни.

В інших правопорядках, закріплений алгоритм формування ціни продажу майна довірчим власником. Так, у Франції питання формування ціни об'єкта права довірчої власності регулюється нормами ст. 2372-2 Цивільного кодексу Франції, згідно із якою істотною умовою договору фідучії-забезпечення є сума забезпечувального боргу та оціночна вартість майна чи права, що передається в довірчу забезпечувальну власність [6, ст. 2372-2]. Ціна об'єкта довірчої власності визначається не довірчим власником, а особами, які здійснюють обов'язкову оцінку майна, до моменту відчуження об'єкта, обов'язково з урахуванням ринкових цін.

Вважаємо, що, запровадження обов'язкової оцінки майна, що є довірчою власністю урівноважить права суб'єктів відносин довірчої власності та зможе захистити довірчого засновника від цінових маніпуляцій зі сторони довірчого власника. Найвність обов'язкової оцінки, як одна з умов укладання договору щодо довірчої власності як способу забезпечення зобов'язання, змогла б забезпечити об'єктивну справедливість визначення ціни у даних відносинах.

Дисбаланс прав суб'єктів у відносинах довірчої власності виявляється також при аналізі підстав звернення стягнення на об'єкт довірчої власності, перелік яких надано у частині першій статті 597⁷ Цивільного кодексу України. Проблема вказаної норми полягає в тому, що звернення стягнення на предмет договору в рахунок погашення забезпечених зобов'язань, передбачається обов'язком кредитора, а не правом, що не властиво природі забезпечення зобов'язань. Так, п. 2 ч. 1 ст. 597⁷ ЦК України закріплює, що довірчий власник зобов'язаний звернути стягнення на об'єкт довірчої

власності у разі прийняття судом постанови про визнання боржника за основним зобов'язанням або довірчого власника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури. Тобто право кредитора на звернення стягнення законодавець пов'язує із настанням умов, які, або частково, або виключно можуть залежати від однієї із сторін. Таку умову в літературі називають потестативною (*condicio potestativa*, від *potestas* – влада) [3, с. 109].

У зарубіжному законодавстві, зокрема у Німеччині, § 925 Цивільного кодексу забороняються подібні умови у правочинах відчуження права власності, зокрема на земельні ділянки, що пояснюється заборонаю на невизначеність у сфері нерухомості [8].

Вважаємо, що положення Цивільного кодексу України щодо обов'язкового звернення стягнення у разі банкрутства довірчого власника, суперечить загальним засадам цивільного права, адже довірчий засновник може втратити майно, не порушивши при цьому жодних зобов'язань та виконуючи всі положення договору, з підстав, які абсолютно не залежать від нього, лише через ліквідацію або банкрутство довірчого власника (кредитора), без можливості виплатити заборгованість грошима. Отже, закріплення у статті 597⁷ ЦК України потестативної умови в інституті звернення стягнення на майно довірчого засновника суперечить природі забезпечувальних зобов'язань та може призводити до розбалансування цивільно-правових відносин.

Підсумовуючи вищесказане, зазначимо, що передбачені законодавством України положення щодо довірчої власності як способу забезпечення зобов'язання відображають загальноєвропейські стандарти регулювання зазначених відносин з урахуванням особливостей правових традицій в Україні. Проте, на даний момент, в регулюванні цього інституту існують певні недоліки та суперечності, які, зокрема проявляються у дисбалансі прав учасників відносин довірчої власності, що виявляється у питанні формування ціни продажу об'єкта довірчої власності, примусового продажу об'єкта довірчої власності. Недосконалість механізму реалізації довірчої власності в Україні як способу забезпечення зобов'язань, має наслідком те, що на практиці такий спосіб майже не застосовується. Адже боржники відмовляються від забезпечення виконання зобов'язання довірчою власністю і звертаються до

традиційних видів забезпечення, які є більш зрозумілим та менш ризиковими для них. Зазначене зумовлює подальше проведення адаптації інституту довірчої власності як способу забезпечення зобов'язання у законодавстві України, з урахуванням досвіду законодавчого регулювання зазначеного інституту та практики його застосування у зарубіжних країнах.

Список використаної літератури

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення – 02.05.2022).
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні : Закон України від 20 вересня 2019 року № 132-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132-20#n23> (дата звернення – 02.05.2022).
3. Канзафарова І. С., Федорко М.С. Право довірчої власності як спосіб забезпечення виконання зобов'язання у цивільному праві України. *Правова держава*. 2020. № 37. С. 107–116.
4. Некіт К.Г. Довірча власність як спосіб забезпечення виконання зобов'язань за цивільним законодавством України: оцінювання ризиків. *Часопис цивілістики*. 2019. № 35. С. 28–34.
5. Рябчинська А.О. Право довірчої забезпечувальної власності в зарубіжних країнах: досвід Франції та Румунії. *Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського. Серія «Юридичні науки»*. 2019. Т. 30 (69). № 3. С. 51–57.
6. Code civil français créé par l'ordonnance n° 2016–131 du 10 février 2016. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000032004939/>
7. Noul Cod civil al Romaniei 22. 06. 2006. URL: http://www.euroavocatura.ro/articole/1038/Fiducia__
8. Palandt's Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. 72. Aufl. C.H. Beck, 2013. § 925. Rn. 19 (S. 1510). Цит. по: Сарбаш С.В. Обеспечительная передача правового титула. *Вестник гражданского права*. 2008. Т. 8. № 1. С. 7–93.

Д.А. Мадей
студ. II курсу
спеціальність «Право»
Науковий керівник: к. ю. н., доц. В.М. Масін

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У XIV–XVI СТ.

Особливості та загалом правове регулювання земельних відносин на територіях українських земель XIV–XVI століття, слід розглядати саме з урахування основних двох положень: певну своєрідність та особливості історичного розвитку України, яке вплинуло на появу виникнення правових норм, а також слід розглянути, як співвідносяться звичаєво-правові норми, які урегульовували певним чином земельні відносини, та законодавчі акти феодального права, особливо, структура яких була зумовлена в ті часи розвитком різних форм феодального землеволодіння.

При общинній організації, яка зберігається у цей період, у селянському середовищі функціонують звичаєво-правові норми і далі, які і були основою для селянського станового права. До виникнення шляхетського права, призвело формування у XIV–XVI століття на українських землях великої земельної власності.

Утворення Великого князівства Литовського, тобто централізованої держави, до складу якої ввійшли і українські землі, ця подія призвела до прискорення станових прав литовського боярства і перерозподілу земельної власності, а після 1385 року, унії з Польщею, сприяло розширенню шляхетських вольностей і прав. Землі України, які ввійшли до складу ВКЛ, їм надано було широку внутрішню автономію, саме через побоювання їхнього зближення з Російською державою або зовсім відокремлення.

До моменту Польщею захоплення Белзько-Холмської та Галицької земель, Казимир III об'єднав роздроблену Польщу, а також певним чином зосередив увагу саме на посиленні своєї влади в Галичині. Землі Галицько-Волинського князівства до XIV століття майже цілком були опановані феодальною знаттю та князями, роди бояр змогли зберегти свої земельні володіння;

про вотчинне володіння землею неодноразово свідчить Галицький літопис [1].

Важливо звернути увагу, що польська шляхта отримувала землі на основі спадкоємного права, у такому разі місцеві українські землевласники свої землі втрачали тому, що не могли потрібні документи надати, які встановлювали їх право володіння землями, оскільки здобували дані землі саме шляхом заїмки, оброблення порожніх земель чи від громад, заселивши їх своїми людьми. У такому разі, українські та їх правовий статус, що підпали під владу Польщі, був значно гіршим правового статусу земель України, які були у складі ВКЛ. Польське право у XIV–XV століттях мало три основні стани: кмети або смерди, міщани та шляхта, ступенів перехідних від одного стану до іншого не було, а у Галичині виник стан, що не «вписувався» у межі суспільного права Польщі – дрібні землевласники, за ними не визнавали шляхетського стану, за вищевикладеними причинами та їх перетворювали на кметів. У прагненні за собою закріпити земельну власність та підвищити рівень прав на неї, бере активну участь шляхта саме у розвитку так званого правового інституту, земські сеймики.

В 1557 році була видана «Устава на волоки», яка з одного боку була економічним трактатом, а з іншого була практичним господарським посібником. Загалом цей документ відповідав польській економічній думці тогочасної Польщі, тим самим встановлюючи «незмінні господарські правила, якими повинні були керуватися господарські урядники у своїй господарській діяльності і не припускала з їх боку господарської ініціативи» [5, с. 184].

Відповідно до «Устави» всі селянські та великокнязівські землі були розподілені на волоки, у які ділянки ділилися на 30 моргів (21,3 га). Фольварк стає основою великокнязівських господарств, під який надавали кращі землі, а селяни отримували волоки на гірших землях, на яких примусово запроваджували трипільну систему [3, с. 136].

Слід зауважити, щодо Статутів. Статути загалом виходили з норм звичаєвого права та слугують правовим джерелом заїмки, арт. 2, розд. III 1588 року: «хто нажив своєю працею землю, раніш нікому не належну і звернув її під оброблення чи розчистив з під лісу або чагарника, той за старим звичаєм стає її власником» [6, с. 103].

Після укладення Люблінської унії у 1569 році, за якою ВКЛ й Польща стали єдиною державою Річчю Посполитою, то в регіонах України почали відбуватися значні зміни у праві на земельну власність. Але встановлення нових законодавчих актів не внесли ясності саме у визначенні понять володіння і власності. А права, що регулювали між селянами певним чином регулювали стосунки, а саме такі, як збір податків, общинне самоврядування, володіння дворищами, землею, а також володіння волостями залишилося без змін, на протязі XIV–XVI століть. У такому разі, литовський період не надав значних змін саме у формах землеволодіння тому, що спосіб формування у ВКЛ призвів до застою у поземельних відносинах норм звичаєвого права. У період до встановлення Статуту, землеволодіння було однаково умовним для всіх приватних осіб тому, що на початок XVI століття не була ознакою станової власності земельна власність саме у ВКЛ, та лише за впровадженням І Литовського Статуту землеволодіння починає сприйматися як становий привілей шляхти, у якої до того ж з'являються привілеї на судову владу.

Наприкінці можна зазначити, що розвиток феодального суспільства у XIV–XVI століттях, який розвивався на різних етапах, на українських землях завжди претендував на регулювання правовідносин, що завжди збігалися з принципами, які були відбиті саме у нормах простого права, а у випадках зіткнення з іншими станами та їх правовими уявленнями, а передусім саме шляхтою, приймало загальний характер.

До того ж, прийшла велика різноманітність правових норм, які вплинули на глобальне керування державною владою, серед таких можна виділити Люблінську унію, після прийняття якої на землях України збереглися досить вільні соціальні та аграрні відносини. А відсутність кодифікованого власного права, змусило Польщу керуватися щодо поземельних відносин саме місцевими нормами звичаєвого права, яке для України мало величезне значення тому, що певним чином сприяло розвитку національного права у подальшому, а також змусило Польщу керуватися Литовським статутом.

«Устава на волюки», яка з одного боку була економічним трактатом, а з іншого була практичним господарським посібником та

з якої почався період руйнування старого аграрного ладу, який заснований був на нормах саме звичаєвого права та на протязі століть витворювався на українських землях тих часів, почався саме з аграрної реформи Сигізмунда I Августа.

Список використаної літератури

1. Галицько-Волинський літопис. м. Львів, 1994. 252 с.
2. Гурбик А.О. Волочна поміра на українських землях у складі Великого князівства Литовського. *Український історичний журнал*. 1996р. № 4. С. 49–61.
3. Історія України. Курс лекцій : у двох томах. Т. I. К. : Либідь, 1991 р. 571 с.
4. Ливанцев К.Е. Сословно представительная монархия в Польше во II половине XIV конце XVI в. 1968 р. 78 с.
5. Пичета В.И. Аграрная реформа Сигизмунда Августа в Литовско-русском государстве. М. : АН СССР. 1958 р. 546 с.
6. Похилевич Д.П. Право крестьян Белоруссии, Литвы и Украины на землю и выход. *Вопросы истории*. 1973 р. С. 50–66.
7. Хрестоматія з історії держави і права України : у двох томах / за ред. ІнЮре, 1997 р. 463 с.

К.К. Мальцева

студ. IV курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: ст. викл. І.О. Голоденко

ЕЛЕКТРОННЕ СУДОЧИНСТВО У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

На сьогоднішній день у період безперервного розвитку інформаційних технологій виникає питання електронного судочинства, яке є не просто майбутнім, а вже необхідністю сучасного суспільства. Основним чинником впровадження електронного судочинства є відмова від нескінченного паперового діловодства, що значно прискорить розгляд справи через обмін електронними документами між учасниками справи та судом.

Цивільне судочинство досить часто підлягає реформуванню та зазнає змін. Нещодавно було запроваджено такі процедури, як: можливість обмінюватися із судом електронними документами,

одержувати повістки через текстові SMS-повідомлення, а також брати участь у судовому засіданні у режимі відеоконференції [1, ст. 212].

У 2014 р. Україна підписала Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом (далі – ЄС), Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, де у ст. 14 розділу III передбачено, що «співробітництво буде спрямоване, зокрема, на зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантування її незалежності та неупередженості та боротьбу з корупцією» [2, с. 122]. Одним із засобів реалізації взятих на себе Україною зобов'язань у межах зазначених вище документів та загалом покращення стану судочинства стало запровадження електронного правосуддя.

На підтвердження вищезазначеного, Комісія з питань правової реформи розробила «Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки» (далі – Стратегія), яка була затверджена Указом Президента України від 11.06.2021 року [3]. Зазначена Стратегія визначає кроки для подальшого розвитку сучасного електронного правосуддя в Україні. Відповідно до п. 4.1.4. Стратегії це повинно здійснюватися у таких напрямках: розвиток електронного судочинства з урахуванням світових стандартів у сфері інформаційних технологій, його інтегрування у національну інфраструктуру електронного врядування шляхом:

- запровадження можливості розгляду онлайн певних категорій справ незалежно від місцезнаходження сторін і суду та інших сервісів електронного судочинства;
- впровадження сучасного електронного діловодства в суді, електронного ведення справ, електронних комунікацій із судом, кабінету судді та кабінету учасника процесу;
- удосконалення та розвиток офіційного веб-порталу судової влади України для отримання інформації про суди і справи (провадження) з регулярним оновленням даних судової статистики.

Дуже важливим роком для електронного судочинства України став 2017 рік. Законом України № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» [4]. У ст. 14 ЦПК

передбачено використання у судах Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи (далі – ЄСІТС).

ЄСІТС забезпечує ведення судами електронного діловодства, захищене зберігання, автоматизоване аналітичне і статистичне опрацювання інформації, визначення суддів для розгляду конкретних справ, добір присяжних, ведення Єдиного державного реєстру судових рішень тощо [1].

Таким чином, національне законодавство імперативно визначає, що весь процес повинен відбуватися в електронній формі, а у судах повинна функціонувати Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система.

Якщо звернутися до зарубіжного досвіду, то законодавче врегулювання даного питання вже є започаткованим у зарубіжних країнах через їхні комплексні та багаторічні дослідження, результатом яких стала наявною самостійна електронна форма задля реалізації правосуддя, здійснюються численні способи його захисту, дотримання конфіденційності персональної інформації.

Наприклад, в Канаді у зв'язку з загрозою розголошення особистих відомостей при використанні електронного правосуддя застосовуються спеціальні рекомендації, підготовлені Судовим консультативним комітетом (Use of Personal Information in Judgments and Recommended Protocol). У протоколі представлені орієнтири для судів, перед якими стоїть непросте завдання – показати належний рівень відкритості своєї роботи і в той же час забезпечити захист особистих інтересів. У документі визначені три рівні захисту, які застосовуються в залежності від вирішуваних питань і того, чи діє заборона на розголошення інформації [5].

Досліджуючи зарубіжний досвід, можна зазначити деякі аспекти електронного судочинства. У Британській Колумбії був запроваджений онлайн трибунал цивільного судочинства (Civil Resolution Tribunal – CRT). Учасники спору мають змогу вирішувати спори онлайн з використанням власних смартфонів, ноутбуків та планшетів. CRT впровадив три кроки для вирішення спорів: переговори, посередництво та безпосередньо судовий процес [6].

Наступною країною є Великобританія, у судах якої була спроектована єдина система онлайн-судів. Online dispute resolution є традиційним вирішенням цивільних позовів до 25 000 фунтів

в незвичному онлайн форматі. Суд онлайн передбачає розгляд справ суддями з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем. Найсуттєвішою ознакою Online disputeresolution є пошук альтернативного, позасудового способу вирішення спору між сторонами з можливим примиренням учасників справи на будь-якому етапі онлайн – розгляду [7].

У Сполучених Штатах Америки посилено функціонує електронна судова система (PACER), яка доступна усім, хто здійснив реєстрацію облікового запису [8]. Завдяки цій програмі учасники судового засідання можуть ознайомитися із процесуальними документами, сторонами процесу, простежити за розглядом справи і мають змогу переглянути календар зазначених засідань.

Також існує ще одна не менш розповсюджена електронна програма суду – CM/ECF. CM/ECF є змістовною системою управління справами Федеральної судової адміністрації для банкрутних, окружних і апеляційних судів. За допомогою даної програми виконується процес передачі документів справи (заяви, клопотання, пропозиції) з дотриманням конфіденційності та захисту персональних даних з використанням комп'ютера та підключення до мережі Інтернет, яку запровадили і у судах з питань банкрутства, пізніше навіть у Суді США з питань міжнародної торгівлі [9].

Впровадження електронного судочинства являє собою альтернативну форму і організацію здійснення правосуддя, яка формує ефективний механізм реалізації конституційного права громадян на доступ до правосуддя.

З 17.08.2021 року Вищою Радою правосуддя затверджено Положення про порядок функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, яким передбачено використання EasyCon або інших доступних для суду та учасників судового процесу засобів, що забезпечують проведення судових засідань в режимі відео-конференцв'язку [10]. Слід зазначити, що відповідальність за ризики, пов'язані з технічною неможливістю участі в режимі відео-конференції за межами приміщення суду, переривання зв'язку, несе учасник справи, який подав відповідну заяву.

Незважаючи на законодавче закріплення важливим практичним моментом була умова наявності у суді відповідної технічної можливості проводити такі засідання. Відтак непоодинокими стали

випадки відмови у задоволенні клопотання з причин відсутності технічних можливостей у судах.

Виходячи з викладеного, можна зазначити, що перехід до електронного судочинства значно полегшить саму процедуру судочинства, що виражається у більш динамічному, а отже швидкому та ефективному розгляді всіх категорій справ, за рахунок скорочення часу обміну інформацією як між учасниками процесу, так і між ними та судом. Такий розвиток тягне за собою відповідну адаптацію процесуального права до реалій сучасного інформаційного суспільства. Як показує зарубіжний досвід необхідною є розробка і запровадження в Електронний суд нових електронних сервісів, які здатні підвищити якість правосуддя, спрощувати доступ до суду, зменшувати корупційні ризики та взагалі сприяти ефективному вирішенню правових конфліктів у суспільстві.

Список використаної літератури

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. Дата оновлення: 05.08.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/conv#n7656>(дата звернення: 15.11.2021).
2. Ханік-Посполітак Р. Запровадження електронного правосуддя у цивільному судочинстві України. URL: <https://rd.ua/storage/lessons/38/75412.Ханік-Посполітак%20Р.-122-129.pdf>
3. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки : Указ Президента України від 11.06.2021 р. № 231/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text>
4. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#Text>
5. Як працює електронне судочинство, або «Встати! Суд на зв'язку». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3016937-ak-pracue-elektronne-sudocinstvo-abo-vstati-sud-na-zvazku.html>
6. Claims up to \$5,000 in Civil Resolution Tribunal. URL: <https://www.provincialcourt.bc.ca/types-of-cases/small-claims-matters/claims-5k-crt>
7. Олійник В.М. Теоретико-правова характеристика взаємодії органів судової влади та інститутів громадянського суспільства : дис. ... к-та юр. наук : 12.00.01 / Дніпропетровський університет внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України, Дніпро, 2017. 242 с.
8. Public Access to Court Electronic Records (PACER). URL: <https://pacer.uscourts.gov>
9. Electronic Filing (CM/ECF). URL: <https://www.uscourts.gov/court-records/electronic-filing-cmecf>

10. Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи : Рішення Вищої Ради правосуддя від 17.08.2021 р. № 1845/0/15-21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#n22>

Д.Ю. Романюк

студ. I курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. В.В. Валах

ДІЄЗДАТНІСТЬ ФІЗИЧНИХ ОСІБ У СТАРОДАВНЬОМУ РИМІ

Обрана тема є актуальною, оскільки право Стародавнього Риму має багато віддзеркалень у сучасному українському законодавстві.

Фізичні особи Риму окрім правоздатності, також з досягненням певного віку набували дієздатність – це здатність проявляти свою волю, яка має юридичні наслідки, тобто здійснювати юридичні дії і відповідати за власні протиправні дії [1, с. 55]. Вже у ті часи люди розуміли, що тільки однієї правоздатності замало, для користування усіма благами права у повному обсягу. Саме поняття правоздатності і викликало потребу для створення механізм для реалізації наявних прав людини. І хоч римляни не розрізняли ці визначення, все ж таки, навіть не кожен громадянин мав можливість вчиняти дії з юридичними наслідками.

Як і у сучасному українському законодавстві, а саме у Цивільному Кодексі України, дієздатність має класифікацію за віковою ознакою. У стародавньому Римі виділяли два вікових критерії[2, с. 24–26]:

1. Неповнолітні:

а) повністю недієздатні (до 7 років);

б) частково недієздатні (хлопці від 7 до 14 років, дівчата від 7 до 12 років).

2. Повнолітні:

а) частково дієздатні (чоловіки з 14 до 25 років, жінки з 12 до 25 років);

б) повністю дієздатні (особи, які досягли 25-го віку).

Частково недієздатні фізичні особи могли набувати майно та здійснювати певний перелік угод, спрямованих на придбання майна, також такі особи могли складати заповіт і вступати в шлюб.

У римському приватному праві мав місце існування інститут обмеженої дієздатності. До цього підрозділу відносили марнотратів – їх дієздатність обмежувалася саме тому, що римське суспільство мало негативне ставлення до аморальної поведінки; душевнохворих осіб – в період погіршення стану їхнього психічного здоров'я, такі особи визнавалися повністю недієздатними, але дієздатність мала змогу відновлюватися в моменти покращення морального самопочуття, саме тому душевнохворих відносили до обмеженої дієздатності; а також заміжніх жінок – у таких випадках жінка була обмежена у зв'язку з тим, що після заміжжя вона фактично потрапляла під владу чоловіка. Дієздатність жінки залежала від її сімейного стану та виду шлюбу. Якщо вона перебувала в шлюбі без влади чоловіка, то вона могла самостійно розпоряджатися своїм майном і реалізовувати свої права. Якщо ж жінка перебувала під владою чоловіка або батька, то вона вважалася особою так званого чужого права та була безправною. Також у римському приватному праві не мали дієздатність від природи діти до 7 років, над ними встановлювалася опіка, тобто усі дії за них виконували батьки, і юридичні наслідки були прив'язані до них. Діти визначалися як ті хто можуть бути дієздатними, але не володіють цією властивістю через свої особисті перешкоди, пов'язанні з віком та розвитком.

На дієздатність особи в Стародавньому Римі впливали також її фізичні вади. Зокрема, наприклад, глухонімі не могли укладати такі угоди, як стимуляція (усний контракт), виступати в суді під час дії легісакційного процесу, в якому необхідно було проголошувати формули, тощо [3, с. 26].

Таким чином, наведена характеристика дієздатності фізичних осіб у Стародавньому Римі визначає чітке розмежування понять правоздатності та виконання цих прав, класифікацію можливості вікового набуття дієздатності та всі її обмеження за тодішніми законами. Також згадана паралель римського права із сучасним українським законодавством.

Список використаної літератури

1. Калюжний Р.А., Ящурицький Ю.В. Основи римського приватного права : курс лекцій. К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2011. 184 с.
2. Мирза С.С. Основи римського права. Альбом схем : Наочний посібник. Одеса : ОДУВС, 2014. 167 с.
3. Форманюк В.І. Витоки категорії «правосуб'єктність» Актуальні проблеми політики : зб. наук. праць. зб. наук. пр. / гол. ред. С.В. Ківалов ; відп. за вип. Л.І. Кормич. Одеса : Національний університет Одеська юридична академія»: Південноукраїнський центр гендерних проблем, 2012. Вип. 46. С. 25–31.

О.Р. Савченко

студ. III курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: ст. викл. М.С. Федорко

ОКРЕМІ АСПЕКТИ УДОСКОНАЛЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОМИСЛОВОГО ЗРАЗКУ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Актуальність дослідження промислового зразка, як об'єкта інтелектуальної власності зумовлена широким колом правовідносин, які виникають між учасниками цивільного обороту щодо створення, використання та розпорядження промисловим зразком, а також його специфікою як об'єкту, адже він може бути результатом технічної та художньої творчості, що ускладнює процес реєстрації та використання, у зв'язку зі схожістю з іншими об'єктами інтелектуальної власності.

Євроінтеграційні процеси, які відбуваються в Україні останнім часом, зумовлюють удосконалення різних економічно-правових сфер, зокрема й сфери регулювання промислових зразків, яке має бути спрямоване на стимулювання і розвиток інноваційних технологій, розвитку технологічного та дизайнерського прогресу. Основні захисні механізми та принципи ЄС у сфері охорони промислового зразка закріплюються Директивою № 98/71/ЄС Європейського Парламенту і Ради ЄС про правову охорону промислових зразків (далі – Директива № 98/71/ЄС) [1] та Регламентом № 6/2002

Ради Європейського Союзу про промислові зразки Європейського співтовариства (далі – Регламент ЄС 6/2002) [2].

Наслідком адаптації законодавства України до зазначеного законодавства ЄС у сфері захисту прав на промислові зразки стало внесення відповідних змін до Закону України «Про охорону прав на промислові зразки», які було внесено Законом України № 815-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони і захисту прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби з патентними зловживаннями» від 21.07.2020 року. У першу чергу, було змінено зміст поняття «промисловий зразок», який визначається, як об'єкт інтелектуальної власності, який може характеризуватись зовнішнім виглядом виробу або ж його конкретною частиною, а саме, контурами, лініями, формою, кольором, текстурою та/або матеріалом виробу або його особливими ознаками [3, ст. 1]. До внесення зазначених змін в норми Закону ознаки промислового зразка були сформульовані розмито, і виражались як «форма, малюнок чи розфарбування або їх поєднання, які визначають зовнішній вигляд промислового виробу». Отже, ознаки промислового зразка було розширено в частині деталізації опису елементів зовнішнього вигляду виробу, що відповідає положенням Директиви № 98/71/ЄС та полегшує реєстрацію промислового зразка не тільки на території України, а й у країнах-членах ЄС.

Також, у редакції Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» від 21.07.2020 року було розширено перелік об'єктів, які не можуть бути захищені як промислові зразками. Попередня редакція Закону визначала лише три об'єкти, які не підлягали захисту, до них відносились архітектурні об'єкти, об'єкти в газоподібній, сипкій чи іншій нестійкій формі та друкована продукція як така. За новою редакцією Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» не підлягають правовій охороні результати інтелектуальної, творчої діяльності в галузі художнього дизайну, втілений або застосований у продукті, що є складовою частиною виробу і непомітним при нормальному використанні продукту; особливості зовнішнього вигляду виробу обумовлені виключно його технічними функціями; особливості зовнішнього вигляду виробу, розмір і форму якого необхідно точно відтворити для того,

щоб один виріб був механічно з'єднаний з іншим виробом або розташований усередині, навколо чи навпроти іншого виробу таким чином, щоб кожен виріб міг виконувати свою функцію [3, ст. 5].

Промисловий зразок вважається індивідуальним, якщо загальне враження, яке він справляє на інформованого користувача, відрізняється від загального враження на такого користувача будь-яким іншим промисловим зразком. Для оцінки індивідуального характеру враховується ступінь свободи автора під час створення промислового зразка. Отже, нова редакція закріпила поняття індивідуального промислового зразка визначаючи його основну ознаку «новизна враження». Регламент № 6/2002 також встановлено, що промисловий зразок повинен вважатися новим, якщо жодного ідентичного дизайну не було оприлюднено [2, ст. 5].

На практиці, доведення «новизни» та «індивідуальності» є досить складною процедурою. Це зумовлено тим, що новим промисловий зразок фактично визнаватиметься за умови, що ідентичні промислові зразки не доведені до загального відома до дати, коли подавалась заявка або ж до дати, на котру промисловий зразок вперше було доведено до загального відома [5]. Тобто, для визначення новизни промислового зразка необхідно встановити сукупність його суттєвих ознак, а також, дати відповідь на питання, чи не стала ця сукупність суттєвих ознак загальнодоступною у світі до дати подання заявки або до дати її пріоритету? Спочатку необхідно визначити сукупність істотних ознак промислового зразка, потім сукупність істотних ознак виробу, яка може вплинути на новизну промислового зразка, а потім зробити їх порівняння. При цьому необхідно пам'ятати, що перелік істотних ознак встановлюється виходячи із зовнішнього вигляду виробу, а правовстановлюючий документ, який у словесній формі містив перелік істотних ознак промислового зразка, відсутній. Таким чином, встановлення новизни промислового зразка потребує спеціальних знань у сфері інтелектуальної власності.

Закон України «Про охорону прав на промислові зразки» в редакції від 21.07.2020 року передбачає розширення можливостей Заявки, яка подається до уповноваженого органу, а саме до Національного органу інтелектуальної власності (далі – НОІВ), зокрема, збільшення кількості дозволених до реєстрації промислових зразків в одній

заявці. Таке нововведення, законодавець визначив поняттям «багаторазового застосування», тобто заявка може стосуватися щодо одного або декількох промислових зразків, що належать до одного класу [3, ст. 11]. Однак, багаторазове застосування може містити не більше ста промислових зразків.

Зазначене положення ст. 11 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» є результатом імплементації норм Регламенту ЄС 6/2002, які закріплюють множинну заявку [2, ст. 37]. Імплементація норм про множинну заявку значно полегшує та прискорює процес реєстрації, дозволяє компонувати між собою об'єкти реєстрації для кращої систематизації інформації.

Ще однією новелою українського законодавства є запровадження поняття «незареєстрований промисловий зразок» та можливість його захисту. Згідно із Законом України «Про охорону прав на промислові зразки» незареєстрований промисловий зразок є результатом будь-якої творчої, художньої чи інтелектуальної діяльності, який був оприлюднений до моменту його реєстрації [3, ст. 1]. Основними ознаками незареєстрованого промислового зразка є його унікальність та відповідність тим самим критеріям, що й зареєстрований промисловий зразок. Таким чином, незареєстрований промисловий зразок також має відповідати критеріям захисту, а саме, бути новим з індивідуальними ознаками. Підставами для захисту незареєстрованого промислового зразка є оприлюднення його в один із таких способів: публікація, виставка, використання у торгівлі. Проте, якщо промисловий зразок розкривається третій стороні за явних або неявних умов конфіденційності, це не вважається оприлюдненням.

Загальний строк правового захисту незареєстрованого промислового зразка в Україні становить три роки з дня його оприлюднення для громадськості [3, ст. 6], що відповідає положенням Регламенту ЄС 6/2002. Практичне значення введення положень щодо незареєстрованого промислового зразка полягає у захисті прав автора промислового зразка та відновлення його порушених прав у випадку недобросовісної конкуренції. На практиці, доведення обставин за яких було оприлюднено промисловий зразок покладається на зацікавлену особу та, з огляду на ознаки оприлюднення, може бути дещо ускладненим.

Зміни торкнулися також й охоронного документа на промисловий зразок. Раніше таким документом був патент, а наразі це свідоцтво, що видається на п'ять років, а правовласник має кожні п'ять років подавати клопотання про продовження його дії [3, ст. 18]. Строк чинності майнових прав на промисловий зразок було збільшено з 15 років до 25 років, з дати подання заявки. Зазначені положення є аналогічними відповідним положенням Регламенту ЄС 6/2002 [2, ст. 12]. Збільшення строку захисту промислового зразка є позитивною зміною, проте, періодичність продовження строку захисту може викликати труднощі, особливо у випадках пропуску строків на поновлення, адже Законом не визначено наслідки такого пропуску. Зазначене свідчить про необхідність деталізації законодавчих положень щодо пропуску строків на поновлення прав на промисловий зразок.

Підсумовуючи, зазначимо, що зміни, які внесено до законодавства України у сфері захисту прав інтелектуальної власності на промислові зразки базуються на відповідних положеннях законодавства ЄС, зокрема на нормах Директиви № 98/71/ЄС та Регламенту ЄС 6/2002. Імплементация окремих положень законодавства ЄС у сфері охорони та захисту прав на промислові зразки дозволила заповнити окремі прогалини вітчизняного законодавства. Зокрема, розширення змісту поняття промислового зразка, механізму реєстрації прав на промислові зразки, врегулювання захисту промислового зразка має призвести до позитивної динаміки інтелектуальної, технічної та художньої творчості, а також економічних відносин у сфері інтелектуальної власності. Проте, окремі аспекти потребують уточнення, зокрема, питання деталізації процедури доведення новизни та індивідуальності промислових зразків, правових наслідків пропуску строків поновлення свідоцтва на промисловий зразок.

Список використаної літератури

1. Директива № 98/71/ЄС Європейського Парламенту і Ради ЄС про правову охорону промислових зразків. Директива від 13.10.1998 № 98/71/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a88#Text (дата звернення 07.05.2022).
2. Про охорону прав на промислові зразки : Закон України від 15.12.1993 № 3688-ХІІ зі зм., внес. зг. Законів України ; станом на: 16.10.2012 р.

- URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3688-12/ed20121205> (дата звернення 07.05.2022).
3. Регламент № 6/2002 Ради Європейського Союзу про промислові зразки Європейського співтовариства : Міжнародний документ від 12.12.2001 № 6/2002 станом на 18.12.2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_031#Text (дата звернення 07.05.2022).
 4. Еннан Р.Є. Правова охорона промислових зразків: новели законодавства України 2020 року. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України)* : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.). 2021. Т. 2. С. 497–500.
 5. Офіційний сайт. Державне підприємство «Український інститут Інтелектуальної власності». URL: <https://ukrpatent.org/uk/articles/industrial>

О.П. Татуць

студ. 1 курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. В.В. Валах

СИСТЕМА РИМСЬКОГО ПРАВА

Досліджувана тема є надзвичайно актуальною, оскільки низка норм чинного українського законодавства – це адаптовані норми римського приватного права, що свідчить про необхідність постійного поглибленого вивчення римського приватного права для більш чіткого розуміння положень національного законодавства на сучасному етапі державотворення. Водночас, дослідження системи римського права вкрай важливе для формування цілісного уявлення про сутність приватного права як однієї з визначальних категорій юридичної науки, що формує тенденції розвитку сучасного цивільного права.

Насамперед, варто розкрити поняття «системи права», що надасть змогу надалі всебічно проаналізувати специфічні особливості системи римського права. Відтак, система права – це інтегрована принципами права, зумовлена сполученням приватних і публічних інтересів певна сукупність правових норм, внутрішня організація якої характеризується їх єдністю, узгодженістю, диференціацією та об'єднанням у відносно самостійні структурні

утворення. Таким чином, системі будь-якого права притаманні єдність, диференціація, узгодженість, об'єктивність та відносна стабільність норм.

Визначивши поняття «системи права», варто дослідити специфічні особливості поняття «системи римського права». Відтак, більшість дослідників стверджують, що системою римського права є порядок викладу правових норм, їх розташування в законодавчих актах і працях римських юристів.

Більш удосконалене визначення, на нашу думку, міститься у працях Мирза С.С., який під системою римського права розумів структурно-інституціональне поняття, що розкриває його побудову (структуру), поділ його на галузі, підгалузі, інститути; взаємозв'язок галузей та інститутів права тощо [1, с. 8].

Римське право становить весь комплекс юридичних настанов, які діяли впродовж існування Римської держави та є складним правовим явищем, яке складалося з трьох правових систем: *juscivile* – цивільне право; *jusgentium* – право народів; *juspraetorium* – преторське право.

Акцентуємо увагу на тому, що ці системи не виникли одночасно, а розвивалися послідовно, доповнюючи одне одного та відповідали періоду становлення суспільства та держави.

Відтак, цивільне право було національним та стародавнім правом, що регулювало відносини власності виключно між римськими громадянами – квіритами (*ius Quiritium*), тому і отримало ще одну назву – квіритське право, та відрізнялося національною територіальною обмеженістю, обтяжливим формалізмом, стійким консерватизмом.

Найбільш давнім підходом до визначення системи цивільного права є інституційна система, за якою структурно вибудовувалося право у Стародавньому Римі. Суть інституційної системи полягала в тому, що норми групувалися за певними ознаками (однорідність відносин, що регулюються) у інститути, що розташовувалися у логічній послідовності. Інституційна система побудови римського права виглядала таким чином: становище особи, речі (об'єкти права), договори та інші юридичні дії, захист суб'єктивних прав (судочинство). Згодом зусиллями середньовічних коментаторів римського права набула поширення пандектна система, котра

припускала поділ приватного права на загальні положення, речове право, зобов'язальне право, спадкове право, сімейне право.

Цілком логічно, що цивільне право у такій формі на той час не могло надовго задовольняти потреби римського суспільства, котре розвивалося стрімкими темпами. У зв'язку з тим, що римляни вели торгівлю зі своїми сусідами – перегринами, постала потреба у формуванні такої системи права, що регулювала би відносини власності між римськими громадянами, з одного боку, та перегринами, з іншого.

Ділові відносини римлян з перегринами зумовили потребу введення посади претора (тобто магістрату) для перегринів, до юрисдикції якого належав розгляд спорів між самими перегринами, а також між римськими громадянами та перегринами. Оскільки претор, регулюючи суспільні відносини, звертався до норм інших національних правових систем, то саме таким чином, виникла ще одна правова система римського права – право народів[2, с. 11].

На думку сучасних правників, право народів на той час було більш прогресивним та доступним для простих мешканців, динамічним та, на відміну від цивільного права, не містило національних та територіальних обмежень, оскільки відповідало вимогам часу та чутливо реагувало на зміни в римському суспільному житті.

Цивільне право і право народів існували та розвивалися паралельно, проникаючи одна в одну, збагачуючи одна одну, проте згодом ці системи стали безнадійно відставати від потреб населення та римської торгівельної діяльності. Відтак, посилюється роль претора при вирішенні спорів, урегулюванні правових відносин між римлянами та іншими народами. Зокрема, претор перегринів забезпечував судовий захист на основі принципів справедливості, сумлінності, чесності, порядності, здорового глузду. При вступі на посаду претор оприлюднював свій едикт, у якому містилися юридичні формули, відповідно до яких претор мав намір підтримувати порядок і вершити суд.

Узагальнивши наведене, можна стверджувати, що поряд з цивільним правом та правом народів поступово сформувалася ще одна правова система під назвою преторське право. Звільнившись від традиційного формалізму цивільного права, певної скрутності права народів, спростивши багато правових процедур, преторське право набуло чіткості та ясності правових приписів, лаконічності

і глибокого змісту, що робило його доступнішим, ефективнішим і надійнішим засобом захисту прав та інтересів суб'єктів права.

Всі три правові системи сукупно становили римське право. Згодом описані вище системи зблизилися настільки, що втратили свої відмінності, а на їх основі було вироблено поняття – римське приватне право (*jusprivatum*) та публічне право (*juspublicum*) [3, с. 28–29].

Таким чином, право в Давньому Римі поділялося на публічне й приватне. Ульпіан визначив цей поділ таким чином: «Публічне право – це те, що належить до положення Римської держави, приватне – стосується користі окремих осіб; існує корисне у суспільному відношенні й корисне у приватному відношенні». Публічне право визначало устрій суспільної організації Риму, встановлювало положення магістратів, жерців, правовий режим святинь тощо. На противагу цьому, за допомогою приватного права у Давньому Римі регулювалися майнові відносини, що склалися між громадянами Риму за їх розсудом і могли захищатися ними самостійно (самозахист) або за допомогою держави [4, с. 5–6].

Отже, можна стверджувати, що правова система Стародавнього Риму – це сукупність прав та пов'язаних з ним явищ, інституцій, що відображають особливості політичної, соціальної, економічної, культурної, духовної систем цієї цивілізації, а відтак, системою римського права є порядок викладу правових норм, їх розташування в законодавчих актах і працях римських юристів. Безсумнівно, сучасне цивільне право виявилось просякнуте духом римського приватного права, що накладає певний відбиток на його подальший розвиток, а вивчення системи римського права має велике практичне значення для ефективного функціонування всіх сфер суспільного життя.

Список використаної літератури

1. Мирза С.С. Основи римського права. Альбом схем : наочний посібник. Одеса : ОДУВС, 2014. 112 с.
2. Калюжний Р.А., Ящуринський Ю.В. Основи римського приватного права : курс лекцій. К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2011. 184 с.
3. Основи римського приватного права : навчально-методичний посібник / за ред. Є.О. Харитонов. Одеса : Фенікс, 2019. 296 с.
4. Борисова В.І., Баранова Л.М., Домашенко М.В. Основи римського приватного права : підручник / за заг. ред. В.І. Борисової та Л.М. Баранової. Х. : Право, 2008. 224 с.

O.G. Khrishcheva
1-st year PhD student
specialty «Law»

Supervisor: Candidate of Jurisprudence, Docent V.M. Masin

AGRICULTURAL COOPERATION IN UKRAINE: HISTORY OF FORMATION AND FUNCTIONING

The formation and functioning of the agricultural cooperation in Ukraine has a long history.

The accumulated historical experience needs the comprehensive research, generalization and dissemination to determine the priority vectors of the agricultural cooperation development in Ukraine at the present stage, identify the shortcomings in the process of its development, and timely correction and non-repetition of similar mistakes of the previous agricultural policy.

It should be noted that in practice the concept of cooperation was implemented for the first time in the middle of the XIX century by «Rochdale Pioneers» – English weavers from Rochdale.

The Rochdale Pioneers Society became a model for the first Ukrainian cooperators, as well as for the whole world.

But in Ukraine this form of organization has grown slowly. In our opinion, this was due to delay in economic development, insufficient educational level of the villagers for rapid adoption of the foreign experience, as well as long-term inaction and negative attitude to the problem of cooperation by the authorities.

A study of the history of the cooperative movement in Ukraine shows that cooperatives began their activity almost illegally, and state economic policy obviously has lagged behind the urgent needs [1].

We propose to highlight several general historical stages of formation and functioning of the agricultural cooperation in Ukraine:

Stage I. Emergence of the agricultural cooperation in Ukraine (the second half of the 19th century).

In Ukraine, 1866 is a starting point for activity of the organized agricultural cooperation. The first consumer union was established in Kharkiv by members of the local community.

Stage II. Rapid development of the cooperation on the Ukrainian lands (beginning of the 20th century).

Stolypin's agrarian reform during 1906–1916 became a driving force for the revival of the cooperative movement in Ukraine, the number of agricultural cooperatives was constantly increasing (about 1,500 units in 1915).

Stage III. Gradual liquidation of the agricultural cooperation (1920s – the end of the 1980s).

This period was marked by the gradual destruction of the Ukrainian system of cooperation, because the activity of independent cooperatives was terminated, in essence collective farms and consumer societies, subordinated to UKOOPSPILKA, can't be considered as cooperatives.

The authorities gradually replaced voluntary cooperation with forced total collectivization of agriculture.

Stage IV. Revival of the agricultural cooperation.

This stage marked by the adoption of the Law «On Cooperation in the USSR» in 1988, that introduced the possibility of creating different types of the agricultural cooperatives, besides collective farms.

Stage V. Development of the agricultural cooperation in independent Ukraine.

We also propose to conditionally divide this stage into four periods.

I period: 1992–1997. This period began with the adoption of the Law «On Consumer Cooperation» in 1992. The first agricultural consumer cooperative emerged in December 1993, however, in 1996–1997 was the first decline in their development.

II period: 1997–2009. The adoption of the Law of Ukraine «On Agricultural Cooperation» in 1997 has marked the beginning of the second wave of dissemination of the agricultural cooperatives.

In 2003 finally was adopted the Law «On Cooperation», which laid the foundations of cooperation in Ukraine.

We agree with the opinion of E. Nepochatenko and E. Prokopchuk: «due to these legal acts there were radical changes in the structure of agricultural production...» [2, p. 232].

Compared to 2000 (447 units) the number of service cooperatives in Ukraine in 2005 reached 1,127 units. At the same time, due to the lack of proper state support and weak material base in 2009 their number was reduced to 496 units.

III period: 2009–2020. The State Target Program for the Development of Agricultural Service Cooperatives until 2015 was adopted in 2009.

At the same time, during this period, agricultural cooperation continued to operate on the model of «dynamics–decline–dynamics–decline», in particular due to the lack of proper implementation of the target program and lack of the state support.

IV period: 2020 – to date. In order to resume the development of agricultural cooperation, on 21 July 2020 a new version of the Law of Ukraine «On Agricultural Cooperation» was adopted.

However, unfortunately, despite its importance and urgency of adoption, the relevant Law contains a number of shortcomings and inconsistencies, the number of agricultural cooperatives compared with 2020 rate impractically not increasing.

In total, as at 01.12.2021 2285 agricultural cooperatives are registered in Ukraine [3].

To sum up, we can claim that a retrospective analysis of the formation and functioning of agricultural cooperation in Ukraine indicates that at every historical stage the state pays insufficient attention to its development, there is a low level of funding for the agricultural sector that does not meet real needs, applied the shortcomings of legislation.

That is why, in our opinion, it is necessary to reconsider the forms and methods of the state support of the agricultural sector of the economy in Ukraine, increase the level of funding for agricultural cooperation, as well as address the issue of adapting agricultural legislation to international standards.

References

1. Ковальов Д.В. Історія сільськогосподарської кооперації в Україні: використання досвіду у сучасному контексті. *Ефективна економіка*. 2021. № 5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8894> (дата звернення: 09.05.2022).
2. Непочатенко О.О., Прокопчук О.Т. Історичні аспекти розвитку сільськогосподарської кооперації України. *Перспективи науки та освіти*. 2014. № 2. С. 229–236.
3. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 09.05.2022).

Розділ 3 АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА, КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ТА КРИМІНАЛІСТИКИ

А.Д. Горпініч

студ. III курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: д. ю. н., проф. О.М. Миколенко

ЗНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ З ЕЛЕКТРОННИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

З появою всесвітньої мережі інтернет, суспільство зробило великий крок до вступу в епоху інформаційного суспільства. Скупчення різних видів інформації в одному місці стало новим предметом боротьби за повне володіння цим ресурсом, зокрема за володіння особистою (приватною) інформацією інших осіб або приховування інформації про вчинення злочину. Отже для отримання інформації з електронних інформаційних систем, працівникам органів досудового розслідування доводиться використовувати таку негласну слідчу (розшукову) дію як зняття інформації з електронних інформаційних систем. Під електронною інформаційною системою розуміється організаційно-технічна система, у якій реалізується технологія обробки інформації з використанням технічних і програмних засобів. Власником інформації у такому випадку слід вважати фізичну або юридичну особу, якій належить право власності на інформацію (ЗУ «Про внесення змін до ЗУ «Про захист інформації в автоматизованих системах» від 31.05.2005 р.). Характеризуючи цю процесуальну дію, слід зазначити.

По-перше, зняття інформації з електронних інформаційних систем використовується у кримінальному провадженні як різновид

слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню за винятком випадків, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України).

Підставами для проведення цієї дії є відомості, що в електронній інформаційній системі або її частині є інформація, що має значення для досудового розслідування і таку інформацію не можливо отримати в інший спосіб.

Зняття інформації з електронних інформаційних систем – це пошук, виявлення і фіксація відомостей, що містяться в електронній інформаційній системі або їх частин, доступ до електронної інформаційної системи або її частини, а також отримання таких відомостей без відома її власника, володільця або утримувача може здійснюватися на підставі ухвали слідчого судді, якщо є відомості про наявність інформації в електронній інформаційній системі або її частині, що має значення для певного досудового розслідування [1, ч. 1 ст. 264].

По-друге, згідно із положеннями КПК України для того, щоб отримати дані з інформаційної системи доступ до якої не обмежений її володільцем, утримувачем або системою логічного захисту потрібен дозвіл слідчого судді на проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії. З іншої ж сторони якщо, особа розміщує інформацію на загальнодоступному сайті дозвіл слідчого судді не потрібен так як така інформація знаходиться у відкритому доступі і вважається відкритою.

Процедура зняття інформації з електронних інформаційних систем регулюється Інструкцією про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні. Саме зняття інформації з електронних інформаційних систем здійснюється шляхом безпосереднього фізичного контакту із носієм інформації або використанням програм для подолання систем логічного захисту та полягає у фіксації інформації із жорсткого диску та інших носіїв інформації [2].

Сама ж по собі інформаційна система явище специфічне і тому в деяких випадках для здобуття інформації працівникам правоохоронних органів України доводиться залучати фахівців у сфері комп'ютерних технологій та мають досвід у взаємодії з інформаційними системами.

Отримавши ухвалу від слідчого судді про дозвіл про проведення зняття інформації з електронних інформаційних систем,

слідчий може письмово доручити оперативному підрозділу правоохоронних органів України проведення даної негласної слідчої (розшукової) дії. Результат проникнення у інформаційну систему згідно із положеннями КПК України фіксується у протоколі до якого долучаються додатки у вигляді носіїв інформації, отриманих під час проведення даної негласної слідчої (розшукової) дії. Після виявлення відомостей, що мають значення для досудового розслідування і судового розгляду, вживаються заходи для збереження отриманої інформації.

Щоб отримати більш точні та глибокі відомості про данні, що знаходяться на носіїв інформації або отримання нових даних які не були відомі слідству можливе застосування криміналістичної експертизи.

По-третє, існують і проблеми використання даної слідчої розшукової дії, а саме інформаційні системи із яких доволі важко отримати данні або здобуття яких може зайняти великий проміжок часу. Наприклад, суспільство успішно користується для спілкування програмами Telegram, Skype, Wiber. Існує думка, що перехопити інформацію, передану в Skype, не можна. Саме тому користувачі набагато вільніше спілкуються в Skype, ніж в інших інтернет-месенджерах. У зв'язку з цим неодмінно слід посилити контроль текстових і голосових повідомлень, а також файлів, що передаються в Skype. Теж саме, можна сказати і про Viber і Telegram.

Вся оперативно-розшукова діяльність використовується для однієї мети-пошук, встановлення та отримання відомостей про злочин і особу, яка його вчинила та обставини, що мають значення для досудового розслідування але все ж таки саме негласні слідчі (розшукові) дії пов'язані із проникненням до інформаційних і тому вони потребують для себе більше уваги з боку фахівців у сфері комп'ютерних технологій і подальшого розвитку.

Список використаної літератури

1. Кримінально процесуальний кодекс : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 08.05.2022).
2. Інструкція про організацію про проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному проваджені: 16.12.2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text> (дата звернення 08.05.2022).

Д.А. Деменчук
асп. III року навчання
спеціальність «Право»
Науковий керівник: д. ю. н., проф. О.А. Чуваков

РОЗВИТОК ЦИВІЛІЗАЦІЇ – ОДНА З ОСНОВНИХ ПРИЧИН ЕКСТРЕМІЗМУ

У сучасних політико-правових умовах існують певні труднощі, пов'язані з виробленням адекватного теоретичного визначення екстремізму. До їх числа, зокрема, можна віднести складність самого феномена, його історичну значимість та ідеологічний зміст сучасної екстремістської діяльності. На сьогодні існує безліч визначень досліджуваного феномена. Найчастіше термін «екстремізм» ототожнюється з такими поняттями, як «ксенофобія», «радикалізм», «фундаменталізм», «націоналізм», «расизм», «фашизм», «тероризм», тощо.

Історія виникнення екстремізму завжди була предметом досліджень. Кожен дослідник намагався в своїх роботах знайти історичні факти виникнення екстремізму і причини їх виникнення на тій чи іншій стадії розвитку людства. Одна частина дослідників засновувала причини виникнення екстремізму з класової нерівністю людей яка виникла у людства а інші вказували, що причинами виникнення екстремізму були релігійні погляди які виникали в давнину. Історія виникнення екстремізму не так проста, на мою думку, хоча кожна думка про історичні процеси появи екстремізму мають право на існування і прийняття.

Екстремізм, що походить з іноземних держав, правоохоронці розглядають переважно крізь призму понять «тероризм», «диверсійна і підривна діяльність», «посягання на територіальну цілісність і конституційний лад», тощо. У травні 2007 р. МВС України уперше офіційно заявило про загрози поширення расизму і ксенофобії як окремих проявів екстремізму. Наступним етапом стало створення відповідних організаційних структур у спецслужбах. У листопаді 2007 р. Указом Президента України у Службі безпеки України було утворено підрозділ, який займається розслідуваннями фактів розпалювання расової і національної ворожнечі. Слід визнати,

що екстремізм у всіх без винятку формах свого прояву створює реальну загрозу для безпеки багатьох держав та їхніх громадян, неминуче викликає суттєві політичні, економічні та моральні втрати, справляє значний психологічний вплив на населення, здатний радикально розбалансувати соціальну систему, яка склалася [3, с. 121]. Екстремізм проявляє себе і як знаряддя підривної діяльності в таємній політичній боротьбі держав та цивілізацій [3, с. 14].

Єдиним нормативним актом в Україні, у якому міститься визначення поняття «екстреміст», є наказ Державного комітету ядерного регулювання України від 8 червня 2004 р. № 101, яким затверджено тлумачний словник українських термінів, обов'язковий для використання в документах Міністерства палива й енергетики України, Державного комітету ядерного регулювання України та Національної академії наук України, які стосуються обліку та контролю ядерного матеріалу і фізичного захисту ядерного матеріалу та ядерних установок [1, с. 101].

Неодноразові спроби розкрити сутнісні особливості екстремізму з позиції права як і раніше викликають суперечки серед юристів про можливість правової оцінки цього явища в принципі¹³. У висновку Головного науково-експертного управління Верховної Ради України на проєкт Закону України «Про протидію екстремізму» (реєстр. № 9156 від 15 вересня 2011 р.), зазначалось те, що основною правовою проблемою при застосуванні положень, запропонованих у законопроєктах, є відсутність сталого розуміння такого надто оціночного поняття, як «екстремізм». Загальноприйнятого визначення екстремізму на сьогодні не існує, як не існує й однозначного визначення його ознак. Складно назвати ознаки, які б без протиріч характеризували це поняття [3].

Екстремізм – це соціальне явище, яке найбільш яскраво проявляється у сфері політики. Це зумовило не тільки міждисциплінарний характер об'єкта дослідження, а й значною мірою пояснює спроби застосування вченими-юристами елементів політико-інституційного аналізу при вивченні його сутності. Тому практично будь-яка наукова робота у сфері юриспруденції, присвячена питанням екстремізму, рясніє операційними визначеннями, запозиченими з політології чи соціології. При цьому окремі вчені,

як основу правових визначень, наводять поняття екстремізму із суміжних галузей суспільствознавства. Такий підхід досить вразливий, оскільки не дає змоги з належним ступенем тотожності визначати правові категорії, не кажучи вже про те, що просто некоректно при описі юридичних дефініцій використовувати терміни, які не мають чіткого правового значення [2, с. 19].

Якщо звернутися до витоків такого явища, як екстремізм, то можна побачити, що він існує вже майже кілька тисяч років зачіпаючи найбільш важливі сфери життєдіяльності людей.

Існує точка зору про те, що екстремізм зародився в той момент, коли поділ суспільства на класи дозволило «піднятися» деяким категоріям громадян над іншими, отримавши певні матеріальні преференції або майнові вигоди [4, с. 66]. Виникнення даного інституту породило легалізацію влади меншості над переважною більшістю і як наслідок відповідною реакцією пригноблених мас, які стали здійснювати дії і вчинки, спрямовані на отримання доступу до заповітних благ. І вже тоді склалися ситуація, коли «екстремісти» не соромились порушувати норми моралі, звичаї і церковні закони, заради досягнення своїх цілей і ідеалів, застосовуючи найчастіше самі кардинальні заходи, такі як залякування населення, насильство і навіть вбивства.

Так, однією з перших з екстремістами зіткнулася Римська імперія, на території якої в I столітті н. е. зародилася єврейське бойове угруповання, під назвою сикарії (від євр. *sica* – «кинджал»), метою якої було створення незалежної єврейської держави, непідвласної римлянам. Основними методами боротьби сикарії вибрали прямі напади, частіше всього в натовпі на огляді широкої публіки, на представників римської влади в Єрусалимі і лояльних римлянам місцевої знаті і еліти.

Наступний яскравий приклад розвитку екстремізму можна спостерігати в переслідуванні єретиків за часів середньовіччя на території Європи. Використання насильства по відношенню до «невіруючих» не тільки підтримувалося актуальною на той час релігійною догматикою і теорією, а й нібито заохочувалося Богом у всіх своїх проявах, навіть самих кардинальних і радикальних. Не кажучи вже про те, що таке насильство всіляко заохочувалося і підтримувалося правлячими колами Європи. В відповідь

в суспільстві наростає соціальна агресія, вона навіть стає якоїсь панівної формою поведінки простого населення, як відповідь на широке використання насильства церквою. Як наслідок ми спостерігаємо появу інквізиції – реакція на появу народних рухів, які проводять запеклу боротьбу з церквою, за допомогою масових вбивств сановників і масштабних руйнувань.

Найбільший розвиток екстремізм отримав в періоди різних соціально політичних і економічних громадянських потрясінь, що мали місце в тих чи інших регіонах планети. В приклад можна привести Велику французьку буржуазну революцію 1789–1793 років. Одним з основних девізів екстремістів того часу був «Гільотина – найкращі ліки від лупи». Саме в той період закладаються основні положення екстремізму – абсолютна відмова від таких інструментів, як обопільні компроміси і діалог між протиборчими сторонами. «Нормою» вважається жорстке нав'язування своєї точки зору, затяте небажання йти на будь-які поступки [4, с. 260].

Своє ідеологічне обґрунтування екстремізм отримав в ХІХ столітті. Німецький радикал Карл Гейнц протягом тривалого часу домагався спростувати моральну заборону на багаторазові вбивства в політичній боротьбі. Напевно, це один з небагатьох фанатиків, який закликав у своїх роботах знищити половину континенту без найменших докорів сумління, заради своїх цілей, єдиних «вірних» в цій реальності. Зараз би ми охарактеризували його як прихильника теорії про те, що мета виправдовує засоби. Завдяки таким максимально надрадикальним поглядам на ведення боротьби з правлячим класом, державного устрою і основам конституційного ладу, концепція Гейнца отримала логічний розвиток в працях багатьох революціонерів.

Сам же термін «екстремізм» як таке з'явився в 1838 році в багатотомному філософському словнику німецького філософа Вільгельма Трауготт Круга: «Екстремісти є ті, які не хочуть визнавати середину і знаходять задоволення в крайнощах. Але зазвичай їх називають ультра».

В юридичній літературі вперше термін «екстремізм» вживає у першій чверті ХХ століття французький юрист М. Лерой для позначення фанатичної віри в політичний ідеал. Лерой назвав «Червоним екстремізмом» більшовизм і «Білим екстремізмом»

монархізм. Один з перших випадків прояву екстремізму був пов'язаний зі смертю київського князя Володимира Святославовича в 1113 році і початком міжусобної війни між іншими князями з метою захопити Київський трон. Це все призвело надалі до погіршення зовнішньополітичного положення країни, відсутності сил для боротьби з зовнішніми ворогами і в кінцевому підсумку до остаточного розпаду держави. Спочатку екстремізм мав чисто політичний відтінок, так як був найдієвішим знаряддям в боротьбі за владу на різних рівнях. Якщо проаналізувати форми здійснення екстремізму на Русі, то ми побачимо, що найбільш «популярною» були вбивства політичних лідерів держави (наприклад, вбивство князів Бориса і Гліба Святополком в 1015 році).

Подальший розвиток «екстремістських» ідей призвело до того, що на законодавчому рівні стали з'являтися норми про протидію даної діяльності в тій чи іншій формі.

У Псковській судно грамоті (1467 р.), злочини, що посягають на державну владу і створюють загрозу життєдіяльності діяльності держави, були одними з найтяжчих.

У наступні кілька століть кількість злочинів екстремістської на спрямованості досягло таких розмірів, що неможливо було відкладати закріплення відповідальності за їх вчинення.

Історія не має умовного накладення і дає нам все для того щоб ми не допускали таких же помилок в реальному житті.

У сутність екстремізму становлять політичний, правовий, психологічний та інші аспекти. Через складну природу екстремізму в юридичній літературі існують різноманітні підходи до визначення його поняття та сутності.

В нашій державі відбувається зміщення багатьох політичних, культурологічних та світоглядних понять: «консерватизм» і «демократизм». Багато понять сьогодні набувають діаметрально протилежне значення від чого страждає свідомість людини, особливо молоді, яка в силу нестачі власного досвіду схильна до впливу політичної кон'юнктури. Досить сказати, що в той час, як екстремізм активно проникає в масову свідомість, в Україні протягом десятиліття йшов процес дискредитації патріотизму і націоналізму.

Список використаної літератури

1. Облік та контроль ядерного матеріалу. Тлумачний словник українських термінів, затверджений Наказом Державного комітету ядерного регулювання України від 8 червня 2004 р. № 101.
2. Висновок Головного науково-експертного управління Верховної ради України на проєкт Закону України «Про протидію екстремізму» (реєстр. № 9156 від 15.09.2011 р.).
3. Воронцов С. Поняття екстремізму і його сутнісні ознаки. *Філософія права*. 2007. № 4. 65–71 с.
4. Велика актуальна політична енциклопедія. 2009. 424 с.

О.Д. Жученко

асп. IV року навчання

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. Т.О. Павлова

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Досліджувана тема є актуальною у зв'язку з введенням в Україні воєнного стану [1] та його впливу на національний кримінальний процес.

Безумовно, як воєнні дії держави-агресора проти України, так і особливості правого режиму воєнного стану в Україні суттєво вплинули на життєдіяльність всіх сфер в державі та кожного українця.

Не є виключенням і сфера кримінальної юстиції. За таких умов правоохоронні органи в рамках досудового розслідування стикнулись зі специфічними та новими для себе умовами роботи.

Тому, наразі постала нагальна потреба в удосконаленні кримінального процесу для подолання нових складнощів в роботі органів досудового розслідування, прокуратури та суду. Станом на сьогодні Верховною Радою України прийнято ряд змін щодо удосконалення кримінального процесу в Україні в умовах воєнного стану [2–4].

Аналізуючи зазначені зміни можемо прийти до висновку про ряд проблем, з якими зіштовхнулись органи кримінальної юстиції в умовах воєнного стану. Варто окреслити такі проблеми, а також

проаналізувати те, яким чином законодавець удосконалив кримінальний процес.

1. Складність фіксації кримінального процесу. Виникають проблеми як із внесенням відомостей до ЄРДР, так і з фіксацією проведених слідчих дій чи прийнятих процесуальних рішень. Для цього законодавець визначив додаткову умову початку досудового розслідування – винесення постанови про початок досудового розслідування в порядку, передбаченому ст. 615 КПК України [5, ст. 615]. Також, внесено зміни, що стосуються також загального порядку проведення слідчих дій. Зокрема, допускається проведення слідчих дій у нічний час (з 22 години до 6 години) в порядку, передбаченому ст. 615 КПК України [5, ст. 223].

Крім того, абзацом 3 п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України в окремих випадках обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи може проводитись без залучення понятих. У такому разі хід і результати проведення обшуку в обов'язковому порядку фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису [5, ст. 615].

Також, удосконалено процес збору фото-, відео-інформації та комп'ютерних даних, розміщених на відповідних технічних пристроях [5, ст. 245–1].

2. Неможливість функціонування окремих органів досудового розслідування, прокуратури чи суду на територіях бойових дій та прилеглих до них. Для подолання проблеми законодавець ввів додаткову підставу зміни підслідності, а саме наявність об'єктивних обставин, що унеможливають функціонування органу досудового розслідування чи здійснення ним досудового розслідування в умовах воєнного стану [5, ст. 36].

Також, у разі введення воєнного стану та якщо відсутня об'єктивна можливість виконання слідчим суддею повноважень щодо санкціонування окремих слідчих (розшукових) дій, а також повноважень щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб, такі повноваження виконує керівник відповідного органу прокуратури [5, ст. 615].

3. Неможливість у певних випадках дотримуватись строків досудового розслідування та/або проведення слідчих дій. Тому, в КПК України додано норму, що регламентує поновлення процесуального

строку, якщо заінтересована особа подала клопотання не пізніше 60 днів з дня припинення чи скасування воєнного стану.

Крім того, прийнято ряд змін, направлений на розширення або умов дотримання строків у кримінальних провадженнях.

4. Ризик втрати матеріалів кримінальних проваджень у зв'язку з бойовими діями та/або тимчасовою окупацією території України. Так, задля збереження матеріалів кримінальних проваджень, законодавець зобов'язав зберігати у дізнавача, слідчого чи прокурора в електронній формі копії матеріалів кримінальних проваджень, досудове розслідування в яких здійснюється в умовах воєнного стану. Крім того, введено процедуру відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження в умовах воєнного стану за клопотанням сторони кримінального провадження [5, ст. 615–1].

Також, відтепер КПК України гарантує, що речі або документи, на які у кримінальному провадженні було накладено арешт та які були втрачені через об'єктивні обставини, що виникли в умовах воєнного стану, відшкодовуються державою за рахунок державного бюджету.

Як бачимо, в Україні вжито ряд оперативних заходів щодо удосконалення кримінального провадження в умовах воєнного стану.

Отже, можемо відзначити, що основними напрямками удосконалення кримінального процесу в умовах воєнного стану в Україні стало удосконалення способів фіксації кримінального провадження, вирішення проблеми щодо неможливості функціонування правоохоронних та судових органів, врегулювання питання додержання строків у кримінальному провадженні та запобігання ризикам втрати матеріалів кримінального провадження

З власної точки зору варто зазначити, що подальше удосконалення кримінального процесу в умовах воєнного стану повинно відбуватись в рамках діджиталізації кримінального процесу, направленої на використання сучасних досягнень інформаційних технологій під час збору та фіксації доказів, при комунікації між сторонами кримінального провадження та судом тощо.

Список використаної літератури

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. Президент України : офіційне інтернет-представництво. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 13.05.2022).

2. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про попереднє ув'язнення» щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану : Закон України від 03.03.2022 № 2111-IX. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2111-20> (дата звернення: 13.05.2022).
3. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам : Закон України від 15.03.2022 № 2137-IX. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-20> (дата звернення: 13.05.2022).
4. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану : Закон України від 14.04.2022 № 2201-IX. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-20> (дата звернення: 13.05.2022).
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 13.05.2022).

Н.В. Каравайченко

студ. III курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: ст. викл. О.С. Козерацька

ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСУ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОСВІДУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Досить актуальним є розгляд питання дотримання прав громадян під час проведення освідування у кримінальному провадженні. Необхідно визначити окремі проблеми, що виникають під час здійснення освідування в примусовому порядку, та шляхи їх усунення. Доцільність дослідження також зумовлена метою визначення кола осіб, які підлягають освідуванню, та можливості застосування примусу щодо них.

Питання застосування примусу під час проведення освідування у кримінальному провадженні розглядалось у роботах таких вітчизняних науковців як В.В. Василенко, В.І. Галаган, Н.В. Карпенко,

С.С. Ключуряк, Ф.М. Кудін, В.Т. Маляренко, В.В. Топчій, А.П. Черненко, І.М. Янченко та ін.

Глава XX Кримінального процесуального кодексу України закріплює положення, що стосуються слідчих (розшукових) дій. Однією з таких слідчих дій, згідно зі ст. 241 КПК України є освідування особи. Частина перша даної статті передбачає, що слідчий або прокурор здійснює освідування підозрюваного, свідка чи потерпілого для виявлення на їхньому тілі слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу [1].

Зважаючи на це, можна зазначити, що освідування за своєю суттю є різновидом огляду, об'єктом якого є тіло людини. Тобто така слідча дія, особливо у випадку її примусового проведення, є вагомим втручанням в особисті права особи, саме тому виникає необхідність існування дієвих гарантій від безпідставних зловживань із боку правоохоронних органів. Це гарантується статтею 28 Конституції України: «Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідям» [3].

Фактичним підґрунтям для проведення освідування є наявність у слідчого достатніх даних про те, що на тілі особи можуть бути виявлені сліди кримінального правопорушення або особливі прикмети. Такі відомості можуть бути отримані під час проведення інших слідчих (розшукових) дій. Юридичною підставою для проведення освідування є постанова прокурора, яка повинна відповідати вимогам ч. 5 ст. 110 КПК України [3].

Відповідно до ч. 3 ст. 241 КПК України, після того, як особі буде пред'явлено постанову прокурора, їй пропонується добровільно пройти освідування. В разі відмови, освідування буде проводитися примусово [1]. Заходи примусу спрямовані на забезпечення ефективної діяльності слідчого та повноти збирання доказів при розслідуванні кримінальних правопорушень. Важливо зазначити, що примусове застосування освідування в кожному окремому випадку повинно бути належним чином обґрунтованим і вмотивованим, відповідати інтересами розслідування і встановленню істини у справі з метою виконання завдань кримінального провадження.

Досліджуючи процедуру освідчування, можна виокремити перелік умов для застосування примусу: наявність достатніх даних вважати, що на тілі особи є сліди кримінального правопорушення або будь-які інші особливі прикмети, що мають значення для кримінальної справи; використані всі заходи переконання, але особа не бажає добровільно пройти освідчування; відсутня небезпека здоров'ю, а тому виникає необхідність обов'язкової присутності лікаря [2, с. 465].

Аналізуючи природу примусу під час проведення освідчування, слід визначити коло осіб, стосовно яких він можливий. Це питання викликає багато дискусій серед науковців. Варто зазначити, що особливості проведення примусового освідчування мають бути однаковими незалежно від процесуального статусу особи на момент провадження зазначеної слідчої дії.

Проте, є і заперечення щодо можливості застосування примусу при освідчуванні потерпілого та свідка. Це обґрунтовують тим, що свідки і потерпілі не піддаються кримінальному переслідуванню, вони не вчиняли злочинних дій, не порушували закон, що могло б поставити їх в один ряд зі злочинцями, щодо яких допустимі і бажані примус та ізоляція від суспільства [2, с. 466].

Як слушно зазначають В.В. Топчій і Н.В. Карпенко, здобуті під час проведення освідчування докази можуть бути не лише обвинувального, а і виправдувального характеру. Тому заперечення щодо застосування примусового освідчування до потерпілого і свідка істотно порушує право підозрюваного та обвинуваченого на захист. Освідчування потерпілого, навіть у разі його відмови, за певних обставин необхідне при розслідуванні зґвалтування, розбою, заподіяння тілесних ушкоджень та інших злочинів, особливо якщо є підозра на симуляцію або обмову з боку потерпілого, і підтвердити або спростувати твердження про сам факт злочину можливо шляхом його освідчування й огляду одягу [4, с. 163]. КПК України не містить заборони примусового освідчування будь-якої категорії громадян. Тому примусове освідчування може бути застосовано як до свідка, так і до будь-яких громадян, якщо для цього є необхідні фактичні підстави. Отже, можна погодитись із тим, що становище осіб при застосуванні примусового освідчування повинно бути рівним, для того, щоб не порушувати права громадян, та забезпечити принцип рівності перед законом і судом.

Підсумовуючи вищесказане, можна зазначити, що застосування примусу при проведенні освідчування здійснюється як крайній захід, спрямований на збирання і перевірку доказів у кримінальному провадженні, за умови, що застосовані раніше заходи переконання не змогли надати позитивного результату. Важливим є врегулювання питання меж втручання в права особи, відносно якої застосовуються дії психологічного або фізичного примусу, межі такого примусу, щоб ніяким чином не порушувати право людини на недоторканість, не принижувати її честь та гідність, та не шкодити здоров'ю. Саме тому, на сьогодні, існує необхідність вдосконалення законодавчої бази, шляхом регламентування більш детального порядку проведення процесуальних, організаційних і тактичних заходів при освідчуванні. Таким чином можна було б підвищити якість та ефективність проведення освідчування в кримінальному провадженні України.

Список використаної літератури

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення – 07.05.2022).
2. Клочуряк С.С. Межі процесуального примусу при проведенні освідчування у кримінальному провадженні. *Форум права*. 2012. № 4. С. 464–469.
3. Смірнова І.М. Дотримання прав особи при слідчій дії освідчування. *Вища школа адвокатури НААУ*. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/dotrymannya-prav-osoby-pry-slidchij-diyi-osviduvannya>
4. Топчій В.В., Карпенко Н.В. Заходи примусу для забезпечення освідчування в кримінальному провадженні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 4. С. 158–165.

С.В. Ковальська
студ. III курсу
спеціальність «Право»
Науковий керівник: ст. викл. О.С. Козерацька

ТИМЧАСОВЕ ВІДСТОРОНЕННЯ СУДДІ ВІД ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ В СИСТЕМІ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Відповідно до положень Конституції України кожна людина має право на працю і право на доступ до державної служби. Так, відсторонення судді від здійснення правосуддя посідає особливе місце в системі заходів кримінально-процесуального примусу, оскільки пов'язане з обмеженням конституційних прав особи.

Тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності є досить новим заходом забезпечення кримінального провадження, оскільки був внесений до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) у 2016 році, тому на сьогодні виникає чимало дискусій з приводу застосування такого заходу.

Виходячи з положень ст. 63 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя здійснюється виключно Вищою радою правосуддя на підставі клопотання Генерального прокурора (або його заступника) на строк не більше двох місяців.

У науковій літературі дискусійним залишається питання стосовно визначення органу, який уповноважений на здійснення такого заходу. В.І. Фаринник дотримується думки, що тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя повинен здійснювати слідчий суддя або суд на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора, а С.В. Гладій пропонує створити спеціальний судовий орган – «Дисциплінарний суд України – як єдиний орган, до повноважень якого буде віднесено розгляд скарг на дії чи бездіяльність суддів» [1, с. 67]. Однак, законодавець в Україні наділив судовою функцією саме Вищу раду правосуддя, оскільки відповідно до практики Європейського суду з прав людини, виконавцем судової функції може бути не тільки суд, а і парламент

та адміністративні органи. Проте, при цьому такі органи мають застосовувати організовану процедуру, яка зокрема, передбачена у ст. 63 Закону України «Про Вищу раду правосуддя».

Також, незважаючи на чітко визначений строк застосування такого заходу законодавець передбачив можливість продовження цього строку, підставою якого може бути, зокрема, існування обставин, які стали підставою для застосування такого заходу вперше. До прикладу, перебуваючи на посаді суддя матиме можливість знищити чи пошкодити речі та документи, до яких він має доступ та які можуть бути доказами вчинення кримінального правопорушення. Тобто фактично суддя може скористатися своїм службовим становищем для приховування факту вчинення ним злочину.

Крім цього, слід звернути увагу на те, що подання повторного клопотання про тимчасове відсторонення судді від правосуддя не допускається в межах одного кримінального провадження. Подання повторного клопотання може бути допущено у разі скасування судом попереднього рішення Вищої ради правосуддя. Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що поняття «повторне звернення» використовується в розумінні подання звернення, що має ті самі змістові складники. Тобто ч. 4 ст. 64 Закону забороняється повторне звернення з клопотанням про відсторонення судді від посади за наявності однакових підстав і фактичних обставин застосування цього заходу забезпечення в кримінальному провадженні» [2].

Також, варто зазначити, що важливу роль при здійсненні тимчасового відсторонення судді від посади є дотримання строків подання клопотання про застосування такого заходу. Згідно з положеннями Закону України «Про Вищу раду правосуддя», клопотання про продовження строку дії такого заходу подається не пізніше як за десять днів до закінчення строку, на який суддю було відсторонено. На практиці трапляються відповідні порушення, які перешкоджають швидкому, повному та неупередженому розслідуванню і судовому розгляду, тому вважаємо досить обґрунтованою вимогу дотримання відповідних строків у кримінальному провадженні.

Так, рішенням від 30.08.2018 року № 2768/0/15/18 Вища рада правосуддя повернула клопотання про продовження строку

тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя саме через недотримання встановлених законодавством строків, зокрема, подання клопотання не пізніше як за десять днів до закінчення строку, на який було відсторонено суддю. У даному випадку, Генеральний прокурор подав клопотання за один день до закінчення строку, порушивши, у такий спосіб, встановлені правила подання такого клопотання та спричинивши відмову судом у його задоволенні [3].

Крім цього, зважаючи на гарантування захисту суддів, варто звернути увагу на питання конфіденційності під час здійснення правосуддя стосовно суддів. Відповідно до міжнародних стандартів, конфіденційність має дотримуватися до моменту відкриття дисциплінарного провадження. У багатьох країнах безпосередньо судовий розгляд також залишається відкритим, оскільки це є моментом підзвітності судової влади та суддів суспільству. Тому вважаємо, що відкритість та прозорість дисциплінарного провадження стосовно суддів є позитивним аспектом у процесі побудови довіри громадськості до правосуддя.

Отже, застосування такого заходу як тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя сприяє побудові довіри суспільства до судової системи, а також до авторитету судової влади в питаннях моралі, чесності та непідкупності судових органів. Застосування такого заходу потребує дотримання регламентованої кримінальним процесуальним законодавством процедури, оскільки недотримання такої процедури тягне за собою затягування процесу досудового розслідування та безпосередньо судового розгляду, а також порушення основоположних конституційних прав особи.

Список використаної літератури

1. Гладій С.В. Удосконалення суспільного контролю за професійною якістю суддів. *Форум права*. 2014. № 3. С. 63–68.
2. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 18.10.2018 р. по справі № 9901/514/18. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/77459323>
3. Запізнився: ВПП повернула Холодницькому клопотання щодо відсторонення судді. *Закон і бізнес*. 26.07.2018. URL: <https://zib.com.ua/ua/133846.html>

К.О. Ковальчук
студ. IV курсу
спеціальність «Право»
Науковий керівник: д. ю. н., доц. Б.М. Орловський

ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ В НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНАХ: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Насильницька злочинність вже протягом століть є одним із найбільш розповсюджених різновидів злочинної діяльності. Адже вказані злочини посягають в першу чергу на життя і здоров'я особи, які згідно ст. 27 Конституції України є невід'ємними конституційними правами людини, що суворо охороняються законом. Тому аналіз особи насильницького злочинця має важливе значення у кримінологічній науці.

О.М. Гумін та С.В. Якимова зазначають, що саме суб'єктивна детермінованість особи насильницького злочинця, яка супроводжується «ворожою (до суспільства чи іншої особи) агресією» є сутнісною (головною) характеристикою насильницької злочинності, яка вирізняє її із поміж інших різновидів злочинності [2, с. 249].

Отже, для того щоб визначити характерні риси особи злочинця у насильницьких злочинах, а у подальшому проаналізувати кримінологічні складові у межах наявних статистичних даних, варто зрозуміти сутність суб'єкту злочину. Навіть у межах криміналістичного аспекту вивчення суб'єкта злочину А.П. Гель зазначає про необхідність отримання значущої інформації щодо біологічних, психологічних та соціальних властивостей, які є необхідними для ідентифікації особи [1, с. 4].

При загальній кримінологічній характеристиці насильницьких злочинів слід враховувати наступні критерії для аналізу:

1. Переважна частина тяжких насильницьких злочинів учиняється чоловіками, що відображає їх агресивний тип поведінки у якості реакції на подразники навколишнього середовища. Але на сучасному етапі спостерігається й поступова тенденція до зростання жіночої насильницької злочинності. Частіше за все дії жінок – це реакція у відповідь на протиправну або віктимну поведінку

потерпілих (знуцання над жінкою, нанесення їй побоїв, подружня зрада, алкоголізм тощо).

2. У загальній класифікації насильницьких злочинців виділяють тих, хто посягає: а) на життя і здоров'я особи; б) на майнову (корисливу) складову; в) на державну й громадську безпеку; г) на представників влади та службових осіб; д) з використання службових владних повноважень; е) на статеву свободу й недоторканність особи [3, с. 91–92].

3. Кримінальна активність насильницьких злочинців має певні вікові особливості: по умисних вбивствах за обтяжуючих обставин вона припадає на вікові групи 19–25 та 30–40 років; по «побутових» умисних вбивствах – 30–50 років; по тяжких тілесних ушкодженнях – 26–40 років.

4. У «побутових» умисних вбивствах для вікової групи 30–40 років у якості основних детермінант характерними є: алкогольне сп'яніння, сімейно-побутові сварки, судимість за аналогічні злочини тощо. В даному аспекті ми бачимо превалювання певних фонових явищ та кримінально-правових ознак на процес формування насильницької злочинної поведінки такої групи осіб.

5. Насильницька злочинність охоплює за своїм суб'єктивним складом й певну частку неповнолітніх злочинців. У середньому за останні роки, за даними кримінально-правової статистики, ними вчиняється до 200 умисних вбивств і понад 250 тяжких тілесних ушкоджень.

6. За структурою насильницької злочинності можна побачити найбільшу частку злочинів проти життя і здоров'я особи (59,3%), а також насильницько-корисливих злочинів проти власності (16,1%) [4, с. 122].

7. З точки наявності освіти можна побачити превалювання базової або базової спеціальної освіти у насильницьких злочинців. Очевидно, вища освіта та виховання значним чином впливають на формування правової культури законослухняної поведінки.

8. За соціальним станом і видом заняття серед насильницьких злочинців переважають групи робітників, працівників сільського господарства, працівників некваліфікованої праці (їх частка у структурі злочинців становить близько 40%). У структурі насильницьких

злочинців, особливо вбивць, досить незначну (малу) частку становлять кваліфіковані робітники, службовці, учні та вчителі.

9. Якщо проаналізувати такий показник, як сім'я можна виявити, що перебування у шлюбі не свідчить про те, що особа не вчинить насильницькі злочини, часто понад 50 % осіб, які їх здійснили перебували у шлюбі. Така насильницька агресивна спрямованість могла розвиватися зокрема й у межах сімейних побутових конфліктів.

10. З точки зору мотиваційного аспекту варто зазначити, що найбільша кількість злочинів учиняється під час сварок, які переходять у взаємні образи і бійки. При цьому основою криміногенної поведінки і злочинця, і потерпілого є побутові взаємовідносини, оскільки переважну більшість вбивств і тілесних ушкоджень, мордувань вчинено у квартирі, будинку, дворі, гуртожитку тощо. Ряд дослідників виділяють як ключову детермінанту насильницьких злочинів саме фізіологічні особливості, а також патології психічного розвитку особи. Мається на увазі так званий «ген агресивної поведінки», або «ген жорстокості» особи. Прихильники цієї теорії стверджують, що саме наявність подібної аномалії штовхає більшість людей до застосування насильства. З біологічної точки зору є й теорія про «ген воїна», який переважно міститься у ДНК осіб чоловічої статі та викликає у чоловіків бажання або ж необхідність застосування сили.

11. Близько 80 % таких злочинів учиняється у вечірні та нічні години, під час та після вживання спиртних напоїв, шляхом заподіяння потерпілому побоїв руками і ногами, побутовими предметами та іншими речами. Значна частина цих злочинів учиняється із застосуванням різної вогнепальної зброї, у тому числі й воєнного зразка, та вибухових речовин.

12. За порою року насильницька злочинність є значно більшою по кількості зареєстрованих випадків у літній період, в порівнянні із зимнім.

З урахуванням викладеного, за сукупністю отриманих у нашому дослідженні результатів можемо відзначити, що всебічний аналіз особи насильницького злочинця є вкрай важливим для забезпечення компетентної оцінки вчиненого нею кримінально-караного діяння та отримання достовірних статистичних даних,

що дозволяють здійснити індивідуальний прогноз результатів її насильницької поведінки. Особа насильницького злочинця містить у собі багато значущих даних, які є важливими для кримінологічної науки у питанні розробки ефективних засобів профілактики та запобігання насильницької злочинності.

Список використаної літератури

1. Гель А.П. Криміналістичний аспект дослідження особи засудженого до позбавлення волі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Гель Андрій Павлович. Київ, 2002. 244 с.
2. Гумін О., Якімова С. Зміст поняття «насильницька злочинність». *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 9. С. 247–250.
3. Храмцов О.М. Щодо видів насильницьких злочинів. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2010. № 50. С. 86–93.
4. Шум С.С. Структура насильницької злочинності в Україні. *Право та державне управління*. 2021. № 1. С. 116–124.

О.Р. Савченко

студ. III курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: ст. викл. О.С. Козерацька

ВПЛИВ МІЖНАРОДНОГО ЗАКОНОДАВСТВА НА РОЗВИТОК ТАЄМНИЦІ СПІЛКУВАННЯ ЯК ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Досліджувана тема є актуальною, оскільки з розвитком держави як демократичної, соціальної та правової, що забезпечує рівність прав та свобод особи, прийняттям соціально-економічних реформ, формування відповідної правової системи передбачають наукові дослідження стосовно проблем правового забезпечення основоположних та невідчужених прав і свобод людини, зокрема і права на таємницю спілкування. Розвиток національного законодавства у сфері прав людини – це частина загальносвітового процесу щодо визнання прав і свобод людини основними цінностями в суспільстві та державі. Саме це зумовлює необхідність

у дослідженні міжнародного досвіду правового регулювання права на таємницю спілкування, та аналізу впровадження його не тільки в Конституцію України, а й у Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК).

На сучасному етапі розвитку України євроінтеграційний процес має велике стратегічне значення в контексті утвердження демократичних засад. Вибір Україною європейської орієнтації вимагає докорінної та всебічної зміни її правового середовища, особливо кримінально-процесуального законодавства, щоб привести його у відповідність до міжнародних та європейських стандартів.

Ці стандарти втілюють найвдаліші приклади нормотворчої та законодавчої техніки, є квінтесенцією багаторічної роботи юристів, піднесеною до рівня світових чи регіональних політико-правових стандартів. Саме це вимагає ретельного аналізу стандартів кримінального судочинства, особливо тих, що стосуються принципу таємниці спілкування, оскільки це основоположне право людини, незалежно від того чи є особа законслухняною, чи є правопорушником.

Фундаментальним документом, який закріплює право на особисте життя особи та приватність, є Загальна декларація прав людини. Саме нею передбачено, що ніхто не може зазнавати безпідставного втручання в особисте і сімейне життя, безпідставного посягання недоторканності його житла, тайну його кореспонденції або на честь і репутацію. Кожна людина має право на захист закону такого втручання або таких посягань [1, ст. 12].

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права розширює сферу дії цього права, вказуючи, що ніхто не повинен зазнавати свавільного чи незаконного втручання в його особисте і сімейне життя, свавільних чи незаконних посягань на недоторканність його житла або таємницю його кореспонденції чи незаконних посягань на його честь і репутацію [4, ст. 17].

Стосовно цих нормативних актів, можна зазначити, що саме ці положення надали поштовх державам більш детально врегулювати питання таємниці спілкування та невтручання в особисте життя особи в національному законодавстві. Так, засада «таємниці спілкування» передбачена та детально описана ст. 31 Конституції України та ст. 14 Кримінального процесуального кодексу України,

що дає вказівку на прагнення держави реалізовувати захист прав та основоположних свобод людини, не звертаючи увагу на те, чи є особа законотворчою, чи правопорушником.

Необхідно звернути увагу на Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, якою вперше було зазначено, що органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб [2, ст. 8]. Саме це, своєю чергу, поставило питання про належне регулювання різновидів доступу до втручання у приватне спілкування державними органами в національному законодавстві, що передбачено ст. 258 КПК України. Оскільки, звертаючи увагу на швидкий науково-технічний розвиток і процес глобалізації, що сприяють передачі та обміну інформацією різними способами, правоохоронні органи мають велику кількість способів втручання в приватне спілкування. І за останнє десятиліття ці процеси значно розрослися шляхом різноманітних засобів комунікації.

Таким чином, принципи демократії та основних прав людини є цінностями, на які спирається Європейське Співтовариство. Тому таємниця спілкування, як принципово важлива основа розвиненого інформаційного суспільства, слід розглядати як одне із прагнень держави щодо забезпечення вищезазначених цінностей.

Як наслідок, право на таємницю спілкування, будучи міжнародним та європейським стандартом у сфері захисту прав і свобод людини, є об'єктом не лише міжнародно-правового, а і внутрішньодержавного регулювання.

Проаналізувавши положення щодо передбачення права на повагу до особистого життя, закріплення їх в окремих міжнародних нормативних актах, можна дійти до висновку, що саме це дало поштовх національному законодавству впровадити дані положення, а саме «таємницю спілкування» в Конституцію України та КПК України, які містять окремі статті, що стосуються цього питання, акцентуючи увагу на тому, що право на особисте життя особи та невтручання у приватне спілкування є основоположним

та невідчуженим, а й таким, що не можна порушувати в ніякому разі, окрім випадків, передбачених законом.

Список використаної літератури

1. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. № 995_015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення – 06.05.2022).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 01 січня 1990 р. № 995_004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення – 06.05.2022).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 квітня 2010 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення – 06.05.2022).
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 19 жовтня 1973 р. № 995_043. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення – 06.05.2022).

Є.О. Сачаєва

*студ. I курсу магістратури
спеціальність «Право»*

Науковий керівник: д. ю. н., проф. О.А. Чуваков

ЩОДО ОБ'ЄКТУ НЕЗАКОННОГО ПОМІЩЕННЯ В ЗАКЛАД З НАДАННЯ ПСИХІАТРИЧНОЇ ДОПОМОГИ

Проблема об'єкту злочину у науці кримінального права є досить актуальною і дискусійною. Не стало виключенням і питання об'єкту ст. 151 «незаконне поміщення в заклад з надання психіатричної допомоги» Кримінального кодексу України, яку законодавець помістив до розділу «Злочини проти волі, честі та гідності особи». Враховуючи вищезазначене, родовим об'єктом цього злочину виступають саме суспільні відносини, що забезпечують волю, честь та гідність особи.

З метою аналізу родового об'єкта злочину, вважаємо важливим з'ясувати поняття «воля», «честь» та «гідність», які зустрічаються як національному та в міжнародному законодавствах. Яскравим прикладом слугує «Загальній декларації прав людини», у статтях якої зазначається наступне: «всі люди народжуються вільними та

рівними в своїй гідності та правах»; «ніхто не повинен триматися в рабстві або в підневільному стані»; «кожна людина має право вільно пересуватися і вибирати собі місце проживання в межах кожної держави» [1, ст. 1, 4, 13].

Аналізуючи поняття «воля», ми звернули увагу на те, що в міжнародних документах та в Конституції України йде мова про свободу людини, а у кримінальному законодавстві – про волю особи. Проаналізувавши семантику слів «свобода» і «воля» ми дійшли висновку, що вони близькі за значенням і можуть використовуватися у якості синонімів.

«Під волею слід розглядати не тільки фізичну якість особи, а й право ніким не бути примушеним робити те, що не передбачено законодавством, і бути вільним у виборі своєї манери поведінки та мати право здійснювати на власний розсуд розвиток своєї особистості (за умови не порушення прав і свобод інших людей), а також гарантована можливість реалізації передбачених конституційних прав і свобод» [2, с. 250].

Що стосується понять честі та гідності, вони «є взаємопов'язаними, але не тотожними. Основна відмінність полягає у тому, що честь – це властивість особи, яка оцінюється суспільством, а гідність – це суб'єктивна самооцінка, що залежить від її внутрішнього духовного світу» [3, с. 19].

Доволі часто науковці при визначенні об'єкта незаконного поміщення в заклад з надання психіатричної допомоги наводять дефініцію «честі», яку надає Великий тлумачний словник сучасної української мови, а саме: «честь – це сукупність вищих моральних принципів, якими людина керується у своїй громадській та особистій поведінці» [4, с. 1600].

На думку П.М. Рабіновича, «підрив, руйнація гідності людини – це неминучий супутник, соціальна «тінь» будь-чийого зазіхання на усяке право, оскільки й у таких випадках в потерпілого, зазвичай, виникають почуття приниженості, образи й інші негативні переживання, стан психічної пригніченості тощо. Щоправда, у цьому разі гідність вражається, так би мовити, опосередковано, стає непрямим об'єктом правопорушення» [5, с. 173].

Серед науковців досить дискусійним постає питання щодо основного безпосереднього об'єкту незаконного поміщення в заклад з надання психіатричної допомоги.

Т.В. Варфоломеева, наприклад, вважає, що «об'єктом незаконного поміщення в заклад з надання психіатричної допомоги є воля людини, її гідність, недоторканність, а також здоров'я» [6, с. 389]. М.І. Хавронюк, в свою чергу, притримується думки, що «основним безпосереднім об'єктом цього злочину є воля, честь та гідність особи» [7, с. 385].

Такі вчені, як С.Ф. Денисов і Г.О. Зубов стверджують, що «оскільки примусове незаконне поміщення особи в заклад з надання психіатричної допомоги, як правило, викликає з її боку бурхливий протест, для її «заспокоєння» застосовуються психотропні засоби, в яких немає необхідності, що спричиняє додаткові страждання, руйнує людську особистість і що, на думку самих же психіатрів, можна порівняти з катуванням» [8, с. 115].

Отже, ми вважаємо, що при незаконному поміщенню в заклад з надання психіатричної допомоги людина позбавляється права розпоряджатися собою, що спричиняє їй глибокі моральні страждання. На нашу думку, незаперечним фактом є те, що зазначене діяння посягає на особисту свободу людини. Виходячи з вищезазначеного, безперечно, страждає також як честь, так і гідність потерпілого.

Список використаної літератури

1. Загальна декларація прав людини 1948 року / Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи / упоряд. Ю.К. Качуренко. 2-ге вид. К. : Юрінформ, 1992. 200 с.
2. Качала І.І. Кримінальна відповідальність за вчинення злочинів проти честі та гідності особи. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. С. 248–252.
3. Гейко В.А. Правове забезпечення честі та гідності особи як складова фінансово-економічної безпеки. *Управління фінансово-економічною безпекою*. 2015. № 1. С. 18–24.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ, Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. С. 1728
5. Права людини: соціально-антропологічний вимір : колективна монографія / редкол.: П.М. Рабінович (голов. ред.) та ін. Серія І. Дослідження та реферати. Випуск 13. Львів : Світ, 2006. С. 169–170.
6. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: у 2 т. Т. 1 / за заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. Київ : Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2009. С. 964.
7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. К. : Юридична думка, 2012. С. 1316.

8. Денисов С.Ф., Зубов Г.О. Кримінальна відповідальність за незаконне поміщення в психіатричний заклад: окремі аспекти. *Юридична наука*. 2015. № 10(52). С. 109–120.

Д.Е. Степанова

студ. II курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: ст. викл. О.В. Нарожна

ЗНАЧЕННЯ ВІКТИМНОСТІ У МЕХАНІЗМІ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВOPУШЕНЬ В МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Конституція України закріплює найважливіше положення, що має пріоритетне значення для держави під час реалізації покладених на неї зобов'язань: «Життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність та безпека проголошується в Україні найвищою соціальною цінністю» [1, ст. 3]. Згідно з даним нормативно-правовим приписом держава в особі її уповноважених органів виступає гарантом за дотриманням вищенаведеної конституційної норми. Проте нині, на жаль, у багатьох європейських країнах підтримка осіб, які стали жертвами злочинних посягань, не є складовою державної політики. Особливо гострим питання захисту особистих немайнових прав є для осіб, які перебувають у пенітенціарних установах або безпосередньо у місцях позбавлення волі, оскільки вони внаслідок застосування до них засобів державного примусу вже є обмеженими у власних конституційних правах і таким чином фактично стають потенційними жертвами для рецидиву злочину зі сторони інших засуджених. Звертаючи увагу на те, що держава зазвичай не приділяє достатньо уваги жертвам злочинів, що були вчинені під час відбування покарання, не намагається дослідити причинно-наслідковий зв'язок та не вдається до дій щодо профілактики злочинності у місцях позбавлення волі, вважаємо за необхідне проводити більш глибокі наукові дослідження даної проблеми для захисту осіб, які стали жертвами злочинних посягань з боку інших засуджених,

та запобігання виникненню у майбутньому криміногенної поведінки у місцях позбавлення волі.

З точки зору віктимології, кожне кримінальне правопорушення характеризується наявністю наступних соціальних зв'язків: злочинець – жертва – злочин. Зокрема таку думку підтримував один із родоначальників віктимології як науки Ганс фон Гентіг. У своїй славнозвісній праці «Зауваження стосовно інтеракції між злочинцем і жертвою» він наголосив на тому, що жертву необхідно розглядати як активний суб'єкт процесу криміналізації, який ініціює вчинення делікту, а не як пасивний об'єкт [2, с. 12].

Що стосується жертв злочинів у місцях позбавлення волі, то О.Г. Колб наголошує на тому, що жертвою злочину в установах виконання покарань може бути будь-який засуджений і тільки через те, що в умовах ізоляції він не має тієї свободи вибору свого оточення, заходів захисту чи способів уникнення небезпеки, які можуть використати різноманітні особи на волі [4, с. 218]. Тобто, можна зробити висновок, що у місцях позбавлення волі стати жертвою злочинних посягань може будь-який засуджений незалежно від його особистісних характеристик та поведінки в установах виконання покарання, оскільки віктимність пов'язується із обмеженістю тих соціальних зв'язків внаслідок застосування до особи засобів державного примусу, але в науковій літературі існує й протилежна думка стосовно визначального віктимологічного фактору, що зумовлює можливість засудженого стати жертвою. Виділяють в якості приводу до конфлікту між засудженими у кримінально-виконавчих установах закритого типу нерідко служить негативна поведінка жертви, що обумовлює дії злочинця [5, с. 123]. Таким чином, засуджений власною або провокуючою, або нейтральною поведінкою нібито зумовлює об'єктивну можливість вчинення стосовно нього злочинних дій. Ми підтримуємо думку, що здатність стати жертвою в пенітенціарних установах та місцях позбавлення волі зокрема залежить від поведінки засудженого, хоча не виключаємо можливість, що сам факт перебування у ізоляції може стати превалюючим віктимологічним фактором під час вчинення злочинних дій з боку інших засуджених.

Важливим питанням, що потребує детального дослідження та огляду в науковій літературі, є визначення факторів, які

зумовлюють виникнення злочинності у місцях позбавлення волі, тобто, необхідно з'ясувати, які причини зумовлюють в одних засуджених підвищення ступеня індивідуальної віктимності, а в інших – бажання та наміри вчинити кримінальне правопорушення. Такими віктимологічними факторами можуть бути:

1) конфлікти серед засуджених як результат зіткнення протилежно спрямованих цілей, інтересів, позицій, думок або поглядів опонентів або суб'єктів взаємодії [6, с. 71]. Конфлікти серед засуджених є доволі поширеним явищем і зумовлюють вчинення насильницьких злочинів. Про це свідчить статистика, яка надана Державною пенітенціарною службою України: в середньому за рік реєструється 500 злочинів такого типу [7, с. 149].

2) низький рівень матеріально-побутового й іншого забезпечення засуджених у місцях позбавлення волі [6, с. 71]. Таким чином, можна стверджувати, що низька якість умов, в яких постійно перебувають засуджені, фактично пробуджує у людині «стадні інстинкти» та змушує кожного з них не обдумувати власну поведінку у звичайному житті та вчинене кримінальне правопорушення, роблячи перший крок до реабілітації, а робити все необхідне для того, щоб банально вижити;

3) наявність кримінальної субкультури [5, с. 124]. Внаслідок того, що навіть у місцях позбавлення волі існують усталені традиції та звичаї, виникає так звана «тюремно-стратоційна» віктимність, яка, в першу чергу, обумовлена наявністю у засуджених певних «каст» або ж ієрархії. Також внаслідок наявності традицій тюремного світу підвищений рівень віктимності (відповідно шанс стати жертвою) мають засуджені, які раніше були працівниками правоохоронних органів, органів юстиції, суддями тощо, оскільки у засуджених внаслідок їх перебування у місцях позбавлення волі формується негативне, або навіть вороже, ставлення до представників правоохоронних і їм подібних органів, адже саме образ даних працівників у засуджених найчастіше є уособленням їх обмежень та страждань. Недаремно законодавець у ч. 5 ст. 92 КВК України закріпив положення про те, що колишні працівники правоохоронних органів повинні відбувати покарання у вигляді позбавлення волі окремо від інших засуджених [8, ст. 92];

4) високий рівень психологічної напруги [7, с. 149]. Додатковим тягарем для психіки кожного засудженого слугує факт усвідомлення своєї подальшої долі у місцях позбавлення волі та наявність у зв'язку із відбуванням покарання духовних, а також фізичних обмежень.

З усього вищезазначеного можна дійти висновку про те, що зі сторони держави в особі її правоохоронних органів, недостатньо приділяється уваги проблемі рецидиву злочину в умовах позбавлення волі та наявності в установах виконання покарання високого рівня віктимності, який, з одного боку, викликаний провокуючою поведінкою жертви, а з іншого боку, наявністю певних об'єктивних віктимологічних факторів, які не залежать від поведінки засудженого, що постраждав від злочинних посягань: соціальна роль, низький рівень забезпечення місць позбавлення волі, засудження за вчинення певних кримінальних правопорушень, психологічна напруга у мікросередовищі засуджених тощо.

Через наявність високого ступеня віктимності у місцях позбавлення волі та практично відсутності засобів захисту для засуджених, які стали жертвами злочинних посягань, дана проблема нині залишається актуальною та потребує глибоко наукового дослідження, реформації законодавства для застосування профілактичних заходів з метою віктимологічного запобігання вчинення нових кримінальних правопорушень у місцях позбавлення волі.

Список використаної літератури

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 30. URL: Конституція України | від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (rada.gov.ua) (дата звернення: 09.05.2022).
2. Hentig H. Remarks on the interaction of Perpetrator and victim. *The Journal of criminal law and criminology*. 1941. Vol. 31, No. 3. P. 303–309.
3. Франк Л.В. Потерпевшие от преступления и проблемы советской виктимологии. Душанбе : Ирфон, 1977. С. 17–19.
4. Колб О.Г. Установа виконання покарань як суб'єкт запобігання злочинам : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 513 с.
5. Богатирьов А.І. Віктимологічний аспект запобігання злочинам у місцях позбавлення волі. *Протидія злочинності: теорія та практика* : матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф., 19 жовт. 2016 р. Київ : Національна академія прокуратури України, 2016. 634 с.
6. Журавська З.В. Роль віктимності у механізмі вчинення злочинів у місцях позбавлення волі. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. Вип. 11. С. 69–76.

7. Черенов І.О. Жертва злочину в місцях позбавлення волі. *Злочинність як суспільна проблема та шляхи її вирішення в Україні* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 4 лист. 2016 р. Харків : Право, 2016. 172 с.
8. Кримінально – виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 р. № 3–4. URL: Кримінально-виконавчий кодекс... від 11.07.2003 № 1129-IV (rada.gov.ua) (дата звернення: 09.05.2022).

М.В. Указна

студ. II курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. Т.О. Павлова

МІЖНАРОДНИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ СУД: ЮРИСДИКЦІЯ ТА ЗАЯВИ УКРАЇНИ

Останні події, що відбуваються на території України через військову агресію Російської Федерації (далі – РФ), доводять, що співпраця держав в боротьбі зі злочинністю не лише відіграє значну роль в процесі європейської інтеграції, але і є запорукою світової підтримки нашої держави в умовах війни.

Відповідно до визначення, наданого в ст. 1 Римського статуту (далі – Статут), МКС є постійним органом, уповноваженим здійснювати юрисдикцію щодо осіб, відповідальних за найсерйозніші злочини, що викликають занепокоєння міжнародного співтовариства та доповнює національні системи кримінального правосуддя. При цьому слід зауважити, що МКС є міжнародною незалежною організацією та не входить до структури Організації Об'єднаних Націй.

Юрисдикція МКС, відповідно до ч. 1 ст. 5 Статуту [1], розповсюджується на чотири види злочинів, а саме: злочин геноциду, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочини агресії. Важливим є дотримання Судом принципу «*ratione temporis*», що означає поширення юрисдикції МКС лише на ті злочини, що були скоєні після набрання Статутом чинності.

Україна підписала Римський статут, проте досі не ратифікувала його. В питанні діяльності МКС щодо ситуації в нашій

державі важливим є те, що визнати юрисдикцію Суду можна не лише шляхом ратифікації Статуту, але й шляхом подання державою заяви про визнання його юрисдикції, відповідно до ч. 3 ст. 12 Статуту. Така заява дозволяє МКС поширити свої повноваження на територію даної держави. Саме такою можливістю 4 лютого 2015 року скористалася Верховна Рада України (далі – ВРУ) [2]. Слід зазначити, що після цієї події РФ вийшла з-під юрисдикції МКС.

За всю історію співпраці, Україна двічі зверталася до МКС щодо злочинів, скоєних РФ на території держави. Справа щодо цих злочинів носить назву «Ситуація в Україні», знаходиться на стадії попереднього розслідування та доступна для перегляду на офіційному сайті МКС [3]. Наразі було опубліковано 5 звітів щодо вивчення МКС зазначеної справи.

Говорячи про події 2022 року, слід зазначити, що з вимогою про допомогу Україні до МКС звернулися 40 країн, що свідчить про гостру світову стурбованість та бажання допомогти нашій державі. Україна визнана місцем злочину РФ, розслідування якого вже ініційовано прокурором МКС.

Наразі, у ВРУ зареєстровано законопроект «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом» [4], який передбачає допуск МКС до ведення діяльності в Україні.

Оскільки Україна не ратифікувала Статут, а лише визнала юрисдикцію МКС шляхом подання відповідної заяви, вона не має низки прав держави-учасниці Статуту та лише несе певні обов'язки. Важливість ратифікації Статуту полягає в тому, що лише таким чином Україна може стати повноправним членом Асамблеї держав-членів МКС. Членство передбачає право держави виносити питання на порядок денний Асамблеї, брати участь у виборах прокурора, вносити пропозиції щодо змін до Статуту та виносити кандидатуру судді МКС від України, а отже, лобювати власні інтереси. Окрім того, ратифікація Статуту є однією з вимог Угоди про асоціацію між Україною та Європейським союзом [5]. Ратифікація Статуту жодним чином не перешкоджатиме мирним переговорам України з РФ, а навпаки, сприятиме мирному вирішенню воєнного конфлікту.

Ратифікація міжнародних угод завжди передбачає складний процес імплементації нових норм у правову систему держави. Національна законодавча база потребує внесення багатьох змін та поправок. Проте, такі зміни покликані на вдосконалення законодавства, а отже, є необхідними.

Таким чином, співпраця з МКС може стати вирішальною в процесі протидії військовій агресії РФ. Ратифікація Римського статуту є необхідним кроком для вдосконалення національного законодавства України, розширення її можливостей та отримання додаткового захисту міжнародного рівня. Окрім того, це є важливою умовою європейської інтеграції України, а отже, шляхом розвитку та позитивних змін у житті країни та населення.

Список використаної літератури

1. Римський статут міжнародного кримінального суду : Статут, Міжнародний документ від 17.07.1998 р. № 995_588. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 13.05.2022).
2. Про Заяву Верховної Ради України «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян» : Постанова Верховної Ради України ; Заява від 04.02.2015 № 145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-19#Text> (дата звернення: 14.05.2022).
3. Situation in Ukraine: ICC-01/22 Investigation. URL: <https://www.icc-cpi.int/ukraine> (accessed at 15.05.2022).
4. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом : Проект Закону України від 20.04.2022 № 7304. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/II07312A> (дата звернення: 15.05.2022).
5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Міжнародний документ від 27.06.2014 № 984_011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 15.05.2022).

Р.С. Федорченко

студ. V курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: ст. викл. О.В. Нарожна

ДО ПИТАННЯ ПРЕДМЕТУ ДОКАЗУВАННЯ В СТРУКТУРІ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ МЕТОДИК РОЗСЛІДУВАННЯ

Правильне визначення структури і змісту того чи іншого доказу при розслідуванні правопорушень має важливе значення для визначення характеру процесу та конкретних обставин, завдань, напрямів і засобів розслідування. Однак залишається відкритим питання, чи є підстави включати доказ до структури приватної криміналістичної методики. З включенням поняття криміналістичної характеристики механізму правопорушення в систему наукових визначень криміналістичної методики її практична частина стала незмінно включатися як перший самостійний елемент у методику розслідування. Це стало можливим завдяки тому, що в криміналістиці переважала точка зору тих вчених, які висловлювалися за включення об'єкта доказів до структури криміналістичної методики [1; 2]. Поглинене цим поняттям, питання доказів втратило самостійне значення в структурі приватної криміналістичної методики.

У зв'язку з цим в науці виникла парадоксальна ситуація: розробники криміналістичної характеристики не змогли зробити так, щоб вона містила весь перелік обставин, що підлягають доказуванню, через недосконалість його теоретичної моделі і, відповідно, метод збору емпіричного матеріалу. Ознаками криміналістичної характеристики виявилася сукупність кримінально-криміналістичних та деяких криміналістично значущих елементів інформації, між якою вчені намагалися встановити ймовірнісні та статистичні зв'язки. Практичне значення таких криміналістичних характеристик у кращому випадку зводилося до розробки методик розслідування за допомогою типових слідчих версій обмеженої групи фактів, що підлягають доказуванню. Таким чином, криміналісти, які розробили комплексну теоретичну концепцію криміналістичних ознак,

дійшли до помилкових положень про включення криміналістичної ознаки предмета доказу та його місце в структурі методики розслідування правопорушень.

Ця обставина зіграла негативну роль у практиці створення розробок у методиці розслідування кримінальних правопорушень. З одного боку, криміналістична ознака, яка не виправдала свого призначення, включена як перший структурний елемент у приватну методику, а з іншого боку, з приватних методик зникає предмет доказування.

При цьому, пропонуючи теоретичне рішення проблеми криміналістичних характеристик, потрібно перевірити, чи дійсно можливо сформулювати криміналістичну характеристику, яка включає весь перелік обставин, що підлягають доказуванню. Необхідно також встановити справжню роль криміналістичних характеристик у структурі приватної методики на прикладі розробки конкретних науково-практичних рекомендацій.

У цьому плані слід повністю погодитися з думкою Р.С. Белкіна про необхідність визнати, що спроби створити криміналістичні характеристики, які відповідають призначеній їм ролі, зазнали невдачі, і підтримати його заклик до наукового співтовариства повернутися до переліку обставин, які необхідно довести при створенні приватних методик, які залишилися в минулому [2]. Правильність цього рішення підтверджується наступними міркуваннями. Криміналістична характеристика злочинного механізму, що впливає на зміст приватної криміналістичної методики, сама по собі не може розглядатися як її власний структурний елемент. Криміналістичні характеристики відіграють подвійну роль у формуванні приватної методики. По-перше, коли встановлені закономірні зв'язки між елементами криміналістичної ознаки і виражені кількісно, дані, що виражають ці зв'язки, служать основою для розробки типових слідчих версій. По-друге, криміналістична характеристика служить змістовною основою для логічного аналізу слідчих версій на типовому рівні, що наводить на уявлення про типові сліди та систему доказових фактів.

Висновки. Відводячи місце в типових методиках розслідування конкретному об'єкту доказів, необхідно визначити місце у переліку типових доказів – другого структурного елемента предмета

розслідування – у системі спеціальних методичних зв'язків. З точки зору криміналістики, вихідною точкою для визначення фактів є ситуація на момент розслідування, тобто слідчому доступна остаточна та підтверджувальна інформація про тип інциденту, що розслідується. За відсутності відомостей про характер події, що підлягає розслідуванню, слідчий визначає предмет розслідування на основі загальноновизнаних версій кваліфікації правопорушення. У зв'язку з цим правильним буде включення до предмета розслідування кримінально-правових обставин. Лише це надає суб'єкту розслідування індивідуальність у конкретному кримінальному провадженні, хоча предмет доказування залишається незмінним.

Список використаної літератури

1. Криміналістика : підручник. / В.В. Пясковський, Ю.М. Черноус, А.В. Іщенко, О.О. Алексєєв та ін. Київ : «Центр учбової літератури», 2015. 544 с.
2. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / К.О. Чаплинський, О.В. Лускатов, І.В. Пиріг, В.М. Плетенець, Ю.А. Чаплинська. 2-ге вид, перероб. і доп. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.

В.В. Шадюк

студ. IV курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: д. ю. н., проф. О.А. Чуваков

СМЕРТНА КАРА ЯК ВИД ПОКАРАННЯ ЗА ДЕРЖАВНІ ЗЛОЧИНИ

Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1, ст. 3]. З огляду на це, і людина повинна поважати, оберігати свою державу, тим паче, не вчиняти злочини проти неї. Якщо ж людина нехтує цим і зраджує свою країну, то чи повинна ця держава турбуватись про життя такого громадянина?

Варто звернути увагу, що на теперішній час згідно ст. 51 КК України найвищою мірою покарання в Україні виступає довічне позбавлення волі за особливо тяжкі злочини, в тому числі й проти основ національної безпеки. Зокрема, це стосується ч. 3 ст. 110,

ч. 2 ст. 111, ст. 112, ч. 2 ст. 113 Розділу I «Злочини проти основ національної безпеки» Особливої частини КК України. Раніше в Україні, у якості найвищої міри покарання застосовувалася смертна кара, наприклад, за такі злочини як вбивства за обтяжливих обставин, замах на життя державного діяча та правоохоронця, шпигунство, тероризм, деякі воєнні злочини. Однак у подальшому, в рамках прагнення стати членом Ради Європи, було прийнято рішення змінити кримінальне законодавство та накласти «мораторій» на смертну кару, що відбулося у березні 1997 року.

Більшість українських вчених дотримуються думки, що смертна кара виступає негативним явищем, яке не повинно мати місце у сучасній українській правовій державі. Зокрема, Мінченко С.І. вважає, що основним недоліком смертної кари є те, що вона не може виправити особу злочинця та порушує загальне невід’ємне право кожної людини на життя, а також не виконує в повній мірі покладену на покарання превентивну функцію [2, с. 32].

Більш того, Карпенко М.І. та Бандурович А.В. вважають, що застосування смертної кари руйнує гідність злочинця. Ще одним аргументом є можливість допущення судової помилки, пов’язаної із засудженням невинних осіб до смертної кари. Крім того, держава взагалі не має право забирати життя, оскільки вона його не подарувала. Також існує точка зору, що це може стати перешкодою перебування України в Раді Європи [3, с. 68].

Так, наявність в Україні смертної кари, як покарання призведе до розбіжностей із законодавством ЄС, що стане завадою для співпраці. Але питання покарання щодо злочинців, які стосуються безпеки нашої держави, мають вирішуватися саме в середині країни, а не на міжнародному рівні.

На нашу думку, у правовому питанні про повернення смертної кари до КК України, варто звернути увагу на деякі злочини у сфері захисту основ національної безпеки держави, що обтяжені певним тяжким наслідком – загибеллю людини.

По-перше, це може стосуватися злочину, передбаченого у ч. 3 ст. 110 КК України – «посягання на територіальну цілісність і недоторканність держави, які призвели до загибелі людей або інших тяжких наслідків» [4, ст. 110]. Так, якщо внаслідок скоєння цього злочину відбулася загибель двох чи більше людей –

то очевидно, що значні людські жертви серед населення, одно-значно кажуть про необхідність застосування до злочинця смертної кари як єдиної дієвої міри покарання.

По-друге, це може стосуватися злочину, передбаченого ч. 2 ст. 111 КК України «державної зради», у випадку доповнення її змісту кваліфікуючою ознакою про «загибель людей або інші тяжкі наслідки». Знову ж таки, загибель декількох людей як наслідок державної зради, значним чином обтяжує цей склад злочину, за що варто було б передбачити покарання у вигляді смертної кари.

У подібному аспекті можна розглядати й питання покарання за ч. 2 ст. 113 КК України, яка охоплює «диверсію», при умові, що диверсійні дії злочинця за своїми наслідками призвели до «загибелі людей або інших тяжких наслідків».

Тобто, тут йде мова про дійсно вагомі кримінальні правопорушення проти національної безпеки, а отже які можуть понести дуже значні втрати, як для однієї людини, так для цілого народу.

Водночас, у суспільстві існують доволі розповсюджені аргументи за повернення смертної кари в Україні, зокрема: 1) засуджені до довічного позбавлення волі зізнаються, що безперечно, смертна кара стримувала б від жахливих злочинів; 2) психологами доведено, що людина через кілька років ув'язнення (10 р. і більше) втрачає здатність тверезо оцінювати ситуацію і стає «овочем»; 3) сьогодні Україна витрачає на утримання ув'язнених чималі кошти, які відраховуються з податків громадян, у тому числі й тих, чиї близькі та рідні стали жертвами довічно засуджених. Отже, окрім зазнаних страждань та матеріальних збитків вони ще й змушені утримувати вбивцю» [5, с. 53].

Всі ці аргументи є дійсно значимими. Беручи до факту момент про утримування злочинців, ми розуміємо, що, мабуть, недоречним є утримувати тих, які «продали» свою країну та ще й за кошти держави годувати їх. І це не враховуючи те, що такі злочини вчиняються більше особами з владними повноваженнями, а отже їх будуть тримати не там де і всіх, а ще й з кращими умовами, як ми бачили на практиці.

Аргументом проти смертної кари є також можливість судової помилки. Так, вони не є виключенням, адже судді і прокурори – це також люди, які можуть, звичайно, помилятися. Але якщо

подивитись з іншого боку, то у нашому суспільстві є багато професій, які також вважаються доленосними і в яких люди можуть робити помилки, такі як лікарі, але ми ж не піднімаємо питання про обмеження їх рішень. А пояснення тут одне – потрібно боротися не зі слідством, а з причиною. Якщо ми боїмося, що судді будуть робити помилки, то це означає, що ми сумніваємося в їхній компетенції. І тому потрібно торкатися питання саме про належний відбір і навчання суддів, а не обмеження їхньої діяльності.

Ми вважаємо, що людина через злочинні дії якої постраждала вся країна, дії якої призвели до економічного краху або вторгнення, заслуговують саме на таку міру покарання. Довічне позбавлення волі також неефективне, як і, наприклад, п'ятнадцять років покарання, через те, що з особою не відбувається ніяких чудодійних перетворювань і вона стає частиною системи, де люди просто живуть в «клітці» і ще більше ненавидять світ. Ось це дійсно можна назвати приниженням їх людської гідності.

Отже, ми повністю додержуємось точки зору, що потрібно вернути смертну кару щодо злочинів проти держави (розділ I Особливої частини КК України). Така кваліфікуюча ознака як «загибель двох або більше людей», на нашу думку, має стати відправною точкою для повернення такого покарання за перелічені склади злочинів проти основ національної безпеки України.

Список використаної літератури:

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 08.05.2022).
2. Мінченко С.І. Кримінологічні погляди на смертну кару в Україні та світі. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2018. № 4 (20). С. 28–38.
3. Карпенко М. І., Бандурович А.В. Смертна кара: бути чи не бути? *Юридична наука*. 2013. № 5. С. 62–69.
4. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України: кодекс від 01.09.2001 № 4651-VI зі зм. та доп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 08.05.2022).
5. Костюк С. Смертна кара. *Віче*. 2010. № 10. С. 52–53.

Розділ 4

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

КОНСТИТУЦІЙНОГО, ЄВРОПЕЙСЬКОГО

ПРАВА, АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА,

ПРАВОСУДДЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ

ЛЮДИНИ

Є.Є. Барашкова

студ. I курсу магістратури

спеціальність «Право»

Науковий керівник: д. ю. н., проф. Т.В. Степанова

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

ЗАКІНЧЕННЯ РОЗГЛЯДУ СУДОВИХ СПРАВ

У РІЗНИХ СУДОВИХ ПРОЦЕСАХ

У 2017 році були прийняті нові процесуальні кодекси, які, враховуючи особливості кожного виду судочинства, уніфікували судові процедури, зокрема, і щодо закінчення розгляду судових справ. Наразі, з плином часу, ми можемо проаналізувати стан та перспективи закінчення розгляду судових справ у різних судових процесах України, що є метою цієї роботи.

За загальним правилом розгляд справи в суді завершується ухваленням судового рішення (підсумкового акту), у якому суд дає відповіді на заявлені вимоги. Однак завершення провадження у справі можливе і без постановлення рішення (закриття провадження у справі, зупинення провадження у справі, тощо).

Ухваленням рішення в Україні закінчується розгляд адміністративних, цивільних і господарських справ. У справах наказного провадження (цивільний та господарський процес) остаточним підсумковим актом є судовий наказ, який є особливою формою судового рішення, що одночасно є і висновком суду, і виконавчим

документом. У кримінальному провадженні вирішення обвинувачення по суті викладається в формі вироку.

Окремими видами рішень суду є додаткове і заочне рішення.

Додаткове рішення суду ухвалюється в разі нерозв'язання в основному рішенні окремих вимог, щодо яких розглядалася справа (передбачено КАС України, ЦПК України, ГПК України).

Лише у цивільному судочинстві передбачене винесення заочного рішення. Воно ухвалюється за відсутності відповідача – у разі, якщо немає відомостей про причину його неявки або така причина визнана судом неповажною.

Однією з проблем є ухвалення заочного рішення у справі без належного повідомлення про судові засідання. Так, у справі № 947/31399/19 суд направив на адресу відповідача повістку про судовий виклик, яка була повернута до суду з приміткою: «за вказаною адресою одержувач не проживає». В ухвалі суд зазначив, що у разі якщо судові рішення направлено судом за належною адресою і повернуто поштою у зв'язку з посиланням на відсутність адресата, то вважається, що адресат повідомлений [1].

Але з такими доводами суду складно погодитися, оскільки відсутність відповідача за адресою проживання не свідчить про відмову сторони від одержання відправлення, а свідчить про відсутність інформованості про надходження кореспонденції з суду.

Поняття «закриття провадження у справі» та «зупинення провадження у справі» не закріплені в жодному процесуальному кодексі, однак вказані поняття сформульовані у судовій практиці.

Так, у Постанові КЦС від 20.09.2021 по справі № 638/3792/20 зазначено, що закриття провадження у справі – це форма закінчення розгляду справи без прийняття судового рішення у зв'язку з виявленням після порушення провадження у справі обставин, з якими закон пов'язує неможливість судового розгляду справи [2]. Якщо узагальнити підстави для закриття провадження у справі, то можна виділити три групи: 1) неправомірність виникнення процесу; 2) неможливість його подальшого продовження; 3) нецільність його продовження.

В господарському та цивільному судочинстві однією з підстав для закриття провадження є відсутність предмета спору, однак процесуальний закон не містить визначення цього поняття.

На думку Г.Л. Крушельницької, така прогалина в процесуальному законодавстві, у свою чергу, призводить до змішування понять предмета спору та предмета позову, формуючи неоднозначність правозастосовної практики [3, с. 84].

У Постанові від 10.02.2022 у справі № 826/16262/17 КАС зазначив, що зупинення провадження по справі – це врегульована законом і оформлена ухвалою суду тимчасова перерва в провадженні по цивільній справі, викликана наявністю однієї з передбачених в законі обставин, які заважають здійснювати її розгляд [4].

На відміну від інших процесуальних кодексів, у КПК України підставою для зупинення провадження є захворювання обвинуваченого на *тяжку тривалу хворобу*, яка виключає його участь у судовому провадженні [5, ст. 335]. Однак на законодавчому рівні не визначено переліку тяжких захворювань, але деякі науковці вважають, що такого переліку и не може бути, оскільки тяжка хвороба не є категорією об'єктивною, на відміну від тривалого захворювання обвинуваченого [6, с. 43]. Одночасно, аналізуючи решту процесуальних кодексів, можна зазначити, що в них не *тяжка*, а *будь-яка* хвороба, яка перешкоджає розгляду справи, є підставою для зупинення судового провадження.

Отже, в процесуальних кодексах положення, які пов'язані із закінченням розгляду справи, сформульовані подібно, але містять специфічні риси, які пояснюються особливостями кожного процесу. Звичайно, існує низка проблемних аспектів та прогалин у правозастосовній практиці. Для вирішення деяких з них, на нашу думку, необхідно на законодавчому рівні закріпити поняття «предмету спору», а також уніфікувати конструкцію ст. 335 КПК України з положенням інших процесуальних кодексів.

Список використаної літератури

1. Ухвала Київського районного суду м. Одеси від 07.12.2020 у справі № 947/31399/19. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/93352538> (дата звернення: 13.05.2022).
2. Постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 20.09.2021 у справі № 638/3792/20. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/99861085> (дата звернення: 13.05.2022).
3. Крушельницька Г.Л. Закриття провадження у цивільній справі у зв'язку з відсутністю предмета спору. *Актуальні проблеми держави і права*. 2019. Вип. 83. С. 84–91.

4. Постанова Касаційного адміністративного суду Верховного Суду від 10.02.2022 у справі № 826/16262/17. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/103281984> (дата звернення:13.05.2022).
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#top> (дата звернення:13.05.2022).
6. Кричук Ю.А. Проблемні питання зупинення судового провадження. *Держава та регіони. Серія право*. 2015. № 2(48). С. 41–45.

Д.Є. Березовська

студ. I курсу магістратури

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. А.В. Левенець

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ, ПОСТАНОВЛЕНИХ ПРОТИ ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ У СТАНІ ПРИВАТИЗАЦІЇ, В КОНТЕКСТІ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД

Конституційний Суд України у Рішенні від 15.05.2019 року у справі № 2-р(II)/2019, надаючи оцінку проблематиці права на суд в контексті обов'язковості виконання рішень суду, зазначив: «...державна і її державні органи відповідальні за повне та своєчасне виконання судових рішень, які постановлені проти них» [1, абз. 11].

Маємо зауважити та наголосити на виключній проблематиці виконання рішень постановлених проти державних підприємств та організацій, особливо тих, які передбачають необхідність відшкодування коштів з державного бюджету. Спершу маємо зазначити, що основним джерелом, яке безпосередньо регулює відносини, які виникають у сфері виконання судових рішень цієї групи справ, є прийнятий у 2013 році Закон України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» № 4901-VI (далі – Закон № 4901-VI).

Передумовами прийняття цього Закону стали структурні проблеми, на яких було наголошено ЄСПЛ у пілотному рішенні «Юрій Миколайович Іванов проти України» (рішення № 40450/04 від 15.10.2009 року). У цьому Рішенні було визначено: «...порушення [невиконання рішень національних судових органів], зазначені

в цьому рішенні, не пов'язані з якимсь поодиноким випадком чи особливим поворотом подій у цій справі, але є наслідком недоліків регуляторної та адміністративної практики органів влади держави з виконання рішень національних судів, за які вони несуть відповідальність» [2, п. 87–88]. Також у цьому рішенні наголошується: «Держава не може виправдовувати нестачею коштів невиконання судових рішень, винесених проти неї або проти установ чи підприємств, які перебувають в державній власності або контролюються державою» [2, п. 54].

Перевагою Закону № 4901-VI можна вважати запроваджений механізм виконання судового рішення у разі відсутності коштів у боржника через можливість здійснення відповідних виплат за рахунок коштів спеціальної бюджетної програми. Так, ч. 3 ст. 4 Закону № 4901-VI передбачається, що основним документом задля початку процедури стягнення боргу з державного підприємства є заява особи, якій було присуджено відповідні кошти, а також факт повернення виконавчого документа у відповідності до п. 2–4, 9 частини 1 ст. 37 цього ж Закону [3, ст. 4, 37]. Наступним кроком виступає взаємодія органів Державної виконавчої служби з органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, яка направлена на передачу відомостей задля подальшого перерахування коштів на користь стягувача. Проте окремі положення цього Закону все ж потребують критичного аналізу. Вказана проблематика пов'язана безпосередньо з реалізацією приватизаційного процесу державних підприємств та «якістю» Закону № 4901-VI у розумінні практики ЄСПЛ.

Мова йдеться про те, що поряд з поверненням виконавчого документу, Законом України «Про виконавче провадження» передбачено процедуру зупинення виконавчого провадження, однією з підстав для якої є включення державного підприємства або пакетів акцій (часток) господарського товариства, що є боржником у виконавчому провадженні, до переліку об'єктів малої або великої приватизації, які підлягають приватизації [4, ст. 34, 37]. До того ж, на відміну від всіх інших підстав для зупинення провадження, лише пункт 12, яким передбачається включення державних підприємств або пакетів акцій (часток) господарських товариств до

переліку об'єктів малої або великої приватизації, що підлягають приватизації, не має часових обмежень.

Відтак, у розумінні «якісного» закону подібне «упущення» є прогалиною, яка створює стан непередбачуваності для конкретної особи та не забезпечує «певний рівень юридичного захисту проти свавільного втручання з боку державних органів», як того вимагає практика ЄСПЛ.

У рамках даного дослідження пропонується доповнити Закон України «Про виконавче провадження» механізмами забезпечення виконання рішень проти державних підприємств, що перебувають в процесі приватизації, зокрема, передбачаючи однією з підстав повернення виконавчого документа – перебування відповідного об'єкту у стані приватизації протягом періоду, що перевищує 6 місяців по аналогії з частиною 2 статті 4 Закону № 4901-VI.

Окрім цього, додаткового наукового осмислення потребує прогалина щодо не встановлення темпоральних меж зупинення виконавчого провадження, яке потребує аналогічного удосконалення.

На підставі акту про повернення виконавчого документа, у кредитора за виконавчим провадженням таким чином з'явиться процедурна можливість отримання присуджених коштів та реального забезпечення виконання остаточного судового рішення. Подібний підхід є найбільш виваженим, оскільки, з одного боку, передбачає достатній період часу задля добровільного виконання рішення державним підприємством (півроку), а з іншого – дозволяє особі домогтися фактичного поновлення порушених прав та законних інтересів на завершальній стадії судового розгляду, задля недопущення потенційних порушень статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року.

Список використаної літератури

1. Рішення Конституційного Суду України у справі № 2-р(II)/2019 від 15.05.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-19#Text> (дата звернення: 03.05.2022).
2. Рішення ЄСПЛ у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України» від 15.10.2009 (Заява № 40450/04). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_479#Text (дата звернення: 03.05.2022).
3. Про гарантії держави щодо виконання судових рішень : Закон України від 05.06.2012 № 4901-VI: станом на 05.10.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4901-17#Text> (дата звернення: 03.05.2022).

4. Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII: станом на 26.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text> (дата звернення: 03.05.2022).

Р.С. Білий

студ. III курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. М.О. Саракуца

ОСНОВНІ ПРОГАЛИНИ ЛІСАБОНСЬКОГО ДОГОВОРУ

Європейський Союз – це політичне та економічне об'єднання, яке включає в себе на сьогоднішній день 27 незалежних учасниць-держав.

Інтеграція такої кількості держав на протязі усієї історії Європейського союзу, а особливо в 2004 та 2007 роках, потребувала постійного удосконалення нормативної бази для належного функціонування та досягнення спільних цілей країнами-учасницями.

Одним зі змістовних нормативних документів є Лісабонський договір, який був прийнятий для внесення суттєвих змін до установчих договорів відповідно до положень Європейської конституції, яка не набрала чинності.

Підписання країнами-учасницями даного договору дало потужний поштовх для розвинення цього союзу, виправив низку прогалин у тодішніх угодах, спричинив зміни у функціонуванні Європейського Союзу, який стає більш згуртованим. Але при цьому деякі фахівці зазначають певні недоліки договору, які можуть заперечувати належному функціонуванню європейського об'єднання.

Ще на етапі прийняття Лісабонського договору у членів-країн виникли певні сумніви щодо його прийняття, а саме в аспекті його структури, наголошуючи на його незбалансованості, та в цілому складності сприйняття тексту. В подальшому європейські законодавці розробили консолідовану версію Лісабонського договору.

Якщо порівняти Конституцію, яка не набрала чинність, та Лісабонську угоду, низка вчених приділяють увагу тому факту, що договір не закріпив основоположного принципу, який був

визнаний усіма європейськими юристами, як принцип верховенства Європейського Союзу. В подальшому була прийнята декларація щодо визнання даного принципу, але не в чіткому формулюванні.

Також, порівнюючи ці два відомі акти, можна зазначити, що Лісабонський договір не закріпив символічних основ у вигляді гімну, девізу, прапору, що передбачалося Конституцією, і що могло призвести до виникнення у громадян європейської єдності та ідентичності.

Ще однією прогалиною цього договору можна вважати відміну реформ нормативно-правових актів Європейського Союзу, що були передбачені Конституцією. Відповідно, Лісабонський договір не передбачав врегулювання даного питання і була залишена первинна та діюча система актів Союзу. Також, проводячи паралель між цими актами, слід звернути увагу щодо Хартії основоположних прав та свобод, оскільки Конституція закріпила, що Хартія є її частиною і вона має обов'язковий характер в цілому. В той же момент, договір закріпив, що Хартія має обов'язковий характер лише для інститутів Європейського Союзу, а також були передбачені виключення для таких країн як Чехія, Польща, та Британія. У зв'язку з чим, в доктрині неодноразово зазначається про ставлення під сумнів принципу прав та свобод людини.

Наступною загальновідомою проблемою в Лісабонському договорі була тема обрання «президента Європейського Союзу», тобто Голови Європейської Ради, який повинен представляти об'єднання на міжнародній арені. Чехія, як учасниця Європейського Союзу, виступала проти цього пункту в цій угоді. «На думку польського аналітика Пйотра Качинського з Центру європейської політики в Брюсселі, було б добре мати «президентом ЄС» представника невеликої держави, а «міністром закордонних справ» – від великої» [1]. Відповідно, даний пункт Лісабонської угоди створив незадоволення певних країн-учасниць, щодо усього договору та ставив під сумнів його підписання.

Також виникнення таких високих посад у союзі викликало у певних країн тривогу з приводу того, що чітко не були визначені рамки їх компетенції, що призведе до росту особистих відносин між лідерами, а основні інститути можуть втратити пріоритетність та відійти на другий план.

Як нам відомо, Європейський Союз функціонував певний період на основі трьох стовпів. Прийняття Лісабонської угоди відміняло існування цього підґрунтя, але при цьому не скасувало такої проблеми як різноманіття методів управління. Угода закріплювала більше 20 сфер компетенції, які можуть, в залежності від методів регулювання, розгалужуватися на ще декілька окремих частин. Звісно розробка класифікацій повноважень надає чіткості та ясності, але при цьому не було зроблено якихось кардинальних розподілів компетенції. Також автори Лісабонського договору не змогли встановити конкретно-визначених рамок для повноважень Європейського Союзу та повноважень держав-членів. Договір лише закріпив основні види компетенції Європейського Союзу (виключна, спільна, координаційна тощо).

Аналізуючи Лісабонський договір, прослідковується ще одна прогалина в сфері Єдиного внутрішнього ринку (ЄВР). Договір виключав базовий принцип – свобода конкуренції. Юристи коментують даний хід як можливість дестабілізації ЄВР та перспективи псування вже існуючих на той момент правил, що стосуються ринку.

Отже, можна погодитися з думкою Л.Л. Грицаєнко, який зазначив: «не дивлячись на те, що Лісабонський договір вирішує ряд нагальних проблем Євросоюзу, складається враження, що він все ж є лише проміжним етапом на шляху майбутнього глобального та комплексного реформування ЄС» [2, с. 195].

Таким чином, вище проведений аналіз свідчить про недосконалість даного договору, що призводить до недовіри громадян держав-членів стосовно впливу на діяльність Європейського Союзу та зокрема до нововведень Лісабонського договору. Аналітики говорять, що Лісабонський договір став свідченням про невизначеність протиріч та наявності факту застою інтеграційних процесів.

Список використаної літератури

1. Лісабонський договір ратифікований. Що далі? *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1871578.html> (дата звернення: 06.05.2022).
2. Грицаєнко Л.Л. Глобальна реформа Європейського Союзу (новели Лісабонського договору). *Актуальні проблеми міжнародних відносин* : зб. наук. праць. 2010. Вип. 90. Ч. I. С. 194–195.

М.С. Булига
студ. I курсу
спеціальність «Право»
Науковий керівник: к. ю. н., доц. К.Ю. Кармазіна

ВИЛУЧЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ВЛАСНОСТІ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ТА ЇЇ РЕЗИДЕНТІВ

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України змусило державу надати архіважливого значення питанню національної безпеки й діяти у всіх напрямках, аби належним чином гарантувати її. Серед таких напрямків неабияке значення має вилучення об'єктів права власності Російської Федерації, тож досліджувана у цій публікації тема є надзвичайно актуальною й потребує детального аналізу порядку та підстав для проведення цієї процедури.

Розпочнемо із з'ясування співвідношення між поняттями «націоналізація», «вилучення» та «відчуження». Поняття «націоналізація» тлумачиться як примусове відчуження об'єктів права приватної власності на користь держави з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості [1, ст. 1]. Відчуження об'єктів приватної власності під час воєнного стану не вважається націоналізацією. Щодо самого відчуження, то воно передбачає примусове позбавлення власника права власності на індивідуально визначене майно, що неодмінно має бути відшкодовано згідно зі спеціальною процедурою [2, ст. 1]. Поняття «вилучення», на перший погляд, звучить майже тотожно з «відчуженням», проте між ними наявна суттєва різниця. Воно передбачає примусове позбавлення права власності саме державних, а не комерційних установ, підприємств чи господарських об'єднань без подальшого відшкодування [2, ст. 1].

Отже, у випадку позбавлення Російської Федерації будь-яких форм власності на території нашої країни доречно вживати саме термін «вилучення», оскільки така процедура здійснюється на безоплатній основі як один із методів покарання за вчинення цієї державою та її агентами воєнних злочинів. Таким чином, така

процедура не передбачає жодної компенсації та відшкодування за вилучення майна і врегульована Законом України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів».

В цьому законі фігурує таке поняття як «резиденти», під яким розуміють юридичних осіб (їх філії, представництва), що здійснюють свою діяльність відповідно до законодавства України на території України, засновником (учасником, акціонером) або бенефіціаром яких прямо або опосередковано є російська федерація [3, ст. 1]. Це частково дає нам відповідь на запитання стосовно переліку юридичних осіб, до яких цей закон може бути застосований.

Проте, в законі чітко не сформовано за якими підставами можливе вилучення власності саме у фізичних осіб. На думку В. Мартинчука, «для цілей конфіскації до громадян Російської Федерації також прирівняні особи, незалежно від їх громадянства, що відповідають будь-якому з наступних критеріїв: мають найбільш тісний зв'язок з Російською Федерацією, мають місце проживання у Російській Федерації, займаються основною діяльністю у Російській Федерації» [4].

Необхідно зазначити, що проєкт закону про внесення змін до Закону України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів» щодо уточнення окремих положень станом на 02.04.2022 р. був відправлений на підпис Президенту України, тож є сподівання на те, що після набрання ним чинності деякі з вищезазначених прогалин будуть усунені.

Мотивом для вилучення майна виступає суспільна необхідність, а сама процедура має ґрунтуватися на принципах законності, прозорості, об'єктивності, відповідності меті, стратегічної важливості та ефективності [3, ст. 3].

Окремі автори зосереджують увагу на 1 статті I Протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, зазначивши, що вона може використовуватись як підстава для оскарження вилучення майна [4]. Але водночас слід пам'ятати, що: «жодним чином не обмежується право держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном» [5, ст. 1]. Тож, на думку авторки, Закон

України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності російської федерації та її резидентів» не суперечить даній Конвенції, оскільки, як вже було зазначено вище, існує реальна загроза національної безпеки, а її усунення повністю відповідає інтересам суспільства.

Що стосується порядку, згідно з яким відбувається примусове вилучення майна РФ та її резидентів, то рішення про позбавлення прав власності приймається Радою національної безпеки і оборони України та вводиться в дію Указом Президента України. У свою чергу, право на подання проєкту рішень має лише Кабінет Міністрів України [3, ст. 3]. Законом встановлено шестимісячний термін після скасування або завершення воєнного стану, по вичерпанню якого рішення Ради національної безпеки і оборони України передається на затвердження Верховної Ради України. «Примусово вилучені відповідно до цього Закону об'єкти права власності Російської Федерації та її резидентів передаються у господарське відання на тимчасовій або постійній основі спеціалізованому державному підприємству, яке у разі необхідності створюється за рішенням Кабінету Міністрів України на базі вилучених об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів (цілісних майнових комплексів)» [3, ст. 4].

Отже, підбиваючи підсумки можна стверджувати, що ухвалення Закону України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів» є суттєвим кроком у запобіганні загрози національним інтересам України, а запроваджена ним процедура вилучення є своєрідним способом поповнення держскарбниці, що дозволить всім сферам суспільства отримувати належне фінансування, а зруйнованій війною інфраструктурі – якомога швидше відновити свою роботу.

Список використаної літератури

1. Про націоналізацію : Проєкт Закону України від 20.08.2014 № 4505а-1. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JG3H57IA?an=94> (дата звернення: 11.05.2022).
2. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану : Закон України від 23.04.2021 № 4765-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text> (дата звернення: 12.05.2022).

3. Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності російської федерації та її резидентів : Закон України від 03.03.2022 № 2116-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2116-20#Text> (дата звернення: 12.05.2022).
4. Мартинчук В. Закон про націоналізацію майна росіян: що передбачено та на кого поширюється. 04.05.2022. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/210999_zakon-pro-natsionalzatsyu-mayna-rosyan-shcho-peredbacheno-ta-na-kogo-poshiryetsya (дата звернення: 12.05.2022).
5. Протокол № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 20.03.1952 № ETS № 009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text (дата звернення: 13.05.2022).

Л.С. Бурдейна

студ. III курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. М.О. Саракуца

СУЧАСНІ ПЕРСПЕКТИВИ ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Досліджувана тема є актуальною, оскільки після військової агресії, з якою стикнулася Україна в цьому році, виплило нагальне питання щодо вступу України до Європейського союзу. Крім того, президент України, вбачає таку можливість не просто реальною, а вважає, що процедура приєднання України до Європейського союзу повинна бути прискорена, з огляду на запеклу боротьбу України, за європейські цінності в тому числі.

Перш за все, варто звернути увагу на те, що кожна держава для того, щоб стати членом Європейського союзу, повинна відповідати так званим «Копенгагенським критеріям», які включають в собі низку реформ, які перетворять країну у достатньо демократичну, правову, економічно стабільну, конкурентоспроможну та таку, що поділяє європейські цінності та готова до тісної взаємодії з країнами ЄС.

Україна почала свій шлях до євроінтеграції з самого початку існування як незалежної держави, а у 2014 році підписала та ратифікувала Угоду про асоціацію України з ЄС, де зазначалися напрямки їх

співпраці. Але, незважаючи на це, Україна не була навіть кандидатом на вступ до Європейського союзу, з огляду на те, що не відповідала низці вимог, які передбачені Копенгагенськими критеріями.

Події сьогоднішніх днів призвели до того, що більшість країн-учасниць ЄС почали активно підтримувати Україну на шляху євроінтеграції та безпосереднього вступу України до ЄС. Так, 1 березня 2022 року президенти 8 країн-членів ЄС підписали відкритий лист із закликом негайно надати Україні перспективу членства в ЄС та розпочати переговори про вступ [1]. Крім того, Європарламент переважною більшістю голосів затвердив резолюцію, яка рекомендує державам-членам ЄС працювати над наданням Україні статусу кандидата на вступ [2]. Проте, така заява Європейського парламенту ще не є гарантією того, що Україна стане кандидатом на вступ до Європейського Союзу, ця резолюція має тільки рекомендаційний характер. Тим паче, вона не є гарантією прискореного вступу України до ЄС.

По-друге, можливості прискореної процедури вступу, про яку говорять деякі країни-учасниці ЄС та безпосередньо президент України, просто не існує в актах Європейського союзу. Процедура вступу країн до ЄС є чітко регламентованою та досить тривалою, так, наприклад, Туреччина подала заяву на членство до ЄС ще у 1987 році, статус кандидата отримала лише у 2000 році та досі не змогла виконати усі вимоги для вступу [3, с. 358].

По-третє, з аналізу зауважень Верховного представника Європейського союзу із закордонних справ та політики безпеки, які були надані напередодні 22-го саміту ЄС у 2020 році [4], незважаючи на вже виконану роботу та проведені реформи, які стосуються і імплементації деяких законодавчих актів України до європейських стандартів, і банківської і земельної реформ та ін., в Україні ще залишається багато сфер, які треба докорінно змінювати, і на які Європейський союз не зможе закрити очі.

В першу чергу, такою сферою є боротьба з корупцією: попри намагання України подолати цю проблему, вона до сих пір є однією з вагоміших недоліків, що постають на шляху до вступу, тому що корупція не дає змоги в повній мірі реалізувати прийняте законодавство, а для Європейського союзу це дуже важливо. Також можна виділити такі політичні реформи, як судова, конституційна,

виборча, що дозволять підняти правовий, демократичний рівень держави. Та багато інших сфер, в яких виконання Україною своїх зобов'язань є зовсім не задовільним.

Таким чином, на нашу думку, позиція України щодо вступу до Європейського союзу досить наполеглива, та здається, що Україна робить усе, що від неї залежить, аби все ж таки набути статусу члена ЄС. Але треба пам'ятати, що вступ до Європейського союзу це не тільки фінансова, політична та економічна допомога, але й низка обов'язків, до яких країна повинна бути готова. Звісно, треба відмітити, що підтримка держав-членів ЄС щодо бажання України якомога швидше стати «частиною Європейського союзу» має неабиякий вплив, але в будь-якому разі Україні ще треба продовжувати розвиватися в євроінтеграційному напрямку. Крім того, вступ України до Європейського союзу має не тільки переваги, а й ряд ризиків, які країна повинна розуміти та враховувати.

Слід також мати на увазі, що не само членство має бути на меті України, а реальні зміни в політичному, економічному, соціальному та культурному розвитку держави. Саме бажання змінювати країну на краще стане часом відліку реальних перспектив України вступу до Європейського союзу.

Список використаної літератури

1. 8 президентів держав ЄС виступили за пришвидшений вступ України до Євросоюзу. *Європейська правда. Міжнародна безпека та євроінтеграція України*. 2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/03/1/7134952/> (дата звернення: 13.05.2022).
2. Європарламент рекомендував надати Україні статус кандидата на вступ до ЄС. *Європейська правда*. 2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/03/1/7327201/> (дата звернення: 13.05.2022).
3. Курило О. Інтеграція Туреччини до Європейського союзу: організаційно-правовий аспект. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С. 357–360.
4. Портников В. Украина – Европейский союз: трудное партнерство. *Радио свобода*. 2020. URL: <https://www.svoboda.org/a/30875835.html> (дата звернення: 13.05.2022).

О.С. Гомонець
студ. I курсу
спеціальність «Право»
Науковий керівник: к. ю. н., доц. А.В. Левенець

ОБМЕЖЕННЯ СВОБОДИ СЛОВА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

XX сторіччя стало періодом насамперед електронного мовлення та віком появи нових технологій, професій, напрямів розвитку інформаційного суспільства та інформаційних відносин. Умовами функціонування інформаційного простору є насамперед свобода доступу до інформаційних ресурсів та свобода слова.

Обмеження свободи слова у період військової агресії є однією з найактуальніших тем сьогодення через те, що військові конфлікти демонструють, активізують та роблять найбільш видимими ті проблеми, що у мирний час не так помітні та видаються для більшості населення неважливими. До них безпосередньо належить діяльність засобів масової інформації. Наразі кожен громадянин України навіть той, хто ніколи не читав новини раніше, тепер щодня мінімум тричі на день їх перевіряє. Кожен намагається не піддаватися гібридній та інформаційній війні з боку агресора. Найважливішим завданням для нас є контроль за достовірністю інформації, яку ми отримуємо, перевірка цієї інформації та знаходження офіційних джерел, інформації з яких можна довіряти. У загальному вигляді інформаційна безпека виступає складовою або підсистемою такої категорії, як «національна безпека» [1].

Гібридна війна, яка активізується щодня, все сильніше ставить перед нами нові досить складні запитання. Як інформаційна війна впливає на роботу медіа та як це позначається на національній безпеці українського суспільства? Чи є припустимою цензура в Україні задля національної безпеки? Чи не є це порушенням права на свободу думки та слова? Як протистояти масовому поширенню неправдивої та неперевіреної інформації? Як закон контролює сферу медіапростору? Яким чином можна отримувати достовірну інформацію та не піддаватись розповсюдженню фейків?

Відповіді на ці питання навряд чи можуть бути легкими. Інформаційна безпека держави базується на відповідній системі заборон та обмежень. Право держави накладати відповідні обмеження передбачено низкою міжнародних та національних актів. Так, гарантії висловлення власної думки та свободи слова, доступ до вільної інформації, захист та контроль за діяльністю засобів масової інформації, а також забезпечення діяльності представників медіа сфери викладенні у статтях 9 та 10 Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини та громадянина 1950 р., Конституції України, Законах України «Про доступ до публічної інформації», «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування», «Про інформацію», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналіста», «Про друковані засоби масової інформації», «Про захист суспільної моралі», а також у Цивільному кодексі України, Кодексі України про адміністративні правопорушення та Кодексі професійної етики українського журналіста.

Погоджуємось із тезою з висновків комісії Винограда, яка розслідувала дії Ізраїльського керівництва під час Другої ліванської війни: «Коли національна безпека й свобода вираження думки конкурують – безпека держави важливіша за свободу думки, оскільки безпека є неодмінною умовою здійснення всіх інших прав. Проте враховуючи величезне значення свободи вираження поглядів, необхідно скоротити до мінімуму її обмеження» [2].

Виходячи зі змісту наведеної тези, можна дійти висновку, що держава однозначно має право на введення цензури в окремих випадках з метою захисту її національної безпеки, суверенітету та територіальної цілісності. Приклад введення цензури розглянемо з досвіду Ізраїлю. Комісія Винограда, яка розслідувала дії ізраїльського керівництва під час Другої ліванської війни в 2006 році, дійшла до висновку про необхідність перегляду вільної можливості доступу репортерів до місця воєнних дій і введення прямих репортажів із місця подій. За висновками комісії, такі репортажі мали негативний вплив на розвиток усієї військової компанії, у тому числі на велику кількість жертв серед ізраїльських військових [2].

Схожа ситуація склалась зараз в Україні. Багатьом українським та іноземним журналістам, блогерам та іншим людям, що фіксують

певні факти або володіють певною інформацією про військових, військові об'єкти та місця ураження внаслідок обстрілів та бомбардувань, забороняється ділитися нею у соціальних мережах та у будь-яких засобах передачі інформації. Такі обмеження накладаються через те, що це насамперед становить загрозу для життя людей, окрім того, розголошення відповідних відомостей підпадають під дію п. 1 ст. 8 Закону України «Про державну таємницю». Порушення цього закону тягне за собою дисциплінарну, адміністративну та кримінальну відповідальність згідно із законом [3, ст. 8].

Можна дійти висновку, що війна оголила проблему щодо обмеження права на свободу висловлювань та наразі воно є досить суперечливим. Вважаємо, що регулюванню питань інформаційної безпеки приділялось замало уваги. Не було прийнято відповідні нормативно-правові акти та не достатньо уваги приділено медіа-освіті населення. Обмеження прав на свободу слова під час війни однозначно має більше обґрунтованих підстав, ніж у мирний час, проте таке обмеження має відбуватись із дотриманням загально-визнаних принципів пропорційності та необхідності у демократичному суспільстві, а також переслідувати законну мету.

Список використаної літератури

1. Кормич Б.Ф. Інформаційна безпека: організаційно-правові основи. Київ, 2004. С. 16–19.
2. Москалюк О. Свобода слова в умовах війни. *Українська правда*, 13 лютого 2015 р. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2015/02/13/7058461> (дата звернення: 03.05.2022).
3. Про державну таємницю : Закон України від 21.01.1994 р. з наст. змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text> (дата звернення: 03.05.2022).

А.В. Желдубовська
студ. I курсу
спеціальність «Право»
Науковий керівник: к. ю. н., доц. З.В. Кузнецова

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ

*...А щоб збудить
Хиренну волю, треба миром,
Громадою обух сталить,
Та добре вигострить сокиру,
Та й заходитьсь вже будить...
Т.Г. Шевченко*

Нині одне з важливих актуальних питань, що потребує своєчасного висвітлення є український націоналізм. Така особлива увага і звернення до даного явища обумовлені багатьма причинами, очевидно, і повномасштабним військовим вторгненням російської федерації в Україну 24 лютого 2022 року. Останніми роками спостерігалась особливо активна дискредитаційна кампанія з боку проросійських сил і політиків щодо патріотичних та націоналістичних громадських рухів та організацій в Україні.

Зі сказаного випливає, що в усі часи існування України це питання потребувало і потребує сьогодні молоді та прагматичної думки, виплеканої в умовах національно-визвольної війни нашого народу проти кремлівських загарбників, оскільки українське студентство бере активну участь в революційних подіях та загалом політичному житті своєї країни. Підтвердженням цьому можуть слугувати Революція на граніті від жовтня 1990 року та Революція гідності 2013–2014 років.

Соціальне значення теми визначається уважним ставленням суспільства до питання ролі, мети та сутності українського націоналізму, як того, останнім часом, вимагають дні, прожиті у війні з росією. У зв'язку з цим особливого трепету набуває питання наукової думки, оскільки однією з нагальних проблем варто назвати замовчування, або навіть нехтування принципами та ідеями

українського націоналізму, які покладені в основу національної Конституції.

Націоналізм – це рух, спрямований на боротьбу за незалежність нації, народу проти іноземних гнобителів [1, с. 232], за збереження і розвиток національних традицій, культури, мови, літератури, мистецтва, інакше – патріотизм [2]. Український націоналізм стоїть на ідеї вільного від російського панування розвитку всіх націй; він веде боротьбу проти імперіалізму, тоталітаризму, расизму і будь-якої диктатури чи насильства [3].

Сутність проблеми зводиться до того, що ще в часи українського козацтва, яке упродовж століть відстоювало свободу України як незалежної суверенної держави і з часом стало для українців символом волелюбної нації один із якорів української ідентичності Пилип Орлик хотів звільнити Україну – як він писав у своїй Конституції – «від московського рабства і тиранії».

Коріння українського націоналістичного руху сягає в постулати Тараса Шевченка, в цінності особи та нації, самобутності держави і культури. Перше чітке формулювання його принципів належить основоположнику українського націоналізму, Миколі Міхновському в його праці «Самостійна Україна», де фактично вперше була проголошена ідея державної незалежності. Один із керівників Союзу визволення України Дмитро Донцов у своїй роботі з промовистою назвою «Націоналізм» зазначає, що шлях братання з агресором та рабське сприйняття світу Україні не личать [5]. Ідеолог українського націоналістичного руху ХХ ст. Степан Бандера писав, що задачею Організації українських націоналістів (далі – ОУН) є «оборона, підтримування, плекання і поширювання тих найголовніших духових вартостей народу, на які йде головний наступ ворога» та що затяжні визвольно-революційні змагання ведуться «передусім за душу народу» [6]. Послідовник Бандери Ярослав Стецько схилився до думки, що саме Україна є головною фігурою міжнародної шахівниці, враховуючи її геополітичне положення, земельні багатства та ідейно-політичні аспекти [7].

В юридичній науці майже відсутні ґрунтовні роботи щодо досліджуваної теми; почасти вона поставала об'єктом дослідження істориків, політологів, філософів та вчених інших галузей. Зумовлено це її табуванням у радянський час, а згодом – вже в часи

незалежності – тим, що вона «не на часі». Вважаємо, що така недбалість щодо питання патріотизму у державній політиці України спричинила наростання геополітичної кризи. Наразі положення ідей патріотизму покращилося, що вказує на нормативне закріплення в ряді таких Законів України, як «Про освіту», «Про військовий обов’язок і військову службу» (включають патріотичне виховання) «Про правовий статус та вшанування пам’яті борців за незалежність України у ХХ столітті» тощо, завдяки чому любов до своєї нації набуває правового змісту [8].

Концепції націоналістичних ідей закріплені і в чинній Конституції України – це чітко простежується в її преамбулі, де крім усього зазначено, що даний документ прийнято спираючись на багаторічну історію українського державотворення, на підвалинах вибореного українською нацією права на самовизначення та підкреслюючи європейську ідентичність українського народу [9], фіксуючи націоналістичний напрямок розвитку незалежної України, а також в ряді статей, таких як 11, 15, 17 і т. д. Доказом націоналістичної спрямованості Конституції України можна також вважати другий розділ – права, свободи та обов’язки людини і громадянина – оскільки український націоналізм поза усім також виборює вільність особистості не лише кожного громадянина України, а й народу інших понівечених російським імперіалізмом країн.

Існує безліч прикладів тісної пов’язаності українського націоналізму та процесу конституціоналізму. Навіть в часи радянської окупації український народ не полишав ідей про вільне майбутнє – під егідою ОУН Микола Сціборський написав Конституцію України, де виклав своє бачення візії незалежної Української держави. В ній впроваджувалися чіткий розподіл влади на законодавчу, виконавчу і судову гілки, інститут громадянства, визначення ролі і місця сім’ї в державі, право громадянина самому обирати ремесло і віросповідання, а також співпраця держави та церкви, що передбачала захист і розвиток українських християнських традицій [10].

Автор дотримується точки зору, що наріжні ідеї українського націоналізму, такі як позбавлення України московського ярма і збереження її суверенної державності, мови та культури втілені в життя завдяки незламності українського народу. Логічними перспективами цього руху є проведення дерусифікації та протиборство

зросійщенню теренів нашої країни, зокрема викорінення московського патріархату на місцях і ухвалення Верховною Радою закону про заборону проросійських партій. Вважаємо, це позбавить кремлівські проекти впливу на настрої суспільства, а також забезпечить більш глибоке реформування внутрішнього політичного життя України, витіснення з нього бажаних для росії ініціатив.

Враховуючи вищезазначене вважаємо, що органи державної влади і держава в цілому зобов'язані боротися за популяризацію української мови серед громадян та в медіапросторі шляхом посилення контролю над виконанням вже впровадженого закону про державну мову. Зокрема, використання виключно української мови в освітніх закладах, сфері обслуговування, видавництві та фінансуванні виробництва інформаційного контенту українською мовою (фільмів, книг, серіалів і т. д.).

Автор вважає, що прищеплення населенню знання та шанування своєї історії і викорчовування москвофільства в будь-якому його прояві (знесення пам'ятників катам українського народу, перейменування вулиць і підприємств тощо) та підтримання патріотичних настроїв в суспільстві не дасть змоги жодній владі, жодній країні знову уярмити нашу державу. На завершення слід зазначити, що Законом України «Про державну службу» до принципів державної служби віднесено патріотизм (або ж націоналізм) як «відданість та вірне служіння Українському народові» (п. 4 ч. 1 ст. 4).

Список використаної літератури

1. Словник української мови : в 11 т. Том 5. 1974. / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О.О. Потебні ; редкол.: І.К. Білодід (голова) та ін. Київ : Наук. думка, 1970–1980. 840 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / уклад. та голов. ред. В.Т. Бусел. Київ, Ірпінь : Перун, 2005. VIII, 1728 с.
3. Бандера С. Перспективи Української Революції. Київ : Наш Формат, 2020. 664 с.
4. Лісовий В. Націоналізм український / Філософський енциклопедичний словник / В.І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України ; Абрис, 2002. С. 412.
5. Донцов Д. Націоналізм. Жовква : Місіонер, 1926.
6. Бандера С. За правильне розуміння визвольного-революційного процесу. «Шлях Перемоги», Мюнхен, 1955.
7. Стецько Я. Твори Ч. 1 і 2. Мюнхен : Видання ОУН, 1987 і 1991. 528с. і 467 с.

8. Куян І.А., Андрушко І.П. Правовий патріотизм як оптимальна модель державницької ідеології України. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 3. С. 15–21.
9. Конституція України від 28.06.1996 р.: станом на 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 11.05.2022).
10. Червак Б. Держава вище класів і партій! Конституція України : проєкт ОУН. *Історична правда*. Київ, 2013. URL: https://www.istpravda.com.ua/articles/2013/06/28/127808/view_print/ (дата звернення: 11.05.2022).

Н.В. Каравайченко

студ. III курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. М.О. Саракуца

УЧАСТЬ НАЦІОНАЛЬНИХ ПАРЛАМЕНТІВ У ЗДІЙСНЕННІ ЗАКОНОТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Інституційні структури та процеси прийняття рішень у Європейському Союзі виходять за межі національних принципів функціонування парламентаризму. Актуальним є визначення місця національних парламентів держав-членів ЄС та виокремити їх участь у законотворчому процесі ЄС. Доцільність дослідження також зумовлена необхідністю визначення форм взаємодії національних парламентів з наднаціональними інститутами, для того, щоб зміцнити свої позиції в європейському управлінні.

Прийнятий у 1997 році Протокол про роль національних парламентів у Європейському Союзі [1], став однією з перших спроб закріпити на законодавчому рівні роль національних парламентів та підкреслити їх вагомість. Протокол додав до установчих договорів декілька положень з метою заохотити подальше залучення національних парламентів держав-членів ЄС та посилити їх можливості висловлювати свої погляди з питань, що є предметом їхнього особливого інтересу.

У 2007 році Лісабонський договір значно розширив повноваження національних парламентів держав-членів ЄС. Договір

передбачив порівняно широку участь національних парламентів у здійсненні законотворчого процесу на рівні ЄС. Повноваження національних парламентів було закріплено в ст.ст. 5, 10, 12 ДЄС, де зазначається, що національні парламенти слідкують за дотриманням принципу субсидіарності та закріплюється їх право активно сприяти належному функціонуванню ЄС і перераховує всі передбачені для цього компетенції. Також, їх повноваження містяться у Протоколі № 1 «Про роль національних парламентів у Європейському Союзі», та у Протоколі № 2 «Про застосування принципів субсидіарності та пропорційності» [4, с. 115].

Вперше в історії ЄС Лісабонський договір пояснив, яким чином національні парламенти можуть з'ясовувати відповідність законодавства ЄС принципу субсидіарності та вжити необхідні заходи у разі невідповідності. Проекти законодавства ЄС оприлюднюються безпосередньо Комісією, після чого національні парламенти мають вісім тижнів для розгляду. Якщо третина національних парламентарів (або четверта частина для окремих положень) вважає певне положення таким, що суперечить принципу субсидіарності, воно буде переглянуте. Якщо більшість у національних парламентах заперечує певні положення Комісії, навіть в умовах його підтримки національними урядами, то воно знімається [2, с. 40].

Здійснення національними парламентами демократичного контролю за додержанням принципу субсидіарності при нормотворчому процесі, можливе завдяки «механізму раннього попередження», що полягає у складанні парламентом обґрунтованої думки щодо проекту нормативного акту та присвоєння йому «жовтої» або «помаранчевої» картки в разі виявлення порушення принципу [3, с. 202].

Висновок парламентів та вмотивований висновок Комісії щодо залишення проекту без змін направляється Європейському парламенту та Раді ЄС. Після цього, враховуючи висновки парламентів та Комісії, вони самостійно перевіряють відповідність проекту принципу субсидіарності. Це рішення приймається за умови підтримання його більшістю голосів членів Ради ЄС та Європарламенту.

Механізм участі національних парламентів у законотворчому процесі ЄС має і певні недоліки. Національні парламенти, попри те, що надають висновки стосовно відповідності проекту нормативного

акту принципу субсидіарності, не можуть запропонувати власні зміни до цього проєкту, що значно обмежує їх вплив. До того ж слід зазначити, що висновки парламентів не зобов'язують інститути ЄС автоматично скасувати даний законодавчий акт.

Проте, навіть якщо виникає ситуація, коли Рада ЄС та Європарламент не підтримують позицію національних парламентів, останні можуть відповідно до ст. 8 Протоколу № 2 звернутися до Суду ЄС з позовом про невідповідність акту, прийнятого інститутами ЄС, принципу субсидіарності [4, с. 117].

Підсумовуючи, можна зазначити, що із прийняттям Лісабонського договору, обсяг повноважень національних парламентів суттєво розширився, що істотно посилило вплив останніх на процедуру прийняття рішень інститутами ЄС та зміцнило їх позиції в управлінні ЄС. Проте, участь парламентів у законотворчому процесі Євросоюзу проявляється лише у здійсненні контролю за дотриманням принципу субсидіарності та наділенні деякими консультативними функціями. Контроль, своєю чергою, обмежується тим, що національні парламенти фактично позбавлені права пропонувати зміни до проєктів нормативних актів або зовсім зупинити процес їх прийняття. Попри це, процеси розширення повноважень національних парламентів держав-членів ЄС постійно рухаються в позитивному напрямку, і хоча формально вони не є законодавчим органом ЄС, проте навіть через реалізацію принципу субсидіарності вони можуть вплинути на схвалення того чи іншого законопроєкту Європейським парламентом, що говорить про підвищення прозорості у законотворчій діяльності ЄС та вказує на демократичність інститутів управління ЄС.

Список використаної літератури

1. Протокол про роль національних парламентів у Європейському Союзі : Міжнародний документ від 02.10.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_621#Text (дата звернення: 07.05.2022).
2. Панченко Т.В. Особливості становлення концепції субсидіарності в процесі європейської інтеграції. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Питання політології*. 2010. № 912. Вип. 17. С. 34–41.
3. Саракуца М. О., Ячменська М.М. Роль національних парламентів держав-членів Європейського Союзу у дотриманні принципу субсидіарності

- в діяльності інститутів. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство*. 2018. Т. 23. Вип. 1. С. 199–207.
4. Саракуца М.О. Компетенція Європейського Союзу та контроль національних парламентів за її реалізацією. *Наукові інновації та передові технології*. 2022. № 2(4). С. 111–121.

М.В. Лазар

студ. I курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. П.П. Білик

«ДИСКРЕЦІЯ» В ЮРИДИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: РОЗУМІННЯ ТА ДЕОНТОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Державне управління (публічне адміністрування), як свідчать здобутки наукових досліджень, є складним багатовимірним видом соціально-корисної діяльності, через здійснення якої відбувається забезпечення реалізації прав, свобод та законних інтересів осіб в державно-організованому просторі. Саме від рівня ефективності здійснюваних в процесі публічного адміністрування заходів значною мірою залежить рівень забезпеченості особам такого навколишнього середовища, в якому кожен учасник суспільних відносин, врегульованих нормами права, отримує гарантовану державою змогу реалізовувати весь комплекс наданих йому прав і свобод, а виконання ним юридичних обов'язків стає найбезперешкоднішим. Втім, сам процес здійснення такого владного впливу на суспільні відносини, яким є публічне адміністрування, відчуває «голод» правового регулювання. Це пов'язане переважно з тим, що заздалегідь на рівні законодавства є неможливим передбачити весь комплекс управлінських проблем, які публічним адміністраціям та їх посадовим особам доводиться щодня вирішувати, а, тим більше, – тих заходів та засобів, за допомогою яких ці передбачувані проблеми можуть бути вирішені в кожному конкретному випадку. Виходом з такого становища є наділення посадових осіб апарату управління (публічних адміністрацій) можливістю діяти на основі та в межах законодавства, але у спосіб, що обирається, виходячи із так званого «адміністративного розсуду».

Питання дискреційних повноважень і адміністративного розсуду широко досліджені в наукових розробках останнього часу, зокрема такими вченими, як В.Б. Авер'янов, О.М. Бандурка, Ю.Г. Барабаш, В.М. Бевзенко, П.П. Білик, М.К. Закурін, І.Б. Коліушко, О.С. Лагода, В.В. Лазарєв, І.А. Лоюк, О.І. Миколенко, Н.Б. Писаренко, Ю.П. Соловей, В.П. Тимошук, О.В. Тодощак та інші. Втім, вбачається необхідним встановлення та доведення необхідності визначення взаємозв'язку юридико-деонтологічної і адміністративно-правової складових в змісті правового регулювання процесу здійснення публічного адміністрування на засадах адміністративного розсуду. Отже, як свідчать здобутки наукових досліджень, «...наділення органів виконавчої влади та місцевого самоврядування дискреційною компетенцією, тобто правом діяти на власний розсуд, є необхідною передумовою для ефективного виконання ними владних управлінських функцій. Проте досі національний закон не містить визначень таких понять, як «дискреційне право (дискреція)» та/або «дискреційні повноваження», не регламентує процедуру та умови їх виконання» [1, с. 73]. Загалом, як відомо, термін «дискреція» походить від франц. «...discretionnaire – залежний від власного розсуду) спосіб реалізації публічної (тобто з боку держави і місцевого самоврядування) влади, за яким відповідний суб'єкт влади (орган чи посадова особа) застосовує надані йому в межах закону повноваження на власний розсуд, без необхідності узгодження у будь-якій формі своїх дій з іншими суб'єктами. Ці повноваження називаються дискреційними. Наприклад, за Конституцією України глава держави має право призначати окремих посад, осіб лише за згодою Верховної Ради України, а інших – без такої згоди, тобто дискреційно» [2].

Також в юридичній енциклопедії дискреційні повноваження визначаються як «...право глави держави, голови уряду, інших посадових осіб органів державної влади діяти за певних умов на власний розсуд у межах закону» [2]. Відповідно, до детермінуючих ознак дискреційних повноважень О.В. Тодощак пропонує включати наступні: «...1) їх застосування є можливим за умови дотримання принципу верховенства права, натомість, повноваження, яких не передбачено законом, є свавіллям відповідно до ст. ст. 6, 19 Конституції України; 2) їх застосування є можливим у разі відсутності

єдиного варіанту реалізації компетенції публічної адміністрації стосовно конкретно-визначених суспільних відносин та конкретно визначеного їх складу; 3) їх застосування є можливим виключно суб'єктами публічної адміністрації, яких уповноважено на це законодавством в межах їхніх повноважень, оскільки такі суб'єкти діють під час виконання покладених на них обов'язків і представляють публічні інтереси; 4) їх застосування здійснюється на основі інтелектуальної, аналітичної, творчої діяльності, оскільки суб'єкт публічної адміністрації здійснює вибір найбільш оптимального варіанту використання інструментів публічного адміністрування для врегулювання конкретно-визначених суспільних відносин з конкретно-визначеним їх складом; 5) їх застосування здійснюється у відповідності до належної мети публічного адміністрування, без наявності сторонніх намірів, власної вигоди, та впливу інших чинників, що суперечить принципам публічного адміністрування». [3, с. 18–19] Виходячи з таких ознак, адміністративний розсуд вбачається за інших рівних умов, потужним засобом впорядкування публічно-адміністративної діяльності.

Ю. Барабаш, своєю чергою, вважає, що «...дискреція передбачає одночасне поєднання двох елементів: «вольову, яка включає в себе вільний розсуд, і інтелектуальну (морально-правову), яка означає використання дискреційних повноважень «за здоровим глуздом»» [4, с. 51]. При цьому автор зауважує, що під «здоровим глуздом» слід розуміти не стільки логічний порядок дій, скільки розумну установленість правопорядку. Також він наводить приклад європейських країн, де межами владної дискреції є історичні конституційні традиції та правові звичаї. Саме правове регулювання на рівні моралі та суспільних традицій може бути «розумним обмеженням», яке не дозволяє «посадовій особі при реалізації дискреційних повноважень спиратись виключно на внутрішню мотивацію» [4, с. 52]. З таким твердженням варто повною мірою погодитися, особливо з врахуванням юридико-деонтологічного спрямування даного дослідження. В Рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи № R(80)2 стосовно здійснення адміністративними органами влади дискреційних повноважень, прийнятих Комітетом Міністрів 11.03.1980, дискреційні повноваження визначені як «...повноваження, які адміністративний орган, приймаючи рішення, може

здійснювати з певною свободою розсуду, тобто, коли такий орган може обирати з кількох юридично допустимих рішень те, яке він вважає найкращим за даних обставин. Особливістю дискреційних повноважень, яка впливає із рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи № R(80)2, є право адміністративного органу на власний розсуд прийняти одне з кількох можливих рішень, в залежності від певних обставин» [5].

Таким чином, дискреційні повноваження можуть бути досить небезпечним інструментом управління. І так само дуже актуальним стає вислів Ф. фон Гаєка, що «дискреція – це шпарина, через яку може втекти свобода кожної людини» [6, с. 218]. Отже, логічним і цілком виправданим є питання обмеження дискреційних повноважень правом. Саме тому проблема правових меж для дискреційних повноважень є чи не найважливішим елементом принципу верховенства права. Адже питання обмеження свавілля держави щодо реалізації та гарантування прав людини є ключовим елементом цього принципу. Історично принцип верховенства права був сформований як інструмент протидії деспотичній владі. Відповідно, обмеження дискреційних (необмежених, надто широких) повноважень є однією з трьох основних ідей, закладених А. Дайсі в доктрину верховенства права, де наголошується, що «...уряди не повинні мати широких дискреційних повноважень, вони обов'язково мають бути хоча б певною мірою обмежені» [7, с. 26].

Вбачається, що з врахуванням факту відсутності в національному законодавстві відповідного нормативно-правового акта, який би належним чином впорядкував відносини щодо здійснення адміністративних процедур (такий Закон «Про адміністративну процедуру» прийнято але набуде чинності протягом 12 місяців з дня офіційного опублікування), а також з залишенням в чинному вітчизняному законодавстві широкого простору для використання публічними адміністраціями дискреційних повноважень, однією із засад обмеження відповідного «свавілля» та примушення посадових осіб публічних адміністрацій діяти виключно у спосіб, спрямований на благо людини, є відповідне регулювання, в тому числі на рівні етичних кодексів, процедури набуття статусу посадової особи публічної адміністрації з тим, аби виявити не виключно професійні

здібності відповідного здобувача, але й його бажання своєю працею сприяти забезпеченню прав і свобод людини, виконуючи своє конституційно-встановлене призначення. І таке «виявлення» повинно бути присутнім не лише на стадії вступу на публічну (державну) службу, але й супроводжувати весь процес діяльності публічного адміністратора, яка здійснюється ним на виконання свого призначення і функціональних обов'язків. Виходячи з викладеного, чинний нормативно-правовий документ, а саме – «Загальні правила етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування» [8], вимагає прискіпливої уваги з точки зору юридичної науки з метою впровадження в такий нормативний документ комплексу морально-етичних вимог, відповідність яким дасть змогу встановити рівень відповідності конкретної посадової особи займаній посаді і здійснюваній діяльності з тим, аби не допустити до «служіння» людині особу, яка не має відповідного фахового рівня і позитивної морально-етичної настанови на таке «служіння».

Такий висновок вбачається тим більше підтвердженням з оглядом на рівень опрацьованості Правил адвокатської етики та інших «етичних кодексів» юридичних професій. Адже і праця публічних адміністраторів, що має предметом права і свободи людини, є не менш ризиковою та значущою для людини, аніж діяльність судді, адвоката, нотаріуса тощо. Втім сам комплекс нововведених морально-етичних вимог має стати предметом подальших наукових досліджень.

Список використаної літератури

1. Цвіркун Ю.І. До питання реалізації дискреційних повноважень колегіальними суб'єктами публічної адміністрації. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2018. № 2(30). Ч. 2. С. 73–77.
2. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К. : «Укр. енцикл.», 1998. Т. 1: А–Г. 672 с. : іл.
3. Тодошак О.В. Дискреційні повноваження суб'єктів публічної адміністрації. *Правове життя сучасної України* : у 3 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) / відп. ред. М.Р. Аракелян. Одеса : Гельветика, 2020. Т. 2. С. 17–20.
4. Барабаш Ю.Г. Дискреційні повноваження вищих органів влади: правова природа та умови ефективного застосування. *Університетські наукові записки*. 2007. №4 (24). С. 49–54.

5. Council of Europe Committee of Ministers. Recommendation № R (80)2. Concerning the exercise of discretionary powers by administrative authorities: URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId09000016804f22ae> (дата звернення: 12.05.2022).
6. Гаєк Ф.А. Конституція свободи / Ф.А. Гаєк ; пер. з англ. М. Олійника, А. Королишина. Львів : Літопис, 2002. 290 с.
7. Пухтецька А. Еволюція доктринального тлумачення принципу верховенства права: від зарубіжної доктрини довітчизняного праворозуміння. *Юридичний журнал*. 2007. № 4. С. 23–30.
8. Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування : Наказ Національного агентства України з питань державної служби від 05.08.2016 № 158. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16#Text> (дата звернення: 12.05.2022).

О.Ю. Левчик

*студ. I курсу магістратури
спеціальність «Право»*

Науковий керівник: д. ю. н., проф. Т.В. Степанова

ІМУНІТЕТИ У РІЗНИХ СУДОВИХ ПРОЦЕСАХ ТА СУДОВИХ СИСТЕМАХ

Поняття «іmunітет» не є новим для юридичної науки, але стало предметом пильної уваги відносно недавно. Це пояснюється значним розширенням кола осіб, яким українське законодавство дає юридичні іmunітети. Привілеї та іmunітети є правовим інструментом регулювання суспільних відносин. Нині в українському суспільстві та юридичній науці активно обговорюються проблеми іmunітету. Але українська юридична наука не дає чіткого визначення правового іmunітету як правової категорії. Жоден з підручників теорії держави і права не приділяє цій категорії необхідної уваги. Лише деякі вчені розглядають іmunітет, аналізуючи дію нормативно-правових актів за колом осіб, а саме: С.П. Погребняк, М.В. Цвік, О.Ф. Скакун, Є.В. Назаренко та деякі інші. Тому проблема іmunітету в теорії права є досить актуальною, і потребують дослідження різні аспекти його проявів.

«Іmunітет» перекладається з латинської як «визволення», «позбавлення» або «незалежність», «неприхильність»; в юридичному

сенсі воно тлумачиться як виключне право не підкорятися певним загальним законам, надане особам, які займають особливе становище в державі. Правовий імунітет – це особливі пільги та привілеї, пов'язані переважно із звільненням осіб, спеціально встановлених у нормах міжнародного права, Конституції та законах, від певних обов'язків та відповідальності, покликаних забезпечити виконання ними відповідних функцій [1, с. 75].

Правовий імунітет суддів розглядається відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод, якщо переслідує законну мету, а саме: належне виконання правосуддя та відповідність принципу пропорційності тому, що заявник не має альтернативних засобів ефективного захисту своїх прав відповідно до Конвенції [2, с. 98].

У той же час імунітет може мати специфічні ознаки, що дозволяють побачити його в системі прав і привілеїв, що говорить про його самостійну юридичну природу. Привілеї більшою мірою втілюються в перевагах, у так званих позитивних пільгах, а імунітет, навпаки, більшою мірою проявляється у вигляді негативних пільг (звільнень від виконання обов'язків – сплати податків, імунітет свідка тощо, та звільнень від відповідальності) [3, с. 19].

В.І. Руднев пропонує виділити такі види імунітетів: 1) професійні – недоторканність Президента, депутата, судді, прокурора; 2) особисті – родичі особи, яка притягається до юридичної відповідальності; 3) змішані – духовенство, адвокати [5, с. 36].

Імунітетом свідка у цивільному судочинстві за ЦПК України є встановлене законом звільнення особи від обов'язку давати показання у суді, яке може виражатися у формі привілею або у формі заборони допиту [2, с. 35]. У ч. 1 ст. 70 ЦПК встановлено, що «не можуть бути допитані як свідки: особи, що зобов'язані зберігати у таємниці відомості, що були довірені під час врегулювання спору; священнослужителі; судді та присяжні».

У господарському судочинстві імунітет свідка встановлюють статті 67–68 ГПК України: «Не можуть бути допитані як свідки недієздатні фізичні особи; особи, що зобов'язані зберігати у таємниці відомості, що були довірені під час проведення позасудового врегулювання спору; священнослужителі; судді та присяжні; інші особи, що не можуть бути допитані без їхньої згоди».

Імунітет свідка у кримінальному судочинстві визначає КПК: «Не можуть бути допитані як свідки: захисники, представник потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, юридичної особи; адвокати; нотаріуси; медичні працівники; священнослужителі; журналісти; суді та присяжні; експерти».

Імунітет свідка в кримінальному процесі США регулюється Конституцією США, де кожна людина може бути свідком, якщо ці правила не передбачають іншого. Суддя, який головує у конкретній справі, не може бути свідком у цій справі. Наприклад, у кримінальних справах чоловіку та дружині дозволяється давати показання на користь один одного, але також вони не можуть бути примусово свідками один проти одного [4, с. 98].

Депутатський імунітет Республіки Польща встановлюється Конституцією та Законом «Про виконання мандата депутата та сенатора». Депутат або сенатор не може нести відповідальність за свою діяльність у рамках мандата ні протягом його терміну, ні після його закінчення [3, с. 112].

Таким чином, зміст та обсяг імунітету різний у кожній країні. На це впливає безліч чинників, починаючи від історичних аспектів формування та закінчуючи рівнем економічного розвитку країни, а тому числі країни світу не мають узгодженої практики стосовно змісту такої категорії, як імунітет. Як бачимо, в кожному з видів судочинства так званий імунітет свідка закріплений на законодавчому рівні. Звісно, з аналізу процесуальних кодексів вбачається, що суть та значення імунітету свідка є однаковими у будь-якому процесі. Також необхідно відзначити, що дослідження цього інституту в Україні є перспективним напрямом.

Список використаної літератури

1. Григорук Н.Г. Непорушність повноважень народних депутатів України. *Часопис Київського університету права*. 2002. № 2. С. 75–77.
2. Актуальні питання цивільного судочинства у світлі судової реформи в Україні : монографія / С.В. Ківалов, Н.Ю. Голубєва, І.В. Андронов та ін. ; за заг. ред. Н.Ю. Голубєвої. Одеса : Юридична література, 2017. 212 с.
3. Загальна теорія держави і права (підручник для студ. юрид. спеціальностей ВНЗ) / за ред. М.В. Цвіка, В.Д. Ткаченко, Л.Л. Богачова. Харків, 2002. 432 с.
4. Кримінальний процес в питаннях і відповідях: Загальна і Особлива частини : навч. посіб. / Л.Д. Удалова, В.В. Рожнова, Д.О. Савицький, О.Ю. Хабло. 3-тє вид., доповн. і переробл. Київ : Скіф, 2013. 256 с.

5. Руднев В.И. Иммунитететы от уголовного преследования. Журнал российской-ского права. 1998. № 7. С. 36–41.

В.Г. Літвінова

студ. IV курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: д. ю. н., проф. Т.В. Степанова

ПРОБЛЕМА РОЗУМІННЯ ВИКОНАВЧОГО ДОКУМЕНТА У ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ: СУДОВИЙ НАКАЗ ЧИ НАКАЗ?

Коли у 2017 році внесли зміни до Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України), наказне провадження стало новим інститутом у господарському процесі. Законодавець ввів поняття судового наказу, яке стало новим для господарського судочинства, але не права та процесу в цілому. Саме тоді постала проблема відмежування судового наказу, як частини наказного провадження, та наказу, як частини виконання рішення у господарському процесі.

Для розмежування цих двох судових актів треба відповісти на такі питання: чим регулюються дані судові акти, який їх зміст та які правові наслідки вони мають.

Спершу розглянемо інститут наказного провадження у господарському процесі, який отримав своє законодавче закріплення у розділі 2 ГПК України та налічує 14 статей.

На відміну від аналогічного інституту цивільного судочинства, у положеннях ГПК України не конкретизовано, за якими саме вимогами може бути видано судовий наказ, законодавець обмежився критеріями допустимості у вигляді суми вимог і форми договору [1].

Згідно ч. 1 ст. 148 ГПК України судовий наказ може бути видано тільки за вимогами про стягнення грошової заборгованості за договором, укладеним у письмовій формі, якщо сума вимоги не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Особливість судового рішення у наказному провадженні полягає в тому, що воно водночас є і судовим рішенням, і виконавчим документом. Так, у ч. 4 ст. 147 ГПК України встановлено, що «судовий наказ підлягає виконанню за правилами, встановленими законом для виконання судових рішень» [2]. Так, у судовому наказі зазначаються: «дата видачі наказу; найменування суду, прізвище та ініціали судді, який видав судовий наказ; реквізити сторін; посилання на закон, на підставі якого підлягають задоволенню заявлені вимоги; сума грошових коштів, які підлягають стягненню; сума судових витрат, що сплачена заявником і підлягає стягненню на його користь із боржника; повідомлення про те, що під час розгляду вимог у порядку наказного провадження та видачі судового наказу суд не розглядає обґрунтованість заявлених стягувачем вимог по суті; відомості про порядок та строки подання заяви про скасування судового наказу; дата набрання судовим наказом законної сили; строк пред'явлення судового наказу до виконання; дата видачі судового наказу стягувачу» [2, ст. 155].

Варто звернути увагу на те, що недоліком наказного провадження є його недовірність у випадках, коли боржник наполягає на доведеності своєї правоти та бажанні розгляду спору у загальному порядку. Тобто спір із наказного провадження може бути згодом розглянутий у порядку спрощеного позовного провадження, а далі і у загальному позовному порядку [3]. І саме тут ми стикаємося із наказом на виконання рішення господарського суду.

Згідно з ч. 1 ст. 327 ГПК України «виконання судового рішення здійснюється на підставі наказу, виданого судом, який розглядав справу як суд першої інстанції» [2]. Згідно з ч. 3 ст. 327 ГПК України такий наказ є виконавчим документом та має відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим законом.

Можна дійти висновку, що наказ відтворює резолютивну частину прийнятого господарським судом рішення і залишається незмінним до повного виконання чи втрати ним юридичної сили. Винятки стосовно загального порядку примусового виконання рішень господарського суду закріплено у відповідних статтях ГПК України та Законі України «Про виконавче провадження».

Аналізуючи п. 1 Постанови Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики виконання рішень, ухвал,

постанов господарських судів України» № 9 від 17.10.2012 [4], можна дійти висновку, що колізія в розумінні наказу та судового наказу сталася якраз з моменту появи у ГПК України інституту наказного провадження. Адже до внесення у 2017 році змін до Кодексу судовим наказом у господарському процесі був наказ на виконання рішення суду, на основі якого стягувач міг виконати це рішення.

Дата набрання законної сили та видача наказу на виконання рішення суду є взаємопов'язаними процесуальними діями. Внесення до ЄДРСР даних про день набрання рішенням законної сили фактично дає право стягувачеві вимагати видачі наказу на його виконання.

Отже, суд, залежно від юрисдикції, видає судовий наказ або виконавчий лист. Господарський суд на виконання своїх рішень видає накази: тобто це виконавчий документ, який може бути рішенням, ухвалою або постановою та видається у загальному позовному чи спрощеному провадженні. А судовий наказ – це окремий вид судового рішення господарського суду, який видається у наказному провадженні. Обидва судових акта – це виконавчі документи, які видаються після набрання рішенням законної сили (для судового наказу – це 6-й календарний день відсутності в АСДС РКК заяви від боржника про скасування цього наказу, а для наказу – 26-й календарний день після дати підписання повного тексту рішення). Судовий наказ можна подати для виконання протягом 3 років, але це не є обов'язковим, бо це гарантія того, що боржник сплатить свій борг. А наказ має бути приведений до виконання негайно, бо передбачає примусове виконання.

Список використаної літератури

1. Овод А. Ефективність наказного провадження в господарському судочинстві. *Юрист&Закон*. 2021. № 46. URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA012234 (дата звернення: 12.05.2022).
2. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06.11.1991 р. № 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#n2313> (дата звернення: 12.05.2022).
3. Колодницька Т.В. Спрощені судові процедури в господарському процесі. Одеса, 2018. 34 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/9694> (дата звернення: 12.05.2022).
4. Про деякі питання практики виконання рішень, ухвал, постанов господарських судів України : Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 17.10.2012 № 9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009600-12#Text> (дата звернення: 12.05.2022).

В.Р. Люлько
студ. I курсу
спеціальність «Право»
Науковий керівник: к. ю. н., доц. А.В. Левенець

СВОБОДА ВИСЛОВЛЮВАНЬ ТА ІНТЕРНЕТ

Поява та поширення всесвітньої мережі Інтернет змінило життя всього людства. Доступ до інформації та можливість самому транслювати власні думки для необмеженого кола суб'єктів призвели до повної трансформації права на свободу слова та нових викликів для демократичного суспільства забезпечувати це основоположне право людини, захищаючи при цьому права інших людей та держави в цілому.

В умовах функціонування інформаційного суспільства актуалізуються питання як самого права на доступ до Інтернету, так свободи вираження поглядів за допомогою всесвітньої мережі.

Слід навести позицію ООН щодо права на доступ до Інтернету. Так, у резолюції Ради ООН з прав людини «Про сприяння, захист та здійснення прав людини в Інтернеті» від 5 липня 2012 року сформульовано дуже важливий принцип, відповідно до якого «права, які людина має офлайн, мають однаковою мірою бути захищені онлайн, зокрема, свобода вираження поглядів, яка застосовується незалежно від кордонів та щодо будь-яких обраних особою ЗМІ, відповідно до статті 19 Загальної декларації прав людини та Міжнародного пакту про громадянські і політичні права» [1].

Винахідник Всесвітньої Мережі Тім Бернес-Лі зазначив: «Мережа – це більше соціальне, ніж технічне явище. Задумав я її для досягнення соціального результату – допомоги людям працювати разом, – а не як технічну іграшку. Найзагальніша мета Мережі – підтримка і поліпшення нашого існування у світі...» [2, с. 107].

Найбільшим чином доступ до Інтернету пов'язаний саме із свободою вираження поглядів. Реалізація даного права полягає у можливості виразити свою думку на сторінках будь-яких Інтернет-ресурсів, наприклад – соціальних мереж, проте швидке розповсюдження та підхоплення такої інформації великою

кількістю інших осіб призводить до необхідності розуміння можливих наслідків вираження власних думок. Обмеження права на свободу висловлювань, в тому числі в Інтернеті, може мати місце у випадку необхідності захисту «національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду» [3, ст. 10]. Ці підстави обмеження свободи висловлювань містяться у ст. 10 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року, яка до того ж, наголошує, що такі обмеження є можливими «оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю» [3, ст. 10].

Отже, зі змісту одного з найважливіших міжнародних документів у галузі прав людини вбачається низка законних підстав для обмеження права на свободу висловлювань, до яких належить загроза національній безпеці та територіальній цілісності. Враховуючи, що з 24 лютого 2022 року Указом Президента України через збройну агресію Російської Федерації в Україні введено воєнний стан, логічним є запровадження відповідних обмежень на свободу висловлювань і у нашій державі. Такі обмеження торкнулись в основному діяльності ЗМІ: ми стикаємось сьогодні із ситуацією, коли певну інформацію про хід ведення війни, про стан наших військ та кількість загиблих, про реальний стан економіки держави і багато інших питань не можна висвітлювати у ЗМІ. Не менше питань викликають обмеження, адресовані всім іншим користувачам Інтернету: не публікувати інформацію про обстріли, не викладати фото уражених об'єктів, не ділитись в Інтернеті інформацією про рух військової техніки та ін. Чи є такі обмеження виправданими та чи несуть вони легітимну мету? Вважаємо, так, оскільки інформація сьогодні дійсно перетворилась на різновид зброї та ведення війни на інформаційному просторі є не менш важливою справою, ніж на військовому. Це напряму пов'язано із таким явищем, як «фейк». Розкриття походження та сутності цього поняття неможливо здійснити через обмежений обсяг даної роботи, проте зазначимо лише, що найбільш простим його аналогом є «дезінформація», тобто введення людей в оману через подання

завідомо неправдивої та недостовірної інформації. Якщо у звичайний час реакція влади на подібні явища може бути пов'язаною із необхідністю надавати спростування, доводити до суспільства інші точки зору, переконувати, то під час воєнного стану на це просто не вистачить ані ресурсів, ані часу.

Отже, підбиваючи підсумки вищезазначеного, можна сказати, що Інтернет – це одна із вагомих складових людського добробуту, частина інформаційно-технічного прориву. Держава повинна на законодавчому рівні проголосити право на доступ до Інтернету та забезпечити його реалізацію, у свою чергу громадянин країни має утримуватися від розповсюдження «фейків» та реалізувати право на безпечне користування всесвітньою мережею. Інтернет надає багато можливостей для розвитку медійної грамотності, яка може сформувати у будь-якої людини свої погляди політичного, економічного, культурного, духовного характеру. Але кожен громадянин має розуміти, що його праву на свободу висловлювань в Інтернеті кореспондують права інших громадян на свої власні висловлювання, і зміст цих висловлювань може бути абсолютно різним. Тому демократичне суспільство може існувати лише в умовах поваги до права на свободу думки кожної людини, із розумінням наслідків вираження своїх поглядів та відповідальності за них.

Список використаної літератури

1. Міжнародні та національні стандарти свободи слова в Інтернеті. *Інтернет-платформа прав людини*. URL: <https://www.ppl.org.ua/bibliotech/mizhnarodni-ta-nacionalni-standarti-svobodi-slova-v-interneti> (дата звернення: 09.05.2022).
2. Бернерс-Лі Т., Фічетті М. Заснування павутини: З чого починалася і до чого прийде Всесвітня Мережа / пер. з англ. А. Іщенко. Київ : Вид. дім «Києво-Моги́л. акад.», 2007. 207 с.
3. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод : Підписана у Римі 11.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 09.05.2022).

В.В. Мартиновська
студ. III курсу
спеціальність «Право»
Науковий керівник: к. ю. н., доц. М.О. Саракуца

ІНСТИТУЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ЄС У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Питання захисту прав людини у ЄС має складну історію формування, складнощі виникали саме із відсутності закріплення переліку прав та свобод людини у ЄС, але на сьогоднішній день забезпечення захисту прав та свобод людини є більш ефективним, оскільки має не тільки нормативне закріплення, але й інституційний механізм.

Для більш детального розгляду теми слід звернути увагу на роботу М.О. Саракуци щодо інституційних гарантій прав людини в ЄС, в якій доречним є наступне твердження: «Забезпечення дотримання і захисту прав людини є невід’ємною частиною між-державного співробітництва на сучасному етапі, незалежно від сфери його здійснення. При цьому найбільш тісна взаємодія, характерна для міжнародних організацій інтеграційного типу, здатна викликати до життя до певної міри відокремлену систему захисту прав людини. Підтвердженням тому служить ЄС, в якому принцип дотримання прав людини став основним в процесі функціонування його інститутів і органів» [1, с. 80].

Отже, ми маємо наступні органи (елементи) захисту прав, які варто поділити за наступними критеріями:

1. Залежно від мети утворення:
 - спеціалізовані інститути із захисту прав особи: Агентство основних прав Європейського Союзу, Омбудсмен Європейського Союзу;
 - органи загальної компетенції: Комісія ЄС, Рада ЄС.
2. За суб’єктом, який може звернутися до інституту для захисту права:
 - омбудсмен Європейського Союзу (звернення окремих осіб);
 - Агентство основних прав Європейського Союзу (звернення лише органів Європейського Союзу);
 - Рада ЄС (звернення лише країн-учасниць Європейського Союзу) [2].

Рада Європейського союзу – це головний інститут ЄС, на який покладено прийняття рішень, зокрема у сфері прав людини. Так, Радою було прийнято низку документів з окремих аспектів європейського громадянства, заснування певних специфічних органів у галузі прав людини. Згідно зі ст. 7 ДЄС Рада має повноваження вживати заходи проти держави-члена, яка порушує принцип поваги прав людини, як це закріплено у ст. 2 цього Договору [3, с. 277].

Основним виконавчим органом ЄС є Комісія Європейського Союзу, яка виконує функцію дізнання стосовно протиправних дій та застосування штрафних санкцій. Об'єктом протиправних дій є будь-яке правопорушення країною-учасницею вимог, покладених на неї установчими нормативно-правовими актами ЄС (включаючи протиправні дії, вчинені в галузі прав особи). Особлива увага приділяється факту вчинення протиправних дій, не беручи до уваги передумови такого правопорушення.

З моменту набрання чинності Маастрихтського договору, прийнятого у 1992 р., в ЄС був створений механізм захисту прав особи в особі омбудсмену Європейського Союзу. Інститут омбудсмена бере витоки зі Швеції та згодом поширився на держави усього світу.

Підґрунтям функціонування цього інституту є демократичні принципи, покладені в основу його функціонування, які забезпечують можливість ефективно охороняти та захищати права особи щодо кожної країни. Зазначений факт пояснює поширення та авторитет цього інституту.

Агентство з фундаментальних прав ЄС (далі – АФП) є органом, наділеним спеціальними повноваженнями, мета яких прямо стосується підвищення ступеня захисту прав особи в ЄС. Головне завдання – забезпечення допомоги інститутам ЄС та країнам-учасницям стосовно ухвалення рішень та у процесі вибору розвитку функцій, необхідних для гарантування фундаментальних прав особи.

Тобто Агентство з фундаментальних прав ЄС виконує координаційну та інформативну функцію. Агентство не має права розглядати персональні звернення чи ухвалювати рішення, наслідком яких є їх неухильне виконання. Проте воно посідає важливе місце у створенні нормативної бази, яка поєднує основні

принципи прав особи та злагоджений механізм захисту прав особи в межах ЄС.

Офіційно Агентство було створено у 2007 р. Внутрішня структура Агентства містить такі підрозділи: Правління, Виконавче бюро та Науковий комітет.

Для гарантування втілення у життя визначених завдань Правління щороку ухвалює робочу програму АФП; схвалює його звіти; призначає та звільняє з посади директора АФП; призначає та відзиває учасників Наукового комітету АФП.

Акт, який впорядковує роботу Правління, має назву «Правила процедури Агентства з фундаментальних прав Європейського Союзу». На голосуванні рішення ухвалюються простою більшістю. Пленум Правління відбувається двічі на рік. У разі потреби є можливість позачергових пленумів. До складу виконавчого бюро входять голови та віце-голови Правління, двоє учасників виконавчого органу і делегат Комісії ЄС. В діяльності Комісії бере участь делегат, обраний Радою ЄС. Виконавче бюро допомагає Правлінню у процесі підготовки проєктів рішень та директору під час виконання службових обов'язків.

Головою Агентства з фундаментальних прав ЄС є директор, який відповідає за належне виконання покладених на Агентство функцій, а також за працевлаштування належного персоналу. Правління обирає директора на основі персональних відзнак, практичних знань у сфері фундаментальних прав, адміністративних та управлінських здібностей [2].

Наявність вищенаведених позасудових органів інституційного механізму захисту перш за все демонструє зацікавленість цією проблемою з боку Євросоюзу. Характерною рисою є те, що в ЄС функціонують органи, на які покладається розгляд скарг та петицій від громадян, а також органи, які займаються розробкою нових підходів та здійснення моніторингових проєктів в ЄС [3, с. 290].

Список використаної літератури

1. Саракуца М.О. Інституційні гарантії прав людини в Європейському Союзі. *Правовий вимір конституційної та кримінальної юрисдикції в Україні та світі. Другі юридичні читання : матеріали Всеукраїнської дистанційної наук. конф.* (26 квітня 2019 р., м. Одеса). Одеса : Фенікс, 2019. С. 80–83.

2. ЄС на захисті прав людини. *Юридична Газета Online*. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/es-na-zahisti-prav-lyudini.html> (дата звернення: 05.05.2022).
3. Європейське право: право Європейського союзу : підручник у трьох кн. / за заг. ред. В.І. Муравйова. Київ : Ін Юре, 2015. Кн. перша: Інституційне право Європейського союзу / В.І. Муравйов, О.М. Шпакович, О.М. Лисенко, О.В. Святун. Київ : Ін Юре, 2015. 312 с.

L.F. Mataieva
1st year student
speciality «Law»

Scientific supervisor: PhD, Ass. Prof. C. Yu. Karmazina

WAR IN UKRAINE: CHALLENGES FOR MEDIATORS

The research topic is relevant more than ever, in view of the fact that the invasion in Ukraine makes it facing real obstacles in all possible aspects. The alarm raids, the fear of yourself and those who are close to you, the pressure make a huge influence on our minds and psycho. It also affects the development of mediation, however, despite the problems of mediation implementation nowadays this process must be continued, because it holds an important role in the development of legal culture of society and will help to unload the court system of Ukraine and promote the peaceful settlement of public and private law disputes. Mediation is an extrajudicial, voluntary, confidential, structured procedure, during which the parties with the help of a mediator (mediators) try to prevent or resolve a conflict (dispute) through negotiations [1, article 1]. It's always a way to regulate a conflict, one of the methods of alternative dispute resolution (ADR) available to parties. But how it goes in the harsh reality full of cruelty and despise? To make clear the difficulties of being an overpass between people in the conditions of nowadays is the purpose of those theses.

According to Article 55 of the Constitution of Ukraine, every person has the right to go to court to protect his violated, unrecognized or disputed rights, freedoms or legitimate interests. It became even more relevant in Ukraine by the adoption of the Law of Ukraine «On Mediation» on November 16th, 2021 – that was the first important step towards the

development of the institution of mediation in our country. Mediator is a specially trained neutral, independent, impartial individual who conducts mediation [1, article 1]. And these days mediation is more topical than it ever was, because the relations between human beings (parents-children; couples etc.) are getting supplemental with disagreements, misunderstanding and, probably, hate.

Firstly, the main challenge of being a mediator is the impact of the war events on the minds and psycho of the parties. It might be difficult to regulate a conflict, when the people you deal with are not really there, they can't concentrate and realize what is really happening. Researches done by Scholte W.F., Olf M., Ventevogel P. and some other scientists have shown that: «Using of a crosssectional multicluster sample, was conducted in the Nangarhar province of Afghanistan, to estimate the prevalence of psychiatric symptoms, identify resources used for emotional support and risk factors, and assess the present coverage of basic needs. About 1011 respondents aged 15 years and above formed the sample. Nearly half of the population had experienced traumatic events. Symptoms of depression were observed in 38.5 % of respondents, symptoms of anxiety in 51.8 % and PTSD in 20.4 %. High rates of symptoms were associated with higher numbers of traumatic events experienced. Women had higher rates than men. The main sources of emotional support were religion and family» [2, p.585]. Which only proves that war can take away people's sanity.

Secondly, Ukrainians may not trust mental health professionals because of reports of negative encounters from their community members. The high stigma and shame may prevent people from seeking care, or force them to do so anonymously, as they fear being negatively labelled by their communities, and thus reduce their chances of employment opportunities. These barriers to care may be a result of the country's Soviet past: seeking for help to solve your own problems, could be something ridiculous. Mediators face the challenge of reaching clients who need help and retaining clientele long enough for treatment to be effective.

Thirdly, World's health organization showed in its researches that: Ukraine carries a high burden of mental illness and a particularly high prevalence of depression, alcohol use disorder, and suicide. Mental health disorders are the country's second leading cause of disability burden and affect up to 30 % of the population» [3, p. 6]. And, as we know, this is one of the cases a mediator can't continue with.

As a conclusion, we can see, that war contains a disastrous impact on countries; it starts from physical destructions and ends with psychological ones. It causes more mortality and inability than any major illness. War crushes communities and families and regularly disturbs the advancement of the social and financial texture of countries. The impacts of war incorporate long-term physical and mental hurt to children and grown-ups, as well as lessening in fabric and human capital. Other results, other than passing, are not well reported. They incorporate endemic destitution, ailing health, incapacity, financial/ social decline and psychosocial ailment, to specify as it were many. It may seem that the harm done by war-related trauma can never be fixed. Furthermore, to be someone who helps people to reach out their inner needs along with assisting to solve their conflicts, considering the recent conditions – isn't that effortless. It demands much more concentration, much more knowledge in psychology and self-control from the mediator, than it ever has been.

References

1. On Mediation : Law of Ukraine from 16.11.2021 № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>
2. Scholte Willem F., Olf Miranda, Ventevogel Peter et al. Mental health symptoms following war and repression in Eastern Afghanistan. *Journal of the American Medical Association*. 2004. Volume 292. № 5. P. 585–593.
3. Ukraine WHO Special Initiative for Mental Health Situational Assessment. *World Health Organization, University of Washington*. July 2020. URL: https://cdn.who.int/media/docs/default-source/mental-health/who-special-initiative-country-report-ukraine-2020.pdf?sfvrsn=ad137e9_4

Т.М. Меленчук

студ. IV курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. К.Ю. Кармазіна

ПІДСТАВИ ДЛЯ УЧАСТІ ПРОКУРОРА В ГОСПОДАРЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Чинне господарсько-процесуальне законодавство України називає з-поміж інших учасників господарського судочинства прокурорів та передбачає вичерпне коло підстав для їх участі в процесі.

Втім, оскільки судова практика з цього питання є надзвичайно непередбачуваною та суперечливою, аналіз підстав для участі прокурора в господарському судочинстві потребує подальшого розвитку в юридичній науці.

Основним джерелом права, що закріпило можливість прокурора представляти інтереси держави в суді, стала Конституція України [1, ст. 1311].

Натомість Закон України «Про прокуратуру» деталізує підстави участі прокурора в господарському судочинстві: має місце порушення або існує явна загроза порушення інтересів держави і орган, до якого віднесені відповідні повноваження, не здійснює або неналежним чином здійснює захист інтересів держави, або такий орган взагалі відсутній.

Та чи кожен прокурор має право захистити інтерес держави? Ні, правом подавати заяву до суду наділений лише Генеральний прокурор, його перший заступник та заступники, керівники обласних та окружних прокуратур, їх перші заступники та заступники, прокурори Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. При цьому прокурор повинен обґрунтувати своє бачення та надати всі належні докази, аби довести суду, що він має належні підстави для захисту інтересів держави [2, ст. 23, 24].

Господарський процесуальний кодекс України (далі – ГПК) зобов'язує прокурора, який звертається до суду в інтересах держави, обґрунтувати в чому полягає порушення інтересів держави, необхідність їх захисту, законодавчі підстави для звернення до суду, а також зазначити орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах [3, ст. 53].

Проте, як показує практика, у більшості випадків судді приходять до висновку, що прокурор не довів підстав для своєї участі у справі або суддя не побачив порушених інтересів держави. Це призводить до відмови у відкритті провадження.

Авторка не погоджується з подібною позицією законодавця, оскільки вважає, що в справах, які стосуються порушення державного інтересу, навпаки потрібно надати більше можливостей для участі прокурора. Адже лише через суб'єктивну думку окремо взятого судді про те, що в прокурора немає належних підстав для участі у процесі, не буде детально вивчена справа, що може призвести до значної втрати коштів державного бюджету.

Втім, є й інша сторона медалі, про яку говорить Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ), зазначаючи в своїх рішеннях, що одна лише участь прокурора або іншої особи рівнозначної посади може розглядатися як порушення пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [4]) (наприклад, рішення у справі «Martinié v. France» [5]). Оскільки прокурор, висловлюючи думку з процесуального питання, зачіпає одну зі сторін спору, його участь може створювати для сторони відчуття нерівності (рішення у справі «Kress v. France» [6], «Menchinskaya v. Russia» [7]).

Втім, як відомо, до поля зору Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) не входить захист юридичних осіб публічного права та державних інституцій. Їх захист можливий лише на національному рівні країн-учасниць Ради Європи. Тож саме для їх захисту в Україні, на думку автора, існує система органів прокуратури. Тож коли йде мова про спори між юридичними особами та органами державної влади, то при порушенні укладених між сторонами домовленостей (несплата за користування земельною ділянкою, що перебуває у державній власності, прострочення виконання інших видів зобов'язань тощо) відбуваються значні недоотримання коштів до держави. Тому існування простого, однозначного та дієвого механізму притягнення до господарсько-правової відповідальності винних у недоотриманні державою належних їй коштів осіб є вкрай важливим для України, адже це дозволить звернути стягнення на кошти боржника, а в разі їх відсутності – на його майно.

Отже, задля покращення фінансового становища держави та в цілому для більшої захищеності інтересів держави пропоную внести зміни до ГПК шляхом спрощення доступу прокурора до господарського судочинства та запровадження колегіального розгляду справ про захист інтересів держави.

Список використаної літератури

1. Конституція України : Основний Закон України від 28.06.1996 № 254к/96ВР: станом на 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 12.05.2022).
2. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII: станом на 07.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 12.05.2022).

3. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від від 06.11.1991 № 1798XII: станом на 15.12.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 12.05.2022).
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) від 04.11.1950: станом на 01.08.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 12.05.2022).
5. Рішення Великої палати ЄСПЛ у справі «Мартіньє проти Франції» від 12.04.2006, заява № 58675/00. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22dmdocnumber%22:\[%22794148%22\],\[%22itemid%22:\[%22001-73196%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22dmdocnumber%22:[%22794148%22],[%22itemid%22:[%22001-73196%22]}) (дата звернення: 12.05.2022).
6. Рішення ЄСПЛ у справі «Крес проти Франції» від 07.06.2001, заява № 39594/98. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=386> (дата звернення: 12.05.2022).
7. Рішення ЄСПЛ у справі «Менчинська проти Росії» від 15.01.2009, заява № 42454/02. URL: <http://lawyer.khpg.org/45/1233046517> (дата звернення: 12.05.2022).

В.О. Носач

студ. I курсу магістратури

спеціальність «Право»

Науковий керівник: д. ю. н., проф. Т.В. Степанова

ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ СУДУ ТА ІНШИХ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ

Актуальність теми обумовлена тим, що наразі в країні проходить етап законодавчих реформ, продовжується канонізування ідеї самостійності кожної гілки влади і, тим паче, тривають дебати щодо пріоритетності принципу незалежності судів від будь-якої діяльності сторонніх інститутів під час здійснення правосуддя.

У зв'язку з викладеним мета дослідження полягає у тому, щоб визначити основні форми взаємодії судових органів з іншими органами державної влади для розкриття значимості кожного державного інституту в процесі здійснення правосуддя на тлі ідеї незалежності судової влади під час здійснення правосуддя.

У контексті питання повної самостійності суду науковець Ю. Фідря підкреслює, що незалежність є чи не найважливішим стандартом судової влади, своєрідним «лакмусовим папірцем»,

який визначає загальний стан судової системи та судочинства в державі [1]. Але чи можливо говорити про повну самостійність судових органів під час здійснення правосуддя, якщо на деяких етапах провадження для подальшого розгляду справ необхідна взаємодія з іншими інститутами державної влади?

Кожному виду національного судочинства притаманні як схожі, так й зовсім протилежні форми взаємодії з різними державними органами під час вирішення правових спорів. Першою такою формою взаємодії, що зустрічається чи не у кожному розгляді справ, є *запити* на отримання додаткової інформації по справі (витребування доказів). Наприклад, за п. 1 ч. 1 ст. 4 Кодексу про адміністративне судочинство в адміністративних провадженнях однією із сторін спору завжди виступає суб'єкт владних повноважень, який може бути органом державної влади, органом місцевого самоврядування, їх посадовою чи службовою особою тощо. Виходячи з цього, запити на повідомлення додаткової інформації по справам можуть бути направлені таким органам, як: Пенсійний фонд України, Державна служба України з безпеки на транспорті, Державна податкова служба України і т. д. Цивільному судочинству, наприклад, властиві запити до Державної міграційної служби України, де суд до початку розгляду справи запитує органи місцевого самоврядування щодо місцеперебування сторони по справі, якщо у справі немає даної інформації.

Другою формою взаємодії виступає притаманна лише кримінальному судочинству процесуальна дія – *погодження рішень* на етапі досудового розслідування *слідчим суддею*. Прикладом виступає розгляд клопотань і скарг щодо проведення слідчих та негласних слідчих дій, оскарження рішень дізнавача, слідчого, детектива та прокурора. За даною формою суд взаємодіє із Прокуратурою України, Національною поліцією України, Державним бюро розслідувань, тобто з уповноваженими представниками правоохоронних органів.

Третя форма – *міжнародне співробітництво*, до якого належать: екстрадиція; звернення національними судами із судовими дорученнями до іноземних судів або компетентних органів для вручення документів, отримання доказів, проведення окремих процесуальних дій тощо.

Четвертою формою є *забезпечення проведення судового розгляду справи, що виражається у вигляді штрафу або приводу*. Наприклад, за цивільним та адміністративним судочинствами привід, як процесуальна дія, проводиться за участю органів Національної поліції і застосовується до свідків, які без поважних причин не прибули у судові засідання або не повідомили причини свого неприбуття [2]. А штраф, як санкція за неналежне виконання вимог суду або зловживання процесуальними правами, стягується судом в дохід Державного бюджету України з відповідної особи у сумі від 0,3 до трьох розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб [3]. У кримінальному судочинстві така санкція іменується як «грошове стягнення», і накладається під час досудового розслідування – ухвалою слідчого судді за клопотанням слідчого, прокурора чи за власною ініціативою, а під час судового провадження – за клопотанням прокурора чи за власною ініціативою.

Через зовсім різну природу процесуальних дій п'ятою та при-
таманною лише кримінальному судочинству формою виступають *запобіжні заходи*, метою застосування яких є забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим його процесуальних обов'язків та запобігання затягуванню кримінального провадження. Наприклад, тримання під вартою, де перебувають вищезазначені особи, забезпечується такими установами, як слідчі ізолятори Державної кримінально–виконавчої служби України, гауптвахти Військової служби правопорядку у Збройних Силах України.

Звідси, варто підсумувати, що недоцільно тлумачити незалежність судової гілки влади у призмі повної ізоляції від будь–яких інших державних інститутів влади, адже суд як орган не може охопити абсолютно всі сфери при забезпеченні розгляду справ, а, тим паче, мати доступ до будь–якої інформації, що потрібна для вирішення спорів по суті. Саме такі межі створюють систему противаг, визнають пріоритет рівності серед державних ланок управління, а, наостанок, дають можливість розвитку взаємодії органів судової влади та інших державних інститутів при здійсненні незалежного, справедливого та всебічного правосуддя.

Список використаної літератури

1. Фідра Ю. Незалежність суду як основний елемент права на справедливий суд. *Історико-правовий часопис*. 2016. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipch_2016_2_35 (дата звернення: 05.05.2022).

2. Кодекс адміністративного судочинства України. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 05.05.2022).
3. Господарський процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. Ст. 56. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 05.05.2022).

П.В. Овчаренко

студ. I курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н. В.В. Борщенко

ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ СТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ СУДІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Досліджувана тема є актуальною, оскільки одним із найефективніших форм захисту та охорони прав інтелектуальної власності є судовий захист. При цьому забезпечення реалізації належного захисту прав інтелектуальної власності у сучасних умовах є найбільш проблемним питанням.

Безумовно, вдалою формою організації діяльності судової системи є побудова судів за принципом їх спеціалізації, адже це розцінюється як засіб підвищення якості правосуддя, надає додаткові гарантії справедливого правосуддя, його доступності для населення та дієвості судової системи. Як слідство, забезпечується економність, гнучкість та оперативність процедури судового розгляду справ.

Але чи є так насправді? 02.06.2016 р. був прийнятий Закон України «Про судоустрій і статус суддів», і для фахівців в галузі інтелектуальної власності здійснився прорив для подальшого розвитку всього інституту судового захисту прав інтелектуальної власності [1]. Вищий суд з питань інтелектуальної власності, або, як його ще називають IP-суд (IP – англ. intellectual property – інтелектуальна власність), утворено Указом Президента України від 29.09.2017 р. [2].

Однак станом на травень 2022 р. спосіб захисту інтелектуальної власності за участю Вищого суду з питань інтелектуальної власності не працює, що призвело до неможливості залучення інвестицій у високотехнологічні галузі та призупинило реалізацію судової реформи.

Зараз фахівці в галузі інтелектуальної власності прийшли до усвідомлення, що одним лише законом про Вищий IP-суд не можна вирішити всіх проблем, пов'язаних із реалізацією судового захисту.

І хоча наразі готується низька нормативно-правових актів, які нададуть можливість врегулювати важливі питання щодо завершення судової реформи у цій сфері, здається, законодавець запізнився і необхідно призупинити реалізацію судової реформи та звернути увагу на систематизацію законодавства в сфері захисту прав інтелектуальної власності, зокрема, усунення в ньому прогалин.

Визнання неможливості реалізації судової реформи та зупинення подальших дій в цьому напрямі призведе до економії державних коштів, адже Вищий суд з питань інтелектуальної власності є головним розпорядником коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення його діяльності.

Для функціонування Вищого суду з питань інтелектуальної власності в цій галузі необхідно перш за все здійснити оптимізацію спеціальних вимог до суддів даного суду, визначити основи забезпечення діяльності Вищого суду з питань інтелектуальної власності, врегулювати питання статусу, місцезнаходження, правової основи діяльності, завдань, повноважень та складу Вищого суду з питань інтелектуальної власності, тощо. Всі ці питання дуже значні та потребують додаткового часу на реалізацію, що не є доцільним.

Крім того, з практики правозастосування на даний час не вбачається, що ця категорія спорів розглядається неналежним чином.

Наявні прогалини, проте уніфікація норм, на нашу думку, призведе до значного підвищення якості правосуддя. При цьому уніфікація не потребує додаткових бюджетних витрат та багато часу на реалізацію. Так, одним із проблемних питань на сьогодні є те, що справи з інтелектуальної власності розглядаються судами різних юрисдикцій, що призводить до різного застосування одних і тих самих норм законодавства, тобто породжує різну судову практику, часто абсолютно протилежну. Вважаємо доцільним чітко зазначити на законодавчому рівні юрисдикцію розгляду такої категорії справ, що в подальшому дозволить уникнути прогалин та неузгодженості в правозастосовній діяльності. Додатково для покращення якості правосуддя у цій галузі можна проводити семінари та круглі столи для суддів з метою підвищення рівня кваліфікації.

Незаперечними є важливість та необхідність створення спеціалізованого суду з розгляду справ з інтелектуальної власності для забезпечення ефективного та швидкого судового розгляду відповідних справ.

Однак треба визнати, що практична реалізація створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності є досить проблематичною і це питання не на часі.

Незважаючи на позитивну мету створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності, дана інституція ще потребує доопрацювання. Першочерговим питанням є подальші дії з уніфікації процесуального законодавства у сфері інтелектуальної власності у спеціальному процесуальному законі.

Список використаної літератури

1. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 06.05.2022).
2. Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності : Указ Президента України від 29.09.2017 № 299/2017. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2992017-22722> (дата звернення: 06.05.2022).

С.В. Огнарьова

студ. I курсу магістратури

спеціальність «Право»

Науковий керівник: д. ю. н., проф. Т.В. Степанова

СУДОВЕ ДОРУЧЕННЯ ЯК ІНСТИТУТ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Досліджувана тема є актуальною, що пов'язано з необхідністю удосконалення практичного застосування інституту судового доручення та зростанням кількості справ, ускладнених іноземним елементом.

Судове доручення, що звернене до компетентних органів іноземних держав, є насамперед інститутом міжнародної допомоги, а його дослідження обумовлено необхідністю виявлення процесуальних порушень у процедурі звернення судів України із

відповідними судовими дорученнями та вдосконалення такої процедури на законодавчому рівні.

Для своєчасного та ефективного розгляду та вирішення справи судом може виникнути потреба у здійсненні процесуальних дій на території іншої держави, ніж держава суду, який розглядає справу. Наприклад, це може бути вручення судових документів, а саме виклику до суду або отримання доказів у справі. У такому разі учасник справи має право звернутися з вимогою до суду, який у передбаченому законом порядку звертається до суду іншої держави із судовим дорученням про надання правової допомоги, і це відбувається в межах взаємної судової допомоги.

У національному законодавстві такий порядок встановлюється Цивільним процесуальним кодексом, Господарським процесуальним кодексом та Кодексом адміністративного судочинства України. Кодекси регламентують зміст і форму судового доручення про надання правової допомоги, особливості виконання в Україні судових доручень іноземних судів, виконання судового доручення іноземного суду про вручення виклику до суду чи інших документів, виконання судових доручень закордонними дипломатичними установами України [1, ст. 498–502; 2, ст. 367–371; 3, ст. 85–89].

Варто звернути увагу на те, що Кримінальний процесуальний кодекс України оперує дещо іншим поняттям. Згідно з нормами КПК України законодавець використовує термін «запит», а «доручення» – лише як форму подання запиту [4, ст. 552].

Серед процесуальних дій, за здійсненням яких суди можуть звертатися по правову допомогу, можна назвати такі: вручення документів учасникам процесу, що проживають або перебувають на території іншої держави, ніж держава компетентного суду; збирання доказів в інших державах, у тому числі передача письмових доказів, показань сторін, третіх осіб, свідків, експертів та інших учасників процесу, передача речових доказів або їх огляд судом, проведення експертиз; виклик свідка або експерта; з'ясування інформації про право, що підлягає застосуванню, тощо.

За своєю суттю судове доручення є інструментом (засобом) за допомогою якого здійснюється надання правової допомоги (це є процесуальне оформлення надання міжнародно-правової допомоги).

Визначення поняття судового доручення міститься в Інструкції про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в цивільних справах щодо вручення документів, отримання доказів та визнання і виконання судових рішень, що затверджена Наказом Міністерства юстиції України та Державної судової адміністрації України від 27 червня 2008 р. № 1092/5/54: «доручення це звернення (доручення, прохання, запит – залежно від вимог міжнародного договору України) компетентного органу, у тому числі судове доручення про надання міжнародної правової допомоги в цивільних справах щодо вручення документів, отримання доказів тощо» [5].

Закордонні вчені розглядають іноземне судове доручення як таке, що є належним чином оформлене судом, який розглядає справу, повідомлення, прохання до суду іноземної держави, про допит свідка-резидента в межах юрисдикції цього суду та передання цих відомостей до суду, який надіслав таке доручення [6, с. 386].

Загалом необхідність співробітництва і допомоги у судових справах виникає у зарубіжних країнах і вони так само вдаються до процедури звернення до судів іноземних держав за правовою допомогою. Підстави звернення є спільними, зміст прохання до іноземного суду також типовий, а процесуальні форми визначені процесуальним законодавством відповідної держави.

Судове доручення, що звернене до компетентних органів іноземних держав, у судовому процесі України є інструментом міжнародної судової допомоги, що спрямоване на отримання необхідних засобів задля ефективного здійснення правосуддя та захисту прав учасників судочинства.

Аналізуючи викладене, можна дійшли висновку, що судове доручення – це інститут міжнародної допомоги і співробітництва при розгляді судових справ, ускладнених іноземним елементом. Цей інститут потребує подальшого вдосконалення та адаптації до законодавства ЄС, зокрема, відповідно до обраного Україною вектору свого розвитку. Важливим є також міжнародне співробітництво та використання зарубіжного досвіду, що надає можливість та перспективу багатостороннього розвитку інституту, враховуючи практику та напрацювання закордонних країн.

Такі кроки не лише дадуть змогу підвищити ефективність існуючих судових доручень, запитів і звернень, а й стануть правовою основою для нових видів судових доручень та запитів, поява яких є закономірною, неминучою й зумовлена поступальним розвитком суспільних відносин, а отже, розвитком процесуального законодавства України.

Список використаної літератури

1. Інструкція про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в цивільних справах щодо вручення документів, отримання доказів та визнання і виконання судових рішень : Затв. Наказом Міністерства юстиції України від 27.06.2008 р. № 1092/5/54: станом на 12.11.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0573-08#Text> (дата звернення: 10.05.2022).
2. Fox William F. International Commercial Agreements: A Primer on Drafting, Negotiating, and Resolving Disputes. 4th ed. Alphen aan den Rijn, The Netherlands: Kluwer Law International, 2009. XIV. 420 p.

Б.С. Покритюк

студ. III курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: д. ю. н., проф. О.В. Гаран

НАРАТИВ ЩОДО УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану обсяги державних зобов'язань, особливо перед іноземними країнами збільшується з кожним днем. Неефективне управління органами виконавчої влади державного боргу (далі – ДБ) може призвести до серйозної економічної дестабілізації. Так, станом на 31.03.2022 р., загальний розмір ДБ складає 2 832 028,0 млн грн з яких: зовнішній борг на рівні 1731 832,5 млн грн (61,2%) та внутрішній борг – 1100 195,5 млн грн (38,8%) [1].

Важливою складовою управлінням ДБ є державна політика у зазначеній сфері, яка включає два компонента: боргову стратегію і боргову тактику. Завдяки борговій стратегії визначається кінцева

мета політики управління державним боргом України – отримання праксеологічного ефекту від фінансування за рахунок запозичених коштів і забезпечення платоспроможності держави.

Варто звернути увагу на те, що під управлінням ДБ слід розуміти комплекс заходів, які приймаються державою в особі її уповноважених органів з приводу визначення умов розміщення та погашення державних позик і урівноваження інтересів позичальників, інвесторів та кредиторів [2, с. 209]. Отже, перед тим як взяти чергову фінансову допомогу, держава повинна об'єктивно оцінити свої можливості щодо майбутнього погашення та обслуговування зовнішнього та внутрішнього боргу за раніше прийнятими та новими зобов'язаннями. Особливо, коли це актуально в період воєнного стану, коли держава й так знаходиться у кризовій ситуації.

Законом України № 2134-IX [3] передбачається незастосування частини десятої статті 16 БКУ щодо Стратегії управління ДБ на період дії воєнного стану або здійснення загальної мобілізації. На фоні цього, відбувається переорієнтування цілей стратегії управління державним боргом, метою якого було поступове досягнення до кінця 2022 року зменшення обсягів ДБ відносно ВВП, а саме не більше 20 %.

Низка соціально-економічних та політичних криз, яка викликана введенням воєнного стану на всій території України, не надає змоги країні стабілізувати свій економічний потенціал. Збільшення дефіциту державного бюджету через зростання видатків на оборону, фінансування дефіциту Пенсійного фонду, недоотримання запланованих обсягів надходжень від податків та зборів, необхідність підтримки підприємств і банків – це все в кінцевому підсумку, викликає нову потребу у збільшенні державних запозичень та витрат на обслуговування державного боргу [4, с. 25].

Державі необхідно якомога ретельніше слідкувати за видатками державного бюджету, не дивлячись на таке зростання сфер, де фінансування зараз вкрай необхідне з метою забезпечення життєдіяльності населення. Наприклад, кількість внутрішньо переміщених осіб в Україні перевищила 8 млн людей, а це обумовлює потребу у їх фінансової підтримки з боку держави [5].

Новим інструментом управління ДБ України стало отримання Україною фінансової допомоги на 40 мільярдів доларів на підставі

ленд-лізу. Ленд-ліз – це схема передачі нам всього, що необхідно для оборони, хоча формально, це нібито позика [6]. Фінансова допомога на підставі ленд-лізу дозволяє крім швидкого постачання озброєння в Україну здійснювати фінансування необхідних заходів: роботи міжнародних слідчих (розслідування воєнних злочинів, скоєних російськими окупантами проти українців); отримання підтримки фінансової та гуманітарної та т. п.

Таким чином, в сучасних умовах необхідним є запровадження дієвої державної політики управління боргом з метою одержання найвищого ефекту від запозичених коштів та уникнення проблем погіршення макроекономічної стабільності [4, с. 7]. Тому, викликами сьогодення є гостра необхідність в вдосконалення державної боргової політики для забезпечення економічного зростання України та формуванню архітектури високого рівня соціальних стандартів життя.

Так, на нашу думку, для удосконалення управління ДБ в такі непрості для держави часи, слід перш за все:

1. Законодавчо закріпити боргову стратегію України із урахуванням періоду воєнного стану. Формування правового підґрунтя у вигляді Боргової стратегії України – це один із кроків формування ефективного механізму використання запозичених фінансових ресурсів: мають бути закріплені цілі та завдання, напрями використання залучених коштів та їх граничний розмір та інше.

2. В період повномасштабної російської агресії та найближчі роки після її завершення використання коштів, отриманих від державних запозичень, повинні застосовуватися тільки на нагальні потреби держави, а фінансування не пріоритетних секторів повинно бути максимально знижено. Тому, доцільно на рівні законодавства закріпити пріоритетні сектори економіки, що дозволить знизити рівень суб'єктивізму під час формування та використання державних позик.

Список використаної літератури

1. Державний борг України. URL: <https://index.minfin.com.ua/finance/debtgov> (дата звернення: 07.05.2022).
2. Присяжнюк О. Особливості управління та обслуговування державного боргу України. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2013. Вип. 2. С. 209–211.

3. Про внесення змін до розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України та інших законодавчих актів України : Закон України від 15.03.2022 № 2134-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2134-20#Text> (дата звернення: 07.05.2022).
4. Примерова О., Осадча К. Оцінювання боргового навантаження та платоспроможності України на сучасному етапі. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. 2020. Вип. 10. С. 8.
5. Кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні перевищила 8 млн людей: звідки й куди їхали найбільше. URL: <https://www.minre.gov.ua/news/killkist-vnutrishno-peremishchenyh-osib-vpo-v-ukrayini-perevyshchyla-8-mln-lyudey-zvidky-y-kudy> (дата звернення: 07.05.2022).
6. Зеленський подякував США за ленд-ліз і окремо 40 мільярдів доларів URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/05/11/7345610/#:~:text=Президент%20Володимир%20Зеленський%20подякував%20Сполученим,допомоги%20на%2040%20мільярдів%20доларів> (дата звернення: 07.05.2022).

О.Р. Савченко

студ. III курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. М.О. Саракуца

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ НАЦІОНАЛЬНОГО ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ГРОМАДЯНСТВА

Актуальність теми дослідження зумовлюється глобалізаційними та інтеграційними процесами, що відбуваються в сучасному світі. Так, утворення та функціонування Європейського Союзу, що первісно мало економічне призначення, на сьогоднішній день зумовлює трансформацію звичних політичних термінів, актуалізує проблематику статусу громадянина в умовах функціонування наддержавних утворень.

Метою дослідження є визначення особливостей поняття «європейське громадянство» та його порівняння з національним громадянством.

Громадянство – це правовий стан, який передбачає наявність взаємних прав і обов'язків як у громадянина перед державою, так і у держави перед громадянином. Поняття «громадянин»

характеризує людину, яка перебуває у сталих, не обмежених часом і простором, зв'язках із конкретною державою, які знаходять своє юридичне втілення у наявності у неї відповідного громадянства. Саме громадянство обумовлює поширення на особу певних суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, а також змушує державу забезпечувати реалізацію і захист прав та інтересів такої особи як на території держави, так і за її межами. У силу наявності громадянства особа наділяється повним об'ємом прав, свобод та обов'язків, передбачених конституцією, законами, та іншими нормативно-правовими актами держави.

Під громадянством ЄС прийнято розуміти правовий зв'язок громадян держав-членів ЄС з цією організацією, яка знаходить свій прояв у взаємних правах і обов'язках, встановлених Маастрихтським договором – Договором про створення Європейського Союзу, підписаним 7 листопада 1992 р. [1]. Громадянство Європейського Союзу має похідний характер від національного громадянства держав, що входять до Європейського Союзу. Громадянство ЄС визначається наявністю громадянства однієї із держав-членів ЄС. Як вірно помітив О.М. Гладенко, «інститут громадянства Європейського Союзу – втілення ідеї створити союз не лише держав, але і народів, об'єднання людей. Тобто громадянство Європейського Союзу має також і істотне ідеологічне значення» [2, с. 35]. При цьому, громадянство ЄС не замінює і не змінює того статусу (в тому числі прав і обов'язків), який надається особі, як громадянину певної держави, але доповнює його рядом спеціальних прав, а саме:

- право на свободу пересування та проживання в межах Європейського Союзу, на території будь-якої з країн-учасниць;
- право голосувати та висувати свою кандидатуру на виборах до місцевих органів управління та до Європейського Парламенту в країні проживання;
- дипломатичний та консульський захист з боку органів будь-якої держави ЄС в третій країні, де немає представництва рідної держави громадянина ЄС;
- право на подання скарги європейському омбудсманові [1].

Отже, статус громадянина, його ключові права та обов'язки визначаються в межах національного громадянства, і можуть бути

неоднаковими для різних держав-членів. Так, кожна з держав самостійно (хоча і в межах, визначених міжнародними договорами) визначає порядок набуття і втрати громадянства, комплекс прав і обов'язків громадянина у відповідній державі, тощо, тоді як громадянство ЄС лише забезпечує права і свободи, передбачені договорами що регулюють функціонування ЄС [3].

Таким чином, ми цілком погоджуємось з М.І. Суржинським, який зазначає, що «параметри загальноєвропейського громадянства не підпадають під традиційне розуміння поняття громадянства. Проте очевидно, що громадянство ЄС і громадянство держав-членів ЄС утворюють єдине нерозривне явище, адже громадянство ЄС пов'язане з громадянством держав-членів ЄС, витікає з нього, але при цьому має самостійне значення. Громадянство ЄС також не є прикладом універсального або відкритого громадянства, яке охоплювало б громадян більшості держав або до якого вільно могли б залучитися громадяни інших держав. Воно є типовим варіантом надання громадянам держав-членів ЄС додаткового громадянства міжнародної організації, що зумовлено специфікою цієї організації» [4, с. 88].

Таким чином, європейське громадянство не може виступати заміною національного громадянства, більш того: наявність національного громадянства виступає передумовою набуття європейського громадянства, а втрата національного громадянства призводить до автоматичної втрати громадянства ЄС. Всі основні права і обов'язки, статус громадянина визначаються саме в межах національного громадянства. При цьому, європейське громадянство надає особі додаткові механізми захисту, зумовлені специфікою ЄС, а також виборчі права, що пов'язуються з формуванням виборних органів ЄС.

Список використаної літератури

1. Договір про заснування Європейської Спільноти (Договір про заснування Європейського економічного співтовариства) від 07.02.1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text (дата звернення: 07.05.2022).
2. Гладенко О.М. Громадянство Європейського союзу в контексті питань безпеки. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. 2009. № 12. С. 35–40.

3. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007. *Official Journal of the European Union*. 2007. Volume 50. P. 301–306.
4. Суржинський М.І. Громадянство Європейського Союзу: проблеми визначення. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 3. С. 86–89.

Л.І. Терпан

студ. IV курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. А.В. Левенець

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В АФРИКАНСЬКІЙ СИСТЕМІ

Порівняно із іншими регіональними системами захисту прав людини, а особливо – з європейською системою, африканська система є наймолодшим явищем, а тому потребує окремої уваги і детального дослідження з боку науковців. Питання захисту прав людини саме в африканських країнах є дуже актуальним, адже на даному континенті часто трапляються збройні та воєнні конфлікти (Конго, Сомалі, Нігерія, Судан, Ефіопія), які призводять до грубого порушення прав і свобод мирного африканського населення.

Не дивлячись на те, що інститут захисту прав людини на міжнародному рівні має універсальний характер, на кожному континенті механізм реалізації даного інституту сформувався по-різному. В свою чергу, Африканська система захисту прав почала втілювати в життя відповідний судовий механізм у 1961 р., але основний документ, що закріплював основоположні права африканського населення, був прийнятий лише у 1981 р.

Як зазначає О.В. Мікічурова, це було пов'язано з тим, що африканська правова культура багато в чому відрізняється від міжнародного права, яке ближче до європейської правової культури та тяжіли до поваги африканських правових традицій, які віддають перевагу більш політичному врегулюванню конфліктів, ніж судовому. Крім того, в той час Африканські країни тільки отримали незалежність і вся увага була приділена більше економічними

питаннями та боротьбі з дискримінацією, ніж правами людини [1, с. 82].

Так, основним нормативно-правовим актом в сфері захисту прав людини на вищевказаному континенті стала Африканська хартія прав людини і народів. Її також називають Банжувльською хартією. Основна відмінність, яка передбачалася у даному документі, полягала в тому, що суд, який мав бути головним у механізмі захисту прав, замінювався спеціальною комісією – Африканською комісією, яка мала тлумачити відповідну хартію, а також здійснювати захист прав людини і народів. Водночас, створення даного органу мало як позитивні, так і негативні риси у сфері ефективного функціонування механізму захисту прав людини.

Так, до позитивних аспектів діяльності Африканської комісії захисту прав людини і народів можемо віднести наступні:

- Комісія затвердила основні права корінних народів Африки, які до того взагалі не були закріплені, що призводило до їх систематичного порушення;
- прийняття Протоколу про права жінок;
- було розроблено спеціальну процедуру щодо прийняття заяв (скарг) про порушення прав та швидкого реагування з боку Комісії тощо.

У той же час, основним «недоліком» роботи Африканської комісії було те, що всі прийняті нею рішення мали рекомендаційний характер, тобто не мали юридичною сили і фактично не працювали. Все це призводило до створення традиційного органу захисту прав людини, який вже активно функціонував на Європейському континенті.

Слід також погодитись із думкою Л. Бадю, який запевняє, що відсутність обов'язкової сили в рішеннях Африканської комісії з прав людини і народів, а також продовження масових і систематичних порушень прав людини на Африканському континенті і хронічна безкарність винних у скоєнні цих злочинів стали основними рушіями силами для прийняття рішень про створення більш ефективних механізмів захисту у вигляді Африканського Суду [2, с. 32].

Виходячи із вищевказаного, в Африканській системі вводиться новий для неї інститут судового захисту прав людини. Так, рушієм кроком до створення Африканського суду стало підписання

так званого Протоколу до Африканської хартії про створення Африканського суду з прав людини і народів у 1998 р. Саме цей момент слід вважати початком розвитку судової системи захисту прав людини у країнах Африки.

Водночас, незважаючи на те, що Протокол про створення Африканського суду з прав людини і народів був підписаний у 1998 р., у зв'язку із складною процедурою узгодження, в силу він вступив лише через шість років, що значно сповільнило розвиток ефективного судового захисту в Африканській системі. І все ж таки проблема систематичного порушення прав людини в цих країнах на початку XXI ст. залишалася актуальною. Серед основних причин таких порушень можемо виокремити наступні:

1. Неграмотність населення, яка призводила до нерозуміння, як саме реалізовувати свої права, та взагалі їх невизнання.
2. Бідність та чисельні хвороби серед більшої частини населення країн ОАЄ.
3. Пережитки колонізації, які насаджували расизм та утиск релігійних поглядів.
4. Безлад у сфері управління та постійна неконституційна зміна влади держав.

Все це вимагало подальший рішучих змін у сфері захисту прав людини з боку керівництва держави. Так, у 2002 р. була проведена Міністерська Конференція, на якій був прийнятий проєкт Конвенції Африканського Союзу із запобігання та боротьби з корупцією. Документ зауважив на об'єднанні демократичних інститутів та верховенстві права, а також вказував про пріоритетність соціально-економічних прав в Африканській хартії прав людини і народів [3].

Таким чином, на сьогоднішній день Африканська система захисту прав людини перебуває у постійному реформуванні. У 2014 р. Африканський суд з прав людини і народів змінив свою організаційну структуру та компетенцію відповідно до рішення, прийнятого на саміті Африканського Союзу у Малабо. З того моменту компетенція Африканського суду почала зосереджувати увагу не тільки на основних та соціально-економічних правах людини, а також і розглядала деякі кримінальні справи, такі як: геноцид, агресія, воєнні злочини та злочини проти людяності. Такі зміни значно відрізняють африканську систему від європейської та американської.

Список використаної літератури

1. Мікічурова О.В. Африканська система та механізми захисту прав людини. *DICTUM FACTUM*. Київ, 2020. № 2 (7). С. 80–86.
2. Laurent Bado. La crise de la démocratie occidentale en Afrique noire. *Revue juridique et politique*. 1999. Vol. 53. P. 28–49.
3. African Union Convention on Preventing and Combating Corruption on July 1, 2003. URL: https://au.int/sites/default/files/treaties/36382-treaty-0028_-_african_union_convention_on_preventing_and_combating_corruption_e.pdf (дата звернення: 10.05.2022).

О.Г. Чекал

студ. I курсу магістратури

спеціальність «Право»

Науковий керівник: д. ю. н., проф. Т.В. Степанова

ГОНОРАР УСПІХУ: НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Ринок юридичних послуг завжди був, є і залишиться популярним і водночас агресивним середовищем, де невтомно йде «полювання» та боротьба за клієнта чи вигідний контракт. Будь-яка праця повинна бути оцінена та оплачена, а якісно виконана робота заслуговує на винагороду. Проте питання оплати праці адвокатів за надані юридичні послуги є досить неоднозначним.

Законодавство України не передбачає такий різновид винагороди, як гонорар успіху. Ст. 30 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачає лише таку форму винагороди адвоката, як гонорар, що, в свою чергу, включає лише фіксований розмір та погодинну оплату. А у Правилах адвокатської етики використовується примітка «тощо» поруч з двома зазначеними формами оплати [1]. Отже, прямого зазначення гонорару успіху в законодавстві не міститься, як і заборони його застосування.

Щодо цього питання була неоднозначна й судова практика. Рішенням Касаційного цивільного суду у справі № 462/9002/14-ц заперечувалося право адвоката на гонорар успіху. Згодом аналогічна правова позиція була висловлена і в постановках Верховного Суду від 03.07.2019 у справі № 757/20995/15-ц, від 22.05.2018 у справі

№ 826/8107/16, від 10.07.2019 у справі № 912/2391/16. Важливим кроком у вирішенні даної проблеми стало Рішення № 35 Ради адвокатів України «Про розгляд звернення адвоката Дроздова О.М. щодо «гонорару успіху» адвоката за надану правничу (правову) допомогу» від 12.04.2019 [2].

Велика Палата Верховного Суду постановою від 12.05.2020 у справі № 904/4507/18 вирішила виключну правову проблему щодо можливості віднесення до судових витрат «гонорару успіху» адвоката і чітко встановила законність існування гонорару успіху адвоката та наголосила на необхідності визначення сторонами розумних меж такого гонорару [3].

Це спонукає провести аналіз зарубіжних джерел, який виявляє декілька варіантів угод між адвокатом та його клієнтом щодо оплати послуг адвоката залежно від результату справи:

1. «Гонорар успіху» (англ. Success fee) або «імовірний гонорар» (англ. Contingency fee) – гонорар за послуги адвоката, який виплачується лише у разі успішного вирішення справи або укладання мирової угоди з вигодою для клієнта та зазвичай становить відсоткову частку від суми, яку адвокату вдалося отримати або погодити від імені клієнта.

2. «Умовний гонорар» (англ. Conditional fee) – форма додаткової винагороди, яка виплачується адвокату крім заздалегідь узгодженого гонорару за послуги, у разі успішного для клієнта вирішення справи, включаючи гонорар під умовою «немає виграшу, немає оплати» (англ. No win, no pay), коли адвокат отримує оплату своїх послуг та компенсацію понесених витрат лише у разі виграшу справи [4].

На даний час «гонорар успіху» офіційно дозволено в Австралії, Бразилії, Канаді, Домініканській Республіці, Франції, Греції, Ірландії, Японії, Новій Зеландії, Великій Британії та США. З урахуванням деяких особливостей він застосовується у Німеччині, Італії, Іспанії, Південній Кореї та інших країнах.

Країнам загального права більш притаманна така форма, як «умовний гонорар». У Великій Британії клієнт альтернативно може укласти договір про оплату витраченого адвокатом часу, виходячи з його погодинної ставки, за умови виплати додаткового бонусу – «гонорару успіху» за позитивний для клієнта результат справи.

У США поширена практика застосування «імовірного гонорару». А в Канаді «імовірний гонорар» сплачується лише за умови, що угода, яка передбачає його виплату, схвалена судом. Водночас за деякими категоріями справ дозволено отримувати відсоткову частку від присудженої компенсації у разі виграшу справи, а за іншими – необхідно обґрунтувати гонорар звичайною погодинною ставкою.

А практика застосування «гонорару успіху» у країнах континентального права має низку обмежень. Так, у Німеччині «умовні гонорари» застосовуються лише за обмеженим переліком випадків (він може бути тільки додатковою мірою винагороди адвоката в разі надання правової допомоги за тарифами, встановленими законом).

Якщо порівнювати між собою форми оплати послуг адвоката з точки зору клієнта, то гонорар успіху викликає найменшого сумніву. Адже погодинна ставка може використовуватись адвокатом з метою затягування процесу. У свою чергу, фіксована оплата передбачає можливість незацікавленості у результатах справи з боку адвоката.

Виходячи з вищевказаного, можна зазначити, що гонорар успіху являє собою певний інструмент, який направлений на захист прав клієнта і служить своєрідним стимулом для адвоката. Також, з огляду на суперечливу судову практику, є доцільним закріплення на законодавчому рівні поняття, умов, розміру та інших особливостей «гонорару успіху». На нашу думку, законодавцю слід взяти до уваги досвід тих країн, де гонорар успіху виражається у формі «умовного гонорару» як додаткова виплата, адже адвокат ризикує взагалі не отримати винагороди за виконану роботу та надані юридичні послуги.

Список використаної літератури

1. Правила адвокатської етики від 09.06.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text> (дата звернення: 05.05.2022).
2. Дроздов О. Гонорару успіху бути. *Національна асоціація адвокатів України*. URL: <https://unba.org.ua/publications/5502-gonoraru-uspihu-advokata-buti.html> (дата звернення: 05.05.2022).
3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 12.05.2020 у справі № 904/4507/18. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/91572017> (дата звернення: 05.05.2022).

4. Козлов С. Чому в Україні досі «не люблять» гонорар успіху адвоката. *Юридична газета*. URL: <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/chomu-v-ukrayini-dosi-ne-lyublyat-gonorar-uspihu-advokata.html> (дата звернення: 05.05.2022).

Л.М. Шевчук

студ. III курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. М.О. Саракуца

АДАПТАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ ДО СТАНДАРТІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВОВОГО ПРОСТОРУ

Сьогодні Україна має достатньо високі перспективи на приєднання до європейської спільноти. Це є не тільки політичним питанням для людей, які приймають рішення, але й для всього українського народу. Тримавши курс європейського зовнішньополітичного вектору, уникнути процесу адаптації у внутрішній правовій політиці України неможливо. Тому і постає питання про необхідність наближення та гармонізації національного законодавства у відповідність з *acquis communautaire*.

Зокрема, в Розділі I Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» зазначено мету такої адаптації – досягнення відповідності правової системи України *acquis communautaire* з урахуванням критеріїв, що висувуються Європейським Союзом (ЄС) до держав, які мають намір вступити до нього [1].

За думкою експертів, на 2020-й рік Україні потрібно було трансформувати 500 технічних регламентів та прийняти 3000 нових стандартів. Такі зміни гарантували наближення національного права до права ЄС.

Варто звернути увагу також на деякі теоретичні аспекти, які стосуються явища адаптації законодавства до певних стандартів. Так, наприклад, коли виникають зміни в законодавстві конкретної країни, це несе за собою, як наслідок, зміни і в юридичній науці та

термінології. Наприклад, на думку О.І. Миколенка процес адаптації, як правило, носить несистемний характер і зміни в національному праві неминуче призведуть до змін в правовій системі [2].

Для того, аби детальніше розглянути процес адаптації, варто взяти одну із сфер, які потребують змін в національному праві і мають високий рівень розвитку в Європейському союзі. Так, наприклад, інститут соціальної політики має ефективні механізми реалізації на територіях країн-учасниць ЄС. Підтвердженням цього є низький рівень бідності, висока якість соціальних послуг, дійове регулювання цільового використання ресурсів та інше.

В Україні запровадження програм покращення рівня життя громадян, близьких до стандартів ЄС, почались ще з періоду підписання Угоди про асоціацію з ЄС. Найновітнішою в цій сфері стала Генеральна Угода про регулювання основних принципів і норм реалізації соціально-економічної політики і трудових відносин в Україні на 2019–2021 роки від 14.05.2019 [3].

Попередником вищезазначеної редакції була угода від 23.08.2016 року, що стала каталізатором для розробки та затвердження соціальних стандартів та нормативів, які з часом були впроваджені до Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії». Ці угоди визначали пріоритетні напрямки реформування законодавства України для забезпечення розвитку добробуту українського суспільства.

Першим пріоритетним чинником стали реформи в регулюванні трудових правовідносин: змінилися норми щодо системи оплати праці, було запроваджено такі дефініції, як дистанційна та надомна робота, створили електронний облік трудової діяльності та можливість автоматизованого призначення пенсії. Варто наголосити і на тому, що ці зміни були введені не тільки до найкращих європейських стандартів, але й пристосовані до умов воєнного часу. Так, наприклад, було прийнято велику кількість нормативно-правових актів, щоб захистити права роботодавців та працівників, забезпечити працездатне населення можливістю змінювати напрям своєї діяльності для зайняття активних вакансій на ринку праці в умовах воєнного стану.

Другим пріоритетним напрямком були зміни щодо регулювання доходів населення, а саме прожиткового мінімуму окремих

категорій осіб: дітей віком до 6 років, дітей віком від 6 до 18; працездатних осіб; осіб, які втратили свою працездатність [4].

Таке впровадження легко обґрунтувати, визначивши значення прожиткового мінімуму та доходу для населення. Це, насамперед така соціальна гарантія у вигляді величини, що допомагає кожній особі забезпечувати своє нормальне функціонування через харчування, догляд за здоров'ям та таке інше.

Тому на нашу думку, Україна вже має доволі стійкий фундамент для впровадження європейських стандартів в різноманітні соціальні сфери суспільства, хоч і такий процес вимагає часу та готовності правової системи до трансформації та модернізації.

Таким чином, можна вважати явище адаптації національного права до права ЄС пріоритетним чинником в процесі євроінтеграції. Особливо це стосується окремих його сфер, які в нашому сьогоденні безпосередньо переплітаються з правом країн-учасниць Європейського союзу та в українському законодавстві, щодо регулювання таких відносин, мають певні прогалини, зокрема, сфера інтелектуальної власності, захисту прав споживачів, митного, банківського, сімейного, трудового права та безліч інших.

Список використаної літератури

1. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18.03.2004 № 1629-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text> (дата звернення: 09.05.2022).
2. Миколенко О.І. Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу як соціально-правове явище України. *Правова держава*. 2016. № 22. С. 151–156. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/8548/1/151-156.pdf> (дата звернення 10.05.2022).
3. Генеральна Угода про регулювання основних принципів і норм реалізації соціально-економічної політики і трудових відносин в Україні на 2019–2021: Регламент від 14.05.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001120-19#Text> (дата звернення: 10.05.2022).
4. Про прожитковий мінімум : Закон України від 15.07.1999 № 966-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-14#Text> (дата звернення: 11.05.2022).

А.І. Шостак

студ. II курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: д. ю. н., проф. Т.В. Степанова

РЕКВІЗИЦІЯ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ТЦК ТА СП

Загальна мобілізація, яку було оголошено в Україні через розв'язану Росією війну, передбачає залучення не тільки громадян України до оборони, а й транспортних засобів, що наявні у власності населення та бізнесу. Одним із законних способів забрати транспортний засіб (далі – ТЗ) на потреби армії під час війни – реквізиція.

Відповідно до ст. 353 Цивільного кодексу України у разі стихійного лиха, аварії, епідемії за інших надзвичайних обставин, з метою суспільної необхідності майно може бути примусово відчужене у власника на підставі та в порядку, встановлених законом, за умови попереднього і повного відшкодування його вартості (реквізиція). В умовах воєнного або надзвичайного стану майно може бути примусово відчужене у власника з наступним повним відшкодуванням його вартості [1, ст. 353].

Статтею 6 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» (далі – ЗУ «Про мобілізацію») для власників автотранспорту та спеціальної техніки встановлений військово-транспортний обов'язок.

Військово-транспортний обов'язок встановлюється «з метою задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань на особливий період транспортними засобами і технікою і поширюється на центральні та місцеві органи виконавчої влади, інші державні органи, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи і організації, у тому числі на залізниці, порти, пристані, аеропорти, нафтобази, автозаправні станції дорожнього господарства та інші підприємства, установи і організації, які забезпечують експлуатацію ТЗ, а також на громадян – власників ТЗ» [2, ст. 6].

Залучення ТЗ під час мобілізації здійснюється територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки (далі – ТЦК

та СП), Центральним управлінням або регіональними органами Служби безпеки України, відповідним підрозділом Служби зовнішньої розвідки України на підставі рішень місцевих держадміністрацій, що оформлюються відповідними розпорядженнями.

Приймання-передача ТЗ та їх повернення після оголошення демобілізації здійснюються на підставі актів приймання-передачі, затверджених постановою Кабінету Міністрів України № 1921 від 28 грудня 2000 р. (далі – Постанова), в яких зазначаються відомості про власників, технічний стан, залишкову (балансову) вартість та інші необхідні відомості.

Відповідно до ч. 1 ст. 21 ЗУ «Про мобілізацію» обов'язком підприємств, установ і організацій є забезпечення в разі мобілізації доставки техніки на збірні пункти та у військові частини згідно з мобілізаційними завданнями (замовленнями) [2, ст. 21].

Згідно з п. 10 даної Постанови № 1921 «завдання з підготовки до передачі та передачі ТЗ і техніки військовим формуванням встановлюються розпорядженнями місцевих держадміністрацій за поданням військкоматів та доводяться до відома керівників підприємств, установ та організацій під час мобілізації через військкомати шляхом вручення відповідних часткових нарядів» [3, п. 10].

Для повернення ТЗ після скасування правового режиму воєнного стану керівник юридичної особи надсилає відповідний акт про повернення та висновок експерта (експертне дослідження) або звіт про оцінку майна (акт оцінки майна) до ТЦК та СП за місцем їх залучення.

Звіт про оцінку майна (акт оцінки майна) підлягає рецензуванню відповідно до ст. 13 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» [4, ст. 13].

Повернення власності здійснюється протягом 30 календарних днів з дати оголошення демобілізації через ТЦК та СП, які здійснили залучення [3, п. 30]. Сама ж компенсація здійснюється військовим командуванням чи органом, що прийняв рішення про відчуження, за рахунок коштів державного бюджету до підписання акта [5, ст. 10].

Законодавство встановлює, що оцінка майна, за якою власнику було відшкодовано вартість відчуженого майна, може бути оскаржена в судовому порядку [5, ст. 8].

До бюджетних установ відносяться також і суди. Та, як свідчить практика, суди рідко задовольняють позовні вимоги про стягнення бюджетних коштів з інших державних бюджетних установ. Треба зазначити, що практика змінюється в позитивну сторону, але після демобілізації суди будуть переповнені відповідними та іншими справами. Для прискорення їх розв'язання суди можуть автоматично відмовляти. Отже, необхідно передбачити цю можливу проблему та внести зміни до адміністративного судочинства.

Але існує й інша вірогідна проблема. Через недоброчесність керівники юридичних осіб з великою кількістю потриманих ТЗ, наприклад, таксопарки, можуть домовитися з приватними експерт-оцінювачами про гарну оцінку стану майна, що не відповідає дійсності. Після демобілізації такі юридичні особи отримають величезні компенсації, чим можуть завдати великі збитки бюджету України.

Так, на мою думку, треба внести зміни до адміністративного судочинства задля захисту майнових прав суб'єктів господарювання, але й, у свою чергу, необхідно посилити відповідальність оцінювачів та суб'єктів оціночної діяльності за недостовірність чи необ'єктивність оцінки майна.

Список використаної літератури

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40–44. Ст. 356.
2. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21.10.1993 р. № 3543-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12> (дата звернення: 15.05.2022).
3. Положення про військово-транспортний обов'язок: Затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 28.12.2000 р. № 1291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1921-2000-%D0%BF#> (дата звернення: 15.05.2022).
4. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні : Закон України від 06.10.2021 р. № 2658-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14> (дата звернення 15.05.2022).
5. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану : Закон України від 17.05.2012 № 4765-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17> (дата звернення: 15.05.2022).

Я.І. Юрова
студ. I курсу
спеціальність «Право»
Науковий керівник: к. ю. н., доц. К.Ю. Кармазіна

ГАРАНТІЇ ДЛЯ ВПО УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Гарантії для внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) сьогодні є одним із найактуальніших питань в Україні. У зв'язку з повномасштабною військовою агресією Російської Федерації проти України мільйони людей змушені були покинути своє місце постійного проживання, залишити своїх рідних та близьких, житло, місце роботи та звичний спосіб життя й виїхати: хтось – за межі України, хтось – в інші, умовно «безпечніші» регіони. Саме останні, після надання низки документів та отримання довідки можуть вважатись ВПО та потребувати захисту та гарантій своїх прав і свобод.

Основним джерелом права, що встановлює гарантії дотримання прав, свобод та законних інтересів ВПО, можна вважати Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [1, преамбула]. Та на його реалізацію в останні місяці було ухвалено/змінено чимало підзаконних нормативно-правових актів, що переважно стосуються соціальних гарантій, гарантій у сфері зайнятості та інших.

Так, до соціальних гарантій слід віднести надання допомоги на проживання: для осіб з інвалідністю та дітей це 3000 гривень на місяць, для інших осіб – 2000 гривень. Така допомога надається особам, які перемістились з АР Крим, міста Севастополь, територій, де проводяться бойові дії, та територій, перелік яких затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 6 березня 2022 р. № 204 [2]. Втім, список цих територій є обмеженим, тож особи з інших регіонів України, де на думку Уряду не проходять бойові дії або в разі, якщо Уряд ще не встиг доповнити перелік цією територією, в результаті переміщення на безпечнішу територію розраховувати на цю допомогу, на жаль, не можуть. З точки зору права такий стан справ може виглядати як дискримінація за ознакою території походження та тягти за собою для держави низку неприємностей в разі, якщо така ВПО звернеться до національних та міжнародних судів.

Незважаючи на збільшення суми допомоги на проживання у порівнянні з довоєнним часом, ця сума не відповідає не тільки реальним потребам осіб, а й нормам Конституції України. Громадяни мають право на достатній рівень життя – «пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом» [5, ст. 46]. Прожитковий мінімум на 2022 рік, встановлений Законом України «Про Державний бюджет України на 2022 рік», становить 2393 гривні» [6, ст. 7].

Серед гарантій ВПО у сфері зайнятості слід виділити спрощену систему надання статусу безробітного та призначення допомоги по безробіттю. Відповідно до Закону України № 2220-IX, ВПО статус безробітного «надаватимуть з першого дня реєстрації у територіальному органі центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції та призначатимуть допомогу по безробіттю». Як ця гарантія працюватиме – поки що складно сказати, втім вже відомо, що довідку про статус ВПО, без якої похід до центру зайнятості буде безрезультативним, доводиться чекати тижнями, а перших виплат – понад місяць.

ВПО, яка «не мала можливості припинити трудовий договір або інший вид зайнятості у зв'язку з неможливістю продовження роботи за таким трудовим договором за попереднім місцем проживання, для набуття статусу безробітного та отримання допомоги по безробіттю і соціальних послуг за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням на випадок безробіття має право припинити такий трудовий договір в односторонньому порядку, подавши до центру зайнятості за місцем проживання внутрішньо переміщеної особи заяву на ім'я роботодавця про припинення трудового договору, про що повідомляються роботодавець (будь-якими засобами комунікації, у тому числі електронними), територіальний орган центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, та територіальний орган Пенсійного фонду України. Датою припинення трудового договору є день, наступний за днем подання такої заяви» [3, ст. 47]. Дуже зручним є те, що для отримання допомоги не потребується

обов'язкового особистого звернення до Державної служби зайнятості: достатньо звернення через Портал «Дія» або електронну пошту, дзвінка телефоном або інших засобів комунікації [4]. Отже, можна вважати, що проаналізовані зміни сприяють спрощенню процесу отримання статусу безробітного та державної допомоги по безробіттю для тих ВПО, які були до переміщення офіційно працевлаштовані.

Отже, ВПО на сьогодні є дуже вразливим прошарком населення та потребують від держави запровадження ефективних та дієвих гарантій своїх прав та свобод. Фінансова та організаційна неспроможність держави їх надати не має ставати на заваді в реалізації прав і свобод, якими наділені ВПО.

Список використаної літератури

1. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18> (дата звернення: 12.05.2022).
2. Порядок надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам : Затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 332. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-p> (дата звернення: 12.05.2022).
3. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування сфер зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття під час дії воєнного стану : Закон України від 21.04.2022 № 2220-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2220-20/conv> (дата звернення: 12.05.2022).
4. Мовчан А. Безробіття під час війни: нові правила для бізнесу та незайнятих. *Європейська Бізнес Асоціація*. URL: <https://eba.com.ua/bezrobittya-pid-chas-vijny-novi-pravyla-dlya-biznesu-ta-nezajnyatyh/> (дата звернення: 12.05.2022).
5. Конституція України: від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР: станом на 1.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 13.05.2022).
6. Про Державний бюджет України на 2022 рік : Закон України від 02.12.2021 № 1928-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#n29> (дата звернення: 13.05.2022).

Розділ 5

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

М.О. Вдовиченко

студ. IV курсу

спеціальність «Економіка»

Науковий керівник: к. е. н., доц. Н.М. Крючкова

НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Держава, використовуючи сукупність важелів впливу на економіку, може стимулювати або стримувати розвиток певних виробничих відносин, розвивати або гальмувати підприємницьку діяльність, тобто відігравати прогресивну або регресивну роль у розвитку тієї чи іншої економічної системи.

Комплексний характер впливу мають інструменти, які виділяють в межах наступних видів державної політики: монетарна, податкова, інвестиційно-інвестиційна, зовнішньоекономічна, освітня.

Грошово-кредитна політика безпосередньо впливає на економічні та соціальні аспекти діяльності уряду та опосередковано в політичній сфері. Такі інститути, як облікові ставки та розподіл готівки, відіграють провідну роль в реалізації ефективної монетарної політики.

Найбільший вплив на соціально-економічне становище країни справляє податкова політика, оскільки в процесі впливу на ситуацію перевершує всі інші засоби за рівнем доступності, зручності. Податкові ставки та пільги слід вважати відповідними інструментами податкової політики, які мають глибокий ефект. Окреме встановлення та збалансованість ставок податків і прибутків дозволяє уникнути економічної тіні, приховування доходів громадян, імміграції населення за кордон [1].

Соціальна відповідальність виникає через здатність держави вирішувати такі завдання, як: підтримувати необхідний рівень життя (мінімальний нетарифний); контроль рівня сегрегації населення за доходами (постійний рівень податку на доходи фізичних осіб); доступність основних соціальних товарів і послуг через низькі податки на виробництво та споживання; створення робочих місць (зменшення заробітної плати роботодавцям).

В Україні через відсутність комплексної інноваційної інфраструктури проявляється недостатня кількість бізнес-інкубаторів, слабкий стартовий рух, малий обсяг проектного капіталу, неконтрольована ІТ-сфера. Тому державна інвестиційна політика має стати основою для створення системи інноваційної діяльності в Україні.

Державною політикою, яка значною мірою впливає на соціально-економічне та політичне становище України, є зовнішньоекономічна політика, основними інструментами реалізації якої виступають: 1) митні тарифи, які включають експортні та імпорتنі тарифи; 2) немитні (неподаткові), до яких належать преференції, субсидії, заборони тощо. За допомогою цих інструментів регулюється стан ринку товарів і послуг, обмежується імпорт чи експорт продукції [2, с. 43].

Останній вид державної політики, яка має глибокий вплив на соціально-економічну ситуацію в Україні – це освіта. Освітня політика в сучасних умовах не лише забезпечує високоякісними працівниками існуючі компанії, а й створює професійний клас, який може вивести Україну на новий рівень розвитку, відкриваючи нові галузі та просуваючи ІТ-технології.

Таким чином, комплексне використання фінансових інструментів, оподаткування, інвестицій та інновацій, зовнішньоекономічної політики та освіти, а також відкритий моніторинг їх реалізації створить новий вектор розвитку України та позитивно вплине на реформи держави. Подальші дослідження мають бути зосереджені на аналізі критеріїв оцінки справедливого впливу інструментів державної політики на соціально-економічну та політичну ситуацію в Україні, а також на збалансуванні фінансових, податкових, інвестиційних та інноваційних варіантів, зовнішньої економіки та своєчасної освітньої політики.

Список використаної літератури

1. Рибак С.О. Державна інноваційна політика в контексті розбудови конкурентної економіки. *Управління проектами та розвиток виробництва*. 2009. № 2. С. 11–15.
2. Рудич О. Вплив антимонопольної політики держави на розвиток національної економіки. *Галицький економічний вісник*. 2014. Т. 46, № 3. С. 40–46.

В.А. Венцюк

студ. II курсу

спеціальність «Економіка»

Науковий керівник: д.е.н., проф. О.В. Горняк

КОНКУРЕНЦІЯ І МОНОПОЛІЯ ТА ЇХ РОЛЬ У РОЗВИТКУ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Ринкова економіка характеризується суперечливими взаємозв'язками і взаємовпливами конкуренції і монополії. З одного боку, монополія є саме наслідком ринкової конкуренції, а з іншого, – чим вищий рівень монополізації, тим слабшими є механізми конкуренції. Конкуренція з розвитком продуктивних сил і виробничих відносин породжує монополію.

Механізм дії ринку не може нормально існувати, якщо форми конкуренції не розвинені. Однією з визначальних рис світової економіки є те, що економічні взаємовідносини її суб'єктів проявляють себе у конкуренції, яка є іманентною рисою і забезпечує саме існування ринкової системи господарювання.

Конкуренція – важливий інструмент ринкової економіки та рушійна сила, завдяки якій товаровиробники підвищують ефективність виробництва, знижують затрати виробництва, підвищують якість продукції, прискорюють впровадження новітніх науково-технічних досягнень та проводять організаційно-структурні зміни під час підприємницької діяльності. В деякій мірі, цивілізованість та розвиненість ринкових відносин залежить від розвитку економічної конкуренції. Конкуренція (від латинської *concurrere* – «зіштовхуватися») – економічне суперництво суб'єктів господарської діяльності за найкращі умови виробництва та реалізації товарів та послуг з метою отримання найбільшого прибутку. Основним

завданням конкуренції є боротьба ринкових суб'єктів з реалізації власних інтересів шляхом набуття економічних конкурентних переваг порівняно зі своїми суперниками [1, с. 233].

Бажання бути кращим – це стимул, який спонукає людей до конкурентної боротьби. Конкуренція є динамічним процесом, що прискорює свій рух. Цей процес служить кращому забезпеченню ринку товарами. Конкуренція є таким елементом ринкового механізму, який забезпечує взаємозв'язок ринкових суб'єктів у виробництві і збуті продукції, а також у сфері прикладання капіталу. Економічний закон ринкового господарства полягає в самій конкурентній боротьбі за економічне процвітання і виживання. Ця боротьба між продавцями та покупцями, серед продавців та покупців. Це означає, що продавці хочуть продати свою продукцію за найбільшою ціною, але завдяки конкуренції вони змушені збувати продукцію дешевше, щоб стимулювати купівельний попит [2, с. 156]. Таким чином, конкуренція є універсальним принципом соціального розвитку і зумовлена широким спектром соціокультурних чинників. Також вона поділяється на види. Є деякі критерії класифікації. Так, за кількістю суб'єктів ринку та ступенем їх конкурентної сили, конкуренція поділяється на досконалу (чисту) та недосконалу (монополія, монополістична конкуренція, олігополія).

Досконала (вільна) конкуренція – це така ситуація на ринку, коли чисельні, незалежно діючі виробники продають однакову продукцію та ніхто з них не контролює ринкову ціну. Можна сказати, що ринок досконалої конкуренції – це ідеальна модель ринку, до якої наближалися ринки класичного капіталізму у XVIII–XIX ст., в ті часи, коли їх суб'єктами були розпорошені і порівняно невеликі підприємства. Однак сучасна практика господарювання конкуренції в чистому вигляді майже не розглядає. Частіше переважна кількість сучасних ринків зустрічається з недосконалою конкуренцією [1, с. 242].

Головною ознакою недосконалої конкуренції вважають здатність окремих учасників ринків певним чином впливати на ціни і отримувати завдяки цьому додатковий прибуток. Абсолютна монополія (грецькою моно – один і ролю – продаю) – це така ситуація, за якої на ринку є лише один продавець і безліч покупців. Вони змушені купувати необхідний товар за ціною, яку їм запропонували, тому

що в них не має вибору. Перешкода для входження нових фірм до певної галузі при абсолютній монополії – це наявність економічних, технічних або юридичних бар'єрів. Отже одна фірма – це фактично і є вся галузь. Продукція не є диференційованою та не має близьких заміників. Завдяки цьому, монополіст отримує монопольний прибуток. Однак ринок абсолютної монополії трапляється дуже рідко. Він, як і ринок абсолютної конкуренції, це ідеальна модель, тому реально існуючі ринки прагнуть до неї. За даними американських економістів, у США приблизно 6 % валового внутрішнього прибутку здійснюється за умов, що є близькими до чистої монополії [1, с. 243].

У XVIII–XIX ст. діє вільна конкуренція. Вона є однією з динамічніших сил розвитку економіки. У ті часи монополія були винятком, а саме, більше зустрічалася у сфері обігу та майже не впливала на процес суспільного відтворення. Проте на рубежі XIX–XX ст. монополії почали розвиватися і здобули велику роль у матеріальному виробництві та нематеріальній сфері. Одночасно з цим, проходив процес переходу вільної конкуренції до панування монополій [1, с. 252]. Сьогодні в країнах Заходу спостерігається активне державне втручання в господарську діяльність монополій і олігополій. Держава не хоче допустити надмірного впливу монополій і олігополій в економіці, тому розробляє антимонопольне законодавство [2, с. 163].

Сучасне процвітання різного роду монополій, виникнення транснаціональних корпорацій свідчать про те, що утворення монополій – закономірний процес, і пояснюється це тим, що сама конкуренція – важливий елемент ринкового механізму – породжує їх, тому що кожний конкурент на ринку мріє стати монополістом [2, с. 165].

Так, на мою думку, взаємодія цих двох процесів викликає протиріччя. Тобто, це можна назвати одночасно і об'єднанням, і боротьбою. Монополія та конкуренція допускають розвиток один одного, але, одночасно з цим, деяким чином заперечують одна одну.

Список використаної літератури

1. Економічна теорія: Політекономія : підручник / за ред. В.Д. Базилевича. Київ : Знання – Прес, 2007. 719 с.
2. Білецька Л. В., Білецький О.В., Савич В.І. Економічна теорія (Політекономія. Мікроекономіка. Макроекономіка) : навч. пос. 2-ге вид., перероб. та доп. Київ, 2009. 688 с.

Е.П. Гонтар

студ. IV курсу

спеціальність «Економіка»

Науковий керівник: к. е. н., доц. Н.М. Крючкова

ЕКОНОМІЧНІ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Стратегія економічного розвитку є невід'ємною складовою системи політичного, економічного та соціального регулювання країни. Виважено сформульовані стратегічні цілі та успішне їх досягнення надають суттєвий поштовх перспективному розвитку держави, у вирішенні важливих економічних та соціальних проблем.

В сучасній економічній теорії розрізняють наступні типи економічних стратегій держави [1, с. 167–168]:

- ліберальна стратегія (свобода ринку, відсутність держави у економіці);
- мобілізаційна стратегія (державне регулювання та встановлення цін на продукцію);
- регулююча стратегія (помірне втручання держави в економіку);
- соціально-ефективна (державна забезпечує високий рівень добробуту громадян та забезпеченість суспільними благами).

Якщо економіка держави є відкритою, із вільним рухом товарів та капіталів, це ліберальна стратегія. Якщо потім держава встановлює контроль за рухом товарів та капіталів, це регулююча стратегія, яка стає мобілізаційною у разі загрози виживанню держави, коли вона через надзвичайні умови змушена посилювати пряме втручання у виробництво та зовнішньоекономічні зв'язки. Таким чином, регулююча стратегія – це проміжний етап між ліберальною та мобілізаційною. Зміна економічної стратегії держави впливає на зміну її позиції у глобальній економіці в цілому.

Пріоритетом ліберальної стратегії є зростання економіки країни. Механізм реалізації – через розгортання інфляційних процесів, зокрема через: збільшення дефіцитного фінансування за рахунок прямої емісії банкнот та купівлі національним банком цінних

паперів ОВДП; зменшення облікової ставки, норм обов'язкових резервів та лімітування кредитів; девальвація національної валюти. Як результат імплементації ліберальної економічної стратегії, основними її наслідками є:

- у короткостроковому періоді: зростання експорту, зменшення імпорту; зростання виробництва та скорочення безробіття; підвищення соціальної дезінтеграція; погіршення стану платіжного балансу;
- у довгостроковому періоді через підвищення імпортних цін погіршуються можливості розвитку експорту.

Пріоритетом регулюючої стратегії є фінансова стабілізація національної економіки за рахунок розгортання дефляційних механізмів, а саме: зменшення дефіцитного фінансування за рахунок зростання оподаткування та скорочення витрат; зростання облікової ставки, норм обов'язкових резервів та лімітування кредитів, продажі державних цінних паперів комерційним банкам; ревальвація національної валюти. Результатами реалізації такої стратегії є:

- у короткостроковому періоді: зростання імпорту, скорочення експорту;
- зниження темпів економічного зростання, ріст безробіття та соціальної дезінтеграції; покращення стану платіжного балансу; у довгостроковому періоді через виплату вищих відсотків та зниження темпів економічного зростання погіршується платіжний баланс.

Пріоритетом в реалізації соціально-ефективної економічної стратегії є стійке зростання суспільного добробуту громадян через механізми державного регулювання руху товарів та капіталів та стратегічного планування розвитку економіки на довгостроковий період. Результати впровадження цієї стратегії: стає зростання добробуту громадян; досягнення фінансової стабілізації зі зростанням реальної платоспроможності національної грошової одиниці; зменшення зовнішньої заборгованості; збільшення національного багатства.

На наш погляд, оптимальний синтез зазначених економічних стратегій держави може забезпечити досягнення стратегічних цілей розвитку національної економіки, так, як це передбачено

«Національною економічною стратегією України-2030» [2], реалізація якої передбачає формування конкурентоспроможних умов для бізнесу і інвестицій та відновлення довіри до держави; можливість залучення капіталів на світовому ринку; стимулювання розвитку інновацій і модернізацію секторів економіки для забезпечення їх конкурентоспроможності на міжнародному ринку; сприяння розвитку людського потенціалу.

Список використаної літератури

1. Кононова І. Класифікація стратегій розвитку соціально-економічних систем. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Випуск 12, частина 1. С. 167–171.
2. Національна економічна стратегія на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#n25> (дата звернення: 15.05.2022 р.)

А.В. Задонська

студ. II курсу

спеціальність «Економіка»

Науковий керівник: д. е. н., доц. І.А. Ломачинська

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

COVID-19 у 2020 р. став надзвичайним і шокуючим явищем для світової спільноти та світової економіки. Коронавірусна інфекція не тільки спричинила хвороби і смерть, але і торкнулася практично всіх аспектів людського життя. Це призвело до зриву повсякденного життя в містах і країнах, які знаходилися в ізоляції, а також до перенесення та скасування багатьох міжнародних спортивних та публічних заходів, порушення логістики, що спровокували глобальну економічну невизначеність і нестабільність. Майже всі сфери економічної діяльності по всьому світу постраждали, що призвело до масового скорочення робочих місць. Світ не був готовий до кризи такого масштабу. Обмежувальні карантинні заходи, введені для боротьби із поширенням пандемії, стали викликом не

тільки для національних урядів і пересічних громадян, але й для підприємницького сектору. Перед ними постали проблеми, пов'язані з падінням і зміною структури попиту, порушенням макро-економічної стабільності та економічною кризою, необхідністю скорочення персоналу та пошуку нових підходів до організації робочого часу тощо [1].

Обмежувальні заходи, запроваджені державою для стримування поширення коронавірусної хвороби, мали суттєвий вплив на малий та середній бізнес. На перший погляд малий бізнес стійко пережив кризу. За даними Державної податкової служби (ДПС) [2]: за 2020 р. обсяги сплаченого ФОП єдиного податку зросли на 2,6 млрд грн. Однак втрималися на плаву не всі. З березня 2020 р. по березень 2021 р. в Україні закрилося 215,3 тис фізичних осіб-підприємців (ФОП). Це майже на 50 тис. більше, ніж в аналогічні місяці 2019–2020 рр. Найбільше підприємств закрилося у сферах складського господарства і транспорту (майже 11 тис.), оптової торгівлі (5,6 тис.) та телерадіомовлення (2,69 тис.). Утім, якщо подивитися на продуктові магазини, аптеки, банківські відділення та автозаправки під час локдауну, то вони продовжували працювати майже без змін у роботі. Обмеження стосувалися лише кількості людей, що можуть одночасно перебувати в торговельному залі та/або обов'язкове ношення масок. За даними Google та Apple, відвідуваність аптек та продуктових магазинів у перші тижні карантину впала на третину [3].

У свою чергу український уряд запровадив систему підтримки бізнесу, яка дозволила дещо зняти фінансове навантаження з підприємців у період карантинних обмежень. Окрім допомоги з Держбюджету підприємці та наймані працівники змогли отримати допомогу з місцевого бюджету регіону, в якому вони працюють. Однак у цілому державна підтримка була недостатньою і відновити ділову активність у повній мірі не вдалося.

Ще до COVID-19 технологічні зміни вже вимагали від організацій керувати змінами і приймати рішення швидше, ніж будь-коли раніше. Пандемія значно посилила ці потреби. Ніколи раніше компанії різних розмірів не відчували такого тиску, щоб швидко задовольнити мінливі вимоги. І потреба в швидкості не буде тимчасовою – глобалізація, діджиталізація, автоматизація, аналітика

та інші рушійні зміни також будуть продовжувати прискорюватися. В результаті зростає креативність, інноваційність, адаптивність бізнес-процесів та бізнес-діяльності. Сфера послуг, зокрема служби доставки, роздрібна торгівля, заклади громадського харчування стали більш різноманітними, з'явилося цифрове мистецтво, а освіта, офіси стали віртуальними та оптимізованими. Знадобилося небагато часу, щоб визначити тих, хто не дозволить COVID перемогти їх [5].

Пандемія COVID-19 мала вплив на психічне здоров'я значної частки населення і це змінювало пріоритети споживчої поведінки. Споживачі реагували на кризу по-різному. Деякі відчували тривогу, що провокувало панічну закупівлю основних продуктів харчування і засобів гігієни. Інші споживачі залишилися байдужими до пандемії і не змінювали звичну структуру споживання, незважаючи на рекомендації уряду та медичних працівників. Із часом споживачі пристосовуються до нових звичок і поведінки, які будуть зберігатися в довгостроковій перспективі. У результаті виробники і продавці повинні були реагувати і розробляти індивідуальні та персоналізовані маркетингові стратегії для кожного зі споживачів.

Отже, в одну мить життя змінилося назавжди. Ми вже не зможемо повернутися до минулого без масок, вакцин, онлайн-навчання, онлайн-роботи, онлайн-замовлень й т. п. Змінюється і підприємницька діяльність, оскільки підприємство – це основна ланка господарської сфери національної економіки, яка на пряму пов'язана з людьми. Пандемія COVID-19 по-різному вплинула на діяльність суб'єктів господарювання у різних секторах, але точно можна узагальнити, що кожен активний підприємець в більшій або меншій мірі змінив вектор та розширив горизонти своєї діяльності, бо якщо не діяти рішучо і не змінювати стратегію, можна дуже швидко втратити бізнес.

Список використаної літератури

1. Красота О. В., Кір'єв І.С. Особливості розвитку малого підприємництва в умовах порушення макроекономічної стабільності. *Ефективна економіка*. 2021. № 2. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2021/100.pdf
2. Державна податкова служба України : офіційний сайт. (2022). URL: <https://tax.gov.ua/>

3. Винокуров Я. Год – плюс, ФЛП – минус: как малый бизнес пережил первый год карантина. *Економічна правда*. 24 березня 2021. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2021/03/24/672241/>
4. 6 Ways That Covid 19 Has Had A Positive Impact On Businesses. URL: <https://ssbr-edu.ch/6-ways-that-covid19-has-had-a-positive-impact-on-businesses/> (дата звернення: 04.05.2022 р.).
5. COVID-19: How consumer behavior will be changed. URL: <https://www.accenture.com/us-en/insights/consumer-goods-services/coronavirus-consumer-behavior-research> (дата звернення: 05.05.2022 р.).

Є.К. Карпенко

студ. II курсу

спеціальність «Економіка»

Науковий керівник: к. е. н., доц. Ю.В. Пічугіна

РЕСУРСИ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ

В умовах функціонування сучасної економіки дуже важливим є вирішення завдання забезпечення підприємств достатньою кількістю необхідних ресурсів та їх ефективного використання у виробничому процесі. Ці проблеми є особливо гострими з огляду на вичерпність певних ресурсів в умовах глобалізації та розширення виробництва.

З огляду на це, економіка України не є конкурентоспроможною, так як витрачає значно більше ресурсів на одиницю ВВП, у порівнянні з економіками більш розвинутих країн. Вирішенням цієї проблеми є процес переходу українських підприємств до інтенсивної форми розвитку економіки, за рахунок якої збільшення та розширення виробництва відбувається завдяки підвищення ефективності використання усіх ресурсів виробництва.

Раціональне використання різних видів ресурсів у процесі виробництва має особливо важливе значення в економіці, а саме:

- досягається зростання продуктивності праці, рентабельності виробництва, фондівіддачі, прибутку шляхом зменшення питомих витрат, втрат ресурсів і зниження кількості відходів, які утворюються;

- оскільки ресурси є основною частиною оборотних коштів, то прискорення їх обігу дозволить визволити додаткові фінансові ресурси;

– зниження матеріало- та енергоємності продукції, використання у виробництві вторинних ресурсів і відходів, впровадження технологій замкнутого циклу зменшує негативний вплив на навколишнє середовище [1, с. 161].

Наряду з підвищенням ефективності використання сировини, матеріалів, комплектуючих виробів та палива, важливим показником започаткування інтенсивного типу економічного розвитку виробництва також є прискорення обороту матеріальних ресурсів, що є одним з основних чинників збільшення ефективності процесу виробництва.

Результати виробництва залежать насамперед від ресурсного потенціалу. До нього належать всі ресурси, пов'язані з діяльністю та розвитком підприємства (земля, трудові ресурси, оборотний капітал, основні засоби тощо). Дефіцит ресурсів кардинально змінює парадигму ефективного господарювання та зумовлює необхідність розвитку таких понять, як «ефективність» та «ресурсний потенціал». Саме тому потрібно розглядати ефективність не лише як співвідношення результату та затрат на його отримання, а й як ступінь використання ресурсного потенціалу суб'єкта господарювання [2, с. 283].

Як і будь-яка інша аналітична діяльність, оцінювання ефективності ресурсного потенціалу має ґрунтуватися на системі принципів, дотримання яких забезпечує результативність та адекватність аналізу. Зокрема, найважливіші принципи оцінювання включають: точність, достовірність, релевантність, системність, комплексність, порівнянність, періодичність тощо [3].

Оцінка ефективності використання ресурсів включає застосування методичних прийомів аналізу та синтезу, що практично відображається не тільки у дослідженнях окремих складових, а також і ресурсного потенціалу в цілому. Для повноцінної оцінки ефективності використання основних засобів виробництва застосовують систему показників, яка поділена на конкретні та узагальнюючі. Використання конкретних показників є типовим для характеристики окремих видів машин, обладнання, виробничої площі. Наприклад, випуск продукції на 1 м² виробничої площі або середній випуск продукції в натуральному вираженні на одиницю обладнання за зміну.

До узагальнюючих належать такі показники, як фондovіддача, фондovісткість, рентабельність засобів, питомі капітальні вкладення на одну грошову одиницю приросту продукції, відносна економія основних засобів виробництва та коефіцієнт використання виробничих потужностей.

Найбільш узагальнюючим показником для аналізу ефективності використання основних засобів є фондovіддача. Цей показник характеризує обсяг виробництва продукції, що припадає на одну грошову одиницю середньорічної вартості основних засобів виробництва. Якщо спостерігається зростання показника в динаміці (за інших однакових умов), то це слід розглядати, як позитивну тенденцію.

$$\Phi_B = V_B \div \overline{O\Phi}, \quad (1)$$

де Φ_B – фондovіддача;

V_B – обсяг виробництва продукції;

$\overline{O\Phi}$ – середньорічна вартість основних засобів.

Фондовісткість – зворотний до фондovіддачі показник, що демонструє величину вартості основних фондів, що припадає на одиницю виробленої підприємством продукції.

$$\Phi_M = \overline{O\Phi} \div V_B, \quad (2)$$

Рентабельність основних засобів – показник, що допомагає оцінити прибутковість експлуатованих у виробничому процесі основних засобів.

$$P_\Phi = P_P \div \overline{O\Phi}, \quad (3)$$

де P_P – сума прибутку.

Рівень капітальних вкладень на 1 грн приросту продукції:

$$KB = KB_3 \div \Delta V_B, \quad (4)$$

де KB_3 – сума капіталовкладень, що забезпечує приріст продукції;

ΔV_B – приріст обсягу виробництва продукції.

Відносна економія основних виробничих фондів:

$$E_\Phi = \overline{O\Phi}_1 - \overline{O\Phi}_0 \times K_P, \quad (5)$$

де $\overline{O\Phi}_0$ та $\overline{O\Phi}_1$ – середньорічна вартість основних виробничих засобів у базисному та звітному році відповідно;

K_P – індекс зростання обсягу виробництва продукції у звітному році відносно базисного.

Коефіцієнт виробничих потужностей:

$$K_{e,n} = V_e \div \overline{ВП}, \quad (6)$$

де $ВП$ – середньорічна виробнича потужність підприємства.

Отже, за допомогою даних показників можна проаналізувати та оцінити ефективність використання основних засобів підприємства та зробити висновки з приводу більш ефективного їх розподілу в процесі виробництва.

Список використаної літератури

1. Барун М.В. Ресурсоемність виробництва як узагальнюючий показник ефективності використання ресурсів підприємства. *Науково-технічна збірка*. 2009. № 89. С. 160–163.
2. Мельник О.В. Ефективність використання виробничих ресурсів у аграрному секторі України. 2017. № 9. С. 282–288.
3. Дибайло А.В. Методичні засади оцінювання ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства. 2017. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/01/55-3.pdf> (дата звернення 14.05.2022).

П.О. Клапатюк

студ. II курсу

спеціальність «Економіка»

Науковий керівник: к. е. н., доц. І.П. Скороход

ВИРОБНИЦТВО ТА ЙОГО РОЛЬ У СУСПІЛЬСТВІ

Виробництво є найважливішою економічною категорією. Виробництво – це процес створення благ та послуг, необхідних для життєдіяльності людини, та розвитку суспільства загалом. У процесі формування економічна система будь-якого рівня для забезпечення усіх потреб з метою отримання прибутку використовує певні ресурси, які називаються виробничими [1]. Чинники виробництва – це ресурси, які використовуються для виробництва економічних благ. Економічними ресурсами є всі природні, людські і вироблені людиною ресурси, які використовують при виробництві товарів та послуг.

Кінцевою метою функціонування економічної системи є задоволення потреб суспільства та індивідів. Саме на це спрямований процес виробництва, якій пов'язаний із споживанням товарів та послуг.

У виробництві беруть участь такі види економічних ресурсів:

– Природні: земля, корисні копалини, енергія сонця, води тощо.

– Трудові: здібності, знання, навички, працю людей.

– Капітал (інвестиційні ресурси): будівлі, споруди, сировина, фінансові ресурси та ін.

– Підприємницькі здібності: метод ведення господарства характеризується такими рисами, як самостійність і економічна незалежність, комерційний ризик, відповідальність за прийняті рішення, у тому числі і за ризик, орієнтація на успіх, творчість (новаторство), ініціатива.

– Технологія – наукові методи досягнення практичних цілей (включаючи підприємницькі здібності) [2].

Всі перелічені ресурси мають одну властивість – вони обмежені.

Роль виробництва у економіці грає велике значення, оскільки є основним джерелом задоволення різноманітних потреб людини і суспільства загалом. Виробництво становить основу розвитку економіки. Якщо згадати, то спочатку цією основою було сільськогосподарське виробництво, потім – промислове, а зараз панує науково – технічний прогрес, з якого створюються небачені раніше продукти, товари, послуги.

Успішний розвиток виробництва є запорукою могутності країни, благополуччя її громадян і гарантією соціальної стабільності в суспільстві. І, навпаки, недостатній рівень економічного розвитку призводить до відставання країни в технологічному, науковому і суспільному аспектах.

Основне завдання розвитку виробництва полягає у забезпеченні динамічного соціально-економічного зростання, збереженні навколишнього природного середовища і раціональному використанні природноресурсного потенціалу з метою задоволення потреб нинішнього і майбутніх поколінь шляхом побудови високоефективної економічної системи, яка стимулює продуктивну працю, науково-технічний прогрес і має соціальну спрямованість.

Матеріальне виробництво є основою існування та розвитку людського суспільства, нематеріальне виробництво створює духовні, моральні та інші цілі.

Здійснюючи процес виробництва, люди змінюють навколишню природу і разом з тим змінюють свою власну природу, формуються як соціальні істоти. Виробляючи певним способом матеріальні блага, люди виробляють відповідний уклад свого життя, оскільки спосіб виробництва є певний вид життєдіяльності індивідів, їх певний спосіб життя. Вироблений у соціумі спосіб виробництва (поряд з природними умовами) забезпечує не лише соціальні умови життєдіяльності суспільства. Кожний індивід засвоює соціальний досвід, мову, культуру і відповідно з ними здійснює працю. Ось чому, навіть працюючи на одинці, індивід діє як елемент суспільна. Ніхто не вільний від тієї системи суспільного виробництва, що індивід застає при народженні, оскільки у суспільному виробництві формується суспільство, тобто сама людина в її суспільних відносинах.

Список використаної літератури

1. Мочерний С.В. Економічна енциклопедія : у трьох томах: [Т. 1]. Київ : Видавничий центр «Академія», 2000. 864 с.
2. Шваб Л.І. Економіка підприємства : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. К. : Каравела, 2004. 568 с.
3. Економіка підприємства. (Книга 2) : підручник / за заг. ред. П.В. Круша, К.В. Шелехова. Київ : Політехніка, 2014. 624 с.

Ю.В. Парамонова

*студ. І курсу магістратури
спеціальність «Економіка»*

Науковий керівник: к. е. н., доц. Н.М. Крючкова

ІНСТИТУЦІЙНИЙ РОЗВИТОК МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Монетарна політика України є важливою складовою фінансової політики, від її ефективності багато в чому залежать ефективне функціонування економіки, розвиток фінансового ринку, забезпечення стабільного економічного зростання та досягнення соціальної гармонії у суспільстві.

Основною метою монетарної політики, згідно з Конституцією країни, є забезпечення стабільності національної грошової одиниці,

що є основою для забезпечення стабільного економічного розвитку, зростання рівня зайнятості та підвищення доходів населення [1, с. 13].

За роки незалежності інституційна система грошово-кредитного регулювання в Україні пройшла декілька послідовних етапів.

На першому етапі (1991–1995 рр.) становлення грошово-кредитної політики України було утворення у 1991 р. Національного банку України (НБУ). Через гіперінфляцію, введення в обіг постійної грошової одиниці (гривні) було відкладено на декілька років. Потрібно сказати, що на той час її запровадження потребувало використання монетаристських інструментів грошового регулювання, а не кейнісіанських. Це відмічалось в основних шляхах монетарної політики, які НБУ вперше розробив у 1993 р. Оскільки на той час посилювалися тенденції падіння виробництва, то у 1995 р. НБУ відзначився відмовою від кредитування уряду на пільгових умовах, що розширювало його можливості щодо рефінансування комерційних банків та нарощування обсягів кредитування економіки – через кредитні аукціони та редисконтування векселів (купівлі їх у комерційних банків до настання строків платежу) [2].

Другий етап (1996–1998 рр.) розпочався із проведення грошової реформи, яка передбачала запровадження гривні протягом 2–16 вересня 1996 р. Введення в обіг гривні також дозволило НБУ розширити використання такого фінансового інструменту, як державні цінні папери. Всього за 1996–1999 рр. він використав для купівлі державних цінних паперів 14,5 млрд грн. [3, с. 225]. Це в цілому створило сприятливі умови для розбудови фондового ринку. Відтак, у 1996 р. була заснована Перша Фондова Торгова Система (ПФТС), яка стала одним із найбільших організаторів торгів цінними паперами в Україні.

На третьому етапі (1999–2008 рр.) важливу роль у стабілізації та розбудові грошово-кредитної системи відіграв Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 № 679–XIV, особливо щодо підтримання стабільності національної грошової одиниці. Розбудові грошово-кредитної системи сприяло також прийняття законів «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121–III та «Про фінансові послуги і державне регулювання ринку фінансових послуг» від 12.07.2001 № 2664–III.

На четвертому етапі (2009–2014 рр.) Україна досить швидко пододала наслідки кризи, яка відбувалася у 2008 р. Подальшому розвитку фінансово-кредитної системи сприяли наступні інституційні чинники:

- стабілізація валютного курсу на базі кредитів МВФ і приватних інвесторів;
- зниження ставки рефінансування НБУ і процентних ставок комерційних банків, зростання доходів від депозитних вкладів населення, часткове відновлення довіри населення до банків;
- відкриття 15 травня 2008 р. Української біржі (центру ліквідності акцій та похідних інструментів в Україні), а також запровадження Інтернет-трейдингу, тобто доступу до торгів на біржі з використанням Інтернету;
- прийняття Концепції розвитку ринку цінних паперів до 2010 року, а починаючи з 2010 року низки нормативних документів щодо регулювання його діяльності, зокрема «Положення про розкриття інформації емітентами акцій та облігацій підприємств, які знаходяться у лістингу організатора торгівлі»;
- зростання інвестицій у 2012–2013 рр., в т. ч. іноземних портфельних, в основний капітал реального сектора економіки та відновлення висхідного тренду показників ВВП.

На п'ятому етапі (2015–2019 рр.) для подолання наслідків фінансової дестабілізації була прийнята постанова НБУ № 541 «Про Основні засади грошово-кредитної політики на 2016–2020 роки» [4], у якій передбачалися, зокрема, такі заходи:

- запровадження інфляційного таргетування у 2017 р.;
- скасування адміністративних обмежень на валютному ринку у 2018 р.;
- стрес-тестування і «очищення» банківської системи.

Але так і не вирішивши до кінця основні проблеми стабілізації грошово-кредитної системи України, її охопила нова світова фінансова криза, прихід якої передбачався, але яку прискорила пандемія COVID-19.

Отже, на шостий етап (з 2020 р. по теперішній час) розвитку грошово-кредитної системи України перейшла низка проблем. Для їх розв'язання Стратегією розвитку фінансового сектору України до 2025 року [5] передбачено підвищення інституційної спроможності системи та реалізацію комплексу заходів із:

- підтримання макрофінансової стабільності;
- лібералізації валютного регулювання;
- запровадження міжнародних підходів до банківського нагляду та регулювання ринків небанківських фінансових послуг;
- підвищення прозорості банківської системи та інституційної спроможності ФГВФО;
- захисту прав інвесторів;
- підвищення фінансової грамотності населення;
- підвищення кредитної активності банків, передусім у кредитуванні реального сектору економіки;
- скорочення частки непрацюючих кредитів;
- посилення конкуренції на ринку фінансових послуг;
- розвитку інфраструктури ринків капіталу та безготівкових операцій.

Таким чином, Україна пройшла досить довгий та складний шлях у становленні, розвитку та віднайденні шляхів ефективної реалізації монетарної політики, маючи, при цьому, певні труднощі, але й демонструючи можливість вчасно та результативно реагувати на ендогенні та екзогенні шоки, виклики, умови трансформаційних змін. Все це свідчить про досить сталий сформований інституційний каркас для реалізації ефективної монетарної політики в Україні у перспективі.

Список використаної літератури

1. Гребеник Н.І. Основні віхи у формуванні та проведенні грошово-кредитної (монетарної) політики. Становлення монетарної політики в незалежній Україні. *Вісник Національного банку України*. 2007. № 5. С. 12–22.
2. Скоморович І.І. Еволюція та функціонування грошової системи в Україні : дис. ... доктора екон. наук : 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / ЛНУ ім. І. Франка. Львів, 2017. 545 с.
3. Безнощенко М. Еволюція грошово-кредитної політики України та перспективи переходу на режим таргетування інфляції: *Дослідження міжнародної економіки* : зб. наук. пр. Київ : ІСЕМВ НАН України, 2011. С. 223–234.
4. Про Основні засади грошово-кредитної політики на 2016–2020 роки. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0541500-15> (дата звернення: 15.05.2022).
5. Про Стратегію монетарної політики Національного банку України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr037500-18> (дата звернення: 17.05.2022).

Д.В. Халєєва
студ. II курсу
спеціальність «Економіка»
Науковий керівник: д. е. н., доц. І.А. Ломачинська

КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Діяльність будь-якої компанії на сьогоднішній день не обмежується досягненням певних фінансових показників. Бізнес впливає на економіку, суспільство та навколишнє середовище, і саме це формує корпоративну соціальну відповідальність компанії (КСВ). Компанії дбають не лише про свої безпосередні доходи, а й про економіку країни, про своїх працівників, співвітчизників та екологію. Для бізнесу надзвичайно важливо намагатися зменшити негативний вплив і примножити позитивний. Досягнення цієї мети можливе лише за умови дотримання принципів сталого розвитку, а саме балансу між задоволенням сучасних потреб та захистом інтересів майбутніх поколінь.

Ще з кінця XIX ст. підприємці почали все частіше приділяти увагу добробуту своїх працівників, а також підіймати питання впливу діяльності їхніх підприємств на суспільство в цілому. З появою робочих рухів, викликаних промисловою революцією, підприємства, хоча і в обмеженому масштабі, почали надавати соціальне забезпечення, включаючи, наприклад, будівництво лікарень та лазень, надання продовольчих талонів, тощо [1].

В основі сучасної концепції корпоративної соціальної відповідальності «концепція потрійного критерію» («Triple Bottom Line» або «3Ps»), яка розглядає три сфери: «People» – соціальний результат, «Planet» – екологічний результат, «Profit» – економічний результат [2]. За результатами попередніх досліджень виявлено, що заходи з корпоративної соціальної відповідальності компаній підвищують їх фінансові результати в майбутньому; доведено, що ініціативи корпоративної соціальної відповідальності позитивно впливають на рейтинг міжнародних компаній та підвищують їх інвестиційну привабливість; з'ясовано, що високий рівень корпоративної соціальної відповідальності є показником стабільності

та надійності компанії для її акціонерів, для споживачів виступає позитивним фактором, що впливає на сприйняття бізнесу компанії, її бренду, продукції.

Але чи є актуальним бажання забезпечити збільшення прибутку та підвищення іміджу компанії за рахунок КСВ під час війни та що взагалі відбувається в умовах воєнного стану? З початку повномасштабної війни з росією усі українські та більша частина найвпливовіших міжнародних компаній почали оприлюднити чітку позицію щодо війни – підтримка українського народу та допомога Збройним силам України заради досягнення скорішого миру на українських землях. З перших днів український бізнес проявив свою найкращу сторону – згуртувався та сконцентрувався на допомозі державі та людям. Приналежність до принципів сталого розвитку підтвердилась у активній реалізації як мінімум трьох принципів «No poverty», «Zero hunger», «Good health and wellbeing» [3] та КСВ стала насправді ще ширше, концентруючись на допомозі всім людям під час війни.

Гуманітарна допомога та підтримка цивільного населення, яке потерпає від війни в Україні, сьогодні є пріоритетом. Кожна компанія сама вирішує, як саме реалізовувати КСВ: надавати фінансову, матеріально-технічну, волонтерську, моральну або будь-яку іншу допомогу. До КСВ під час війни також відносяться морально-етичні норми, а саме – переривання роботи з країною-агресором. Станом на травень 2020 р. понад 750 компаній оголосили про вихід з росії та розірвання будь-яких робочих або партнерських відносин із нею.

Україна отримує значну підтримку не лише від вітчизняних, а й від міжнародних та іноземних компаній. Як приклад можна навести шведську фірму Ferretхро, якою було створено Гуманітарний фонд допомоги із загальним бюджетом 7,5 млн дол. США, за рахунок якого лікарні забезпечуються медикаментами та перев'язочними матеріалами на постійній основі. Також важливо згадати Arcelor Mittal, найбільшу металургійну компанію у світі, яка перерахувала 1 млн дол. США українському уряду для забезпечення гуманітарних потреб переміщених осіб а також 1 млн дол. США на забезпечення медичними засобами лікарень у Кривому Розі. Українська компанія Kernel здійснює гуманітарну допомогу містам по забезпеченню соняшниковою олією мешканців окупованих районів,

осіб з інвалідністю та пенсіонерів, відвантаження в різні регіони пшениці та кукурудзи, також вона створила програму для мереж, що отримуватимуть по 1 млн грн щодня для роздачі продуктів мешканцям, волонтерам і військовим безкоштовно. Важливо зазначити, що, такі фірми, як: Інтерпайп, Metinvest, Ferrexpo, DCH Steel, Dycker Hoff Cement Ukraine, ДТЕК облаштовують бомбосховища та тимчасові укриття для населення в різних куточках України, що дуже важливо на сьогоднішній день. Отже, всю допомогу бізнесу можна поділити на чотири блоки: гуманітарна допомога населенню, підтримка медичних закладів, евакуація та розміщення населення з районів бойових дій та забезпечення для населення. Це лише частина всього того, що роблять компанії, які і в мирні часи, і в часи пандемії, і під час війни сповідують цінності сталого розвитку та соціальної відповідальності.

Отже, гуманітарна допомога та підтримка цивільного населення, яке потерпає від війни, сьогодні стає пріоритетом КСВ не тільки українських, а і міжнародних компаній. Більш того, вони є прикладом для всього корпоративного світу в удосконаленні реалізації цілей сталого розвитку та прихильності до гуманітарних цінностей.

Список використаної літератури

1. Neelam J., Shasta G. Understanding CSR – Its History and the Recent Developments. *IOSR Journal of Business and Management (IOSR-JBM)*. 2017. Volume 19, Issue 5. Ver. VI. P. 105–109.
2. Boubaker S., Cumming D., Nguyen D. Research Handbook of Investing in the Triple Bottom Line. Finance, Society and the Environment. *SSRN Electronic Journal*. January 2017. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3087488
3. Соціальна відповідальність бізнесу у період воєнного стану. European Business Association. *European Business Association*. URL: <https://eba.com.ua/sotsialna-vidpovidalnist-biznesu-u-period-voyennogo-stanu/> (дата звернення: 15.05.2022).

С.В. Ходюк
студ. II курсу
спеціальність «Економіка»
Науковий керівник: д. е. н., проф. О.В. Горняк

ЕКОНОМІЧНІ ІНТЕРЕСИ ТА МЕХАНІЗМИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ

У ринковій економіці інтереси відіграють важливу роль, оскільки вони забезпечують реалізацію мотивів і стимулів економічної діяльності учасників суспільного виробництва. Виникає складна система взаємодії і реалізації інтересів. Економічний інтерес – усвідомлене прагнення суб'єктів господарювання до задоволення економічних потреб, що є об'єктивно спонукальним мотивом господарської діяльності. За своєю сутністю економічні інтереси об'єктивні тому, що показують місце та роль суб'єктів господарювання у системі економічних відносин та суспільного поділу праці.

Суб'єктами економічних інтересів виступають окремі індивіди, домогосподарства або групи людей. Об'єктами виступають – економічні блага, сюди відносяться товари, послуги та інформація. Економічні інтереси мають великий вплив на суб'єктів господарювання, тому що вони, усвідомлюючи свої інтереси, визначають мету яку хочуть досягти. Завдяки цьому суб'єкти стають рушійною силою виробництва. Можна визначити, що головний інтерес споживача полягає в тому, як найкраще задовольнити свої потреби, а інтерес виробника – як найкращим чином максимізувати свій прибуток [1, с. 547].

Продуктивною силою у суспільстві виступає людина як фактор виробництва, як суб'єкт економічних відносин та мета виробництва. З розвитком ринкової економіки найбільше уваги приділяється людині як головному суб'єкту. З'являється концепція «економічної людини», характеризуючи яку А. Сміт та Д. Рікардо вважали, що визначальну роль займає саме особистий інтерес у мотивації економічної діяльності і поведінки.

Лише особистий економічний інтерес стає вираженням виробничих відносин одного індивіда з іншими індивідами суспільного виробництва з метою задоволення своїх потреб. Особистий інтерес проявляється в таких формах як: заробітна плата, премія, прибуток.

Так ці форми є засобами реалізації особистих інтересів. Наприклад, реалізація інтересу підприємця полягає у збільшенні його капіталу та отриманні підприємницького прибутку.

Ринкова економіка функціонує за принципом саморегулювання з притаманними їй стихійним узгодженням інтересів. Тому для ринкової форми організації суспільного виробництва і реалізації економічних інтересів характерними є зростання їх суперечностей, конфліктів. Але економіка як система, не може допустити виникнення конфлікту інтересів, тому що це може стати причиною виникнення криз, які призведуть до фінансових втрат.

Конфлікти намагаються попередити або уникнути, знаючи причини їх загострення. Тому, коли в Україні затверджувалися принципи ринкового господарювання, важливим стало вироблення і функціонування механізму суспільної координації, гармонізації та оптимізації особистих, колективних, регіональних та суспільних інтересів для досягнення кінцевої мети суспільного виробництва [2, с. 610].

Кожний намагається отримати свій дохід, приймаючи індивідуальне рішення, але кожний економічний суб'єкт здатний реалізувати свій приватний інтерес тільки тоді, коли він одночасно є носієм і суспільного інтересу також.

З одного боку, становлення ринкової економіки в Україні створює певні умови для активізації економічних інтересів особистості. Проте, такі інтереси далеко не завжди співпадають з інтересами розвитку суспільства. Економічний монополізм, недосконалість законодавства, ігнорування вже діючих законів створюють умови для задоволення особистих інтересів незначної частини суспільства методами, що суперечать інтересам більшості. Насамперед, це розкрадання державного майна, залучення до незаконних видів бізнесу, монопольне підвищення цін у поєднанні із скороченням обсягів виробництва.

З другого боку, держава підтримує розвиток особистого інтересу і перетворює його на головний стимул економічної діяльності. У системі економічних інтересів на кожному конкретному історичному етапі економічного розвитку, крім основного, можна виділити головний інтерес, який має такі особливості:

- відображає специфіку та економічні проблеми певного етапу;
- є суттю реальних особистих інтересів і суспільного інтересу в цілому;
- трансформується в певну економічну політику, спонукаючи до діяльності, спрямованої на вирішення проблем, властивих певному етапу економічного розвитку.

Як приклад: в Україні головний інтерес суспільства полягає в здійсненні ринкових реформ, що є передумовою подальшого економічного і соціального прогресу суспільства [3].

Список використаної літератури

1. Базилевич В. Економічна теорія. Політекономія. 6-те вид. Київ : Знання-Прес, 2007. 719 с.
2. Основи економічної теорії: політекономічний аспект : підручник / Климко Г.Н. та ін. Київ : Вища школа, 1999. 743с.
3. Економічні інтереси як рушійна сила соціально-економічного розвитку. URL: <https://library.if.ua/book/33/2174.html> (дата звернення: 27.04.2022).

Розділ 6

МАРКЕТИНГ:

АНАЛІЗ ТА ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

Ю.В. Донченко

студ. I курсу магістратури

спеціальність «Менеджмент»

Науковий керівник: к. е. н., доц. К.О. Литвиненко

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ЧЛЕНСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

У сучасному світі вельми часто доводиться взаємодіяти з членськими асоціаціями. Проте даний тип організацій не можна повністю ототожнювати зі звичними широкому загалу підприємствами. Вони мають свої визначаючі особливості, що відрізняють та відокремлюють їх від інших організацій. Тож першочерговим завданням є визначити, що собою представляють членські організації.

Членська організація – це особлива форма підприємства некомерційного сектору, яка має індивідуальні або колективні («корпоративні») «особи» в якості членів і використовує асоціаційну форму організації [1, с. 982]. Сміт та ін. [2], маючи на увазі, головним чином, членські асоціації окремих осіб, визначають цю неприбуткову форму організації як спосіб управління групою, який зазвичай передбачає наявність:

а) офіційних членів, які в основному або всі є волонтерами (не мають заробітної плати);

б) одного або кілька обраних лідерів на офіційних посадах (офіцерів);

в) остаточний контроль з боку членів, часто представлених обраною підгрупою, що формує політику (Рада директорів, Виконавчий комітет тощо);

г) часто одну або кілька інших підгруп (зазвичай їх називають «комітетами»), обраних або призначених для виконання певних групових завдань;

д) сплату щорічних внесків («підписок») або регулярних пожертв офіційних членів як основну фінансову підтримку групи;
е) регулярних очних зустрічей на певному територіальному рівні, на яких присутні офіційні члени або інші учасники.

До членських організацій відносять: клуби або гуртки (тенісний клуб, плавальний клуб тощо); професійні асоціації (асоціація письменників); торгові асоціації; професійні спілки; політичні партії; некомерційні організації (фонди, церкви, благодійні організації); онлайн-курси.

Виділяють три типи членських організацій, які пропонується детальніше характеризувати нижче:

- членська організація з неформальною програмою членства,
- членська організація з громадським інтересом,
- організація з офіційним членством.

Програма неформального членства – це практичний спосіб інтегрувати прихильників в організацію. Зазвичай за певну плату члени отримують такі переваги, як інформаційні бюлетені, ресурси, пріоритетна реєстрація на тренінги тощо. Ці члени не мають права керувати організацією. Зазвичай вони зацікавлені в його місії і вважають пакет пільг корисним. Цей тип програми членства не потребує визначення в офіційних документах організації.

Членська організація з громадським інтересом. Багато філантропічних асоціацій функціонують від імені окремих членів, просуваючи «велику» справу. Члени організації часто фінансово підтримують місію або виділяють свій час. Члени таких організацій не отримують фінансової чи професійної вигоди, вони стають частиною спільноти об'єднаних однією думкою і допомагають громадськості.

Організація з офіційним членством – це неприбуткова організація, яка надає своїм членам конкретні права на участь у її внутрішніх справах. Ці права встановлені та детально визначені в статуті. Зазвичай в організації з офіційним членством обирається рада; затверджуються зміни до статуту; дозволяються великі операції, такі як злиття та ліквідація організації. Члени в такому випадку мають значний інтерес і голос у майбутньому організації. Наприклад, торгові асоціації та бізнес-ліги є членськими організаціями,

члени яких покладаються на організацію, щоб відстоювати кращі ділові можливості для своєї сфери бізнесу.

Обов'язковим структурним елементом організації з офіційним членством є Статут. В ньому описано роль учасників та перераховано категорії членства та їхні конкретні права [3].

Варто відзначити, що не всі хочуть бути частиною членської організації. Не завжди учасникам вистачає відчуття «приналежності» до особливої справи. Тому важливо зрозуміти, що спонукає члена приєднатися до організації. Можна виділити п'ять ключових факторів:

1. Мережа – можливість взаємодіяти та вчитися у інших, які мають схожі інтереси, проблеми та виклики.

2. Рішення – зміни є фактом життя, і члени очікують, що вони будуть в курсі тенденцій, проблем і можливостей, які впливають на їх професію, галузь чи бізнес.

3. Навички. Учасники очікують, що організація допоможе їм розвивати нові навички та оновлювати вже освоєні, щоб вони могли випереджати вимоги, які висуває до них їхня робота.

4. WIIFM (What's In It For Me) – члени постійно оцінюватимуть, чому вони повинні бути учасником і потребують матеріальних і нематеріальних способів оцінити своє членство та виправдати сплачений внесок.

5. Приналежність – бути частиною спільноти, відчуття групових цінностей і працювати над досягненням спільної мети – це потужні почуття [4].

Розуміння того, чому члени приєднуються, дає змогу налаштувати конкретні підходи до залучення нових учасників та краще зрозуміти, чому саме такі особистості приєднуються до діяльності певної членської організації.

Отже, діяльність членських організації має свою систему та правила, які відрізняють її від інших підприємств. Для успішного функціонування та досягнення поставлених цілей потрібно розуміти основні аспекти діяльності організацій даного типу.

Список використаної літератури

1. Smith D.H. Membership and Membership Associations. In: Helmut K. Anheier and Stefan Toepler (eds.). *International Encyclopedia of Civil Society*. 2010. Pp. 982–990.

2. Smith, D. H., Stebbins, R. A., & Dover, M. A dictionary of nonprofit terms and concepts. Bloomington, IN : Indiana University Press, 2006.
3. Дослідницьке бюро «BoardSource» : веб-сайт. URL: <https://boardsource.org/resources/membership-organization/> (дата звернення: 11.05.2022).
4. Консалтингова агенція «The Power of Membership» : веб-сайт. URL: <https://www.bojanglecomms.co.uk/membership-organisations> (дата звернення: 11.05.2022).

О.Г. Катеренчук

*студ. 1 курсу магістратури
спеціальність «Менеджмент»*

Науковий курівник: к. е. н., доц. І.В. Гайворонська

ПРОЦЕС ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНИ ТА СВІТІ

Вперше термін «цифрова економіка з'явився у книзі «Digital Economy» Д. Тапскотта. На думку Д. Тапскотта розвиток цифрової економіки має стати основним двигуном глобалізації. [1, с. 24–25].

Важливий внесок у розкриття поняття «цифрова економіка» зробив і Т. Месенбурн, у 2001 р. виділивши основні компоненти цифрової економіки, а саме: підтримуюча інфраструктура, електронний бізнес та електронна комерція. [2] Тому можна зробити висновок що цифрова економіка – це економіка, основою якої є цифрові комп'ютерні та інформаційні технології, а процес цифровізації економіки слід показати з проведення аналізу основних її компонентів.

Одним з найважливіших компонентів інфраструктури цифрової економіки є рівень використання та швидкість ширококутвого підключення до Інтернету.

Як видно з діаграми у 2020 році швидкість фіксованого ширококутвого інтернет-з'єднання була в середньому вищою за швидкість мобільного ширококутвого інтернет-з'єднання в усіх групах економік, крім найменш розвинутих країнах. Швидкість фіксованого ширококутвого підключення в Україні становить 25,72 мбіт/с, що відносить її до економік, що розвиваються (рис. 1) [4].

Важливими компонентами цифрової економіки є кількість Інтернет-користувачів та електронна комерція. Загалом кількість Інтернет-користувачів у світі за останні 4 роки збільшилася на 700 млн и становить 4,9 млрд. В Україні також спостерігається збільшення користувачів. Так за останні 4 роки їх кількість збільшилася майже на 10 млн и становить майже 29 млн людей [5; 6].

З рисунку 2 видно, що найбільші продажі у Китаї, США та Європі. 33 % (10,6 млн.) українців були постійними онлайн-покупцями в 2020 році, (у 2019 цей показник становив 29 %). Ринок e-commerce у 2020 році виявився одним із найдинамічніших в Україні.

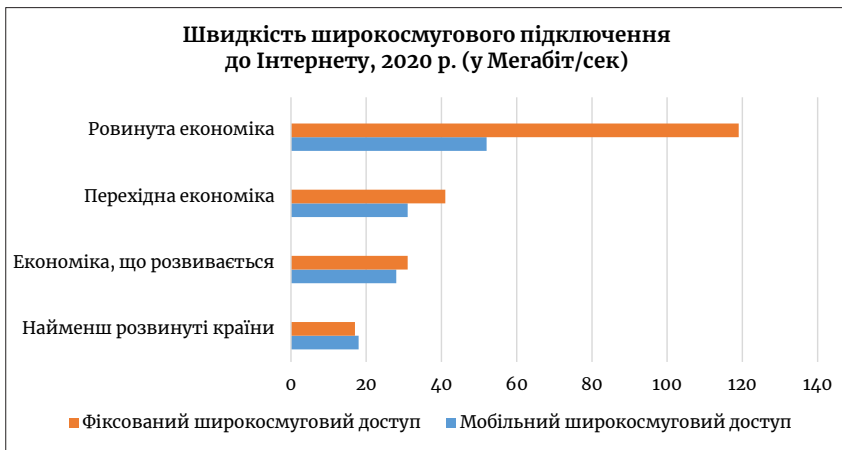

Рис. 1. Швидкість широкосмугового підключення до Інтернету, 2020 р.

Складено на основі джерела [3, с. 12]

Він сягнув \$4 млрд (у 2019 – \$2,9 млрд.) [8] Інтернет-маркетинг особливо важливий. Основною метою використання інтернет-маркетингу є суттєве збільшення доходів компанії за рахунок ефективної взаємодії зі споживачами [9, с. 112].

Також, зараз будь-якій компанії, щоб підтримувати конкурентоспроможність необхідно вводити інформаційні технології та автоматизацію бізнес-процесів. У господарській практиці виробничих і комерційних об'єктів виділяють такі типові види діяльності, які вирішуються за допомогою інформаційних систем: виробнича, маркетингова, фінансова, кадрова [10, с. 11].

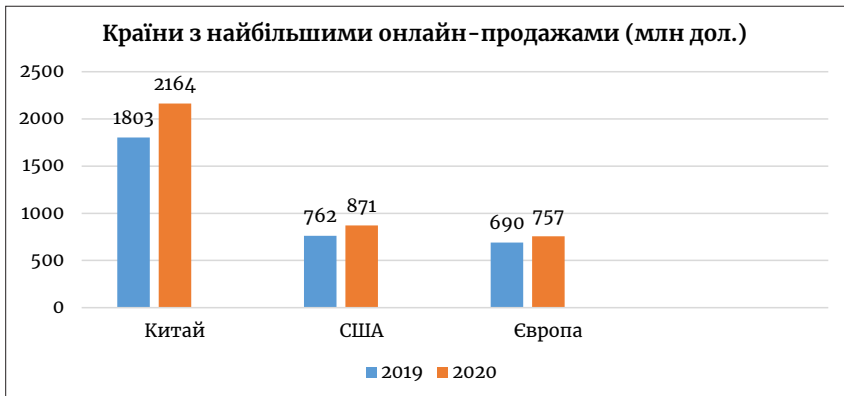

Рис. 2. Країни з найбільшими онлайн-продажами

Складено на основі джерел [7; 8]

Окрім цих завдань, компанії інвестують у нові бізнес-технології для досягнення цілей, які наведені на рисунку 3 [11].

Рис. 3. Цілі інвестицій у нові бізнес-технології

Складено на основі джерела [11]

Як видно з діаграми основними цілями використання бізнес-технологій є продовження життєвого циклу товару та зростання бізнесу.

Основними технологіями які будуть використовувати майже всі компанії у майбутньому: штучний інтелект, Інтернет речей та роботизована автоматизація процесів. Також у дослідженні Українського фонду стартапів зазначено що більше всього інвестицій було вкладено у технології Big Data (10,3%), штучного інтелекту (13,8%) та технології блокчейн [12].

Окрім цього в Україні розробляється національна економічна стратегія, і одним із основних носіїв економічного розвитку України на найближчі 10 років є цифровізація. До основних стратегічних напрямків розвитку цифрової економіки можна віднести: розвиток цифрової інфраструктури; розвивати цифрові навички; розвиток сектору ІКТ; цифровізація сфер життя та секторів економіки [13].

У сучасному світі цифрова економіка досягла важливого стану. Тому це створює хорошу конкуренцію інноваціям. Ця конкурентоспроможність веде до стійкого зростання. Цифрова економіка стала ключовим аспектом розвитку малого та середнього бізнесу. Тому розвиток технологій є ключовою детермінантою розвитку країн і підприємств.

Список використаної літератури

1. Д. Тапскотт Цифрова економіка: перспективи та безпека в епоху мережевого інтелекту, Нью-Йорк : McGraw Hill,1995. С. 24–25.
2. Мезенбург Т.Л. Вимірювання цифрової економіки, Бюро перепису населення США, 2001 URL: <https://www.census.gov/content/dam/Census/library/working-papers/2001/econ/umdigital.pdf> (дата звернення 13.05.2022).
3. І. Дюран Звіт з цифрової економіки Конференція ООН з торгівлі та розвитку. Женева, 2021. 12 с.
4. Рейтингу швидкості інтернету консалтингового агентства Cable.co.uk за 2021 р. URL: <https://www.cable.co.uk/> (дата звернення 08.09.2022).
5. Дослідницька компанія Broadband Search, 2021 р. URL: <https://www.broadbandsearch.net/> (дата звернення 10.05.2022).
6. Статистичний ресурс Data Commons. URL: <https://datacommons.org/?hl=ru> (дата звернення 08.05.2022).
7. К. вон Абрамс «Глобальний прогноз електронної комерції на 2021 рік». URL: <https://www.emarketer.com/content/global-ecommerce-forecast-2021> (дата звернення 11.05.2022).
8. Інтернет-журнал AIN, «Велике дослідження ринку e-commerce в Україні», 2021, URL: <https://ain.ua/ru/> (дата звернення 08.05.2022).
9. Гайворонська І.В. Маркетингове управління підприємствами туристичної дестинації з впровадженням digital-інструментарію. 74-а звіт. наук.

конф. професорсько-викладацького складу і наук. працівників економіко-правового факультету ОНУ ім. І.І. Мечникова (м. Одеса, 27–29 лист. 2019 р.). Одеса : Фенікс, 2019. 112 с.

10. М. П. Чайковська Інформаційно-аналітична підтримка в управлінні : курс лекцій. Одеса : ОНУ І.І. Мечникова, 2021. 11 с.
11. Незалежна оглядова платформа для B2B, SaaS та фінансових рішень FinancesOnline, 2021р. URL: <https://financesonline.com/> (дата звернення 09.05.2022).
12. Український фонд стартапів. URL: <https://usf.com.ua/#usf-sc-2> (дата звернення 10.05.2022).
13. Український урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/> (дата звернення 08.05.2022).

М.С. Конєва

студ. I курсу магістратури

спеціальність «Менеджмент»

Науковий керівник: к. е. н., доц. К.О. Литвиненко

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ SMM ІНСТРУМЕНТІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО БІЗНЕСУ

Сучасному світові притаманні динамічні зміни. Внаслідок цього компаніям важко довго утримуватися на ринку, конкурувати з підприємствами, які пропонують схожі послуги чи продукти. Враховуючи розвиток та зміну ринкових умов, загалом нелегко визначити елементи, які впливають на успіх і розвиток компанії. Забезпечення ефективного маркетингу є одним із основних факторів успіху бізнесу. І однією з найважливіших технологій сучасності в сфері маркетингу стали соціальні медіа, якими користуються мільйони людей у всьому світі. Соціальні медіа є чудовим інструментом для просування та побудови відносин із клієнтами [1].

SMM-маркетинг це дії, котрі спрямовуються на пошук та збір цільової аудиторії з метою донесення до неї комерційної інформації і формування позитивних відгуків завдяки розміщенню контенту в соціальних мережах [2, с. 28].

Звіт Digital 2021 [3] наводить дані, що демонструють постійне зростання користувачів соціальних мереж: так за період від жовтня 2020 року по жовтень 2021 року відбулося збільшення користувачів

на 400 мільйонів осіб або на 9,9%. Тобто щодня до соціальних мереж приєднується більше мільйона користувачів, а це можливість для компаній мати свою цільову аудиторію в одному місці. Присутність бізнесу в соціальних мережах більше не є чимось незвичайним, це необхідність для ефективної діяльності та конкурентоспроможності. При цьому, соціальні мережі можуть бути як перевагою та ефективним інструментом просування бізнесу, так і недоліком, у випадку їх неправильного використання.

За словами Т. Вайнберга [4, с. 64], головна перевага маркетингу в соціальних мережах пов'язана з витратами. Фінансові бар'єри для маркетингу в соціальних мережах досить низькі в порівнянні з іншими. Підприємства можуть проводити дуже успішні маркетингові кампанії в соціальних мережах з обмеженим бюджетом. Перевага досягнення цільового ринку за незначні грошові інвестиції або їх відсутність є значною, і аудиторія, яка бажає отримати інформацію, добровільно приєднується або слідує за профілем того чи іншого бізнесу. Рекламні оголошення за моделлю «оплата за клік» в соціальних мережах Facebook чи Instagram, «географічно націлені» відповідно до певних критеріїв, щоб охопити правильну аудиторію.

Одним із найбільш помітних феноменів соціальних медіа є те, як вони розширилися та створили нові форми соціальної взаємодії. Люди проводять більше чверті свого часу в Інтернеті, беручи участь у спілкуванні. Відповідно до Р. Надарая [5, с. 4] споживачі схильні отримувати інформацію щодо продукції від інших споживачів, їх цікавить досвід користування, позитивні та негативні відгуки, котрі вони можуть отримати в соціальних мережах. На соціальних платформах підвищується рівень взаємодії з компанією, клієнти досліджують не лише інформацію, котру надають представники бізнесу, а й коментарі звичайних людей. Соціальні мережі спрошують процес надання та отримання зворотного зв'язку.

Для отримання переваг соціальних мереж бізнесу необхідно дотримуватися певних вимог та трендів. Основним для ведення бізнес-акаунту в соціальних медіа є створення контенту, експериментальним методом, завдяки звітів потрібно визначити релевантну інформацію, тобто найефективніші пости, історії, фото чи відео контент та інше. Контент повинен бути не лише цікавим та

розважальним, а й корисним та експертним. Планування дозволить якісно поєднувати типи контенту, використовувати найкращий час доби і тижня для публікації допису.

Звіти в соціальних мережах дають бізнесу рівень уявлення, який дозволить заглибитися в дані, що стосуються платформи, і в кінцевому підсумку планувати стратегічні зусилля та заходи, пристосовані до кожної соціальної мережі, замість того, щоб використовувати універсальний підхід до усіх. Створення рекламних оголошень в соціальних мережах також повинно бути персоналізованим, навіть якщо продукт розрахований на різні сегменти, рекламу доцільно створювати під вузькі сегменти зі створенням цінності для конкретної цільової аудиторії.

Тож, для розвитку бізнесу за допомогою SMM-інструментів необхідно бути фахівцем в даній сфері та розуміти алгоритми роботи соціальних мереж, які постійно змінюються. Тому важливо їх відстежувати і переглядати SMM-стратегію компанії, щоб охоплення залишалися стабільними і зростали. Ефективне застосування SMM-інструментів дозволяє успішно розвивати бізнес, створювати більш тісні зв'язки з потенційними споживачами, підвищувати їхню лояльність, покращувати комунікацію, а також завойовувати більшу частку ринку та збільшувати обсяги продажу і прибутку.

Список використаної літератури

1. Paurova V., Krizanova A., Nadanyiova M. Social Media Marketing as a tool of Business success. *51st International Scientific Conference on Economic and Social Development*. Rabat, 27–27 March 2020.
2. Семененко К. Ю., Бакуліна С.А., Особливості застосування інструментів онлайн – просування в маркетинговій діяльності підприємства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. № 19(3). 2018. С. 26–29.
3. Kemp S. Digital 2021 October Global Statshot Report. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2021-october-global-statshot> (дата звернення: 10.05.2022).
4. Weinberg T., *The New Community Rules – New from O'Reilly: Marketing on the Social Web*, O'Reilly Media, 2009, 370 p.
5. Nadaraja R., Yazdanifard R., *Social Media Marketing: Advantages and Disadvantages*. P. 10. URL: https://www.researchgate.net/publication/256296291_Social_Media_Marketing_SOCIAL_MEDIA_MARKETING_ADVANTAGES_AND_DISADVANTAGES (дата звернення: 10.05.2022).

К.О. Петренко
студ. III курсу
спеціальність «Менджмент»
Науковий керівник: к. е. н., доц. І.В. Гайворонська

ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ РЕКЛАМИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Актуальність досліджуваної теми забезпечується тим, що початок 21-го століття ознаменований екологічними катастрофами. Тануть льодовики на полюсах, горять великі ліса, небо є забрудненим викидами парникових газів. Будучи свідками цього, люди все більше замислюються над збереженням екології. Останні 50 років розвинені країни активно шукають способи зменшення пагубного впливу людини на природу та намагаються змінити мислення людей, які недбало ставляться до екології, привертають увагу до усвідомленого споживання.

Усвідомлене споживання – вдумливий підхід до покупок, придбання виключно необхідних речей, розрахованих на довгострокове використання і/або на можливість здати речі на переробку після експлуатації. Принципи усвідомленого споживання: обирати якісні товари, які слугуватимуть довго; відмовитися від імпульсивних покупок [1, с. 454–455].

Аби привернути увагу якомога більшої кількості людей до проблеми забруднення навколишнього середовища, великі і малі підприємства, шляхом рекламних роликів та еко-ініціатив потрохи змінюють культуру споживання, а найбільші з них, ТНК, повністю змінюють підхід до ведення бізнесу та моделі споживання товарів.

Починаючи з 2010-х років екологічність, економічність, використання «зеленої» енергії та переробка відходів – головні тренди сучасності. Компанії намагаються відповідати цим трендам. Зокрема, вони показують свою екологічність через рекламні кампанії та відеоролики і, таким чином, стають відомішими і є зразками для інших, неекологічних компаній. Привертаючи увагу до теми екологічності, компанії роблять 2 справи одночасно: зменшують згубний вплив на екологію і отримують конкурентну перевагу як eco-friendly компанії.

Бренди зараз активно інвестують в інноваційні технології, переробляють відходи та створюють власні соціально-відповідальні проекти. Вони також несуть нові цінності, які стосуються актуальних еко-трендів розумного споживання, турбуються про екологію та суспільство. Зелений маркетинг – так називають екологічну діяльність компаній, просування їх товарів, застосовуючи рекламу екологічної тематики. Більшість топ-менеджерів головним стимулом для екологічних проектів бачать можливість формувати позитивний імідж. Компанії шукають шляхи, як зберегти ресурси Землі і, водночас, завоювати лояльність споживачів і партнерів, шляхом турботи про екологію [2, с. 5–6].

Розглянемо декілька реальних кейсів компаній, які пропагують усвідомлене споживання та екологічне виробництво.

Компанія Samsung запропонувала новий спосіб використання їх коробок від техніки. Амстердамський художник Ей Джей Сміт створив Samsung's Small World – картонне місто, де будівлі, дерева та жителі зібрані з упаковок від товарів бренду. Цю ідею гарно обіграли в рекламному ролику. Цьому тренду слідує багато компаній, і якщо упаковка товарів чийогось бренду не годиться в переробку або для повторного використання, це конкурентний ризик [3].

Компанія Corona провела в Мексиці чемпіонат з лову океанського пластику. В липні 2021 року 80 учасників змагалися за найбільший сміттєвий улов. Переможець витяг 370 кілограмів, а всього зібрали три тонни мусору [4]. Corona оголосила себе екологічним брендом і гарно підтверджує свій статус.

H&M – компанія – виробник одягу. Компанія сповідує принцип «свідомого споживання». У більшості країн H&M пропонує можливість здати непотрібні речі на переробку. З них створюють сировинний матеріал, який повторно використовують. Такий підхід формує лояльність на рівні цінностей та підвищує довіру у клієнтів [5].

Ще одним поширеним способом рекламування є поширення роликів про природу на YouTube, кошти з монетизації яких вкладаються в екологічні проекти. Іншими словами, переглядаючи гарні відеоролики, кожна людина робить вклад в важливу місію.

Так, на YouTube з'явився канал Preservation Play із релакс-роликами про природу, дохід від монетизації якого йде в Project Zero – організацію з порятунку океанів [6].

Соціальна екологічна реклама змінює наше ставлення до екології. Аби привернути увагу людей і змінити їх поведінку, професіонали з реклами вивчають актуальні потреби своєї цільової аудиторії, і пропонують шляхи задоволення даних потреб за рахунок рекламowanego товару або ініціативи [7]. За допомогою екологічно орієнтованих дій та товарних рішень, що поширюються через рекламні ролики, компанії розширюють кругозір людей та навчають їх новому, екологічному відношенню до речей та ресурсів, бренди змінюються на краще самі, і залучають до цього своїх споживачів.

Список використаної літератури

1. Глобалізаційні виклики розвитку національних економік : тези доповідей II Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19 жовтня 2021 р.) / відп. ред. А.А. Мазаракі. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021.584 с.
2. Pavlenko. T. V. The essence of green marketing. *Економічний вісник Національного технічного університету України Київський політехнічний інститут*. № 15 (2018). С. 319–330.
3. Small World: Reimagine a better planet | Samsung. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Z4TmGR2AYOQ> (дата звернення: 10.05.2022).
4. Corona запустила первый в мире турнир по ловле пластика. URL: <https://mmr.ua/show/corona-zapustila-pervyj-v-mire-turnir-po-lovle-plastika> (дата звернення: 10.05.2022).
5. Екологічний капіталізм: тренд мілленіалів чи необхідність, яку варто наслідувати? URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2021/07/25/7301098/> (дата звернення: 10.05.2022).
6. R/GA London Launches 'Preservation Play' – An Initiative to Pay Back Nature Using YouTube URL: <https://www.lbbonline.com/news/rga-london-launches-preservation-play-an-initiative-to-paye> (дата звернення: 10.05.2022).
7. Як впливає на нас соціальна реклама. URL: <https://gurt.org.ua/blogs> (дата звернення: 10.05.2022).

А.М. Рахімі
студ. III курсу
спеціальність «Менеджмент»
Науковий керівник: ст. викл. М.А. Кіріліна

О2О ЯК ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ ПРОСУВАННЯ БІЗНЕСУ

Огляд українського ринку електронної комерції показує значно високі темпи розвитку, стаючи одним із самих динамічних у секторі роздрібної торгівлі. За даними групи компаній EVO за 2021 рік в українському сегменті електронної комерції здійснено угод майже на 4 млрд доларів США, що приблизно на третину більше ніж за 2020 рік. Більше того, 9 % покупок українці роблять саме в мережі Інтернет [1].

Такий стрімкий розвиток перш за все є наслідком пандемії коронавірусу, яка сприяла переходу до дистанційних шляхів комунікацій, з метою гальмування поширення вірусу. Серед наступних факторів впливу можна виокремити збільшення користувачів із доступом до Інтернету. Про що свідчить той факт, що 90 % українців у віці 16 – 65 років мають смартфон з доступом в Інтернет. Серед них 46 % оплачують покупки за допомогою смартфонів, таким чином, серед українців зростає довіра до цифрових платіжних систем [2].

Враховуючи, таку стрімку діджиталізацію всіх процесів, все більше підприємств усвідомлюють необхідність переходу на онлайн-формат, або диверсифікацію каналів збуту, що полягає у інтеграції онлайн та офлайн торгівлі. Останній формат дозволяє досягнути більшої ефективності, оскільки онлайн не нівелює обсяг офлайн-продажів, а навпаки вони доповнюють один одного. Наприклад, 78 % користувачів заявили, що шукають в Інтернеті інформацію про товари та послуги. [2] В кінцевому підсумку, вони або придбають онлайн, або, прагнучи перевірити все, попрямують до крамниці.

Багато інноваційних моделей бізнесу полягають у тому, що саме знайомство та укладання угоди відбувається в онлайн, а реалізується вже в реальному світі. Наприклад, в сервісі з замовлення таксі «Uber» клієнт спочатку робить замовлення в фірмовому додатку, а потім отримує таксі за вказаною адресою. За схожим принципом

працюють служби доставки їжі, сервіси з оренди приміщень або замовлення квитків. Що стосується продажу споживчих товарів, то користувач отримує можливість ознайомитись онлайн з інформацією про продукт, зробити замовлення та забрати товар з пункту самовивезення.

Для організації взаємозв'язку між онлайн та офлайн каналами комунікації застосовують модель O2O (online-to-offline), яка полягає у формуванні стратегії використання інструментів інтернет-маркетингу для пошуку клієнтів онлайн й підвищення їх проінформованості стосовно бренду та його продукції для здійснення покупки у звичайних магазинах [3]. При цьому модель O2O не використовує унікальних інструментів онлайн-просування, а лише ефективно застосовує вже існуючі, щоб зменшити дистанцію між продавцями та споживачами й спрямувати останніх до реальної торговельної точки.

Серед основних методів торгівлі для моделі O2O виокремлюють [4, с. 68–69]:

1. Створення пунктів самовивезення інтернет-замовлень з магазинів чи складів. Наприклад, на сайті торговельної мережі «Rozetka» клієнт оформлює замовлення та забирає його в обраному пункті.

2. Можливість повернути товар у фізичному магазині. Клієнти «Zara», забравши замовлення у відділенні пошти, мають можливість повернути його поштою або в магазині.

3. Можливість зробити замовлення онлайн у магазині. Таким методом часто користуються автомобільні дилери, які надають клієнтам можливість замовити автомобіль, узгоджуючи комплектацію разом в автосалоні.

4. Спеціальні пропозиції: знижкові онлайн-купони, QR-коди, участь в онлайн-грі. Вони є популярними серед мереж продуктивних магазинів, наприклад, у мобільному додатку «Сільпо» клієнт отримує бонусні кошти та купони.

O2O модель реалізується на основі стратегії багатоканальної комерції, що спрямована на підвищення конверсії, завдяки створенню однакових можливостей онлайн та офлайн-комунікації з продавцем, які обираються на розсуд цільового клієнта. Багатоканальна комерція передбачає використання двох каналів: фізичний

(крамниці, склади) та цифровий (сайти, мобільні додатки, маркетплейси) [4, с. 68].

Модель O2O є основою для забезпечення конкурентоспроможності офлайн-підприємств, особливо за умови необхідності адаптації бізнесу до Індустрії 4.0. Вже сьогодні можна виокремити значний список переваг [3]:

1. Збільшення обсягу продажів за рахунок охоплення більшої кількості аудиторії та комбінації онлайн та офлайн-каналів.

2. Підвищення популярності бренду та лояльності клієнтів до нього.

3. Формування клієнтської бази, що включатиме інформацію стосовно їх ім'я, віку, статі, адреси та інтересів.

4. Модель дозволяє контролювати ефективність реклами, базуючись на результатах конверсії в реальних торговельних точках збуту.

Таким чином, розглянувши стан сучасного ринку та концепцію O2O моделі, можна зробити висновок, що діджиталізація усіх процесів сприяє підвищенню попиту на онлайн-ринки як серед споживачів, так і серед продавців. Бізнеси починають впроваджувати O2O модель у свою діяльність, з метою охоплення більшого обсягу клієнтів, їх проінформування та забезпечення подальшого відвідування фізичних магазинів. Також варто зазначити, що елементи онлайн та офлайн-комерції будуть й надалі об'єднуватись, стираючи кордони між собою.

Список використаної літератури

1. E-commerce в Україні: цифри, факти, перспективи розвитку онлайн-торговлі. URL: <https://www.site2b.ua/web-blog/e-commerce-v-ukraine-cifry-fakty-perspektivy-razvitiya-onlajn-torgovli.html> (дата звернення: 10.05.2022).
2. Тренди медійної реклами 2022: покупці переходять в онлайн і діджитал захоплює бюджети. URL: <https://cases.media/article/trendi-mediinoyi-reklami-2022-pokupci-perekhodyat-v-onlain-i-didzhital-zakhoplyuyebuyudzheti> (дата звернення: 10.05.2022).
3. O2O маркетинг: нове направление в продвижении. URL: <https://marketing.hse.ru/news/426215124.html> (дата звернення: 10.05.2022).
4. Лісова Р.М. Бізнес-модель O2O як нова форма електронної торгівлі. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. Серія: Економіка і управління 30 (69), № 1. 2019. С. 67–71.

А.В. Спасенко
студ. II курсу
спеціальність «Менеджмент»
Науковий керівник: к. е. н., доц. І.В. Гайворонська

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ЛОГІСТИКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ В УКРАЇНІ

Логістичні операції відіграють важливу роль у проведенні політики компаній. Логістика безпосередньо має вплив не тільки на матеріальні й нематеріальні потоки, а й певним чином на інші сфери господарювання. Як господарську діяльність це поняття можна охарактеризувати таким чином: процес управління рухом і зберіганням сировини, матеріалів, напівфабрикатів і готової продукції у господарському обороті від первинного джерела сировини до кінцевого споживача готової продукції, а також пов'язаної з цими операціями інформацією [1].

24 лютого 2022 року о 5:30 Президент ввів військовий стан на всій території України [2]. В даній статті проаналізовано проблеми і їх наслідки в умовах воєнного стану. Аналізуючи труднощі у сфері логістики, будемо керуватися шістьма основними елементами управління: вантаж (потрібний товар), якість (необхідна якість), кількість (у необхідній кількості), час (товар повинен бути доставлений у потрібний час), місце (у потрібне місце), витрати (з мінімальними витратами).

Комендантська година внесла свої корективи у планування часу підприємців. Обмеження перебувати на вулиці в нічну добу змушує оптимізувати певні процеси у транспортуванні та складуванні сировини, матеріалів й готової продукції.

Також затримки спричиняє постійне оголошення повітряних тривог. Це змушує водіїв призупиняти рух, що в свою чергу, спричиняє збільшення тривалості доставки товару та відповідно, концепція управління виробництвом Just in time [3], котра набула популярності серед сучасних підприємств, тепер створює певні складнощі. Оскільки даний підхід передбачає відсутність або мінімізацію кількості складських приміщень, часто відбувається така ситуація, що виробничі лінії простоюють через відсутність

необхідної сировини. Вирішенням даної проблеми є тимчасовий перехід від встановленої політики постачання та оренда складів для створення резерву сировини, напівфабрикатів, деталей тощо. Але реалізувати цю ідею в період воєнного часу доволі складно. Це пов'язано із стиснутими строками на пошук підходящих приміщень, обговорення умов та заключення договорів з орендодавцями.

Вплив на елемент «витрати» значним чином спричиняє підвищення цін на різні види палива. Через такий ріст будуть зростати затрати на доставку певного вантажу й відповідно на собівартість кінцевого продукту. Одна проблема тягне за собою іншу. Якщо ціни будуть дорожчати на деталі для автомобілів, то будемо спостерігати збільшення витрат не тільки на доставку, а й на ремонт засобів руху. Така ж сама ситуація зі складами й іншими елементами статті затрат.

Щодо нестачі ресурсів, то варто сказати про вантаж. Компанія, яка виробляє продукцію із застосуванням вітчизняних матеріалів, через їх дефіцит повинна замовляти імпорتنі деталі. Добре, коли вони перевірені й точно підходять для виробництва, але якщо ні, то відповідно виникає проблема з певними тестами й експертизами.

Об'єднавши декілька елементів управління логістичної системи, можемо побачити їх зв'язок один між одним. Пропоную декілька прикладів для розгляду.

В більшості випадків якість є необхідним критерієм для споживача. Він хоче прийти до магазину й купити якісну продукцію, але через проблеми з тривалою доставкою спостерігається негативний вплив на терміни придатності товарів, які швидко псуються.

У зв'язку з неможливістю перевезти сировину й матеріали вчасно, а також зі збільшенням витрат на паливо виникає проблема недостатньої кількості продукції. У покупців є певна потреба у споживанні товару першої необхідності, підприємства в нормальних умовах могли забезпечувати цю потребу без різних ускладнень. При порушенні логістичних процесів відбудеться зменшення кількості, що призведе до нестачі товару. Виходом з цієї ситуації є закупка товарів-аналогів, які будуть коштувати дорожче, але зможуть задовольнити якоюсь мірою попит.

Власникам компанії або керівнику відділу логістики треба обирати між критеріями якості, часу та витрат. Воєнний стан,

а точніше комендантська година ставить її перед таким вибором. Є товари, які користуються попитом і їх потрібно доставляти з певною частотою. Обмеження у часі змушує підприємців збільшити кількість автомобілів та водіїв, щоб задовольнити потреби покупців у споживанні матеріалів, сировини або готової продукції. З однієї сторони втрата ринку, з іншої значні затрати на придбання автомобілів та пошуки працівників. В даній ситуації важливим є аналіз усіх наслідків тих чи інших дій.

Так, основними проблемами логістики є складнощі, що виникають у зв'язку з введеними обмеженнями. Безумовно, існують шляхи мінімізації втрат логістичних компанії від виникнення цих проблем, але складно назвати ті, котрі є достатньо ефективними. В умовах, що наразі склалися, неможливо в повній мірі пристосуватися та перебудувати процеси так, щоб отримувати прибутки на рівні довоєнного часу. Одним із варіантів вирішення поточних проблем є укладання договорів з іноземними партнерами на спеціальних умовах, перебудова ланцюгів постачання з метою їх оптимізації, а також гнучкість у прийнятті рішень як на тактичному рівні, так і на операційному.

В недалекому майбутньому варто очікувати лояльність зі сторони влади щодо податкової політики, розмитнення товару та інше. Також висока ймовірність різного роду підтримки іноземних партнерів, наприклад, зниження цін на товари та послуги, ритейлери можуть допомагати нам у експорті нашої продукції за кордон й навпаки: збільшення імпортного товару окремих продуктів, які у нас в дефіциті і т. д. Отже, завдяки зусиллям нашої політичної еліти та допомоги різних країн негативний вплив на логістику буде значно меншим й робочий клімат буде більш сприятливим.

Список використаної літератури

1. Указ Президента України № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення 11.05.2022).
2. О. Б. Білоцерківський, П. В. Брінь, О. О. Замула, Н. В. Ширяєва. Логістика : навч. посібник. Харків : НТУ «ХПІ», 2010. 7 с.
3. Richard B. Chase, Nicholas J. Aquiliano, F. Robert Jacobs, Irvin McGraw-Hill: «Production and Operations Management» 1998. 348 с.

В.М. Стоянов
студ. I курсу магістратури
спеціальність «Менеджмент»
Науковий керівник: д. е. н., доц. М.П. Чайковська

УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОВИМИ РИЗИКАМИ В ФІНАНСОВІЙ СФЕРІ

Присутність ризиків у будь-якій сфері діяльності породжує потребу в їх вивченні та створенні певного механізму регулювання. Темою даної роботи є аналіз особливостей імплементації маркетингового ризику, як окремого ризику фінансової сфери, та елементів системи ризик-менеджменту щодо оцінки та контролю такого ризику на рівні з іншими суттєвими ризиками фінансового сектору. Актуальність дослідження полягає в необхідності постійного розширення спектру типів ризиків в умовах підвищення невизначення соціально-економічного та маркетингового середовища, диверсифікованого застосування інструментів ризик-менеджменту та пошуку дієвих напрямків системного корегування їх, що тісно пов'язано з прискоренням інноваційного розвитку фінансового сектору економіки в умовах багаторівневих цифрових трансформацій [1, с. 245].

Аналізу особливостей та природи маркетингових ризиків, їх місця в системі ризик-менеджменту займалися видатні українські науковці, такі як С.М. Ілляшенко, С.В. Ковальчук, І.Ф. Лорві, М.А. Окландер, О.В. Садченко, але багато питань потребують додаткового дослідженнями. Різняться навіть підходи до визначення маркетингового ризику. Найбільш вдалим здається трактування С.К. Ковальчук, що маркетингові ризики це «сукупність ризиків, властивих маркетингової сфері у діяльності підприємства, тобто, вони характеризуються ймовірністю виникнення певних подій та їх наслідків, які ускладнюють чи унеможливають досягнення цілей на окремих етапах маркетингової діяльності або цілком у сфері маркетингу» [2, с. 172].

Дискусійними є джерела та чинники виникнення маркетингових ризиків та їх місце в системі класифікації ризиків підприємства. Безумовно, можна відносити маркетинговий ризик до

оперативного ризику, але спрощення не завжди може бути на користь, особливо в фінансовій сфері. Маркетинг – є дуже важливим інструментом фінансового ринку, оскільки він налагоджує взаєморозуміння та взаємодію між суб'єктами фінансового сектору економіки з різним рівнем фінансової грамотності. Банк випускає деякий фінансовий продукт, який розроблявся певний проміжок часу, вимагав чималі інвестиційні ресурси та інтегрував в цей інноваційний проєкт різні департаменти, що були задіяні у цій розробці. Але наскільки цей продукт буде користуватися попитом серед споживачів? Чи вистачить цього попиту, щоб забезпечити рентабельність, яку банк визнав достатньою? Для цього потрібно урахувати ймовірність проведення неякісного маркетингового дослідження, що є важливим елементом маркетингового ризику, який треба ввести до певної моделі ризик-менеджменту фінансового сектору.

Також одним з елементів може виступати саме донесення цінності інноваційних фінансових продуктів до споживачів. Навіть якщо маркетингове дослідження було проведено якнайкраще, банк повністю розуміється на те, чого потребують споживачі і на основі цього розробляє продукт, який буде для них найкращою альтернативою на ринку, але дуже важливим є те, щоб маркетологи змогли сформулювати цінність таким чином, щоб споживачі зрозуміли необхідність придбання саме цього продукту, а не альтернативного, який хоч і поступається в деяких параметрах якості, але є більш зрозумілим саме для звичайного споживача. Фінансовий ринок є складним в розумінні для багатьох споживачів та маркетинг є дуже важливою частиною його функціонування саме у вигляді ринку. Вчасне виявлення ризику дає змогу ефективно реагувати (хеджування, відхилення, прийняття) та зменшувати вплив негативних наслідків. Необхідність управління маркетинговими ризиками є критичним елементом формування ефективної моделі ризик-менеджменту. Неадекватне маркетингове дослідження чи помилка в формулюванні та донесенні цінності повністю підпадають під поняття операційного ризику – «ризик збитку внаслідок неадекватних чи помилкових внутрішніх процесів, дій співробітників та систем або зовнішніх подій» [3, с. 46]. Але слід відокремлювати маркетингові ризики від операційного ризику, тому що

проблематика саме маркетингового ризику полягає в важкості установки певних індикаторів. Ми можемо збирати фокус групи та проводити дослідження, але ефективність проведеної роботи ми зможемо побачити лише пост-фактум, коли вже управляти ризиком може бути запізно. Звідси і потреба в постійному контролі роботи маркетингового відділу та розробці методики стосовно розрахунку маркетингового ризику.

Отже можна зазначити, що існування маркетингового ризику є досить важливим фактором в формуванні фінансового результату банку. Хоч усі ризики певною мірою пов'язані між собою, але маркетинговий більш самостійний та повинен розглядатися окремо від інших ризиків, хоч і в системі оперативного ризику та консолідовано на рівні загального ризику банку. Рішенням може бути відокремлений підрозділ в управлінні операційним ризиком, який буде займатися суто маркетинговим ризиком та контролювати дотримання його лімітів та ризик-апетитів.

Список використаної літератури

1. Чайковська М.П. Концептуально-методологічні засади управління маркетинговими IT-проектами в умовах цифрових трансформацій : монографія. Одеса : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 370 с.
2. Ковальчук О., Лорві І. Місце маркетингових ризиків в системі управління інноваційною діяльністю підприємства. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи* : зб. Матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 23 квітня 2020 р.). С. 172–173.
3. Чайковська М.П., Стоянов В.М. Напрямки впливу ефективного ризик менеджменту на фінансову стійкість банківської системи. *Фінансове регулювання зрушень в економіці України* : зб. Матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Мукачеве, 29 березня 2022 р.). С. 45–48.

М.О. Філатова
студ. III курсу
спеціальність «Менеджмент»
Науковий керівник: к. е. н., доц. І.В. Гайворонська

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ПРОЄКТНИХ КОМАНД НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Використання проєктного підходу на сучасних підприємствах передбачає необхідність формування проєктної команди, яка буде безпосередньо працювати над виконанням завдань проєкту. Так як проєктна діяльність має свої специфічні цілі, які можуть відрізнятися від цілей основної діяльності підприємства, то і вимоги до персоналу проєкту будуть відрізнятися. Тому питання формування проєктної команди є надзвичайно актуальним на підприємстві і передбачає вирішення низки проблем: вибір кандидатів (всередині організації чи зовні), кваліфікація спеціалістів, культурні особливості працівників та їх потреби, тимчасовість роботи та співпраця з членами проєкту після його завершення.

Команда проєкту – це сукупність всіх осіб на чолі з керівником, які мають необхідну кваліфікацію в певній функціональній області і безпосередньо залучені до реалізації проєкту. Цілі учасників команди проєкту повинні підпорядковуватися цілям проєкту, для досягнення яких команда і була сформована. Учасники команди проєкту наділені відповідними повноваженнями відповідно до принципу розподілу праці і мають свої межі відповідальності. Кожен учасник команди повинен розуміти свою роль у проєктній діяльності і як його дії впливають на ролі інших учасників. Згідно РМВОК [1, ст. 342] управління персоналом проєкту включає в себе процеси організації команди проєкту та управління нею.

В практиці менеджменту виділяють функціональні ролі – ті, що безпосередньо стосуються посадових обов’язків співробітника; а також командні ролі, типи яких найкраще виділив Мередіт Белбін у своїй моделі командних робіт.

Спочатку було виявлено вісім ролей [2, ст. 659]: робоча бджілка (compranworker), керівник (chairman), мотиватор (shaper), генератор ідей (plant), постачальник (resourceinvestigator),

аналітик (monitor-evaluator), натхненник (teamworker) та контролер (completer-finisher). Пізніше було додано дев'яту роль – спеціаліста (specialist). Дослідження показали, що кожен член команди грає не одну, а часто дві, три або навіть чотири командні ролі. Вони можуть вважатись однаково важливими для ефективності командної роботи за умови, що вони використовуються в команді в належні періоди часу і якнайкраще.

Рис. 1. Класифікація командних ролей за Белбіном

Отже, на основі визначення поняття «команда проєкту», можна визначити основні цілі формування проєктної команди:

1. Розподіл задач між персоналом та визначення меж їх відповідальності.
2. Накопичення досвіду та знань працівників і використання їх в ході реалізації проєкту.
3. Контроль за продуктивністю діяльності як одного працівника окремо, так і команди в цілому.
4. Виявлення нових ідей і спільне прийняття рішень.
5. Налаштування комунікацій між різними учасниками проєкту для досягнення ефекту синергії.
6. Створення почуття залученості у всіх членів команди.
7. Створення позитивного внутрішнього психологічного клімату в колективі задля підвищення ефективності діяльності команди.

Існує TORI-модель побудови команди проєкту [3, ст. 103]:

T (Trust) – Довіра: взаємна щирість і відсутність побоювання.

O (Openness) – Відвертість: вільний потік інформації, ідей і відчуттів.

R (Realization) – Реалізація: самовизначення, вільний вибір ролі, можливість робити те, що ви хочете.

I (Interdependence) – Взаємозалежність: взаємний вплив, спільна відповідальність і лідерство.

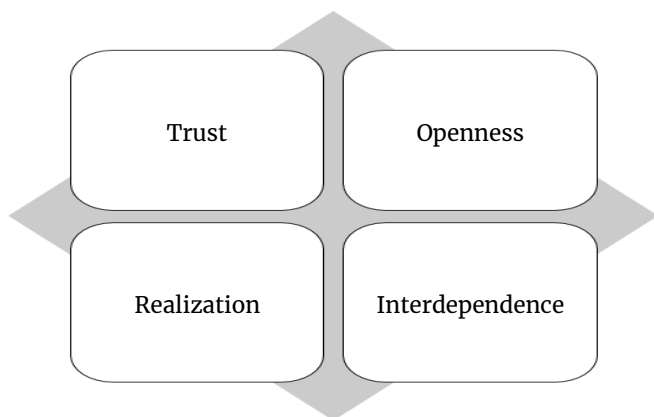

Рис. 2. Модель TORI

Сучасні підприємства доволі часто не лише опираються на відповідні аспекти при формуванні проєктної команди, а й включають їх до корпоративної культури у вигляді принципів.

Одним із важливих аспектів успішності формування і розвитку проєктних команд на підприємствах є якість комунікацій і взаємодії членів команди. Управління комунікаціями, насамперед, здійснюється у вигляді управління інформаційними потоками між учасниками команди проєкту та зовнішніми суб'єктами, що передбачає збір, обробку, узагальнення та передачу інформації учасникам проєкту, що буде забезпечувати виконання завдань проєкту.

Командна робота сприяє підвищенню ефективності проєктної діяльності за допомогою ефекту синергії, який передбачає кращий результат при колективній роботі, ніж сума індивідуальних внесків

кожного працівника за умови створення позитивного емоційного і психологічного клімату колективу та використання різних методів мотивації персоналу, орієнтуючись потреби. Налагодження комунікацій між учасниками проєкту впливає на оперативність діяльності і швидкість прийняття рішень. Як правило, після завершення життєвого циклу проєкту команда розформовується, проте можуть формуватися бази працівників, які будуть корисними при виконанні інших проєктів.

Список використаної літератури

1. Duncan, W. Project Management Institute. A Guide to the Project Management Body of Knowledge: PMBOK Guide ; Project Management Institute: Newton Square PA, USA, 2021. 579 p.
2. Янковець Т.М. Оцінка ефективності інноваційних проєктів у сучасних умовах господарювання. Миколаївський університет ім. В.О. Сухомлинського, 2015. № 5. С. 657–661.
3. Яковенко О.І. Управління проєктами та ризиками : навчальний посібник / О.І. Яковенко. Ніжин : Видавець ПП Лисенко М.М., 2019. 196 с.

А.П. Чернєва

студ. III курсу

спеціальність «Менеджмент»

Науковий керівник: к. е. н., доц. І.В. Гайворонська

ВИКОРИСТАННЯ МАРКЕТИНГОВИХ СТРАТЕГІЙ ПІДПРИЄМСТВАМИ ГРОМАДСЬКОГО ХАРЧУВАННЯ

Сучасне динамічне ринкове середовище висуває до підприємств громадського харчування нові актуальні вимоги щодо підвищення ефективності ведення бізнесу. Між закладами громадського харчування сьогодні ведеться постійна боротьба за наявні сегменти ринку, відкриття нових ніш та оволодіння ними, пошук нових та утримання постійних споживачів. Вирішенням цих питань на підприємстві займається маркетинговий відділ. Існують різні типи маркетингових стратегій, які використовуються підприємствами громадського харчування. Деякі з них набули великого поширення у наш час, а саме: цифровий маркетинг, маркетинг у соцмережах

(SMM), соціально-етичний або соціально-відповідальний маркетинг, подієвий маркетинг. Розглянемо ці стратегії детально.

Цифровий маркетинг – використовується для опису стратегії просування брендів та продукції за допомогою електронних засобів масової інформації. Цифрові медіа – це адресні канали (Інтернет, цифрове телебачення, радіо, монітори, дисплеї та інші цифрові засоби зв'язку), що дозволяють маркетологам вести постійний двосторонній персоніфікований діалог з кожним споживачем. Такий діалог побудований на використанні даних, які отримані в результаті минулих взаємодій зі споживачем, для обслуговування наступних контактів. Крім того, цифрові медіа дозволяють отримувати аналітичну інформацію про поведінку споживача, його соціально-демографічний портрет в режимі реального часу, встановлювати прямий та отримувати зворотний зв'язок з метою поліпшення і оптимізації такої взаємодії [5, с. 70].

Одним з інструментів цифрового маркетингу є маркетинг у соціальних мережах. Він передбачає просування продукції компанії чи бренда за рахунок використання соціальних медіа (через блоги, форуми, спільноти та соціальні мережі, зокрема, Instagram, Facebook, Twitter, Pinterest та ін.), «контент» (зміст) яких створюється та оновлюється зусиллями їх відвідувачів. Слід додати, що дослідження компанії «We Are Social» показують, що в Україні, станом на 2021 рік, налічується більше 30 млн. Інтернет-користувачів, 26 мільйонів осіб користуються соціальними мережами [6]. Основною метою SMM є створення зацікавленості до своєї продукції чи послуги, підтримуючи при цьому постійну комунікацію з існуючими і потенційними клієнтами. SMM використовує складну, багатофункціональну систему оцінки, яка включає широкий спектр послуг: аналіз клієнтів та дій конкурентів в мережі; розробку та аргументацію стратегії просування; регулярні внесення змін до контент-плану; пошук і створення вірусного контенту; запуск таргетингу і контроль рекламних кампаній; роботу над лояльністю аудиторії до бренду; модерацію коментарів; роботу над зростанням кількості учасників та їх активністю; аналіз аналітики та коректування стратегії для подальшого ефективного просування тощо [3, с. 102].

Безумовно, соціальні медіа можна вважати однією з найкращих платформ для розвитку бізнесу. Ця технологія стала незамінною складовою життя будь-якого маркетолога, зокрема й у сфері

громадського харчування. Це зумовлено можливістю швидкого реагування на відгуки та позначки гостей закладу у соціальних мережах.

Соціально-етичному маркетингу у сучасних умовах теж приділяють значну увагу, оскільки дедалі більше споживачів інтегрують соціальну відповідальність у свої рішення про покупку. Соціально-відповідальний маркетинг передбачає досконале розуміння етичного, екологічного, правового та соціального контексту маркетингових заходів і програм [1, с. 103]. Концепція передбачає, що обраний підприємством шлях досягнення визначеної мети не повинен суперечити інтересам і нормам суспільства, а у випадку наявності таких розбіжностей підприємство повинні здійснювати заходи, які б могли нівелювати згубний вплив на суспільство [2, с. 33].

У моєму власному дослідженні 90 % опитаних заявили, що вони без вагань готові відмовитися від бренду, до якого вони були раніше лояльні, на користь бренду, який демонструє сильне почуття соціальної відповідальності.

Ця стратегія набирає дедалі більшої популярності і серед закладів громадського харчування. Як приклад можна навести заклади громадського харчування, які використовують екологічно чисті прилади, включають у своє меню страви та напої, приготовані тільки на рослинних інгредієнтах, збирають кошти на дитячі лікарні тощо.

Подієвий маркетинг – ще одна популярна у наш час стратегія, направлена на організацію спеціальних заходів для просування бізнесу за допомогою подій: презентацій, конференцій, семінарів, внутрішньо-корпоративних заходів та ін., – які налагоджують емоційний зв'язок між брендом, іміджем компанії та споживачем. Івент-індустрія – досить масштабний сегмент ринку в усьому світі. В Україні цей бізнес досить молодий, але перспективний. Послуги івент-агенств набули широкої популярності серед українських компаній з 2010 року [4]. Цей тип маркетингової стратегії ефективний у залученні нових клієнтів, тому що немає кращого способу уявити новий продукт, ніж дозволити клієнту познайомитися з ним на особистому рівні.

Значна популярність підприємств громадського харчування та попит на їх продукцію серед споживачів і разом з тим швидка зміна потреб споживачів, стрімкий розвиток ринку послуг та

нестабільність економіки обґрунтовують значимість перелічених маркетингових стратегій для підприємств цієї галузі. Структурна переорієнтація, адаптація до них, забезпечить підприємствам сучасні ринкові трансформації та інноваційний розвиток. Відтак, впровадження сучасних маркетингових стратегій – одне з найактуальніших завдань, що постає перед підприємствами громадського харчування.

Список використаної літератури

1. Краус К.М. Особливості застосування концепції управління маркетингом. *Вісник Хмельницького національного технічного університету*. 2011. № 6. С. 98–105.
2. Лишенко М.О. (Сумський національний аграрний університет); І.А. Маркіна, д-р екон. наук, проф. (Полтавська державна аграрна академія) ; О.В. Мандич, д-р екон. наук, доц. 2020. С. 347.
3. Олійниченко О.М., Черевко М.І. SSM-менеджмент як сучасний метод просування брендів українських підприємств харчової промисловості. *Підвищення ефективності діяльності підприємств харчової та переробної галузей АПК*. 2019. С. 101–103.
4. Подієвий маркетинг як інструмент для розвитку сучасного бізнесу. URL: <https://eba.com.ua/podiyevyj-marketyng-yak-instrument-dlya-rozvytku-suchasnogo-biznesu/> (дата звернення: 10.05.2022).
5. Яцюк Д.В. Цифровий маркетинг: майбутнє маркетингових комунікацій в брендингу. *Інвестиції: практика та досвід*, 2015. С. 70–74.
6. Global digital report 2021. We are social. URL: <https://wearesocial.com/uk/> (дата звернення: 10.05.2022).

O.O. Shkeda

2nd year PhD student

Chair of Marketing and Business Administration

Academic supervisor: doctor of economics, M.P. Chaikovska

THE IMPLICIT-ASSOCIATION TEST AS A TOOL FOR EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF AN INFLUENCER MARKETING STRATEGY

The object in the concept of influencer marketing is consumer experience (CX).

CX is a totality of cognitive, affective, sensory, and behavioral consumer responses during all stages of the consumption process including pre-purchase, consumption, and post-purchase stages [1, p. 791].

Quantitative and qualitative indicators of measuring CX do not differ depending on the vector of actions on the part of the brand within the framework of customer experience management. It is the process that companies use to oversee and track all interactions with a customer during their relationship [2]. Focusing attention on pre-consumption anticipation experience or remembered experience, indicators, that are important to assess the effectiveness of a brand influencer marketing strategy, relates emotional and rational intelligence. For the first, it can be emotions, habits and rituals, suggestibility, and so on. Indicators of the second could be conscious cognitive processes associated with the manifestation and satisfaction of customer needs in the framework of interaction with the brand. However, frequently the separation the indicators of one part of the intellect from another is not possible due to the systemic nature of intellectual processes and the mutual integration of the influence of consciousness and subconsciousness.

Pine and Gilmore 4E model demonstrates the four areas of CX in terms of the level of engagement a customer has with a brand (Fig. 1). Given two behavioral alternatives, these areas would be [3]:

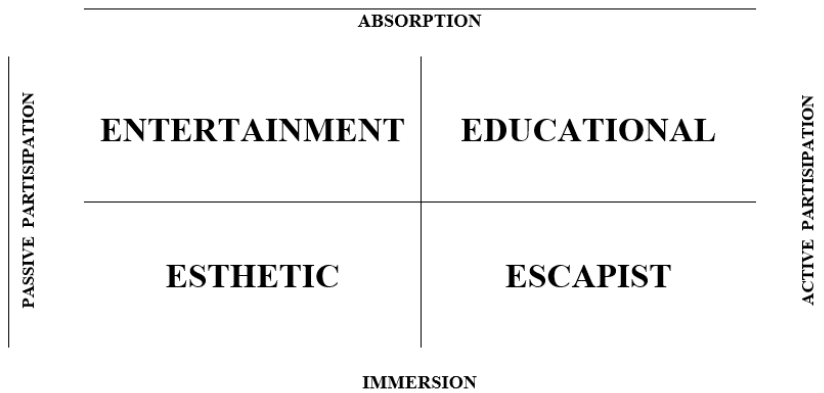

Fig. 1. Four realms of CX [3]

- Entertainment;
- Educational;
- Esthetic;
- Escapist.

Let us consider the structural interaction of memory processes and the processes of forming CX. From the point of view of awareness, long-term memory is divided into explicit (declarative) and implicit (unconscious).

Explicit memory is the conscious, intentional recollection of factual information, previous experiences, and concepts [4, p. 235].

Implicit memory is acquired and used unconsciously, and can affect thoughts and behaviours [5, p. 505].

Undoubtedly, the cognitive processes of memory are of great importance for the formation of experience and its retrospective evaluation. Using influencer marketing tools, such categories will be decisive because the content that is distributed in the integrated marketing communications system must have characteristics that minimize the potential conflict between past and future beliefs of consumers of information, and, consequently, products. The psychological barrier to the perception of information that does not correspond to the existing CX will reduce the effectiveness of marketing communications, if not devalue them at all. The fact that conflicting content reaches the recipient of information is already a qualitative indicator of effectiveness. This is due to the filter bubble phenomenon. The information (filter) bubble is the result of the development of Internet marketing and customization technologies [6, p. 169]. On the other hand, it is the result of fragmentation of information by consumer psychology and censorship of its sources due to the coding of CX in the explicit memory of the individual.

With regard to implicit memory, from the point of view of influencer marketing, the correct approach would be to use the consumer's memory not only as an object of the past, but also as a tool for interpreting and perceiving the present.

Jacoby & Kelley posited that when used as a tool, the use of memory is unconscious [7, p. 315].

The absence of conscious processes allows to influence the consumer at deeper levels. This is directly proportional to the effectiveness of the impact. By creating «anchors» that will refer to the existing CX to form a new one, the brand aims to fix the psychological connection between brand involvement and consumer's state. Fixed attitudes that do not require constant information support play a key role in the consumer's behavioral model (Fig. 2).

In this way priming is formed.

Priming is an implicit memory mechanism that provides an unconscious and involuntary influence of some stimulus on the processing of subsequent stimulus [8, p. 473].

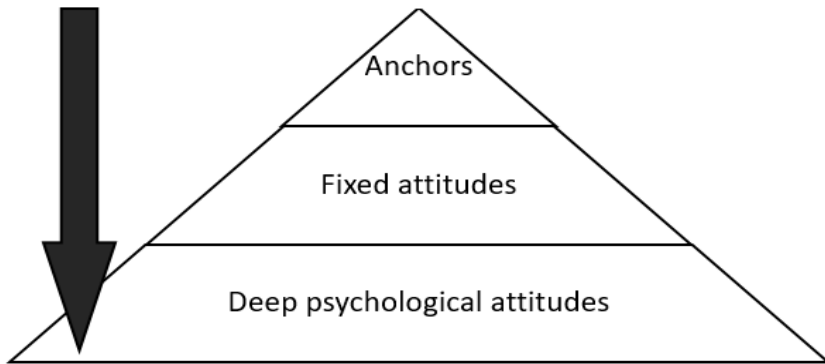

Fig. 2. Level structure of implicit memory for the impact of influencer marketing tools

An implicit association test (IAT) can be used to evaluate the effectiveness of such a strategy. IAT was introduced in the scientific literature in 1998 by Anthony Greenwald, Debbie McGhee, and Jordan Schwartz. It's best-known application is the assessment of implicit stereotypes held by test subjects [9, p. 1464].

The test procedure has a binary principle and several stages. The sense is to sort the proposed concepts (words, sounds, images, etc.) into two categories. At the first stage, two subject categories are proposed (for instance «Brand 1» and «Brand 2»). The test-takers should assign the proposed concept to one of the brands associatively without hesitation. At the next stage, the categories will be evaluative («satisfied» and «not satisfied»). The third stage is to combine subject and evaluative concepts. Half of the test-takers have to distribute the proposed concepts between the categories «Brand 1 / satisfied» and «Brand 2 / not satisfied», and the second half between «Brand 1 / not satisfied» and «Brand 2 / satisfied». The next steps repeat the previous ones with two changes: the categories are swapped, and the number of iterations is increased. This is done to minimize the influence of the practice gained from the previous stages of the experiment. In the final stage, the test-takers are offered combinations

of subject and evaluation categories again. However, they are opposite to those they dealt with in the first half of the test. If initially the category bundles were «Brand 1 / satisfied» and «Brand 2 / not satisfied», then they would be «Brand 1 / not satisfied» and «Brand 2 / satisfied».

IAT has many interpretations with different quantitative and qualitative variables. In each case, the test shows which of the subject concepts (concepts from the first stage) test-takers prefer. The indicativeness of the results is due to the fact that passing the test, conscious cognitive processes are not involved.

Thus, it allows to evaluate the CX, encoded in the implicit memory of the consumer, which influencer marketing strategies are directed. In the example presented above, the result of IAT would be indicators of satisfaction with the products of Brand 1 and Brand 2.

References

1. Bagdare, S. & Jain, R. Measuring retail customer experience. *International Journal of Retail & Distribution Management*. 2013. Vol. 41 No. 10, pp. 790–804.
2. Customer Intelligence Blog. URL: https://www.sas.com/en_us/insights/marketing/customer-experience-management.html (application date: 05/11/2022).
3. B. Joseph Pine II & James H. Gilmore. Welcome to the Experience Economy. *Harvard business review*. 1998. Vol. July–August. URL: <https://hbr.org/1998/07/welcome-to-the-experience-economy> (application date: 05/11/2022).
4. Michael T. Ullman. Contributions of memory circuits to language: the declarative/ procedural model. *Cognition*. 2004. Vol. 92, Issues 1–2, May–June, pp. 231–270.
5. Schacter, D.L. Implicit memory: history and current status. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*. 1987. Vol. 13 No. 3, pp. 501–518.
6. Shkeda, O. UX-oriented marketing communications. *Marketing of innovations. Innovations in marketing: Materials of the International Scientific Internet Conference*. Bielsko-Biala, December 2021. Pp. 167–170.
7. Larry L. Jacoby & Colleen M. Kelley. Unconscious influences of memory for a prior event. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 1987. Vol. 13 No. 3, pp. 314–336.
8. Weingarten E., Chen Q., McAdams M., Yi J., Hepler J., Albarracín D. From primed concepts to action: A meta-analysis of the behavioral effects of incidentally presented words. *Psychological Bulletin*. 2016. Vol. 142, No. 5, pp. 472–497.
9. Greenwald, Anthony G., McGhee, Debbie E., Schwartz, Jordan L.K. Measuring Individual Differences in Implicit Cognition: The Implicit Association Test. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1998. Vol. 74 No.6, pp. 1464–1480.

І.А. Якімова
студ. I курсу магістратури
спеціальність «Менеджмент»
Науковий керівник: д. е. н., доц. Ю.Л. Грінченко

БАЗОВІ ЕКОСИСТЕМИ У ТУРИСТИЧНІЙ СФЕРІ

Туристична сфера активно розвивається, починаючи з 60-х років минулого століття і пригальмовувала своє стрімке зростання лише за часів сильної кризи або подібних форс-мажорів. Найчастіше такі «припинення» спостерігалися в окремих країнах чи регіонах: найчастіше через погодні умови, конкретні економічні чи соціальні чинники. Внаслідок такого активного розвитку питання щодо організації та оформлення процесу діяльності туристичної сфери піднімалися все частіше.

Інтерес до «побудови» будь-якої сфери дав поштовх розвитку поняття економічної екосистеми. Вперше його запровадив Джеймс Мур у своїй «Смерть конкуренції: лідерство та стратегія у вік екосистеми бізнесу» (1993). Однак роботи, що характеризують це поняття, хоч і не називають його, були і раніше. Найчастіше для цього явища використовували поняття «модель».

Це явище не оминуло і туристичну сферу. Деякі дослідники та практики туризму не зважали на необхідність систематизувати роботу галузі, проте інші ставили це метою своїх наукових робіт. Такими вченими виявилися Н. Лейпер та К. Каспар, напрацювання яких є досі актуальними для розгляду і побудови систем і моделей співпраці у туризмі.

Данський вчений Н. Лейпер розробив (1979 р.) та удосконалив (1990 р.) найбільш цілісну модель туристичної сфери, що складається з трьох основних елементів: туристів, географічної компоненти та туристичної індустрії. Географічна компонента включає також три складові:

- регіон, що генерує туристів;
- транзитний регіон;
- регіон, який приймає туристів (туристичне призначення – дестинація).

Схематично система туризму, згідно з концепцією Н. Лейпера, представлена на рис. 1.

Рис. 1. Туризм як система за Н. Лейпером

Центральне місце у моделі Н. Лейпера займає турист. Ідея вченого полягає в тому, що саме бажання людини здійснити туристичну подорож приводить у дію всю туристичну систему та створює попит на туристичні послуги у регіоні, що генерує переміщення туристів [1, с. 397]. Така думка має деяку недосконалість, спираючись лише на попит, і не звертаючи жодної уваги на створення інноваційної пропозиції до виникнення відповідного бажання. Це, на нашу думку, сповільнює загальний розвиток туристичної сфери та створює бар'єри для появи нових напрямків.

На думку ж швейцарського дослідника К. Каспара, в основі системи туризму лежать дві субсистеми:

- суб'єкт туризму, тобто турист – споживач туристичних послуг з усім різноманіттям його потреб та мотивів поведінки;
- об'єкт туризму, що складається з трьох елементів: туристичного регіону, туристичного підприємства та туристичних організацій [2, 122 с.].

Система туризму, згідно з дослідженнями швейцарського вченого – К. Каспара, є системою відносин, у якій туристичні підприємства, організації та регіони взаємодіють із зовнішнім середовищем та споживачами (рис. 2).

Під суб'єктом туризму розуміється турист, тобто споживач туристичних послуг з усім різноманіттям його потреб та мотивів поведінки. Під об'єктом туризму розуміють усе те, що може стати суб'єкта туризму (туриста) метою подорожі [3].

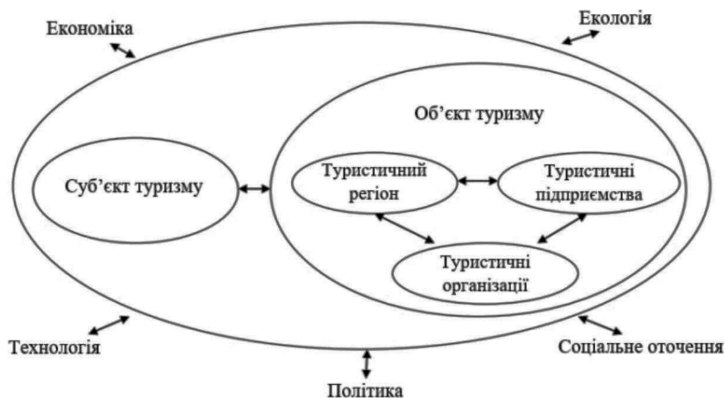

Рис. 2. Система туризму за концепцією К. Каспара

Дана модель охоплює більшу частину аспектів роботи туристичної сфери, проте і вона має свої недоліки. Таким чином, у ній виокремлюється у зовнішні фактори політичний та соціальний чинники, хоча деякі сфери туризму суворо регулюються законом, тоді як частина туристичних організацій та підприємств у різних країнах може бути лише державними або неприбутковими організаціями.

Безумовно, дані моделі вже застаріли, і туристична сфера вимагає перегляду елементів, що їй належать: додавання нових, можливо, виключення якихось старих. Однак будь-яка нова екосистема обов'язково будуватиметься на базисних формах, які представили у своїх дослідженнях Н. Лейпер та К. Каспар.

Список використаної літератури

1. Leiper N. The framework of tourism: towards a definition of tourism, tourist, and the tourist Industry. *Annals of Tourism Research*. 1979. Vol. 6 (4). Pp 390–407. DOI: 10.1016/0160-7383(79)90003-3
2. Полянничко О. Екосистемний підхід в рекреаційно-туристичній сфері в умовах трансформації економіки України. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету* : зб. наук. праць ; за ред.: М.Д. Балджи (голов. ред.). Одеса : Одеський національний економічний університет, 2017. № 6(248). С. 110–120.
3. Norbert Vanhove (2015) Claude Kaspar: a life devoted to tourism and transport – moving theory into practice, *Anatolia – An International Journal of Tourism and Hospitality Research*. Vol. 26. № 3. Pp. 493–500. DOI: 10.1080/13032917.2015.1024032

Розділ 7

МЕНЕДЖМЕНТ ТА ІННОВАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Н.-К. А. Бессарабова
студ. I курсу магістратури
спеціальність «Облік і оподаткування»
Науковий керівник: к. е. н., доц. О.В. Рудінська

АНАЛІЗ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ

Дана тема є актуальною, оскільки сьогодні Україна переживає свої одні з найтяжчих днів в умовах військового конфлікту, а економіка на разі з цим є дуже крихкою, ніби «як кришталь». Це супроводжується, з одного боку, потребою швидкого реагування та прийняттям нестандартних рішень, щоб економіка залишалася повноцінною та діючою, а з іншого – повного переосмислення пріоритетів, необхідних дій та їх послідовності.

На жаль, на території України не залишилося жодного регіону, який не зазнав би змін після початку війни. Війна, військовий конфлікт та воєнні умови призводять до змін, тому й потребують швидких реакцій щодо економіки, оскільки вони є взаємозалежними. Економіка країни є цілісним організмом, який повинен працювати злагоджено та системно, щоб забезпечувати країну усім необхідним. Але на разі з працездатною економікою, слід зазначити, що сфери медицини й охорони здоров'я є ключовими сьогодні. Головним завданням постає їх бездоганна і безперервна праця, оскільки від неї залежить життя мільйонів людей.

Для реалізації вищезазначеного завдання на високому рівні та отримання позитивного результату, необхідним є використання менеджменту в медицині, згідно якого охорона здоров'я є складною соціально-економічною системою, основним призначенням якої

є забезпечення реалізації найважливішого соціального принципу: збереження та поліпшення здоров'я громадян, надання їм висококваліфікованої лікувально-профілактичної допомоги. Тобто, охорона здоров'я є системою державних, громадських та індивідуальних засобів та заходів, що сприяють здоров'ю, запобіганню захворювань та попередженню передчасної смерті, забезпеченню активної життєдіяльності та працездатності людини [1].

Військовий конфлікт та воєнні умови для підприємств країни є певним форс-мажором, під час якого головним завданням є збереження та оптимізація бізнесу, в першу чергу, для підтримки подальшої економіки: сплати податків державі, сплати заробітної плати найманим працівникам, взаємопідтримки партнерів, можливості підтримки армії, зокрема військово та фінансово та ін.

На сьогоднішньому етапі першочерговими для продовження працездатності та конкуренції підприємства постають:

- 1 – швидкість прийняття рішень;
- 2 – обґрунтованість прийнятих рішень;
- 3 – пошук ресурсів.

Тому наявність критичного мислення, вміння працювати у екстремальних умовах, знаходження рішень для найскладніших ситуацій, прийняття миттєвих рішень, наявність плану «Б», присутність далекоглядності та жодних зволікань є запорукою виживання підприємства у військовому конфлікті та його конкурентоздатності.

В цілому, на національному рівні економіка зазнає значних змін – відбувається процес її трансформації, який носить безперервний характер. Відбувається злиття та поглинання великої кількості підприємств, багато підприємств було реструктурізовано, загалом відбувається процес корпоратизації, який матимемо довгостроковий ефект та «розкриється» якомога ширше у післявоєнні часи. В короткостроковій перспективі за воєнних умов дане явище є більш позитивним, оскільки посилює та закріплює позиції підприємств на внутрішньому та навіть на міжнародному рівнях, у довгостроковій – він зробить ринок більш закритим, монополізованим, а умови входу стануть дуже проблематичними та непростими.

Згідно статистики, за даними з 24-го лютого по 15-те травня 2022 року у порівнянні з даними на 23 лютого 2022 року, на території України зачинилося 22 % малих та середніх підприємств, відповідно третина співробітників втратили свої робочі місця. У 12,5 % підприємств об'єм праці скоротився лише на 10–20 %, у 24 % бізнес працює на 40–60 %, у 8,5 % підприємств об'єм праці майже не змінився, у 4 % підприємств обсяги робіт зросли до 30 %, та поки що лише у 2 % об'єм робіт виріс більше аніж на 30 %. Тобто 15 % підприємств не змінили або навпаки збільшили обсяги робіт, серед яких переважними є підприємства сільськогосподарського та продовольчого значення. Але, на контрасті з цим, 49 % підприємств були зупинені або виконують мінімальний об'єм праці та намагаються поновити свою діяльність та залишитися конкурентоздатними на ринку [2].

Необхідно зазначити, що конкурентоздатність регіонів сьогодні є явищем більш фактичним, ніж реальним. За воєнних умов, Україна зазнала не тільки економічного, а й демографічного перевороту. На жаль, схід України отримав значного удару, тому перебуває у розбитому стані: звідти люди були вимушені бігти від активних військових нападів та переїжджати за можливості. Південь країни опинився одним з найнебезпечніших за наявності виходу в Чорне море, тому він сконцентрований більш на обороні країни. Центральна частина країни зазнала значних ударів спочатку війни, але максимально швидко поновлює працездатність у містах та селах, повертаючись до життя, та намагаючись утримувати центральні позиції. Основний потік переселенців знаходиться саме на заході країни. Захід країни є перенасиченим не тільки біженцями, а й новими підприємствами, які було перенесено на спокійніші території країни, тому він несе велику відповідальність, в першу чергу, людяну, адже повинен найліпше «прийняти» та «застосувати» величезну кількість людей, які в пошуках «нового життя», за підтримки держави та державної політики.

Економіка вимушена продовжувати працювати задля подальшого життя, для підтримки громадян, а надалі – для відновлення повноцінного життя на всій території країни. На сьогоднішній день, Україна має багато партнерів та відчуває значну допомогу з усіх куточків світу, оскільки війна є вагомим ризиком на поширення

на Європу, що у повній мірі усвідомлюють країни заходу та намагаються допомагати якнайбільше. Не зважаючи на це, за наявних непростих умов, потрібно раціонально усвідомлювати те, що внутрішня економіка має значний вплив на стан країни та її подальші можливості.

Отже, військовий конфлікт є значним ударом та веде за собою цілу низку змін як для цілої економі, так і для кожного регіону країни зокрема. Він є фактором дуже негативного впливу на економіку: країна гальмується у розвитку, несе великі втрати. Країна перебуває в нестабільному стані, що зазначається абсолютно на всіх сферах економіки, які повинні оптимізуватися.

За даних умов, бізнес змушений бути дуже гнучким та приймати рішення ще швидше.

На сьогоднішній день, усі регіони країни перебувають у хиткому та складному становищі, тому щодо конкурентоздатності регіонів, на території України за воєнних обставин це поняття є «формальним» та зовсім неприйнятним, оскільки всі регіони, в першу чергу, налаштовані на взаємну допомогу та взаємну підтримку щодо подолання військового конфлікту, відновлення і відбудовування цілісної країни.

Список використаної літератури

1. Шутурмінський В.Г., Кусик, Н.Л., Рудинська О.В. Основи менеджменту та маркетингу в медицині : навч. посібник. Одеса : Вид. Гельветика, 2020. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/29900> (дата звернення 15.10.2022).
2. Після початку війни в Україні «закрилося» понад 20 % малих та середніх підприємств – дослідження. OBOZREVATEL: веб-сайт. URL: <https://news.obozrevatel.com/economics/economy/posle-nachala-vojnyiv-ukraine-zakryilis-bolee-20-malyih-predpriyatij-issledovanie.htm> (дата звернення 15.10.2022).

К.Д. Деркач
студ. IV курсу
спеціальність «Менеджмент»
Науковий керівник: к. е. н., доц. Л.М. Івашко

КОНЦЕПЦІЯ «РОЗУМНОГО МІСТА» (НА ПРИКЛАДІ МІСТ ДАНІЇ)

Розумне місто (Smart City) – це концепція, в основі якої лежить місто, що використовує різноманітні інформаційні технології для ефективнішого функціонування та відповідності потребам його жителів [1].

Метою створення Smart City вважається покращення та спрощення управління містом, благоустрій міського середовища, забезпечення безпеки та підвищення якості життя жителів міста.

На сьогоднішній день Smart City може охоплювати такі складові, як: Smart Energy; Smart Water; Smart Buildings; Smart Transportation; Smart Government тощо [2].

Однією з провідних європейських країн у роботі з ініціативами Smart City вважається Данія. У звіті «Карта розумних міст у ЄС» зазначено, що Данія входить до країн із найвищою часткою розумних міст [3]. Зокрема, у звіті Данія посідає перше місце разом зі Швецією, Естонією та Словенією, які мають найбільшу частку великих міст, які можна охарактеризувати як розумні міста.

До розумних міст Данії можна віднести: Копенгаген (Copenhagen); Орхус (Aarhus); Вайле (Vejle).

Копенгаген – столиця Данського королівства та найбільше місто країни. Серед основних труднощів, які стали поштовхом для впровадження концепції Smart City – енергетичні та екологічні проблеми, а також розвиток інформаційних систем.

Для подолання представлених труднощів Копенгаген обладнаний живою лабораторією для тестування та розробки технологій розумного міста. У Копенгагені також підтримують постійне співробітництво з науковими колами, державним сектором і промисловістю.

Основні задачі «розумного міста», програми та джерела фінансування «розумного міста» показані у табл. 1.

Розумне місто Копенгаген

Основні задачі «розумного міста»	Програми	Приклад партнерів	Фінансування
Копенгаген – перше у світі вуглецево-нейтральне місто. Отримання доступу до широкого світового ринку. Залучення громадян до міського планування та розвитку.	Copenhagen Connecting. Copenhagen Solutions Lab. Urban planning and carbon neutrality. Open data.	Державний сектор Данії. Провідні компанії (LEGO, ECCO). Університети країни, а також наукові кола світу.	Державна підтримка. Бізнес-інкубатори. Бізнес-ангели

Розроблено автором на основі [4; 5]

Розглянемо детальніше основні програми «розумного міста» Копенгагена.

Наприкінці 2014 року у Копенгагені була започаткована Копенгагенська лабораторія рішень, яка породила Smart City. Street Lab – це тестовий полігон для рішень щодо розумного міста в Копенгагені, щоб продемонструвати новітні технології та стимулювати партнерство з приватним сектором і науковими колами [5].

Муніципалітет Копенгагена також зосередив свої ініціативи «розумного міста» на екологічних питаннях [5]. Місцеві органи влади взяли на себе зобов'язання стати повністю вуглецево-нейтральним містом до 2025 року.

Публікація доступних і відкритих даних – одна з останніх програм, які діють на сьогоднішній день у місті. Через свій портал відкритих даних муніципалітет опублікував понад сотню наборів даних, зокрема карти паркувальних місць, моделювання транспортного потоку, тощо [5]. Ця доступність високоякісних базових даних є унікальною відправною точкою для розробки розумних рішень щодо вирішення проблем урбанізації та зміни клімату.

Наступне розумне місто Данії – Орхус. Виступаючи як регіональний центр наукових досліджень та освіти, а також як місце

розташування найбільшого університету Скандинавії, Орхус є містом, яке швидко розвивається. Основні труднощі з якими стикається розумне місто – це екологічні проблеми та питання мобільності. Для вирішення цих питань, Орхус має певні можливості, а саме: міську лабораторію, потужну наукову базу у місті, а також економіку, яка швидко розвивається.

Основні завдання «розумного міста», програми та джерела фінансування «розумного міста» представлені у табл. 2.

Таблиця 2

Розумне місто Орхус

Основні задачі «розумного міста»	Програми	Приклад партнерів	Фінансування
Ефективні та стійкі рішення для вирішення проблем міста Орхус. Залучення громадян до захисту навколишнього середовища.	Dokk1(2015 р.). Smart Aarhus. Internet week Denmark. Open Data Aarhus TAPAS.	Державний сектор Данії. Провідні компанії (LEGO, ECCO). Експерти GNSS з DTU Space. Університети країни.	Державна підтримка. Датське агентство із забезпечення та ефективності даних. Бізнес-інкубатори.

Розроблено автором на основі [6]

Орхус відкрив новий інноваційний центр Dokk1 у 2015 році [6]. Центр інновацій підтримує та зміцнює інноваційні проекти, які створюватимуть конкретні щоденні покращення для мешканців Орхуса. Робота центру ґрунтується на поєднанні міцного партнерства з інноваційними ідеями.

TAPAS – це ще одна програма «розумного міста», варта уваги [7]. Це науково-дослідницький проект, спрямований на перевірку того, наскільки вдосконалена інфраструктура може сприяти використанню всіх переваг технічних досягнень нових глобальних навігаційних супутникових систем (GNSS). Розташування TAPAS у густонаселеному районі міста Орхус дає можливість спостерігати за тривожними елементами міста, такими як міські каньйони/навіси.

Ще одне розумне місто Данії, яке розглянемо, – це Вайле. Вайле – одне із найменших міст у партнерстві «100 Resilient

Cities» – далеким від Ріо-де-Жанейро чи Лос-Анджелеса – але прагне показати, що менші провінційні міста також можуть бути швидкими лідерами інновацій.

Жителі міста стикаються з певними труднощами, а саме екологічними небезпеками (повенями) та кліматичними проблемами. Розглянемо підхід, програми та джерела фінансування «розумного міста» Вайле, які наведені у табл. 3.

Таблиця 3

Розумне місто Вайле

Основний підхід «розумного міста»	Програми	Приклад партнерів	Фінансування
Перевірити нові ідеї та рішення в невеликому масштабі, а потім розширити найкращі рішення на міському рівні.	Vejle Resilience Lab. Virtual Reality Studio.	«100 Resilient Cities». Державний сектор Данії. Провідні компанії. Наукове товариство.	Державна підтримка. «100 Resilient Cities». Інвестори.

Розроблено автором на основі [8]

Серед найвідоміших програм «розумного міста» Вайле можна назвати Reality Studio [8]. Вона побудована для відображення майбутніх проектів у місті. Нові будівлі, плани та сценарії візуалізуються у 3D-моделі 1:1, а політики, громадяни та інвестори можуть уважніше та детальніше зосередитися на них.

Reality Studio – це жива лабораторія, тому що реальні будівлі та проекти будуються і вписуються в існуюче місто, але тільки в цифровому вигляді [8]. Таким чином, проекти покращуються завдяки цифровому застосуванню і помилки набагато дешевше виправляти у цифровій моделі, ніж у реальному процесі будівництва.

Підводячи підсумок, можна побачити, що розвиток концепції «розумного міста» відбувається повсюдно у Данії: від невеликих міст, таких як Вайле, до міст середнього розміру, як-от Орхус, і великих міст, як Копенгаген; від проектів із використанням передових технологій у Копенгагені та Орхусі, містах, які займають сильну позицію у глобальній спільноті розумних міст, до проектів

у переважно сільських районах Данії, які використовують технології для покращення надання державних послуг та зростання бізнесу.

Список використаної літератури

1. 10 ознак «розумного міста». URL: <http://thefuture.news/smart-city/> (дата звернення: 10.05.2022).
2. SMART CITY: Технології «розумного міста». URL: <https://ukraine.org.ua/ua/news/smart-city-tehnologiyi-rozumnogo-mista-ta-yih-cilove-priznachennya> (дата звернення: 08.05.2022).
3. Denmark Smart Cities. URL: <https://www.trade.gov/knowledge-product/denmark-smart-cities> (дата звернення: 11.05.2022).
4. Smart City in Greater Copenhagen. URL: <https://www.copcap.com/set-up-a-business/key-sectors/smart-city> (дата звернення: 11.05.2022).
5. Smart City Copenhagen. URL: <https://nscn.eu/Copenhagen> (дата звернення: 11.05.2022).
6. Smart Aarhus. URL: <https://nscn.eu/Aarhus> (дата звернення: 13.05.2022).
7. Smart Aarhus. URL: <https://nscn.eu/Aarhus/Tapas> (дата звернення: 13.05.2022).
8. Vejle Smart City. URL: <https://nscn.eu/Vejle> (дата звернення: 13.05.2022).

Т.В. Карадобрі

студ. IV курсу

спеціальність «Менеджмент»

Науковий керівник: д. е. н., доц. В.І. Борщ

СПЕЦІАЛЬНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Аналітичний процес вимагає високий рівень володіння методологією управлінських досліджень, дослідницькими методами та технологіями. Перед дослідниками, під час проведення досліджень на підприємствах, ставляться такі цілі та завдання, що вимагають аналіз ситуацій і виявлення проблем, пошук й обґрунтування рекомендацій для вирішення цих проблем.

Щоб найбільш результативно досягнути мети дослідження необхідно чітко визначити гіпотезу, об'єкт та концепцію дослідження; знати технології управління, вміти визначати проблему управління, здійснювати системний аналіз чинників прямого та

непрямого впливу, розуміти ефективність, обмеження та умови використання різних дослідницьких методів.

Загалом використовуються як загальнонаукові, так і специфічні методи. Об'єктом нашого дослідження є саме специфічні методи, які засновуються на специфіці об'єктів дослідження. Науковці поділяють їх на три групи: евристичні (якісні), розрахункові та комбіновані.

Далі розглянемо найбільш популярні специфічні методи дослідження систем управління.

Одними з найбільш вживаних є *методи вивчення документів*, що засновані на вивченні документації (насамперед первинної), що безпосередньо пов'язані із об'єктом дослідження. Їх ефективність залежить від кількості та змісту, форми та інформативності документації. В межах цього методу вирізняють різні первинні джерела, зокрема фінансову та бухгалтерську звітність, стратегічні документи, офіційні статистичні звіти тощо. Дослідники також можуть використовувати й вторинні документальні джерела, а саме спеціальні звіти та довідки, звіти підприємств-конкурентів тощо.

Серед методів вивчення документів можна вирізнити наступні: а) контент-аналіз; б) біографічного аналіз; в) історичний аналіз; г) юридичний аналіз; д) соціологічний аналіз; є) фінансовий аналіз.

У практиці дослідження систем управління знаходить широке використання *методи соціологічних досліджень*, які дозволяють оцінити стан такої системи за чинниками реальної діяльності персоналу, та цінностей людини, її ставлення до наявних проблем та розуміння їх. Серед найбільш вживаних методів соціологічних досліджень можна назвати спостереження, анкетування, інтерв'ювання.

Метод експериментування «ділова гра». Сутність методу експериментування полягає у створенні необхідних штучних умов діяльності та встановленні в цих умовах причин, властивостей та інших аспектів тих чи інших явищ, в обліку їх у подальшій реальній діяльності. Від інших наукових методів цей метод відрізняється тим, що дає можливість здійснити точний контроль за всіма змінними, провести точні вимірювання та перевірити теорії. Він спрямований на визначення причин явищ.

Метод тестування. Тест – це метод отримання інформації з метою пізнання людиною проблеми, безліч функціонально взаємопов’язаних ознак, що характеризують її. Тест включає набір висловлювань та оцінок щодо певної проблеми чи ситуації. Сьогодні він довів свою ефективність серед сукупності всіх методів управлінських досліджень. Якість отриманих даних багато в чому залежить від конструкції тесту та якості постановки питань.

Методи експертних оцінок. Експертиза – це дослідження експертом будь-яких процесів або явищ, що заснована на його глибоких спеціальних знаннях та багатому досвіді. Експерт, що дає висновок під час дослідження будь-яких процесів або явищ, є фахівцем у своїй галузі знань. Висновок експерта є документом, в якому фіксується хід дослідження та його підсумки. При цьому висновки та думки експерта можуть мати як категоричну, так і ймовірнісну форму.

Серед методів експертних оцінок виділяють: метод інтерв’ю; метод аналітичних експертних оцінок; метод круглого столу; метод Дельфі; метод колективної генерації ідеї та інші.

Методи дослідження взаємодії чинників, що визначають поведінку об’єктів, характер ситуацій, зміст проблем – це важлива, з практичної точки зору, група методів. Будь-яка проблема чи ситуація може бути представлена через сукупність чинників її прояву та існування. Усі чинники існують не відокремлено, а у взаємодії, яка розкриває суть проблеми та підказує шлях її вирішення. Ця групи методів дозволяє знайти каузальні зв’язки об’єкту дослідження з чинниками впливу як зовнішнього, так і внутрішнього середовища існування.

Перелік специфічних методи дослідження, які були нами розглянуті, не є вичерпним. Проте всі вони можуть бути використані для вдосконалення механізму функціонування систем управління на підприємствах та вимагають від менеджерів знань та навичок дослідницької роботи.

Менеджер у своїй діяльності, незалежно від функціональної підсистеми, в якій би він не працював, повинен володіти певним комплексом дослідницьких методів, які довели ефективність та результативність свого застосування, вміти самостійно формулювати та висувати гіпотези, розробляти концепції дослідження та втілювати їх у життя в умовах обмеженого часу, фінансів та людських ресурсів.

Список використаної літератури

1. Борщ В.И. Аналитический инструментарий оценки эффективности систем управления предприятием в инновационной экономике. *Праці Одеського політехнічного університету*. 2012. Вип. 2 (39). С. 318–325. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe? C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Пору_2012_2_55.pdf (дата звернення: 10.05.2022).
2. Борщ В.И. Анализ эффективности деятельности управленческого персонала. *Актуальные проблемы экономики и менеджмента: теория, инновации и современная практика* : моногр. / под ред. Э.А. Кузнецова. Вип. 3. С. 490–525.
3. Масленников Є.І. Методологічні та практичні засади дослідження системи управління фінансовою стійкістю промислового підприємства. *Одеса : Прес-кур'єр*, 2015. 316 с.

М.Д. Кузнецова

студ. III курсу

спеціальність «Менеджмент»

Науковий керівник: ст. викл. О.В. Жмай

РОЗВИТОК ФРАНЧАЙЗИНГУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ КРИЗИ

В Україні франчайзинговий бізнес є відносно новою формою підприємницької діяльності, яка активно розвивається. Франчайзингові мережі в Україні створюються як іноземними, так і вітчизняними підприємствами.

Перший франчайзинговий договір в Україні було укладено в 1993 році з міжнародною інформаційною компанією Kompass, яка зараз є одним з провідних гравців на ринку B2B. Всесвітньо відома мережа ресторанів McDonald's з'явилася на вітчизняному ринку в 1997 році, але відмовилася використовувати франчайзинг для власного розвитку на території України. Вся діяльність ресторанів здійснюється від імені McDonald's Ukraine Ltd., якою повністю володіє McDonald's Corporation.

Історія першої української франчайзингової мережі починається в 1998 році, коли було відкрито перший ресторан швидкого харчування Pizza Celentano у Львові. А вже в 1999 році в Києві та

Хмельницькому з'явилися два ресторани, відкритих за франшизою. У 2010 році на ринок України вийшла міжнародна мережа піцерій Domino's Pizza, а у 2012 році – мережа ресторанів KFC [1].

Зараз вибір франшиз в Україні є доволі широким: понад 60 % ринку належить національним франшизам, а інші 40 % представлені іноземними компаніями з США, Франції, Великобританії тощо. За даними Forbes Ukraine у 2021 році налічувалось більше ніж 800 пропозицій вітчизняних франшиз. [2] На відміну від США, де найбільшу частку ринку франчайзингу займає сфера громадського харчування, в Україні переважна більшість франчайзингових підприємств зосереджена у сфері споживчих послуг, на другому місці – громадське харчування, а на третьому – роздрібна торгівля.

У сфері послуг працюють мережа «Нова пошта»; мережа хімічисток KIMS; мережі медичних лабораторій Invivo, «Сінево» тощо. Сфера громадського харчування представлена мережею піцерій Pizza Celentano, пекарнями-кав'ярнями Lviv Croissants, «Франсуа», кав'ярнями Aroma Kava, Gemini, мережею ресторанів Mafia, FreshLine і т. д. Сфера ритейлу представлена такими продуктовими мережами, як Novus, «Наш Край», SPAR, «Еко-Лавка», «Веселі Карамелі», «Львівська майстерня шоколаду», «Наша Ряба»; фешн-ритейл – мережею ювелірних прикрас ZARINA, магазинами дизайнерського одягу ANDRE TAN, VOVK тощо [4].

У 2021 році за кількістю франчайзингових точок найбільшими мережами в Україні були «Наша Ряба» (біля 2000 торгових точок), «Нова Пошта» (десь 6700 торгових точок) та «Форнетті» (близько 550 точок) [1].

Криза, яка була викликана пандемією коронавірусу в 2020 році, зумовила виникнення нових трендів на ринку франчайзингу. Раніше найшвидше поверталися інвестиції у сфері відпочинку й розваг, але через карантинні обмеження у цій сфері 2020 року спостерігалася стагнація, тому і франчайзинг майже не розвивався [5, с. 53].

Перспективними напрямками залишається сфера доставки. Найбільший маркетплейс в Україні ROZETKA в кінці 2020 року почав розвивати мережу пунктів видачі по франшизі. Зріс попит на франшизи медичних лабораторій, продуктових магазинів

(магазини «біля дому», дискаунтери). У сфері освіти популярними залишаються мовні школи та дитячі освітні центри [5, с. 53].

Нові мережі за період COVID-19 не з'явилися, але багато існуючих мереж вдосконалили свою роботу, наприклад, мережа кав'ярень Lviv Croissants в Черкасах відкрила Lviv Croissants Drive [6]. Агрохолдинг «Миронівський хлібопродукт» (МХП), який володіє брендом «Наша ряба» й продавав одну із найпопулярніших франшиз, змінив формат та створив торгову мережу «М'ясомаркет». В період з 2020 року по 2021 рік було відкрито понад 100 торгових точок [5, с. 54].

З початку 2022 року Україна знову знаходиться в кризовому стані через повномасштабну війну. Оскільки 6 мільйонів людей покинути країну та більшість міст знаходяться під постійними обстрілами, позачинялося багато франчайзингових точок, а деякі були повністю знищені. Мережа медичних лабораторій «Сінево» зазначає, що на кінець березня діяло всього 106 власних і 41 франчайзингових точок з 346, були знищені 2 франчайзингові та 5 власних точок на Сході України, в Бучі та Києві [7].

Попри скрутні часи, франчайзинг розвивається, відкриваються нові франчайзингові точки. На початку травня у Чернівецькій області за франчайзинговою моделлю було відкрито перший супермаркет SPAR (нідерландська міжнародна мережа крамниць-супермаркетів) [8].

Таким чином, франчайзинг існує в Україні вже майже 30 років. Найперспективнішими напрямками в нашій країні є сфера послуг, громадського харчування та роздрібна торгівля. І, не дивлячись на кризу в економіці, яка існує останні декілька років, франчайзинговий бізнес розвивається і знаходить нові напрямки ведення господарської діяльності.

Список використаної літератури

1. Історія франчайзингу в Україні. *Franchise Capital*. URL: <https://franchise-capital.com/blog/istoriya-franchajzingu-v-ukrayini/> (дата звернення: 15.05.2022).
2. В Україні 800 вітчизняних франшиз. Куди потрібно інвестувати і коли окупляться вкладення? *Forbes.ua*. URL: <https://forbes.ua/money/samyepopulyarnye-franshizy-ukrainy-skolko-nuzhno-investirovat-i-kogda-okupyatsya-vlozheniya-05042021-1297> (дата звернення: 15.05.2022).

3. Ринок франчайзингу: Україна, світ і сучасні виклики. *Бізнес.Район*. URL: <https://business.rayon.in.ua/topics/388143-rinok-franchaizingu-ukrayina-svit-i-suchasni-vikliki> (дата звернення: 15.05.2022).
4. Каталог франшиз Franchise Group. *Franchise Group*. URL: <http://franchisegroup.com.ua/catalog-franchise/> (дата звернення: 15.05.2022).
5. Шкурат М., Легойда А. Вплив пандемії на франчайзинг. *Галицький економічний вісник*. Т. : ТНТУ, 2021. Том 71. № 4. С. 50–58.
6. «Сінево» відновить роботу лабораторій у Києві з 2 травня. *Інтерфакс-Україна*. URL: <https://interfax.com.ua/news/pharmacy/828689.html> (дата звернення: 15.05.2022).
7. Відкрито перший супермаркет SPAR під час війни. *Мережа супермаркетів SPAR Україна*. URL: <https://spar.ua/news/233> (дата звернення: 15.05.2022).

Л.К. Кулі

студ. I курсу магістратури

спеціальність «Менеджмент»

Науковий керівник: к. е. н., доц. О.В. Рудінська

АКТУАЛЬНІ МОДЕЛІ І МЕТОДИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ В ПОРТФЕЛЬНОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ

Актуальність теми пов'язана із високою ефективністю портфельних стратегій в умовах кризових ситуацій. Стратегія портфельного менеджменту передбачає визначення певних підходів, методів, алгоритму та моделей прийняття рішень щодо основної мети інвестування. Портфельна теорія належить до мікроекономічних гіпотез іноземного інвестування і не втрачає своєї актуальності за останні десятиріччя.

Портфельна теорія стратегічного менеджменту дозволяє завдяки універсальним методам диверсифікації та отримання ефекту синергії оптимізувати рівень ризиків та доходів, що відповідає основній цілі інвестиційної діяльності.

Проблематиці оптимізації інвестиційних портфелів приділили увагу багато відомих учених. Серед них відзначимо дослідження Г. Марковіца та А. Роя, котрі є основоположниками домінуючої портфельної парадигми інвестиційної теорії. Важливі дослідження напряму оптимізації за принципом максимальної визначеності містяться в роботах Е. Арзака й В. Баби, Дінга й Лу та ін. Численні

емпіричні тести в частині порівняння результатів оптимізації міжнародних інвестиційних портфелів та портфелів місцевих ринків містяться в дослідженнях Б. Солніка, Х. Шаліта та Ш. Йітсхакі, Т. Меєра, К. Лі та Л. Роуз, Абід, Леунг, Моруа та Вонг, а також інших науковців [1].

Стратегія диверсифікації вимагає визначення з кількістю та обсягом певних цінних паперів та управління строками їх присутності у портфелі. У сучасному портфельному менеджменті ця задача вирішується за допомогою методів бізнес-моделювання.

Для того, щоб сформувавши оптимальний портфель цінних паперів необхідно розробити інвестиційну стратегію, яка ґрунтується на аналізі доходності від вкладення, періоду інвестування та аналізі виникаючих при цьому ризиків (ці параметри і виступають змінними показниками у всіх багатофакторних бізнес-моделях портфельного менеджменту). Процес управління та прийняття рішень спрямований на збереження основної інвестиційної якості портфеля та тих властивостей, які відповідають інтересам його власника.

Тобто, з двох основних портфельних ризиків – ризику втрати капіталу та ризику втрати доходів, ризик втрати капіталу повинен біти найменшим (до 30%), а ризик втрати доходів (дивідендів або курсової різниці – премії) може бути вищим, в залежності від уподобань інвестора (для агресивних він може сягати 60–70%, для помірних 40–50%, для консервативних 25–30%).

Основне завдання портфельного інвестування – покращити умови інвестування, надавши сукупності цінних паперів такі інвестиційні характеристики, які недосяжні з позиції окремо взятого цінного паперу, і можливі лише за їх комбінації. Усі теорії та моделі формування портфеля розробляються з метою вирішення цього завдання. Доходи по портфельним інвестиціям є валовий прибуток по всій сукупності паперів, включених у той чи інший портфель з урахуванням ризику. Виникає проблема кількісної відповідності між прибутком та ризиком, який має вирішуватися оперативно з метою постійного вдосконалення структури вже сформованих портфелів та формування нових відповідно до побажань інвесторів [2].

На практиці з метою раціонального формування змінного (або плаваючого) портфеля потрібно вирішити завдання

прогнозування, щоб вибрати той набір інструментів – активів, який дасть максимальну прибутковість за найближчий період реструктуризації, і перерозподілити ресурси, враховуючи наявність втрат під час переведення коштів з одного випуску до іншого.

Постановка та розв'язання цієї задачі повинні здійснюватися постійно в міру оновлення даних. Для вирішення цього завдання необхідні як мінімум два елементи. По-перше, це критерій, на підставі якого приймається рішення про переказ коштів з одного активу в інший. По-друге, алгоритм обчислення відносних обсягів переведення ресурсів із випуску у випуск.

Ефективний сучасний портфельний менеджмент спирається на два економіко-математичних підходи щодо моделювання портфелю:

1. Метод розрахунку середньоквадратичного відхилення (σ) та дисперсії (R), розрахунок $b = \text{tg}$ кута нахилу лінії ринку капіталу.

«Теорія цін акцій», відома за назвою «модель оцінки капітальних активів» (Capital Assets Pricing Model – CAPM), створена нобелівським лауреатом (1990 р.) у галузі економіки Вільямом Шапром на початку 60-х років і розвинена в роботах Дж. Линтнера, Ф. Модильяни, Дж. Табина.

2. Концепція максимізації геометричної дохідності виникла після появи теорії портфеля. Її автором вважається А. Латане, який у статті 1959 р. виклав основні положення. Оптимальні за геометричною портфелі не є ефективними, однак є більш зрозумілими на інтуїтивному рівні.

На сучасному етапі, у 2010–2020 роках аналіз математичних методів портфельного менеджменту ґрунтується на бізнес-моделях.

Врахування ризиків бізнес-моделі у портфельному менеджменті ми пропонуємо здійснювати з використанням інформаційно-аналітичного забезпечення, яке є інструментом запобігання сукупному ризику портфеля інвестора та дозволяє оцінювати зведені результати інвестиційної діяльності за показниками середньоквадратичного відхилення дохідності (коливання ринкової ціни купівлі – продажу цінного паперу), відповідного рівні ризику та коефіцієнту $b = \text{tg}$ кута нахилу лінії ринку капіталу.

Спектр-бальний метод дозволяє встановлювати сигналізатори ризиків за станом показників відповідних груп [4].

На завершення, додамо ще деякі висновки. Для того, щоб більш точно орієнтуватися в обстановці на ринку цінних паперів і уявляли собі тенденції зміни їх курсової вартості, можна в якості інструмента прогнозування використовувати різні статистичні пакети, такі, як STATGRAF, DAEZ і ін. Прогноз, нехай навіть і приблизний, найчастіше дозволяє ухвалювати більш ефективні рішення.

Список використаної літератури

1. Дзюба П.В. Оптимізація міжнародних інвестиційних портфельів за середньою геометричною дохідністю: еволюційний погляд на позапарадигмальну концепцію. *Наук. вісник Херсонського державного університету*. 2017. Вип. 26. Ч. 1. С. 38–44. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_26/1/9.pdf (дата звернення 24.03.22).
2. Hunt B.F. Feasible High Growth Investment Strategy: Growth Optimal Portfolios Applied to Dow Jones Stocks. *Journal of Asset Management*. 2005. Vol. 6. № 2. P. 141–157.
3. Рудінська О.В., Шеремет А.І. Ефективний менеджмент як невід’ємний компонент конкурентоспроможності. *Другі економіко-правові студії* : матеріали Всеукр. наук. – практич. конф. молодих вчених (Одеса, 10 жовт. 2019 р.). Одеса : Фенікс, 2019. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/26164>
4. Ненно І.М. Створення дієвих бізнес-моделей розвитку морських портів: макрополітичні та мікроекономічні аспекти : монографія. Краматорськ : ДДМА, 2017. 474 с.

О.Є. Масленніков

студ. II курсу

спеціальність «Менеджмент»

Науковий керівник: д. е. н., проф. О.П. Радченко

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СТІЙКІСТЮ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ В КОНТЕКСТІ ОПОДАТКУВАННЯ

В умовах воєнного стану, нестабільного зовнішнього середовища та невизначеності умов господарювання, ефективність роботи суб'єкта підприємницької діяльності багато в чому

залежить від системи планування. Чим вище рівень невизначеності, який викликаний нестабільністю у національному макроекономічному середовищі, тим більшого значення набуває планування. При цьому, одним з основних інструментів регулювання соціально-економічного розвитку суб'єкта господарювання є податки та збори.

Податкові платежі становлять значну частку в фінансових потоках суб'єктів господарювання. Управління оподаткуванням на підприємстві все частіше входить в практику процесу господарської діяльності. Серед способів управління оподаткуванням важливе місце займає податкове планування, при якому суб'єкт оподаткування постійно аналізує податкові наслідки здійснюваних ним угод. Податкове планування є складовою частиною системи планування на підприємства і дозволяє прогнозувати її податкові відрахування в короткостроковому і довгостроковому періодах, оперативної і ефективно управляти наявними ресурсами та грошовими потоками, істотно знизити ризик фінансових труднощів і уникнути податкових наслідків за несвоєчасне виконання обов'язків платника податків [1].

Необхідність податкового планування пов'язана з двома основними факторами: податковим навантаженням для конкретного суб'єкта господарювання та складністю і змінами податкового законодавства. Податковий тягар значно відображається на фінансовому стані суб'єкта господарювання, тобто на показниках його фінансової стійкості. Тому важливим є визначення способів впливу податкового планування на зміну фінансової стійкості суб'єкта господарювання.

В умовах воєнного стану, недостатня розвинута теоретична база і відсутність на практиці чіткої системи податкового планування, що дозволяє всебічно моделювати ефективні управлінські рішення з урахуванням податкового чинника, свідчать про неповне використання всіх можливих резервів для оптимізації оподаткування з метою забезпечення ефективності діяльності суб'єкта господарювання. Саме тому, в умовах воєнного стану важливо всебічне вивчення теоретичних і практичних аспектів податкового планування, насамперед, у системі управління фінансами суб'єкта господарювання.

Податкове планування є складовою частиною загальної системи планування у господарській діяльності суб'єкта господарювання та дозволяє прогнозувати податкові відрахування в коротко-строковому і довгостроковому періодах, оперативно і ефективно управляти наявними активами та грошовими потоками, суттєво зменшити ризик фінансових криз і уникнути податкових наслідків за несвоєчасне виконання податкових зобов'язань.

Основною метою податкового планування є сплата платником податків і зборів мінімально можливої суми податкового зобов'язання у максимально можливий термін за умови абсолютного дотримання норм Податкового кодексу України.

Податкове планування ґрунтується на трьох підходах до мінімізації податкових зобов'язань:

- використання пільг при сплаті податків та зборів;
- розробка або удосконалення облікової політики;
- система контролінгу над строками сплати податкових зобов'язань.

Податкове планування, спрямоване на зменшення податкового навантаження на суб'єкта підприємницької діяльності, можна розділити за параметром тимчасового критерію на:

- стратегічне планування;
- тактичне планування;
- оперативне планування.

Таким чином, податкове планування є частиною всього фінансового планування суб'єкта господарювання. Оптимізація податкових виплат як частина податкового планування – це ряд заходів щодо зниження податкових платежів з метою збільшення грошових потоків, що проводиться в рамках чинного законодавства. Вважаємо, що додатковою метою оптимізації податкових зобов'язань є придбання іміджу сумлінного платника податків в очах контрагентів, партнерів і держави. Таким чином, найважливішою метою є забезпечення фінансової стійкості суб'єкта підприємницької діяльності.

Податкове планування через процес податкової оптимізації впливає на показники фінансової стійкості суб'єкта підприємницької діяльності, зміна яких багато в чому залежить від об'єкта оподаткування після проведення переоцінки і від рівня витрат.

Зниження прямих і непрямих податків й витрат, впливають на фінансовий результат до оподаткування суб'єкта підприємницької діяльності.

Зниження податків сприяє зменшенню величини витрат суб'єкта підприємницької діяльності та зростання прибутку. У свою чергу збільшення розміру прибутку сприяє збільшенню податкових платежів до бюджету з податку на прибуток. Тому мінімізація даної групи податків не сприятиме значному зростанню фінансових ресурсів суб'єкта підприємницької діяльності, його ліквідності, а значить і стійкості.

Таким чином, вважаємо, що найбільш істотний вплив на вибір того чи іншого способу податкової оптимізації впливають: по-перше, цілі суб'єкта підприємницької діяльності залежно від різних модифікацій прибутку; по-друге, застосування загального і спеціального режиму оподаткування; по-третє, масштаб діяльності суб'єкта господарювання та рівень його фінансової стійкості. З метою забезпечення збалансованості руху матеріальних і грошових потоків, досягнення фінансової незалежності, фінансової стійкості, ефективного використання фінансових ресурсів для досягнення стратегічних і тактичних цілей суб'єкта підприємницької діяльності необхідно застосовувати фінансове планування. Податкове планування в цій системі займає особливе місце і присутнє у будь-якому сегменті управління суб'єкта підприємницької діяльності. Етапи податкового планування повинні включати визначення цілей суб'єкта підприємницької діяльності, оцінки фінансового стану та фінансових результатів, розробку облікової та податкової політики, планування найбільш раціональних видів договорів, використання податкових звільнень і пільг, раціональне розміщення активів і прибутку, що дозволить реально зменшити податкові зобов'язання. Відсутність податкового планування призводить до того, що суб'єкти підприємницької діяльності мають слабші позиції в порівнянні з конкурентами, недостатньо розуміють свої можливості в більш сприятливих умовах, допускають серйозні помилки в здійсненні стратегії.

Таким чином, податкове планування допомагає проведенню податкової оптимізації та впливає на розмір фінансових ресурсів суб'єкта господарювання, які в свою чергу складають основу

його ліквідності та платоспроможності в умовах воєнного стану. Виходячи з цього, виявляється вплив і на фінансову стійкість. Тому основною метою податкового планування є забезпечення фінансової стійкості суб'єкта господарювання в умовах воєнного та післявоєнного стану.

Список використаної літератури

1. Масленніков Є.І. Методологічні та практичні засади дослідження системи управління фінансовою стійкістю промислового підприємства : монографія. Одеса : Прес-кур'єр, 2015. 316 с.
2. Актуальные проблемы экономики и менеджмента: теория, инновации и современная практика : монографія в 3 т. / под ред. Э.А. Кузнецова. Херсон : Гринь Д.С., 2014. Т. 3. 584 с.

Г.А. Мемарне

студ. I курсу магістратури

спеціальність «Менеджмент»

Науковий керівник: д. е. н., проф. Е.А. Кузнецов

АСПЕКТИ «НОВОЇ НОРМАЛЬНОСТІ» ПРОФЕСІЙНОЇ СИСТЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ В УКРАЇНІ

Сучасний період розвитку соціально-економічної системи України в силу досить трагічних для українського суспільства випробувань, пов'язаних з військовою агресією двох сусідніх країн, доводить ще більшу важливість професійної якості управлінського фактору для системного збереження стійкості і адекватності усіх ланок і рівнів державного та бізнесового управління. Професійна якість менеджменту стає дійсно сучасною зброєю для відстоювання загальносуспільних та індивідуальних прав та інтересів української нації. Насправді, ми підійшли до такої межі, після якої професійна якість управлінських кадрів та їх результативність стають нормою, або «новою нормальністю».

«Нова нормальність» менеджменту стала сучасним трендом розвитку професійної управлінської діяльності, яка в останні десятиліття, на жаль, не показувала необхідну властивість до вирішення багатьох проблем розвитку суспільства і системи бізнесу.

Розглянемо найбільш важливі, на нашу думку, причини такого стану, але направленість наших зауважень все-таки буде в сторону тих процесів, які мають перспективу для подальшого розвитку професійної системи менеджменту.

Перше. Професійна якість управлінських кадрів не може з'явитися само по собі – це є результат системної діяльності, яка визначається через розвиток процесів професіоналізації управлінської діяльності. Процеси професіоналізації менеджменту в Україні системно досліджує проф. Е. Кузнецов в свої наукових працях [3, с. 8, 29]. Актуальність цієї діяльності є безперечною, але потрібні дійсно реальні механізми впровадження багатьох пропозицій цього науковця і першим кроком може бути розробка і прийняття Закону України «Про професіоналізацію управлінської діяльності». Дотичними проблемами до розвитку процесів професіоналізації менеджменту є питання управлінського конституціоналізму, демократичної меритократії і, навіть, політичної системи лібертаріанства [див.: 2, с. 65; 3, с. 36, 50].

Друге. Сучасна управлінська діяльність потребує системної спеціальної підготовки. Ця підготовка не може бути здійснена одним моментом і має певну довгу строковість, а саме – продовжується на протязі усієї професійної кар'єри управлінця [2, с. 24]. В той же час, потрібно зауважити, що управлінська праця стає все більше високоінтелектуальною, професійною і соціально відповідальною діяльністю. В таких умовах важливо розробити і практично впровадити механізм відбору претендентів для важливих управлінських посад. Критерії оцінки претендентів мають мати об'єктивний характер і систему персональної відповідальності. Незадовільна робота управлінця – це його відповідальність, але також відповідальність того, хто його рекомендував на цю посаду. В даному випадку, колективна відповідальність майже повністю граничить з професійною безвідповідальністю. Визначення головних аспектів і критеріїв персональної відповідальності є важливою проблемою розвитку професійної системи менеджменту.

Третє. Спеціалізована професійна підготовка управлінських кадрів має бути провіреною з позицій змісту, інноваційної динаміки розвитку, необхідної якості підготовки усіх учасників навчального процесу. Формується реальний механізм професіональної

і спеціальної підготовки з визначенням конкретних результатів цього навчального процесу. Відповідальність за результат навчання несуть викладачі, менеджмент-тренери і самі (не слухачі) учні програми професійної управлінської підготовки. Наша думка, що слухати мало, потрібна практична реалізація почутої інформації та її виважена, і зрозуміло досягнута, релевантність. Крім того, інтелектуальну і професійну придатність до управлінської праці деяких претендентів сьогодні найкраще виявляти під час їх спеціалізованого навчання.

Четверте. Декларація «Нова нормальність» ставить цілий спектр нових завдань для професійної системи менеджменту [2, с. 97]. На нашу думку, реалізація цих завдань буде неможливою, якщо не буде задіяна інтегральна стадія розвитку процесу взаємодії менеджерської науки, управлінського консалтингу та інноваційної практики [3, с. 82]. Інтегральна стадія, в даному випадку, доводить необхідність глибокого взаємного проникнення цих трьох сфер діяльності на базі системних і широких форм єднання та постійної інноваційної трансформації з активним використанням в якості інструментарію та інтелектуального помічника машин зі штучним інтелектом.

П'яте. Під інтегральною якістю професійної системи менеджменту ми розуміємо системно-адаптовану взаємодію ефективності (професійний потенціал менеджера) і результативності (практичне досягнення поставлених цілей на основі існуючого професійного потенціалу) управлінської діяльності. Кожен елемент цієї взаємодії повинен мати чіткі критерії і показники, що будуть визначати рівень інтегральної якості професійної діяльності менеджменту [2, с. 45–46]. В менеджерській науці і практиці необхідно розрізняти такі категорії як «якість», «ефективність» і «результативність». Категорія «інтегральність» буде означати якість інформаційної релевантної бази і використаного інструментарію під час прийняття управлінських рішень. Професійний менеджмент повинен бути направлений в своїй діяльності на отримання якісного результату, який є об'єктивно потрібним для певного періоду розвитку як українського суспільства в цілому, так і окремої економічної організації.

Список використаної літератури

1. Бостром Н. Суперінтелект. Стратегії і безпеки розвитку розумних машин. Київ : Наш формат, 2020. 408 с.
2. Кузнецов Е.А. Концепти інтегральної якості професійної системи менеджменту : майстер-клас; матеріали науково-методологічного семінару. Одеса : Фенікс, 2020. 114 с.
3. Кузнецов Е.А. Професіоналізація менеджменту: інноваційна парадигма в контексті Індустрія 4.0 : майстер-клас; матеріали науково-методологічного семінару. Одеса : Фенікс, 2022. 130 с.

В.В. Олійник

асп. I року навчання

спеціальність «Менеджмент»

Науковий керівник: д. е. н., проф. Е.А. Кузнецов

СУЧАСНІ ПРОЦЕСИ ФОРМУВАННЯ РЕЛЕВАНТНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БАЗИ ПРОФЕСІЙНОЇ СИСТЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ

Формування інноваційної економіки, проблеми розвитку процесів четвертої промислової революції Індустрія 4.0, активний розвиток штучного інтелекту (особливо третьої і четвертої хвилі розвитку) визначають новий формат розвитку професійної системи менеджменту, особливо в контексті декларації «Нова нормальність», яка доводить необхідність реалізації нових професійних завдань для менеджменту [2, с. 11; 4, с. 97–104]. Значної трансформації потребують усі функції менеджменту, але особливо потрібно звернути увагу на функцію «інформаційне забезпечення і зв'язок» та її інтеграцію з функцією «аналіз». Зрозуміло, що в даному випадку інформаційна складова управлінського процесу має значення для розвитку усіх функцій менеджменту, але саме інтеграція функцій «аналіз» та «інформаційне забезпечення і зв'язок» забезпечують механізм формування релевантної інформаційної бази якісного забезпечення управлінського процесу [3, с. 30]. Даний процес формування нової якості релевантної інформаційної бази менеджменту дозволяє системно розробляти та активно впроваджувати системну смислову динаміку розвитку управлінської

діяльності у контексті завдань декларації «Нова нормальність». Ці обставини є визначально важливими, оскільки смислова динаміка розвитку менеджменту і його адаптованість до вирішення сучасних проблем розвитку суспільства є основою для розробки та впровадження механізмів управлінської дії з орієнтацією на необхідний практичний результат.

Отже, розглянемо деякі особливості процесу формування релевантної інформаційної бази менеджменту, виходячи з розуміння нових умов розвитку механізму професіоналізації управлінської діяльності в Україні.

Перше. Достатньо швидко формується ідеологія інтегральної якості професійної системи менеджменту, яка будується на принципах адаптованої взаємодії ефективності (професійний потенціал менеджера) і результативності (практичне досягнення поставлених цілей економічної організації), що є сьогодні несучою основою процесу професіоналізації управлінської діяльності [4, с. 39–41]. Сьогодні професійний менеджмент повинен відповідати критеріям глобальної конкурентоспроможності і мати сучасну професійну та інтелектуальну складову. Необхідна якісна інформаційна база, яка формується в результаті діяльності інформаційних каналів зв'язку з передовими центрами розвитку менеджерської науки, управлінського консалтингу та інноваційної практики.

Друге. Основним системним інструментом управлінської діяльності є спеціально сформований механізм управлінських дій. Він виступає необхідною складовою між системою пріоритетних цілей діяльності і досягненням планового результату (все таки, в більшості випадків, позитивного і соціально значимого). В системі адаптованої взаємодії ефективності і результативності «результат» як кінцева форма досягнення інтегральної якості менеджментом має першочергове значення, але сьогодні він є неможливим без структурованої професійної підготовки, тобто без «ефективності». Таким чином, необхідна релевантна інформаційна база як для формування ефективності і результативності управлінської діяльності, так і для розробки механізму їх взаємодії.

Третє. Основи інноваційного розвитку суспільства мають на увазі розвиток, в першу чергу, трьох основних сфер – це наука, освіта і медицина. Цей підхід показує, що саме діяльність в даних сферах

визначає людський потенціал суспільства, який забезпечує необхідні цикли інноваційного розвитку. Зрозуміло, що управлінський супровід розвитку вказаних сфер діяльності потребує адаптованих інноваційних технологій менеджменту, що є результатом розвитку і системної взаємодії менеджерської науки, аналітики і практики [3, с. 136]. Релевантний стан інформації, в даному випадку особливо, є результатом високопрофесійної роботи системних аналітиків професійної системи менеджменту, які на регулярній основі системно опрацьовують якісну та достовірну інформацію для створення необхідних умов розвитку менеджменту (первинна освіта, професійне навчання, практична діяльність).

Таким чином, необхідно зауважити, що розвиток професійної системи менеджменту в умовах постійних інноваційних змін потребує не тільки якісні канали отримання необхідної інформації, але і можливості (механізми) їх обробки до релевантного стану і професійних можливостей їх використання.

Список використаної літератури

1. Гріффітс К. Посібник для креативного мислення / пер. з англ. У. Курганової. Харків : Вид-во «Ранок» ; Фабула, 2020. 288 с.
2. Гупта С. Цифрова стратегія. Посібник для переосмислення бізнесу / пер. з англ. І. Ковалишеної. Київ : Вид. група КМ БУКС. 2020. 320 с.
3. Кузнецов Е.А. Методологія професіоналізації управлінської діяльності в Україні : монографія. Херсон : ОЛДІ ПЛЮС, 2017. 382 с.
4. Кузнецов Е.А. Концепти інтегральної якості професійної системи менеджменту : майстер-клас; матеріали науково-методологічного семінару. Одеса : Фенікс, 2020. 114 с.
5. Кузнецов Е.А. Професіоналізація менеджменту : майстер-клас; матеріали науково-методологічного семінару. Одеса : Фенікс, 2020. 110 с.

О.І. Павлов

студ. I курсу магістратури

спеціальність «Менеджмент»

Науковий керівник: д. е. н., проф. Е.А. Кузнєцов

ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Сучасний соціально-економічний розвиток українського суспільства визначає в якості базового пріоритету саме інноваційність, як форму стратегічного економічного зростання. Досліджувана тема є дуже актуальною, оскільки, усі сучасні перспективи економічного розвитку України пов'язуються, серед іншого, з високотехнологічними й конкурентоспроможними підприємствами, господарська діяльність яких створювала б синергетичний ефект із національною економічною системою країни. Досягти вищезгаданого ефекту можливо лише за наявності інноваційного розвитку підприємств, які складають основу конкурентоздатності національної економіки.

У зв'язку з зазначеним, виникає необхідність у відокремлюванні та науковому розгляді саме особливостей інноваційного розвитку підприємств, задля подальшого досягнення підвищення активності інноваційної діяльності вітчизняних підприємств, що є однією з головних передумов стабільності та сталого розвитку економіки.

Дослідженням питань, присвячених сутності та змісту інновацій, зокрема, займалися такі провідні зарубіжні та українські вчені: Й. Шумпетер, Б. Санто, Ф. Ніксон, О.В. Крисальний, Е.А. Кузнєцов, С.В. Степова та інші науковці.

Інновації є економічною категорією науково-технічного прогресу, яка забезпечує якісні зміни у функціональних можливостях підприємств та ринкових переваг сучасного виробництва з урахуванням диференційованого впливу галузево-технологічної специфіки. Проблема нововведень є найважливішою та найскладнішою серед інших проблем з якими стикається будь-який вид бізнесу, тому як вітчизняній, так і світовій літературі притаманна багатогранність поглядів на сутність поняття «інновація».

Аналіз існуючих у науковій літературі визначень терміну «інновація» показує, що під цим терміном одні автори розуміють об'єкти впровадження, а інші саме процес, що веде до появи чогось нового – новації для отримання певного науково-практичного результату.

У наукових дослідженнях вітчизняних економістів переважає думка, що інновації – це технічні, організаційні, економічні, управлінські зміни, які мають позитивний вплив на підприємство з метою одержання прибутку на основі задоволення суспільних потреб. Інновація це позитивні зміни стану об'єкта, це те, що забезпечує процес позитивних змін на підприємстві, а також – це засіб практичного використання у відтворювальному процесі [1, с. 12].

Ми погоджуємося з позицією вчених, які стверджують, що інновація закінчує свій розвиток після широкого використання у виробництві за умови окупності витрат на її одержання. Після цього інноваційна продукція переростає в досягнення науково-технологічно-технічного процесу, набуваючи широкого застосування [2, с. 87].

Проміжок часу від виникнення ідеї, створення, розповсюдження нововведення і до моменту його використання, сучасні науковці називають життєвим циклом інновації. З огляду на послідовність проведення робіт, життєвий цикл інновації, слід розглядати саме як інноваційний процес.

Вважаємо, що відповідно до думки Т.Г. Дудар, інноваційний процес також можна розглядати як перетворення наукового знання на інновацію, яка задовольняє нові суспільні потреби; послідовний ланцюг дій, що охоплює всі стадії створення новинки і впровадження у практику [3, с. 42].

Таким чином, саме інноваційний процес слід розглядати як сукупність цілеспрямованих дій, які охоплюють період від встановлення невідомих раніше об'єктивних закономірностей, властивостей та явищ матеріального світу до масового випуску інноваційної продукції та набуття широкого застосування. Лише після впровадження інновації та з'ясування як вона задовольняє потреби ринку та споживачів, можна оцінити ефективність інноваційного процесу.

Важливе місце в інноваційному процесі займає моделювання інноваційного процесу. Саме моделювання дозволяє виокремити

в інноваційній діяльності складові, створюючи тим самим можливість наскрізного планування інновації за стадіями, з урахуванням кон'юнктурних змін.

Для практичної реалізації інноваційного шляху розвитку економіки необхідним є формування певної моделі розвитку, яка передбачає використання нових організаційних форм у виробничій та підприємницькій сфері, що суттєво прискорить процеси передачі інноваційних розробок у різні галузі.

Інноваційна модель розвитку економіки представляє собою науково-практичне вираження інноваційних структур, мотивації, стратегій та механізмів їх впровадження у національну економіку.

Для отримання позитивних результатів у вигляді прибутку, підвищення ефективності діяльності, зростання конкурентоспроможності, підприємство, що стало на інноваційний шлях розвитку, повинне дотримуватися таких принципів, як:

- збалансованість зовнішніх і внутрішніх можливостей розвитку та їх адаптація до потреб підприємства;
- самостійність в обміні ресурсами між елементами виробничо-збутової системи підприємства та між підприємством і оточуючим його середовищем;
- оперативне коригування механізму управління відповідно до змін, що вже відбулися або є прогнозованими.

Отже, саме інноваційні процеси є ключовою складовою для розвитку підприємств, а моделювання інноваційних процесів дозволяє підвищити ефективність та якість впровадження інновації задля досягнення головної мети діяльності будь-якого виду бізнесу – збільшення прибутку та досягнення позитивного іміджу в суспільстві для забезпечення глобальної системи конкурентоспроможності підприємства.

Список використаної літератури

1. Степова С.В. Економічні аспекти активізації інноваційної діяльності підприємств АПК. С.В. Степова. *Економіка АПК*. 2010. № 23. С. 11–17.
2. Лайко П.А. Удосконалення інноваційної діяльності в АПК вимоги часу. П.А. Лайко, М.Ф. Бабієнко, П.М. Музика, Є.А. Бузовський, О.І. Гойчук, М.М. Кулаєць. *Економіка АПК*. 2007. № 12. С. 85–91.
3. Дудар Т.Г. Інноваційний менеджмент : навч. посібник. Т.Г. Дудар, В.В. Мельниченко. Центр учбової літератури. 2009. 256 с.

D.A. Rudiak
4th year student
Specialty «Management»
Scientific adviser: Senior Lecturer A.V. Zhmai
Language Adviser: PhD in Linguistics, Assoc. Prof. T.L. Karavayeva

ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN MANAGEMENT

The development of management today predetermines the comprehensive use of technology. This trend is evident at all levels, which naturally affects the organization of work processes in enterprises. Management organizations, as well as the HR sphere, are seeing firsthand the importance of digital innovations, in particular artificial intelligence (AI), and AI-enabled human resources management is becoming increasingly relevant.

Artificial intelligence is a wide range of algorithms and machine learning tools that can quickly acquire data, identify patterns, optimize or predict trends [3]. These types of algorithms do not rely on «intuition,» as humans do, but work very quickly and can analyze millions of sources of information and classify them in seconds.

Thanks to artificial intelligence, management can:

- gain access to electronic libraries, virtual laboratories, scientific, educational, and other socially relevant resources;
- provide greater accuracy than humans. For example, in industrial settings, machines can make decisions that were previously made manually or controlled without artificial intelligence;
- realize learning processes by entering a virtual space and allowing it to be individualized.

Using statistical data, artificial intelligence systems are able to «predict» and «learn» by constructing curves of possible solutions and subsequent optimization of decisions, taking into account multiple criteria [1].

Another great advantage of artificial intelligence is that it can be used to calculate the probability of risk occurrence and prevent the most significant of them.

The use of artificial intelligence in routine management work gives managers more opportunities to focus on high-value activities. For example, artificial intelligence can alert managers to the need for a meeting to address risks or obstacles; it can organize a meeting and include the right people when problems arise, prepare an agenda, and follow up on actions.

AI is able to process numbers, identify patterns, and make data-driven decisions quickly. With its ability to process large volumes of data, identify trend directions and provide practical advice, the use of artificial intelligence can be an indispensable tool for any executive in need of decision-making support.

With more structured information, each decision maker is able to make decisions faster and more efficiently. Having more information allows them to have a more focused view of their work and make better decisions. This allows better decision-making.

Artificial intelligence is not only a huge potential for creating a better management environment. It has some drawbacks, among which it is important to highlight:

- Dependency. Thanks to AI applications, most tedious and repetitive tasks are automated. As there is no longer a need to memorize things in order to do a job, people think less and lose their skills in remembering and processing information.

- Loss of creative thinking. To be sure, AI has the ability to improve over time using pre-trained data and past experience, but it cannot be creative in its approach.

- There is less and less human intervention. This could, in the long run, provoke a serious problem in labor standards [3]. A good example is the chatbot. It is seen as a great advantage for organizations, but is a nightmare for employees. One McKinsey study showed that artificial intelligence would be able to replace at least 30 percent of human labor by 2030 [4].

- Lack of ethics. The use of artificial intelligence has raised a number of concerns because of its rapid progress. There is an assumption about its singularity. It is implied that AI will grow uncontrollably and eventually begin to destroy humanity.

- Lack of qualified personnel. Another difficulty that often arises at the business level when applying AI is the lack of personnel with the skills

and experience in such implementations. In such cases, it is crucial to have experts who have already worked on developments of this magnitude.

To summarize, the progress of AI clearly illustrates its potential to influence the management sector. The use of AI will help facilitate the administration and implementation of some constantly recurring processes. Communication and quality information exchange are the main functions that can be realized by artificial intelligence. But it should be understood that the use of the highest quality algorithms in AI solutions for project management is not a guarantee of their quality performance.

So even though artificial intelligence helps to solve routine tasks and provides time for managers to solve more complex and non-standard tasks, employees need to monitor regularly the data that AI «consumes» in order to prevent possible distortion of results. It is important to remember that management is as much about experience as it is about art.

References:

1. Advantages and Disadvantages of Artificial Intelligence (September 24, 2021). *Simplilearn*. URL: <https://www.simplilearn.com/advantages-and-disadvantages-of-artificial-intelligence-article>
2. Advantages and disadvantages of artificial intelligence. *Nexus Integra*. URL: <https://nexusintegra.io/advantages-disadvantages-artificial-intelligence/>
3. Искусственный интеллект в сфере управления персоналом: по-настоящему «убойное» приложение. *Deloitte CIS*. URL: <https://www2.deloitte.com/ru/ru/pages/human-capital/articles/ai-in-hr.html>
4. McKinsey Global Institute. Jobs lost, jobs gained: workforce transitions in a time of automation (December 2017). *McKinsey & Company*. URL: <https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/industries/public%20and%20social%20sector/our%20insights/what%20the%20future%20of%20work%20will%20mean%20for%20jobs%20skills%20and%20wages/mgi-jobs-lost-jobs-gained-executive-summary-december-6-2017.pdf>

О.О. Усік
асп. I року навчання
спеціальність «Менеджмент»
Науковий керівник: д. е. н., проф. Е.А. Кузнєцов

НОВА ІЄРАРХІЯ ПОТРЕБ В РОЗВИТКУ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ МЕНЕДЖМЕНТУ

Мотиваційна складова управлінської діяльності взагалі, а управлінського процесу в особливості, завжди визначала можливості досягнення кінцевого позитивного результату. В більшості випадків люди реагують на стимули і такий підхід до організації будь-якої діяльності стає базовим принципом діяльності професійної системи менеджменту. Формат системного використання менеджментом необхідних і достатніх стимулів прямо впливає на процес практичної реалізації поставлених цілей діяльності. Стимули і їх використання є основою формування мотиваційних цінностей управлінської діяльності. Склад мотиваційних цінностей не може включати стимули, які не мають певної соціально-економічної та соціокультурної основи для активізації людських ресурсів до певної системи дій. Отже, системні дії щодо використання певних стимулів та формування загальної системи мотиваційних цінностей мають прямий зв'язок з національними традиціями і особливостями господарської та іншої діяльності. Ця складність одночасно є і великим здобутком для цивілізаційного розвитку багатьох країн – різноманітність культур створює умови для розвитку кожної культури окремо, збагачуючи одна одну. Для розвитку процесу професіоналізації менеджменту все це має першочергове значення.

Професійний менеджмент, досліджуючи систему стимулів та формуючи механізм реалізації мотиваційних цінностей, має знати потреби, на задоволення яких буде використовуватися визначена системі стимулів. Потреба виступає як головна рушійна сила. Таким чином, дослідження, ієрархія і систематизація потреб, в даному випадку, професіоналізації менеджменту є принципово важливим процесом, деякі особливості якого необхідно розглянути більш конкретно.

Головним внеском А. Маслоу в розвиток науки вважається його розробка концепції ієрархії потреб [3, с. 53–54]. Основна ідея цієї концепції – людські істоти прагнуть до самоактуалізації, а ілюстрацією цієї концепції є, всім відома, піраміда (можливо все-таки спіраль) ієрархії потреб. «Людей мотивують потреби чимраз вищого рівня – спочатку слід задовольнити базові потреби у фізичному здоров'ї, безпеці, стосунках з іншими й повазі, а вже тоді можна прийти до повної самоактуалізації, тобто стати такими, якими здатні бути тільки ми» [1, с. 10]. При усій величї А. Маслоу, виникає багато запитань, щодо його піраміди потреб. Розглядаючи нову ієрархію потреб ХХІ століття, слід спочатку спростувати низку хибних уявлень про ієрархію потреб А. Маслоу [1, с. 22]. Розглянемо це на прикладі деяких акцентів, які визивають можливість дискусійних стверджень та на які звернув увагу С. Кауфман у своїй книзі «За межами піраміди потреб» (табл. 1).

Таблиця 1

Формування нової ієрархії потреб

Пропозиція щодо визначення потреб	Характеристика нової ієрархії потреб
1	2
Життя не комп'ютерна гра (існує чіткий перехід з одного рівня на інший, коли ми не повертаємось до попередньої потреби)	Теорію потреб А. Маслоу часто зображують у вигляді строгої послідовності. Це є груба помилка вважати, що перехід на певний рівень не створює можливості повернення до попередньої потреби. Але, по-перше, А. Маслоу ніколи не зображував ієрархії потреб у вигляді піраміди. По-друге, нам подобається рухатися до кількох потреб одночасно. Точний порядок ієрархії потреб А. Маслоу залежить від культури, людини та змінюється впродовж життя
Дефіцитарність і зростання	А. Маслоу стверджував, що всі потреби можна розбити на два основних класи – дефіцитарність (невдоволеність) і зростання, які слід інтегрувати, щоб домогтися цілісності. З погляду еволюції, наші інтереси в площині безпеки й захищеності цікавлять на більше, ніж прагнення розвиватися й бути цілісною особистістю

Закінчення таблиці 1

1	2
Нова метафора	Людська доля – це не змагання, а досвід. Життя не сходження на вершину, а пошук нових можливостей
Напнути вітрила	Вітрильник – це не вершина, а справжній рушій, який дає на змогу пізнавати світ і людей, що нас оточують, за допомогою зростання й трансцендентності. Сам вітрильник складається з трьох потреб: безпека, зв'язок і самооцінка. Вони утворюють справжню динамічну систему, де існує практична залежність між усіма потребами
У водах невизначеності	У людей сформувалася небачена для царства тварин здатність до зростання. Люди справді неповторні в тому, як довго рухаємося до свої цілей, наскільки гнучким способами визначаємо їхній пріоритет, а також у кількості способів самоактуалізації. Наша своєрідність у цьому аспекті означає, що не кожна мета, яка задовольняє людину, має безпосередній зв'язок з еволюційною пристосованістю. Нова ієрархія потреб не просто теорія людської природи, а це теорія людського буття
Добре життя	Ніякий визначений наперед код не може передбачити, що станеться з людиною. Усе своє буття варто поставити на карту готовності досліджувати й проживати. Добре життя – це не те, чого можна досягнути, а це спосіб існування. Також важливо, що добре життя – це процес, а не стан і це напрямок, а не пункт призначення.

Джерело: Складено автором на основі [1, с. 22–35]

Таким чином, дослідження концепції нової ієрархії потреб дає нам можливість визначитись щодо процесу професіоналізації менеджменту в контексті розвитку потреб вищого порядку, які можуть активно впливати на якість професіоналізації управлінської діяльності в Україні. Потреба в професійній підготовці кадрів менеджменту та їх якісному практичному використанні, де є ефективність і результативність управлінської праці, формується як потреба вищого рівня. Важливо, щоб саме ця потреба стала першочерговою потребою українського суспільства, і разом з іншими потребами, які націлені на інноваційний розвиток і благополуччя людей підтримувалися на основі дієвих механізмів і державних програм.

Список використаної літератури

1. Кауфман С. За межами піраміди потреб. Новий погляд на самореалізацію. Київ : Лабораторія, 2021. 432 с.
2. Кузнецов Е.А. Професіоналізація менеджменту: інноваційна парадигма в контексті Індустрія 4.0 : майстер-клас, матеріали науково-методологічного семінару. Одеса : Фенікс, 2022. 130 с.
3. Кузнецов Е.А. Методологія дослідження професійної системи менеджменту : майстер-клас, матеріали магістерського семінару. Одеса : Фенікс, 2018. 110 с.

Л.В. Чепурна

студ. I курсу магістратури

спеціальність «Менеджмент»

Науковий керівник: к. е. н., доц. О.В. Рудінська

КОРЕЛЯЦІЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ТА БРЕНДИНГОВОЇ СТРАТЕГІЙ ПІДПРИЄМСТВА

Головним ефективним інструментом розвитку підприємства та підвищення його конкурентоспроможності у сучасному світі є бренд. Від сили його впливу та унікальності залежить успіх компанії, оскільки він дозволяє донести цінність запропонованих споживачеві товарів чи послуг. На підставі аналізу даного поняття, слід зазначити, що бренд – сукупність матеріальних і нематеріальних ознак, призначених для створення впізнаванності та унікальності, а також для створення репутації продукту, організації і т. п. Брендінгом називають діяльність із розроблення, реалізації та управлінням бренду.

При розробці стратегії підприємства, потрібно визначити місце бренду в компанії, чітко охарактеризувати його структуру з позиції загальних та індивідуальних атрибутів та визначити його основні характеристики. Тобто, важливим етапом для компанії-новатора є розроблення стратегії позиціонування товару чи самої компанії на ринку. Стратегія позиціонування бренду – це пошук його позитивної позиції в думках споживачів цільового сегменту відносно брендів конкурентів. Враховуючи, що в сучасних умовах господарювання конкуренція стає все сильнішою, брендінг

повинен постійно пристосовуватися, щоб ефективно і продуктивно працювати [1].

У сучасних умовах створення та розробка стратегії не залежить більшою мірою від фінансових вкладень, адже часто використовуються більш креативні методи на основі аналізу психологічних та соціальних характеристик споживачів. Проте, так відбувається не завжди, тому стратегію бренду потрібно реалізовувати в залежності від можливості та цілей компанії. Інколи компанії потрібно запобігти до залучення інвестицій. Проте, не потрібно ефективність брендингової стратегії ототожнювати з значними грошовим затратами на його винайдення, розвиток та підтримку [2]. Що стосується інвестиційної стратегії, то вона в першу чергу повинна бути націлена на розвиток стратегічного потенціалу підприємства, тобто вкладенням коштів в: освоєння конкурентоспроможних видів продукції; заміну чи удосконалення основних засобів виробництва; проведення НДДКР, а також в створення та реалізацію бренду. Зазвичай це відображається в стратегічному плані організації з урахуванням усіх проєктів, які можна було передбачити у момент його складання [3].

Розробка ІС базується на основі аналізу усіх факторів внутрішнього та зовнішнього середовища та особливостей сфери у якій працює підприємство. Інвестиції в створення бренду є одними з найвигідніших вкладень для компанії, оскільки сильний бренд це стійка конкурента перевага, завдяки якій є змога призначати вищі ціни на товари. Звідси виходить таке поняття як капітал бренду – це здатність бренду як самостійного активу компанії приносити їй додатковий дохід у вигляді формування та підтримки стійких відносин між споживачем і брендом [4].

Стратегія бренду і інвестиційна стратегія є в тісній взаємозалежності та повинні узгоджуватися з загальною місією та основними цілями компанії. Тільки тоді компанія створити позитивну репутацію на ринку та вдало донести цінність свого товару споживачеві.

Список використаної літератури

1. Алькема В.Г., Коченко К.А. Брендінгові стратегії в забезпеченні ефективності інноваційного підприємства. *Вчені записки університету КРОК. Серія: Економіка*. 2014.

2. Химич І.Г. Унікальність брендів – запорука фінансового успіху компаній. *Галицький економічний вісник*. Т. : ТНТУ, 2019. Том 56. № 1. С. 92–105. *Економіка та управління підприємствами*. URL: <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/56/585.pdf>
3. Рудінська О.В., Шеремет А.І. Ефективний менеджмент як невід’ємний компонент конкурентоспроможності. *Другі економікоправові студії: матеріали Всеукр. наук.практич.конф. молодих вчених* (Одеса, 10 жовт. 2019 р.). Одеса : Фенікс, 2019. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/26164>
4. Зборовська О.М. Систематизація існуючих наукових підходів до розвитку бренду підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 17. С. 12–16. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/17_2019/4.pdf

Розділ 8

ОБЛІК, АУДИТ, КОНТРОЛЬ, АНАЛІЗ І ОПОДАТКУВАННЯ: СУЧАСНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

А.О. Гусєв

студ. I курсу магістратури

спеціальність «Облік і оподаткування»

Науковий керівник: к. е. н., доц. Н.Л. Кусик

ОСОБЛИВОСТІ АНАЛІЗУ РОЗРАХУНКІВ ЗА ПОДАТКАМИ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Досліджувана тема є актуальною, оскільки податкові платежі є одним з ключових елементів економічних відносин між різними макроекономічними суб'єктами. При цьому, якщо для держави податки є основним джерелом бюджетних доходів, то для підприємницького сектору – однією з найбільш вагомих складових витрат. Це означає, що ефективність діяльності підприємства залежить від оптимізації рівня податкового тягаря. Дослідження основних теоретико-методологічних засад аналізу розрахунків за податками поставлено за мету в даних тезах.

На рівні сектору підприємництва податковий аналіз – процес вивчення податкових платежів, що сплачує підприємство, у певний період у порівнянні з попередніми періодами з метою визначення рівня податкового навантаження та, як наслідок, методів управління ним.

Проведення аналізу розрахунків за податками на підприємстві включає:

- 1) дослідження системи оподаткування на підприємстві в цілому (визначення переліку податкових платежів, що сплачує підприємство; визначення динаміки змін за кожним податком; встановлення причин зміни обсягів кожного податкового платежу);
- 2) оцінку відносного податкового навантаження на підприємство (розрахунок низки аналітичних показників податкового

навантаження, за допомогою яких визначається загальний рівень податкового тягаря у порівнянні з попереднім звітним періодом);

3) визначення впливу заборгованості підприємства за податками на загальний рівень фінансової стійкості (визначення податкових платежів, що протягом досліджуваного періоду здійснили найбільший вплив на рівень платоспроможності; встановлення чинників, що можуть спричинити підвищення рівня податкового тягаря і, як наслідок, зниження платоспроможності підприємства);

4) розробку заходів щодо мінімізації податкового навантаження підприємства (пошук шляхів податкової оптимізації в межах чинного законодавства, зокрема, із застосуванням податкових пільг, спрощеної системи оподаткування тощо) [1, с. 208].

Джерелами інформації для проведення аналізу розрахунків підприємства за податками є:

1) первинні документи з обліку розрахунків підприємства за податками:

- податкові накладні;
- розрахунково-платіжні відомості (в частині ПДФО);
- платіжні доручення, пов'язані з перерахуванням податкових платежів до бюджету чи їх відшкодуванням;
- бухгалтерські довідки щодо операцій з обліку розрахунків за податками тощо;

2) облікові реєстри щодо операцій, пов'язаних з нарахуванням і сплатою податків:

- журнал-ордер № 3 (Відомість 3.6 аналітичного обліку розрахунків з бюджетом);
- оборотно-сальдова відомість за синтетичним рахунком 64 «Розрахунки за податками й платежами» (в частині субрахунку 641 «Розрахунки за податками») тощо;

3) фінансова звітність:

- форма № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» (рядки: 1045 «Відстрочені податкові активи», 1135 «Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом», 1136 «Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом з податку на прибуток», 1500 «Відстрочені податкові зобов'язання», 1620 «Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з бюджетом», 1621 «Поточна

кредиторська заборгованість за розрахунками з бюджетом з податку на прибуток»);

– форма № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» (рядок 2300 «Витрати (дохід) з податку на прибуток»);

– форма № 3 «Звіт про рух грошових коштів» (рядки 3005 «Повернення податків і зборів», 3006 «Повернення ПДВ», 3115 «Витрачання на оплату зобов'язань з податків і зборів»);

– форма № 5 «Примітки до річної фінансової звітності» (розділ XII «Податок на прибуток») тощо;

4) податкова звітність (податкові декларації за кожним податком).

Рівень податкового навантаження підприємства визначається наступними показниками (табл. 1):

Таблиця 1

Показники податкового навантаження підприємства

Показник	Формула	Розшифрування
Рівень податкового навантаження відносно валової виручки	$РПН = \frac{СП}{ВВ}$	РПН – рівень податкового навантаження
		СП – загальна сума податкових платежів (рядок 3115 фінансової звітності)
		ВВ – валова виручка від реалізації (рядок 2000 фінансової звітності)
Рівень податкового навантаження відносно кількості працівників	$РПН = \frac{СП}{КП}$	РПН – рівень податкового навантаження
		СП – загальна сума податкових платежів (рядок 3115 фінансової звітності)
		КП – загальна кількість працівників (титульна частина форми № 1 фінансової звітності)
Рівень податкового навантаження відносно вартості активів	$РПН = \frac{СП}{ВА}$	РПН – рівень податкового навантаження
		СП – загальна сума податкових платежів (рядок 3115 фінансової звітності)
		ВА – вартість активів (рядок 1300 фінансової звітності)

Джерело: складено автором

Слід зазначити, що рівень податкового навантаження, розрахований за будь-якою методикою, передбачає врахування сплати не лише безпосередньо податків, але й зборів.

З метою визначення реальної ставки, за якою підприємство сплачує податок на прибуток у звітному періоді, використовується також показник ефективної ставки податку на прибуток, що розраховується за формулою:

$$ЕСПП = \frac{ВПП}{ФРДО},$$

де ЕСПП – ефективна ставка податку на прибуток;

ВПП – витрати з податку на прибуток (рядок 2300 фінансової звітності);

ФРДО – фінансовий результат до оподаткування (рядок 2290 фінансової звітності).

Сутність цього показника полягає у тому, що податок на прибуток сплачується не лише з урахуванням поточного податку на прибуток, але й також відстрочених податкових активів і відстрочених податкових зобов'язань. Цей показник дозволяє визначити реальну ставку, за якою було нараховано податок на прибуток [2, с. 196].

Таким чином, основним призначенням аналізу розрахунків підприємства за податками є визначення рівня та управління податковим навантаженням підприємства, а також пошук легальних шляхів його мінімізації. Показник податкового навантаження розраховується як відношення суми сплачених податків до певної бази (валова виручка, кількість працівників, вартість активів).

Список використаної літератури

1. Мельник О.В. Податковий аналіз як інструмент податкового менеджменту сільськогосподарського підприємства. *Глобальні та національні проблеми економіки. Економіка та управління національним господарством*. 2016. Вип. 14. С. 207–210.
2. Калабухова С.В. Аналіз податкової ефективності суб'єкта господарювання. *Економічний аналіз*. 2018. Том 28. № 4. С. 193–199.

М.В. Ісенко
студ. I курсу магістратури
спеціальність «Облік і оподаткування»
Науковий керівник: к. е. н., доц. Н.Л. Кусик

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ І ОПОДАТКУВАННЯ ВІТЧИЗНЯНИХ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ведення обліку в Україні під час воєнного стану зазнало змін: державою було прийнято ряд рішень щодо регулювання сплати податків до державного та місцевих бюджетів, нарахування заробітної плати робітникам, в т. ч. при тимчасовому припиненні функціонування суб'єктів господарювання, неявку працівника на робоче місце через евакуацію (зокрема до інших країн). Зміни були запроваджені також для обліку витрат та операцій щодо зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання.

Перш за все, розглянемо нові правила сплати єдиного соціального внеску. Згідно із положеннями Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» із змінами та доповненнями (ч. 1 ст. 4), платниками єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування є:

- фізичні особи – підприємці, в тому числі ті, які обрали спрощену систему оподаткування (п. 4 ч. 1 ст. 4);
- фізичні особи, які провадять незалежну професійну діяльність, а саме наукову, літературну, артистичну, художню, освітню або викладацьку, а також медичну, юридичну практику, в т. ч. адвокатську, нотаріальну діяльність, або особи, які провадять релігійну (місіонерську) діяльність, іншу подібну діяльність та отримують дохід від цієї діяльності (п. 5 ч. 1 ст. 4);
- члени фермерського господарства, якщо вони не належать до осіб, які підлягають страхуванню на інших підставах (п. 5–1 ч. 1 ст. 4) [1].

Фізичні особи – загальники та члени фермерського господарства до припинення або скасування воєнного стану в Україні та протягом дванадцяти місяців після припинення, мають право не

нараховувати, не обчислювати та не сплачувати єдиний соціальний внесок за себе. Платникам 2–3 групи дозволяється не сплачувати єдиний соціальний внесок за мобілізованих працівників.

У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, що також слід урахувати при веденні обліку суб'єктів господарювання. Так, працівники, призвані на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу, військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період або прийняті на військову службу за контрактом (у т. ч. шляхом укладення нового контракту на проходження військової служби), під час дії особливого періоду на строк до його закінчення або до дня фактичного звільнення, під час дії особливого періоду на строк до його закінчення або до дня фактичного звільнення, не підлягають звільненню на підставі п. 3 ч. 1 ст. 36 КЗпП [2]. Вони лише увільняються від виконання обов'язків, передбачених трудовим договором, що оформлюється відповідним наказом (розпорядженням) роботодавця. Теж саме стосується і добровольців територіальної оборони.

Також, важливим аспектом обліку працівників є оформлення тих з них, які покинули територію бойових дій або знаходяться вдома і дистанційно не можуть виконувати роботу. Відповідно до ч. 3 ст. 12 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [3], протягом періоду дії воєнного стану роботодавець, на прохання працівника, може надавати йому відпустку без збереження заробітної плати та без обмеження строку, встановленого ч. 1 ст. 26 Закону України «Про відпустки» [4]. У разі відсутності працівника на робочому місці та неможливості зв'язатися з ним, його слід обліковувати як працівника, відсутнього з нез'ясованих або з інших причин. У випадку, якщо підприємство не може функціонувати взагалі або якщо неможлива робота частини структурних підрозділів, то може бути оголошений простій або призупинення дії трудових договорів.

У березні 2022 року були внесені зміни у вітчизняну систему оподаткування. Згідно із положеннями Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів

України щодо дії норм на період дії воєнного стану» передбачено наступні зміни:

- право на застосування спрощеної системи оподаткування 3 групи за ставкою 2 % суб'єктами господарювання з річним доходом до 10 млрд грн та без обмеження чисельності працівників;
- добровільну сплату єдиного податку платниками 1–2 груп [5].

Що стосується сплати податку на додану вартість, то режим єдиного податку за ставкою 2 % має обмежений (тимчасовий) термін дії із подальшим автоматичним відновленням порядку його обчислення, а саме тому реєстрація платника податку на додану вартість не анулюється.

З метою стабілізації цін та захисту інтересів споживачів, була змінена система оподаткування продажу нафтопродуктів: відмінено акциз та знижено податок на додану вартість з 20 % до 7 %.

Також слід зазначити, що було звільнено від оподаткування ввізним митом ряд товарів, що ввозяться на територію України в режимі критичного імпорту, а також податком на додану вартість операції з ввезення товарів на митну територію України платниками єдиного податку першої, другої та третьої групи, що сплачують податок за ставкою 2 %. При цьому, передбачається спрощення процедур митного оформлення таких товарів.

Держава, з метою підтримки місцевого бізнесу та національної економіки в цілому, в умовах воєнного стану намагається здійснювати відповідні заходи, які призводять до суттєвих змін у системі документального оформлення господарських операцій. Цей факт необхідно обов'язково враховувати вітчизняним суб'єктам господарювання при організації та веденні бухгалтерського фінансового обліку, а також податкового обліку на період дії воєнного стану.

Список використаної літератури

1. Чи мають фізособи – загалники та члени фермерського господарства платити ЄСВ під час війни? *Дебет – Кредит*. 25.03.2022 р. URL: <https://news.dtkr.ua/labor/social-protection/75528> (дата звернення: 11.05.2022).
2. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII із змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 11.05.2022).
3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 11.05.2022).

4. Про відпустки : Закон України від 15.11.1996 р. № 504/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 11.05.2022).
5. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2120-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (дата звернення: 11.05.2022).

А.О. Кавецький

студ. IV курсу

спеціальність «Облік і оподаткування»

Науковий керівник: д. е. н., проф. О.В. Побережець

ПОДАТОК НА ВИВЕДЕНИЙ КАПІТАЛ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ДОЦІЛЬНІСТЬ ЗАПРОВАДЖЕННЯ

У сучасних умовах господарювання спостерігається суцільне кризове становище. Пандемії, війни, суттєві нестачі ресурсів – всі ці чинники негативно впливають на розвиток соціально-економічних процесів та суспільство на початку XXI століття. Наслідком цього є негативний вплив на світову економіку. Так, епідемія COVID-19 наочно продемонструвала, що в періоди криз виживають лише суб'єкти, які швидко адаптуються до змін та мають потужні резерви. Малі та середні компанії у зв'язку із нестачею фінансових та інших ресурсів залишаються без явних можливостей на стабільне функціонування. Крім того, виникають загрози масового виведення капіталу середніми та великими інвесторами. Саме тому гостро постають питання щодо внесення пропозицій по структуризації податкових інструментів, у тому числі за рахунок заміни податку на прибуток податком на виведений капітал.

Зазначимо, що ідея введення податку на виведений капітал з'явилася ще в 2018 році, коли Законопроект № 8557 «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо податку на виведений капітал» було поставлено на розгляд. За даним законопроектом встановлюються певні правила оподаткування, які спрямовані на встановлення простих і прозорих правил оподаткування, що дозволить досягти наступних цілей, а саме: спрощення адміністрування

податку, шляхом впровадження простих правил розрахунку податку та звітності щодо нього; припинення практики незаконного встановлення показника податкового навантаження у вигляді відсотку від обороту платника податку; зменшення кількості податкових перевірок та пов'язаних із цим податкових спорів; створення сприятливих умов для залучення іноземних інвестицій та зупинити відтік капіталу з України; мінімізація «спілкування» платника податку з податковим органом [1].

Податок на виведений капітал втілює в собі довгострокові економічні вигоди. Так, новий корпоративний податок істотно змінив би стратегію напрямів використання прибутку на підприємствах, спонукаючи останніх реінвестувати більшу частину прибутку, тим самим, стимулюючи вітчизняних підприємців розвивати свій бізнес для посилення національної економіки України. Окрім того, введення податку на виведений капітал запровадить процеси деофшоризації (ліквідація проблем виводу капіталу суб'єктами господарювання в офшорні країни з низьким чи нульовим податком на прибуток) та прибере агресивні схеми податкового планування, згідно з якими підприємства завищують свої видатки, аби зменшити податкове навантаження. Як наслідок, всі вищезазначені контрзаходи можуть значно підвищити рівень інвестиційної привабливості України. Саме ці яскраві перспективи розвитку бути на меті під час реєстрації законопроекту, але ще досі актуальні дискусії щодо необхідності та ефективності введення даного нормативного акту.

З-поміж деяких проблем, пов'язаних з введенням нового корпоративного податку науковці та практики виділяють дві основні: аспекти, які підкреслюють питання міжнародної інтеграції та ризику втрати податкових надходжень.

На думку І. Мельничук, Україна має значну залежність в економічній політиці від міжнародних партнерів – міжнародні фінансові інституції, транснаціональні корпорації диктують нам правила. Це і стало одним з тих важелів, що посунув введення ПнВК [2]. Зазначена позиція підтверджується реальними фактами, бо даний податок введений в дію тільки в Естонії, Грузії, Гонконзі та Великій Британії (для малого і середнього бізнесу), тобто в меншості країн. Більша ж частина країн Європейського Союзу використовує

традиційний податок на прибуток і підкреслює необхідність уніфікації податкової системи України для цілей подальшої євроінтеграції, яка є однією з необхідних умов входження України до Європейського Союзу.

Мабуть, європейська спільнота могла б і «закрити очі» на не співставлення окремих податків, бо, як зазначалось вище, Естонія та Велика Британія також мають податок на виведений капітал і цей факт не заважає їм бути членами європейської спільноти (на момент дослідження Велика Британія вже вийшла зі складу Європейського Союзу), аби не з'явилася інша проблема – ризик втрати значної частини податкових надходжень, а це в свою чергу, зниження рівня платоспроможності нашої держави.

Станом на 2021 рік податок на прибуток посів 4 місце серед усіх податкових надходжень нашої держави, склавши 123 460 млн грн або 10 % від загальної суми податкових надходжень (рис. 1). Крім того, ПДВ та ПДФО показали найкращі результати: 491 965 та 341 499 млн грн відповідно [3].

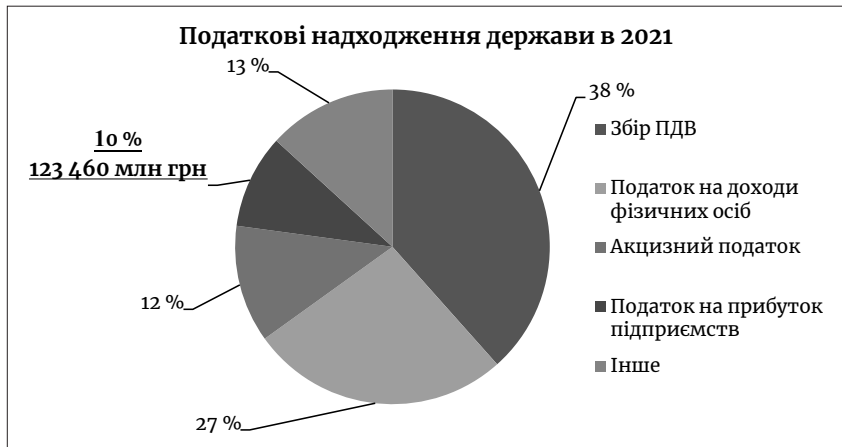

Рис. 1. Податкові надходження зведеного бюджету України станом на 2021 рік

Коли мова заходить про мільйони гривень податкових надходжень, то 10 % мають вагоме значення. Тож занепокоєні суттєвими

втратами податкових надходжень в державі, не дивно, що Світовий банк та МВФ наполегливо рекомендували не вносити на розгляд Верховної ради законопроект про заміну податку на прибуток податком на виведений капітал [4]. Вони мали рацію, бо в іншому випадку спостерігаються значні ризики неповернення позичених Україні коштів.

Не дивлячись на це, ми вважаємо, що введення податку на виведений капітал є доцільним, але тільки для підприємств малого і середнього бізнесу (на прикладі Великої Британії). Це пов'язано з тим, що величина податку на прибуток залежить від показника прибутку, а останній, в свою чергу, залежить від суми доходів та витрат, що свідчить про те, що заміна даного податку для великих підприємств – є економічно не виправданою, тому що саме великий бізнес генерує найбільші доходи і забезпечує надходження у державний бюджет. Податок на виведений капітал спрямований на спонукання власників реінвестувати більші частини прибутку, розвиваючи свій бізнес. Крім того, певна неефективність даного податку для великого бізнесу характеризується темпами росту компаній, які у сучасних умовах мають тенденцію до постійного зниження: якщо темпи росту компанії довгий час були високими, то розмір бізнесу не дозволить повторити попередні результати. Так, компанія з об'ємом продаж в 1 млн грн. може легко подвоїти свої доходи у наступному звітному році, але навряд чи компанія з обсягом у 50 млн грн. має можливість це зробити.

Таким чином, внутрішні та зовнішні фактори та певні протиріччя заважають вводити в дію податок на виведений капітал. Враховуючи аналіз позицій науковців та практиків, можливим є або поступова заміна існуючих податкових інструментів та нові, але без загрози національній економіці, яка у сучасних умовах воєнного стану знаходиться у вразливому становищі. У мирний час можливим є одночасне функціонування податку на прибуток і податку на виведений капітал, регулюючи при цьому малий та середній бізнес, що є додатковим стимулом для розвитку відповідних сфер та напрямків в економіці та суспільстві. При цьому податок на виведений капітал є прогресивним податковим інструментом, який надасть можливість післявоєнній економіці запрацювати з подальшим поступовим зростанням та розбудовою окремих галузей.

Список використаної літератури

1. Токарева К.О. Податок на виведений капітал в Україні: сутність та перспективи. URL: <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Tokarieva.pdf> (дата звернення: 09.05.2022).
2. Доходи бюджету України. Ціна держави. URL: <http://old.cost.ua/budget/revenue/> (дата звернення: 09.05.2022).
3. Мельничук І. Податок на виведений капітал: переваги, ризики та іноземний досвід. *Main Business Partner*. URL: <http://mainbusinesspartner.ua/podatok-na-vivedenyi-kapital> (дата звернення: 09.05.2022).
4. Онищенко В. Податок на виведений капітал 2021. *Головбух*. URL: <https://www.golovbukh.ua/article/7344-podatok-na-vivedeniy-kaptal-zamst-podatku-na-pributok> (дата звернення: 09.05.2022).

О.І. Конопля

студ. IV курсу

спеціальність «Облік і оподаткування»

Науковий керівник: к. е. н., доц. М.М. Гоголь

ОСОБЛИВОСТІ НАРАХУВАННЯ ТА СПИСАННЯ ЗНОСУ (АМОРТИЗАЦІЇ) НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

У сучасних умовах сповільненого економічного розвитку України внаслідок загострення територіальних протиріч основним джерелом фінансування відтворення основних засобів є амортизація. Попри це, досі не вирішеною залишається проблема відсутності єдиної методики її нарахування в системі обліку та оподаткування, що ускладнює на практиці правильність визначення кінцевого фінансового результату господарської діяльності підприємств. Це свідчить про нагальну потребу пошуку механізмів уніфікації особливостей нарахування бухгалтерської та податкової амортизації з метою підвищення ефективності діяльності і здійснення контролю за показниками економічної активності суб'єктів господарювання.

Порядок нарахування амортизації необоротних активів у бухгалтерському обліку регулюється НП(С)БО 7 «Основні засоби» та НП(С)БО 8 «Нематеріальні активи». Джерелом інформації для податкової амортизації необоротних активів є Податковий кодекс України.

У зазначених нормативних актах спостерігається єдиний підхід до розуміння поняття «амортизація», яку визначають як систематичний розподіл вартості, яка амортизується, необоротних активів протягом строку їх корисного використання (експлуатації) [1, п. 14.1.3; 5, п. 4]. Однак принципи нарахування бухгалтерської та податкової амортизації відрізняються.

Так, обов'язок нарахування податкової амортизації покладається лише на платників податку на прибуток, які коригують бухгалтерський фінансовий результат до оподаткування на податкові різниці, а саме – на підприємства, дохід яких від провадження усіх видів діяльності за останній рік перевищує 40 млн грн.

У цілях бухгалтерського обліку амортизація нараховується за всіма необоротними активами незалежно від їх вартості, шляху отримання та цільового призначення. Виняток становлять земельні ділянки, природні ресурси, капітальні інвестиції та нематеріальні активи з невизначеним строком корисного використання.

На відміну від бухгалтерської, податкова амортизація нараховується виключно на об'єкти, які в розумінні Податкового кодексу належать до основних засобів, і використовуються виключно в господарській діяльності суб'єкта господарювання. Станом на сьогодні критерій розмежування основних засобів та малоцінних необоротних матеріальних активів (далі – МНМА) становить 20 000 грн. (для введених в експлуатацію до 23.05.2020 р. – 6000 грн.) [1, п. 14.1.138]. Виняток становлять податкові МНМА, бібліотечні фонди, земельні ділянки, природні ресурси, вартість гудвілу, а також витрати на придбання, виготовлення, ремонт чи модернізацію невикористаних необоротних активів.

У результаті змін, внесених Законом України від 16.01.2020 р. № 466-ІХ, починаючи з 23.05.2020 р. у податковому обліку використовуються такі ж методи нарахування амортизації, як і в бухгалтерському відповідно до вимог НП(С)БО 7 «Основні засоби», включаючи виробничий (табл. 1) [2, п. 88].

Метод нарахування амортизації підприємство обирає самостійно, виходячи з очікуваної інтенсивності використання об'єкта. Найпоширенішим у застосуванні є прямолінійний метод, який рівномірно розподіляє суми амортизації між обліковими періодами.

Методи нарахування амортизації необоротних активів

Об'єкт амортизації	Методи нарахування амортизації
Основні засоби	5: прямолінійний, зменшення залишкової вартості, прискореного зменшення залишкової вартості, кумулятивний, виробничий
Інші необоротні матеріальні активи	2: прямолінійний, виробничий
МНМА і бібліотечні фонди	4: прямолінійний, виробничий, а також методи «50 % + 50 % зносу» та «100 % списання»
Нематеріальні активи	5: прямолінійний, зменшення залишкової вартості, прискореного зменшення залишкової вартості, кумулятивний, виробничий

Джерело: складено автором на підставі [1, п. 138.3.1; 5, п. 26; 6, п. 27]

Для нарахування бухгалтерської амортизації підприємство самостійно визначає СКВ об'єктів з урахуванням їх очікуваного способу використання, потужності, продуктивності, потенційного фізичного та/або морального зносу, наявних правових чи інших обмежень. Оскільки мінімальних та максимальних меж НП(С)БО 7 не передбачено, дозволено користуватися мінімально допустимими строками експлуатації, визначеними податковим законодавством.

Для нарахування податкової амортизації використовується бухгалтерський СКВ, який повинен бути не меншим мінімально допустимих строків експлуатації об'єктів у розрізі груп відповідно до положень ПКУ.

У цілому, податкова амортизація нараховується за тими самими правилами, що й бухгалтерська (рис. 1).

Попри це, у результаті змін, внесених Законом України від 14.07.2020 р. № 786-ІХ, починаючи з 08.08.2020 р. у податковому обліку, на відміну від бухгалтерського, нарахування амортизації припиняється лише на період консервації основних засобів [3].

У бухгалтерському обліку суму нарахованої амортизації відображають шляхом одночасного збільшення суми витрат підприємства залежно від напрямку використання об'єкта (Д-т 15, 23, 39, 91–93, 941, 949, 977) і зносу необоротних активів (К-т 131–135), для

чого використовується пасивний рахунок 13 «Знос (амортизація) необоротних активів».

Здійнюється	·протягом строку корисного використання (експлуатації) об'єкта ОЗ (щомісячно) або НА.
Починається	·з місяця, наступного за місяцем, у якому об'єкт ОЗ став придатним для корисного використання або в якому НА введено в господарський оборот; ·з дати, що настає за датою, на яку на яку об'єкт ОЗ став придатним для корисного використання або НА введено в господарський оборот (при використанні виробничого методу).
Припиняється	·починаючи з місяця, наступного за місяцем вибуття НА або об'єкта ОЗ (переведення його на реконструкцію, модернізацію, добудову, дообладнання, консервацію).

Рис. 1. Особливості нарахування амортизації необоротних активів

Джерело: складено автором на підставі [5; 6]

Списання нарахованої амортизації здійснюється при вибутті необоротних активів внаслідок їх реалізації, ліквідації, безоплатної передачі та обміну шляхом одночасного зменшення суми нарахованої амортизації (зносу) (Д-т 131–135) та первісної вартості об'єкта (К-т 10–12).

За результатами проведеного дослідження вважаємо, що останні законодавчі зміни значно підвищили рівень гармонізації бухгалтерської та податкової амортизації, проте не повною мірою вирішили проблему існуючих розбіжностей методики її нарахування. З метою вирішення даного протиріччя, доцільним і перспективним, на нашу думку, є чітка уніфікація на законодавчому рівні об'єктів нарахування амортизації та строків корисного використання активів.

Список використаної літератури

1. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 року № 2755-VI. *Офіційний вісник України*. 2010. № 92. Т. 1. С. 9. Ст. 3248.
2. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних

- неузгодженостей у податковому законодавстві : Закон України від 16.01.2020 року № 466-IX. *Офіційний вісник України*. 2020. № 44. Ст. 1411.
3. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо функціонування електронного кабінету та спрощення роботи фізичних осіб – підприємців : Закон України від 14.07.2020 року № 786-IX. *Офіційний вісник України*. 2020. № 64. Ст. 2075.
 4. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 року № 291. *Офіційний вісник України*. 1999. № 52. Ст. 2606.
 5. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» : Наказ Міністерства фінансів України від 27.04.2000 року № 92. *Офіційний вісник України*. 2000. № 21. Ст. 877.
 6. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи» : Наказ Міністерства фінансів України від 18.10.1999 року № 242. *Офіційний вісник України*. 1999. № 44. Ст. 229.
 7. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський фінансовий облік: підручник для студентів спеціальності «Облік і аудит» вищих навчальних закладів / під заг. ред. Ф.Ф. Бутинця. 8-ме вид., доп. і перероб. Житомир : ПП «Рута», 2009. 912 с.

М.О. Льопко

студ. III курсу

спеціальність «Облік і оподаткування»

Науковий керівник: к. е. н., доц. Л.О. Масіна

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ В ІТ-СФЕРІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Досліджувана тема є актуальною, оскільки на даному етапі розвитку економіки світу та України ІТ-сфера займає передові позиції. В останнє десятиріччя вітчизняний ринок ІТ-послуг стрімко розвивається. Навіть під час військового стану ІТ-компанії активно працюють та підтримують економіку країни.

Поняття ІТ-сфери базується на розумінні інформаційних технологій, які складають основу цього виду діяльності.

Інформаційні технології – це цілеспрямована організована сукупність інформаційних процесів з використанням засобів обчислювальної техніки, що забезпечують високу швидкість обробки

даних, швидкий пошук інформації, доступ до джерел інформації незалежно від місця їх розташування [1, ст. 1].

Особливим питанням при організації обліку в ІТ-компаніях є облікова політика, вона важлива для правильного ведення обліку, відображення фінансових результатів, створення будь-якої фінансової інформації.

Найбільше потрібно приділити увагу обліку основних засобів (ОЗ) та нематеріальних активів (НМА). Так як, ІТ являє собою такий вид діяльності, що побудовано на цінності інформації, то будь-яка інформація може стати НМА. Можна сказати, що більша частина вартості ІТ-бізнесу – це вартість інформації, яка міститься в такому бізнесі, і може бути виражена у вигляді НМА. Отже правильний підхід до оцінки НМА дає можливість правильно відобразити вартість бізнесу. Так, облік НМА і ОЗ це базовий момент, який дозволяє правильно вести бухгалтерський і податковий облік в компанії.

Також не можна нехтувати обліком малоцінних необоротних матеріальних активів (МНМА). Важливим є відокремлення основних засобів та нематеріальних активів від МНМА. Найчастіше у бухгалтерському обліку їх розділяють за вартісною ознакою, а саме до МНМА відносять активи вартість яких не перевищує 20000 грн. [2, п. 14.1.138].

Розглянувши загальні питання організації обліку для ІТ-компаній, слід звернути увагу на облік витрат. Бухгалтерський облік витрат на створення продукту та надання послуг ІТ-компанією здійснюються згідно норм НП(С)БО 16 «Витрати». Важливим для організації обліку є обрання способу калькулювання витрат (методу обліку витрат). Погоджуюсь з твердженням Волянюк І., що «більшості ІТ-компаній доречно застосовувати позамовний метод, сутність якого полягає в тому, що всі прямі основні витрати обліковують у розрізі встановлених статей за окремими замовленнями. Кожному замовленню присвоюють окремий номер (це може бути номер договору із замовником), який зазначають в усіх документах (записах) про витрати на це замовлення. Фактична собівартість окремих замовлень визначається після здавання результатів робіт замовнику» [3].

Кесарська Л.Г. зазначає, що особливості бухгалтерського обліку господарських операцій виробництва та реалізації продукції

підприємств ІТ-галузі будуть перш за все залежати від того, договір якого типу укладено з контрагентом: договір купівлі-продажу програмної продукції або договір надання послуг. Ще однією особливістю здійснення діяльності в ІТ-сфері є передача прав власності на продукт. Право власності може передаватись тільки на готовий продукт, але не на послугу [4, с. 51].

Отже бухгалтерський облік у ІТ-сфері має свою специфіку, яка безпосередньо впливає на особливості формування облікової політики. До кожного об'єкту обліку – програма, алгоритм, послуга, супровід, консультація, тестування тощо – потрібний окремий організаційний та методичний підхід, який включає в себе підбір критеріїв ідентифікації як об'єктів обліку, стаття та обсяги витрат, об'єкти витрат, метод калькулювання, метод обліку витрат та інше.

Вважаємо, що перспективами для подальших досліджень є вивчення зарубіжного досвіду обліку в ІТ-сфері та впровадження окремих положень у вітчизняній практиці.

Список використаної літератури

1. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 4 лютого 1998 р. № 74/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/74/98-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 12.00.2022).
2. Податковий кодекс України : Закон України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2755-17> (дата звернення: 12.05.2022).
3. Воляннюк І. Особливості бухобліку в ІТ-компаніях. *Офіційно про податки*. 2017. № 12. URL: <http://www.visnuk.com.ua/uk/publication/100004441-osoblivosti-bukhobliku-v-it-kom> (дата звернення: 12.05.2022).
4. Кемарська, Л.Г. Облік виробництва та реалізації продукції підприємствами ІТ-галузі. *Економічний простір*. 2020. № 155. С. 50–55. URL: <http://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/523/509> (дата звернення: 12.05.2022).

М.В. Новікова

асп. IV курсу

спеціальність «Економіка»

Науковий керівник: д. е. н., проф. О.В. Побережець

КРИЗОВІ ЯВИЩА В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Кризові явища представляють собою інгерентну складову економіки світу у ХХІ столітті. Звертаємо увагу, що кризи – це невідворотний і корисний процес, оскільки будь-який механізм або система, зокрема фінансово-економічний, функціонує по закономірностям циклічної динаміки, а неминучою ланкою будь-якого циклу є кризовий період, який, у свою чергу, закінчується трансформацією механізму чи відшкодування його за нововинайдений, ефективніший і стійкий стан. Певні загострення у фінансово-економічній сфері набули максимально глобального масштабу, що підкреслює особливу гостроту та актуальність даної тематики.

Висвітленням питань кризових явищ економіки займалась значна кількість вчених, як зарубіжних, так і українських, а саме: Д. Кейнс, М. Кондратьєв, Й. Шумпетер, С. Фішер, В. Ковальов, С. Брю, К. Кіндлебергер, В. Крутько, О. Терещенко, Ю. Якубенко, В. Василенко, Н. Лященко, А. Штангрет та ін.

Однак, попри кількість наукових праць вважаємо за потрібним розгляд даного аспекту в сьгоднішніх реаліях та під новим кутом, з оновленими умовами для запобігання наслідків та формування ефективного механізму економіки.

Існує неймовірна кількість суджень науковців щодо визначення даного поняття, але зазначимо, що в економічній літературі немає єдиного підходу до визначення, крім цього, він має безліч термінів аналогів, що використовуються в такому ж контексті, як: «економічна криза», «фінансово-економічна криза», «економічний спад», «реcesія», «стагнація» та інші. Всі ці терміни визначають глибокий розлад фінансової системи держави, що супроводжується інфляційними процесами; падінням курсу національної валюти; бюджетним дефіцитом; різкими коливаннями на фондовому ринку та інші. Якщо аналізувати розглянуті вище визначення

дефініції «криза», то можливо стверджувати, що криза – це крайнє загострення протиріч у соціально-економічній системі країни, як всередині неї, так і ззовні [1]. Науковим світом визначено два підходи щодо роз'яснення «кризи» та «кризових явищ»: перший свідчить, що криза веде лише до руйнівного та деструктивного впливу на економіку країни, при цьому другий підхід відображає переломний процес у розвитку, який припускає можливість на позитивну трансформацію.

На базі зовнішніх та внутрішніх чинників утворюються кризові явища, які здебільшого, негативно впливають на мікро- і макросередовище та зумовлюють удар по цілісності механізму або окремим його складовим з поступовою ліквідацією всієї системи, через встановлення завдань.

Внутрішні фактори – це формування кризових явищ, інтенсивність прояви яких залежить від діяльності, провокується певними рішеннями, подіями або внутрішнім станом системи.

У свою чергу, зовнішні фактори – чинники, виникнення та інтенсивність прояву яких не залежать від діяльності суб'єкта господарювання, а обумовлюються станом зовнішнього оточення (соціальна, економічна, політична, екологічна та інші сфери) [2].

У сучасних реаліях, найсильніші та найвпливовіші економіки світу і, відповідно, національне середовище України вагомо страждають через рекордну інфляцію. Яка спровокована по-перше воєнним станом в країні, розломами регіональної економіки, різкими перепадами стану ринків та розбалансуванням логістичних зв'язків.

Турбулентність економіки, викликана енергетичною кризою у зв'язку із воєнними діями та високою вартістю енергоносіїв на макро-, мезо- та макрорівні, що впливає на рівень кінцевих цін продукції (товарів, послуг). Отже, з'явилася необхідність у спробі залучення і застосування альтернативних джерел, однак для цього підходу та стабілізації необхідний певний час.

Виходячи з того, що підвищення цін на паливо і газ викликало кульмінаційні ціни на супутні елементи аграрної сфери, що призвело до продовольчої кризи, тому що витрати на паливо містять понад 70 % собівартості. Необхідно враховувати те, що існують непередбачені чинники, такі як: надзвичайний стан, карантинні умови, зміна клімату, відтік робочої сили тощо.

В умовах форсованих перманентних змін і перетворень, циклічність є специфікою кризових явищ, що характеризується перехідним етапом з одного вітка на інший через певні кумулятивні зміни.

Таким чином зазначимо, що рівень управління є ключовим аспектом у розкритті питань, які стосуються кризових явищ, що має охоплювати внутрішнє та зовнішнє середовище. Цілісна антикризова програма може дати змогу не тільки впоратися з переломним періодом, але й привести до нових, більш ефективних, а також комплексів і заходів, технологічного і інноваційного поштовху, який забезпечить стійке функціонування економіки і поступовий розвиток соціально-економічних процесів.

Список використаної літератури

1. Якубенко Ю. Л., Сірко А.Ю. Сутність кризових явищ в Україні та напрями їх подолання. *Агросвіт* № 24, 2021. С. 41. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/24_2021/6.pdf (дата звернення 12.05.2022)
2. Григор'єва О.В., Міщенко А.Ю. Кризові явища в економіці та їх прояви на підприємстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Випуск 13, частина 1, 2017. С. 77. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/13_1_2017ua/18.pdf (дата звернення 12.05.2022).

Т.С. Радзевич

студ. III курсу

спеціальність «Облік і оподаткування»

Науковий керівник: к. держ. упр., доц. С.В. Осадчук

РОЛЬ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ У ФОРМУВАННІ ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ

Податкова система є одним з головних елементів фінансової системи країни. Податкова система, по-перше, створює матеріальні умови і фінансові ресурси для існування держави, а по-друге, виступає головним фінансовим, економіко-політичним інструментом державного впливу на розвиток народного господарства країни, визначаючи пріоритети економічного і соціального розвитку. Податкове регулювання реалізується шляхом впливу на господарюючі суб'єкти через застосування інструментів

оподаткування. Податки залишаються основою формування доходів бюджетів

Формування бюджету відображає використання та залучення частини ВВП до державних фондів з метою фінансового забезпечення державних функцій. Доходи бюджету виражають економічні відносини держави з підприємствами, установами, організаціями, населенням під час стягнення бюджетних платежів. Надходження до бюджету справляються на безповоротній основі та регулюються нормами вітчизняного законодавства. За своєю економічною сутністю доходи бюджету є результатом розподільчих процесів, а водночас – об'єктом подальшого розподілу на окремі цільові фонди відповідно до функцій держави.

Відомо, що податки поділяються на:

- загальнодержавні – податки та збори, що встановлені Податковим кодексом України і є обов'язковими до сплати на усій території України;
- місцеві – податки та збори, що встановлені відповідно до переліку й у межах граничних розмірів ставок, визначених Податковим кодексом, рішеннями сільських, селищних, міських рад та рад територіальних громад.

Одним з основних загальнодержавних податків є податок на доходи фізичних осіб. ПДФО – прямий загальнодержавний податок, порядок справляння якого регламентується Розділом IV Податкового кодексу України [1]. Податок на доходи фізичних осіб є вагомим регулятивним інструментом, який розподіляє фінансові ресурси між державою та населенням.

Податок на доходи фізичних осіб є одним із головних джерел доходів як державного так і місцевих бюджетів. Обсяги надходження ПДФО до бюджетів залежать від рівня бюджету та від його місця в структурі бюджетної системи України. Розподіл ПДФО між бюджетами різних рівнів відбувається наступним чином:

- 60 % надходить до бюджету територіальної громади – п. 1 ч. 1 ст. 64 Бюджетного кодексу;
- 15 % – до обласного бюджету (п. 1 ч. 1 ст. 66 Бюджетного кодексу);
- 25 % – до Державного бюджету України (п. 1 ч. 2 ст. 29 Бюджетного кодексу).

Ставки ПДФО визначені ст. 167 Податкового кодексу України. На сучасному етапі основною ставкою є 18 %, яка застосовується майже для всіх видів доходів громадян (заробітних плат, виплат за договорами цивільно-правового характеру, інших доходів). Ставка 5 % по ПДФО використовується для продажу нерухомого та рухомого майна або його успадкування, а також при отриманні подарунків.

Проведеним аналізом встановлено наступне.

За даними Міністерства фінансів України [2] до зведеного бюджету України в 2021 р. надійшло податку на доходи фізичних осіб 349,8 млрд грн., що більше в порівнянні з 2020 р. на 54,7 млрд грн, або на 18 %. Частка ПДФО в доходах зведеного бюджету в 2021 р. становила 21 %.

Податок на доходи фізичних осіб надходить як до державного так і до місцевих бюджетів.

Так, надходження ПДФО до державного бюджету в 2020 р. становили 117,3 млрд грн., а в 2021 р. – 137,6 млрд грн., тобто зросли в порівнянні з попереднім роком на 20,3 млрд грн. або на 17 %. Питома вага ПДФО в доходах Державного бюджету в 2021 р. становила 10,6 %.

Надходження ПДФО до місцевих бюджетів в 2020 р. становили 177,8 млрд грн., в 2021 р. – 212,2 млрд грн., тобто зросли в порівнянні з попереднім роком на 34,4 млрд грн. або на 120 %. Питома вага ПДФО в доходах місцевих бюджетів в 2021 р. становила 58,1 %.

Вищенаведені дані свідчать, що податок на доходи фізичних осіб є бюджетоформуючим для місцевих бюджетів, оскільки більша частина надходжень місцевих бюджетів (59 % в 2020 р. і 58 % в 2021 р. відповідно) формується за рахунок саме цього податку. Частка ПДФО в податкових надходженнях місцевих бюджетів сягає 62 % (2021 р.).

Проблемою залишається недонадходження ПДФО через існування тіньової зайнятості, мінімізації заробітних плат.

Проведений аналіз засвідчує важливу роль податку на доходи фізичних осіб у формуванні бюджетів всіх рівнів, як державного так і місцевих; в забезпеченні фінансової стабільності, соціальної справедливості та стабільного економічного розвитку держави та територіальних громад. Це, в свою чергу, вимагає дотримання вимог податкового та бюджетного законодавства платниками податків, розширення бази оподаткування, здійснення дієвого контролю за надходженням даного податку до бюджетів.

Список використаної літератури

1. Податковий кодекс України : Закон України від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI (ред. від 24.04.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 12.05.2022).
2. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/state-budget> (дата звернення: 12.05.2022).

К.С. Соловйов

студ. IV курсу

спеціальність «Облік і оподаткування»

Науковий керівник: к. е. н., доц. Н.Л. Кусик

ОПОДАТКУВАННЯ В СФЕРІ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ: ВИКОРИСТАННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ

Спрямованість України на інтеграцію у європейське економічне середовище диктує необхідність реалізації нових форм бізнес-відносин. Інформаційні технології зазнали бурного розвитку в останнє століття, що відкрило підприємцям нові можливості для здійснення господарської діяльності, особливо в сфері електронної комерції та торгівлі. На сьогоднішній день, галузь електронної комерції є однією з найперспективніших сфер електронного бізнесу в Україні, що породжує оптимістичні прогнози та приваблює нових учасників. Слід звернути увагу на те, що податкові надходження є головним джерелом формування доходів бюджету в Україні. У 2021 році вони склали 1107090,9 млн гривень, або 85 % від всіх доходів бюджету. Саме тому, тема оподаткування у сфері електронної торгівлі є актуальною.

За визначенням Комісії ООН з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ), сфера електронної комерції охоплює електронні види діяльності у вигляді оброблення, передачі інформації тощо через повідомлення даних, що використовують у контексті торговельної діяльності. Згідно Закону України «Про електронну комерцію»: електронна комерція являє собою суспільні відносини, що виникають при укладенні та / або виконанні угоди з постачання електронних товарів та / або продажу / поставки товарів, виконанні робіт, наданні послуг / електронних послуг та / або здійснення інших

дій, спрямованих на отримання прибутку, створення зобов'язань з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем, якщо в результаті зазначених дій в учасників таких відносин виникають зобов'язання майнового характеру [1].

До електронної комерції відносять: електронний обмін інформацією; електронний рух капіталу; електронну торгівлю; електронні гроші; електронний маркетинг; електронний банкінг; електронні страхові послуги [2]. Кожен з видів електронної комерції включає в себе наступні операції: встановлення контактів між потенційними контрагентами; обмін інформацією; купівля – продаж товарів та послуг; до- і після- продажна підтримка (надання інформації про товар або послугу, рекомендації щодо використання товару, консультації замовників); електронні платежі; управління доставкою; бізнес – адміністрування [2].

Швидкий розвиток електронної комерції робить вкрай складним визначення того, де було придбано товар, де його спожито, де знаходиться покупець, тобто загалом – місця оподаткування. Це особливо важливо у випадку трансграничної електронної комерції. Так само, з розвитком електронної комерції та цифрових технологій змінилася й сама природа товарів: книжки, аудіо-, відео-файли в електронному форматі, а не на паперових носіях, дисках, касетах тощо, ліцензії на програмне забезпечення та обладнання, он-лайн – трансляції та ін.

У зв'язку із вищезазначеним, виникають такі проблемні питання: чи пристосована сучасна вітчизняна система оподаткування на продажі до змін, обумовлених прискореним розвитком цифрової економіки; які нові проблеми і виклики ставить цифрова економіка й електронна комерція перед вітчизняною податковою системою, та як їх вирішують зарубіжні країни; чи існують проблеми в частині обкладання ПДВ операцій в електронній комерції в Україні та що потрібно зробити для їх вирішення; які існують можливі шляхи удосконалення податкового законодавства в Україні у зв'язку з проблемою оподаткування електронної комерції.

Не зважаючи на швидкий розвиток всіх видів електронної комерції протягом останнього десятиліття, вітчизняне законодавство не йде в ногу з часом. Так, у Податковому кодексі України, ні у визначеннях термінів, ні у Розділі V «Податок на додану

вартість» [3] не йдеться про електронну комерцію, електронну торгівлю або товари в електронній формі. Електронна комерція регулюється Законом України «Про електронну комерцію», у якому визначено організаційно-правові засади діяльності в цій сфері, встановлено порядок вчинення електронних правочинів із застосуванням інформаційно-телекомунікаційних систем і регламентовано права й обов'язки учасників відносин у сфері електронної комерції [1], але не порушено питання оподаткування цього виду діяльності, а також відсутнє визначення товарів в електронній формі (цифровій).

Щоб зрозуміти можливі шляхи вирішення цієї проблеми, варто звернути увагу на досвід інших держав щодо оподаткування електронної комерції. Так, наприклад, Китай є країною з дуже розвинутою електронною комерцією. У 2015 році найбільше підприємство в цій сфері «Alibaba» зафіксувало рекордний обсяг продажів упродовж одного дня – 14,3 млрд дол. США (святкові пропозиції та акції). Слід зазначити, що станом на 2015 рік Китай був найбільшим у світі ринком з електронної комерції з обсягами продажів у 630 млрд дол. США, що на 80 % більше за ринок електронної комерції США. За деякими оцінками ринок електронної комерції Китаю щорічно збільшується на 30 % (за рахунок як внутрішніх операцій, так й імпорту та експорту).

В Китаї діють три основні податки – ПДВ (зі ставками 0; 6; 11,9; 13; 17%), податок на споживання (на деякі товари, ставка коливається від 0 до 50%) та бізнес – податок (переважно ним оподатковуються послуги з розміщення в готелях, транспортні послуги, фінансові послуги та страхування життя тощо, його ставка становить 5%). Загалом експорт в Китаї оподатковується за ставкою 0 %, імпорт (якщо його здійснює підприємство за посередництвом декількох підконтрольних державі підприємств – складів) – за чинними в країні ставками ПДВ. В країні вживаються заходи щодо автоматизації податкової звітності та спрощення процедур реєстрації – платника ПДВ, як для китайських, так й для іноземних підприємств. Основна частина операцій у сфері електронної комерції здійснюється за посередництвом великих електронних майданчиків. Саме на них уряд покладає вимогу стежити за коректним формуванням клієнтами податкової звітності та саме вони виступають посередником, який

спочатку отримує від своїх клієнтів – продавців товарів та послуг суми ПДВ, що перераховуються в ціні товарів та послуг, а потім вносить ці суми до бюджетів країни та провінцій. Однак, все ще залишаються проблеми з визначенням місця оподаткування електронних послуг.

Іншою країною з розвинутою електронною комерцією є США. Оскільки електронна комерція вперше закріплювалася в економіці США, федеральні законодавці хотіли переконатися, що цей перспективний новий ринок мав би можливість розвиватися без зайвого обтяжливого регулювання та оподаткування. З цією метою Конгрес США прийняв Закон про свободу оподаткування Інтернету в 1998 році [4]. Цей закон наклав трирічний мораторій на дублюючі або дискримінаційні податки, які стягуються з електронної комерції. Також він забороняв державним і місцевим органам влади оподатковувати доступ до Інтернету. Така політика в США стала постійною з прийняттям Закону про спрощення торгівлі та захист торгівлі з 2015 року [5]. Однак, доступ до Інтернету все ще оподатковується в семи з 50 штатів, оскільки в цих юрисдикціях вже існували закони про Інтернет, які були збережені положеннями Закону про свободу оподаткування в Інтернеті [6]. На додаток до заборони оподаткування доступу до Інтернету, Закон про свободу оподаткування в Інтернеті забороняє кільком юрисдикціям стягувати податки з однієї транзакції електронної комерції. Це обмежує податки з продажу або використання, що стягуються з компаній електронної комерції, до штату або округу, в якому відбувається транзакція [7]. Так, наприклад, компанія електронної комерції в Нью-Йорку, яка відправляє замовлення клієнтам у Нью-Джерсі, може оподатковуватись податком на транзакцію або Нью-Йорком, або Нью-Джерсі, але не обома.

Невирішеною залишається проблема електронних аукціонів та продажів прямої «person-to-person» торгівлі через майданчики типу «E-bay». Досить часто суб'єктами, які продають товари на он-лайн – аукціонах, є непрофесійні суб'єкти, які не думають, що вони повинні звітувати про цей дохід у своїх податкових деклараціях. Однак, доходи від майже будь-яких аукціонів – чи то он-лайн, чи то фізичні аукціони – оподатковуються, якщо обставини не вимагають конкретного звільнення. Залежно від способу проведення он-лайн – аукціону, це може бути податок на прибуток фізичних

осіб, податок на прибуток бізнесу, податок із само-зайнятості та/або акцизи, як-от податок з продажу та використання. Internal Revenue Service не стягує податки з усіх он-лайн – аукціонів, і агентство, як правило, не вимагає від суб'єктів звітувати про доходи від аукціону, «подібні до випадкового продажу гаража чи двору» [7]. Однак, будь-яка організація, яка продає товари через он-лайн – аукціони, будь-то звичайною підприємницькою діяльністю або хобі, повинна повідомляти про свій прибуток Internal Revenue Service у своїй податковій декларації.

Загалом, можна зробити такий висновок: через швидкий розвиток електронної комерції у сучасному світі законодавство не встигає пристосовуватися до швидких змін. Через політику звільнення від податків person-to-person продажів через Інтернет – майданчики держава втрачає багато коштів. Крім того, це веде до надвеликої переваги продажів через Інтернет над оф-лайн – продажами, що має результатом нечесну конкуренцію. Поки що, на рівні міжнародного законодавства, відсутні достатньо ефективні механізми, які могли б значно покращити цю ситуацію. В Україні, як мінімум, потрібно було б ввести податок на транзакції та податкове звітування для фізичних осіб.

Список використаної літератури

1. Про електронну комерцію : Закон України № 675-VIII від 03.09.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text> (дата звернення: 09.05.2022).
2. Шалева О.І. Електронна комерція : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 216 с.
3. Податковий кодекс України : Закон України № 2755-VI від 02.12.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 09.05.2022).
4. Internet Tax Freedom Act: Law of the USA, 1998. Pub. L. 105-277. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/PLAW-105publ277/html/PLAW-105publ277.htm> (дата звернення: 12.05.2022).
5. Trade Facilitation and Trade Enforcement Act: Law of the USA, 2016. Pub. L. 114-125. URL: <https://www.congress.gov/114/plaws/publ125/PLAW-114publ125.htm> (дата звернення: 12.05.2022).
6. Stupak J.M. The Internet Tax Freedom Act: In Brief, 1, 3, U.S. Congressional Research Service, April 13, 2016. URL: <https://fas.org/sgp/crs/misc/R43772.pdf> (дата звернення: 11.05.2022).
7. IRS Notice FS-2007-23. Internal Revenue Service. URL: <https://www.irs.gov/newsroom/reporting-auction-income-and-the-tax-gap> (дата звернення: 11.05.2022).

Б.І. Талпе
студ. I курсу магістратури
спеціальність «Облік і оподаткування»
Науковий керівник: к. е. н., доц. Д.О. Гузь

УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ГОТОВОЇ ПРОДУКЦІЇ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Ведення бухгалтерського обліку готової продукції здійснюється відповідно до затверджених на законодавчому рівні вимог. Але сучасний стан економіки потребує постійного моніторингу, оновлення та удосконалення обліку у відповідності до впровадження нових технологій та зміни умов господарювання.

Питання, пов'язані з обліком готової продукції розглянуто в працях вітчизняних вчених: Ф.Ф. Бутинця, А.М. Герасимовича, С.Ф. Голова, В.І. Єфименка, І.В. Жиглей, М.В. Кужельного, В.Г. Линника, В.М. Мурашка, Л.К. Сук, В.Я. Савченка, В.В. Сопка та ін. Однак, залишається ще багато невирішених питань щодо вдосконалення обліку готової продукції.

Основними проблемними питаннями обліку готової продукції підприємства є: контроль за процесом виробництва; контроль за зберіганням; контроль за залишками на складі; оформлення в первинних документах процесу реалізації; процес взаємодії з покупцями та контрагентами; перевірка асортименту та обсягів реалізації; визначення доходів від реалізації; контроль виробничих витрат, які входять до собівартості.

В результаті проведеного дослідження обліку готової продукції на вітчизняних підприємствах, запропоновано наступні основні напрями його удосконалення:

- автоматизація бухгалтерського обліку;
- введення «Відомості випуску, відвантаження і реалізації продукції»;
- введення субрахунків 261 «Готова продукція за обліковими цінами» та 262 «Відхилення фактичної виробничої собівартості готової продукції від облікових цін».

Проаналізуємо кожен із запропонованих напрямів більш детально.

1. Автоматизація бухгалтерського обліку. Для удосконалення організації обліку реалізації готової продукції на підприємстві, необхідним є створення внутрішньої мережі автоматизованих робочих місць, з метою прийняття ефективних та дієвих управлінських рішень. А відповідно до цього, необхідно вибрати таке програмне забезпечення, яке б гарантувало системне оцінювання та аналіз [4]. Автоматизована система бухгалтерського обліку дасть змогу: підвищити якість, аналітичність та оперативність обліку; отримувати звітність в різноманітних формах і розрізах; підвищити економічність та ефективність бухгалтерського обліку. Використання автоматизованої організації обліку реалізації готової продукції забезпечує контроль за надходженням платежів за відвантажену продукцію, підтримує відображення продаж за результатами інвентаризації, детально представляє облік основного і допоміжного виробництва, зменшує час для визначення обсягу податкового зобов'язання по ПДВ, спрощує процес розподілу витрат [1, ст. 8].

2. Введення «Відомості випуску, відвантаження і реалізації продукції». Одним із головних питань обліку готової продукції є формування облікової політики, до основних завдань якої відносяться: визначення облікової ціни готової продукції; спосіб обліку готової продукції; формування резервів для зниження вартості готової продукції [3]. Проблемою, вирішення якої є необхідним на етапі випуску готової продукції, є відображення цих операцій в облікових документах, а також рух готової продукції на підприємстві [2]. Для удосконалення обліку готової продукції на підприємстві доцільно ввести застосування зведеного документу «Відомість випуску, відвантаження і реалізації продукції». Дана відомість повинна містити інформацію про кількість і вартість відвантаженої готової продукції, її собівартість і суму коштів виручених на кінець кварталу. Застосування такої відомості зробить можливим здійснення оперативного аналізу надходжень та витрат за відвантажену готову продукцію, а також визначення суми дебіторської заборгованості на будь-яку дату.

3. Введення субрахунків 261 «Готова продукція за обліковими цінами» та 262 «Відхилення фактичної виробничої собівартості готової продукції від облікових цін». На виробничих підприємствах

доцільно відкрити два субрахунки до рахунку 26 «Готова продукція»: 261 «Готова продукція за обліковими цінами»; 262 «Відхилення фактичної виробничої собівартості готової продукції від облікових цін». Необхідність виокремлення зазначених субрахунків пояснюється тим, що в аналітичному обліку можливе відображення готової продукції за обліковими цінами, а надходження та відпуск готової продукції в синтетичному обліку за фактичною виробничою собівартістю; при цьому облікові записи в системі рахунків можуть бути різними. Щоб позбутися розбіжностей в оцінці готової продукції, необхідно визначити відхилення між фактичною й умовною вартістю продукції після формування калькуляції [5, с. 376].

Таким чином, на кожному підприємстві доцільно вивчати інформаційні потреби управлінських підрозділів, формувати оперативні дані у вигляді звітів і використовувати їх для оптимізації програми виробництва і збуту готової продукції. В свою чергу, використання якісної облікової інформації щодо обліку готової продукції забезпечить прийняття ефективних управлінських рішень в діяльності підприємства.

Список використаної літератури

1. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=996-14> (дата звернення: 14.05.2022).
2. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності від 28.03.2013 р. № 433. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0433201-13#Text> (дата звернення: 13.05.2022).
3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» від 07.02.2013 р. № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> (дата звернення: 15.05.2022).
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» від 31.12.1999 р. № 73. URL: <http://buhgalter911.com/Res/PSBO/PSBO16.aspx> (дата звернення: 14.05.2022).
5. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський фінансовий облік: підручник для студентів спеціальності «Облік і аудит» вищих навчальних закладах. Житомир: Рута, 2009. 912 с.

Д.О. Фоменчук
студ. I курсу магістратури
спеціальність «Облік і оподаткування»
Науковий керівник: к. е. н., доц. Д.О. Гузь

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ОПЛАТИ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Облік оплати праці на підприємстві є однією з найважливіших складових бухгалтерського обліку. Адже успіх підприємства безпосередньо залежить від якості роботи його працівників, а головною мотивацією для персоналу є заробітна плата. Для них важливо не лише розмір оплати за їх працю, а й своєчасність виплати, повнота і правильність нарахування. Отже, організація обліку розрахунків з оплати праці має прямий вплив на успішність підприємства.

Для підприємства облік оплати праці є важливим так, як формування фонду заробітної плати є одним з найбільших постійних витрат підприємства. Підприємству важливо, щоб облік розрахунків із заробітної плати відбувався швидко, точно, правильно, достовірно, адже дана інформація впливає на прийняття управлінських рішень. Також, це відповідальність роботодавця перед працівниками та інструмент впливу на них.

Для держави облік розрахунків із заробітної плати є також важливим, адже від цього залежить повнота та точність розрахунків податків, які стягуються з працівників та підприємства. Від правильності розрахунків залежить рівень наповненості державного бюджету.

Тож, організація обліку розрахунків із заробітної плати повинна розроблятися ще на етапі створення підприємства. При цьому повинно враховуватися розмір підприємства, організаційна структура підприємства, вид діяльності, розмір штату працівників тощо.

Процес організації обліку праці та механізм її виплати включає певні етапи:

- організацію документування обсягу відпрацьованого часу;
- організацію документування рівня виробітку;

- організацію аналітичного та синтетичного обліку заробітної плати в розрізі окремих працівників і за підприємством у цілому;
- організацію виплати заробітної плати;
- узагальнення інформації у формах фінансової та статистичної звітності;
- організацію роботи відділу бухгалтерії щодо обліку праці та її виплати [2, с. 52].

Керівництво має визначити, яку форму заробітної плати вони будуть застосовувати.

Згідно Закону України «Про оплату праці», заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором роботодавець виплачує працівникові за виконану ним роботу. Розмір заробітної плати залежить від складності та умов виконуваної роботи, професійно-ділових якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності підприємства [1, ст. 1].

Існує дві основні форми заробітної плати: погодинна та відрядна. Погодинна форма оплати передбачає заробіток працівника залежно від відпрацьованого часу. Ця форма передбачає дві системи: просту погодинну та погодинно-преміальну оплату праці. Відрядна форма оплати обумовлює те, що заробітна плата робітників залежить від кількості виконаної роботи й розміру розцінки. Вона використовується в оплаті тим робітникам, праця яких підлягає нормуванню, і передбачає такі системи: пряму, преміальну, прогресивну, акордну [3, с. 129].

Оплата праці охоплює основну та додаткову заробітну плату, інші стимулюючі та компенсаційні виплати, що формують фонд оплати праці.

Контролювати кількість відпрацьованого часу дозволяє табельний облік. Головна його функція це щоденна реєстрація явок працівників на роботу, завдяки йому можна дізнатися про всі випадки запізень, покидань робочого місця, неявок на роботу, а також часу простоїв і роботи понад норму.

Відділ кадрів, на підставі наказу керівника підприємства про прийняття на роботу працівника, робить відповідну позначку в його трудовій книжці, надає йому табельний номер та відкриває особисту картку. В цій картці зазначаються анкетні дані про

працівника та всі зміни, що відбуваються протягом його роботи. Бухгалтерія теж відкриває особисту картку кожному працівникові.

Особливістю організації обліку оплати праці є необхідність дотримання термінів виплати заробітної плати, що передбачаються колективним договором. Уся документація з обліку відпрацьованого робочого часу та виробітку формується у виробничих підрозділах, тобто поза межами бухгалтерії, тому постає питання її своєчасного надання відділу бухгалтерії. У зв'язку із цим постає необхідність розроблення графіків документообігу та впровадження певних організаційних заходів, що забезпечують обов'язкове дотримання всіма виконавцями зазначених у них термінів, у тому числі й матеріальну відповідальність. Щоб спростити та прискорити обмін інформацією, використовують різні програмні забезпечення, в яких можна отримувати оперативну інформацію про співробітників та робити автоматичні розрахунки нарахувань, створювати звітність та в електронному вигляді подавати до державних органів контролю.

Уся інформація про нарахування виплат працівникам узагальнюється на 66 рахунку «Розрахунки з оплати праці», який є пасивним рахунком. Отже, по кредиту відображається нарахування заробітної платні, а по дебету списання заборгованості перед працівниками.

Підводячи підсумок, облік оплати праці одна з основних ланок бухгалтерського обліку підприємства, яка важлива для всіх сторін трудових відносин та держави. Він потребує точності, своєчасності, правильності та оперативності. Для удосконалення слід використовувати сучасні програми, які прискорять обіг інформації та автоматизують всі розрахунки.

Список використаної літератури

1. Про оплату праці : Закон України від 24 березня 1995 року № 108/95-ВР (станом на 15 липня 2021 р.). URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-Вр](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%92%D1%80) (дата звернення: 08.05.2022).
2. Островерха Р.Е. Організація обліку. Київ : Центр навчальної літератури, 2012. 568 с.
3. Терещенко Л.О., Матієнко-Зубенко І.І. Інформаційні системи і технології в обліку : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2004. 187 с.

Н.Ф. Фучеджи
студ. IV курсу
спеціальність «Облік і оподаткування»
Науковий керівник: к. е. н., доц. Л.О. Масіна

УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ ЯК ОСНОВНИЙ ЧИННИК ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ

У сьогоднішній гостро постає проблема ухилення від несплати податків. Адже, несплачені податки звужують надходження до державного та місцевих бюджетів, відтак загострюється проблема дефіциту коштів у державі.

Почнемо з того, що останні роки ознаменувалися різними змінами подій, як в економіці, так і у політиці. По-перше, відбувся спад ВВП на 4,2% (очікувалося зростання на 3,7%). По-друге, різко скоротився імпорт послуг та товарів некритичного споживання, отже відбулося скорочення імпортного ПДВ та митних платежів. По-третє, зросли ціни на низку сировинних товарів. Дані події вплинули й на схеми уникнення від оподаткування [1].

На рис. 1 зазначено аналіз схем уникнення оподаткування в Україні за 2021 рік.

Рис. 1. Порівняльний аналіз схем уникнення оподаткування в Україні

Джерело: створено автором за даними [1]

Бачимо, що найбільше недонадходження відбувається за схемами «Заробітна платня «у конвертах»» у розмірі близько 130 млрд грн. Другою за розміром недонадходженням є схема «Контрабанда, корупція на кордоні» – 120 млрд грн. Причинами збільшення втрат бюджету для кожної схеми різні. Розглянемо кожну з них більш конкретно.

«Офшорні схеми» – це так звані законні схеми оптимізації податкового тягара, де розумно використовуються офшори та іноземні компанії для роботи із зарубіжними бізнес-партнерами.

Офшорні схеми мають деякі особливості:

- дозволяють уникнути оподаткування всередині країни, особливо якщо капітал є результатом політичної корупції;
- дають можливість зберегти анонімність власника;
- незалежність від політичного строю країни, де ведеться діяльність.

Наразі вжито достатньо заходів з боку законодавства задля розкриття офшорних схем. Але проблемою залишається інституційна спроможність контролюючих органів. Бо, інструментарій, який було запроваджено ще у 2013 році, як слід не опановано, а вже запроваджується новий.

«Формування схемного податкового кредиту (скрутки, схемний ПДВ)» – це неправомірне зменшення податкового зобов'язання (ПЗ) зі сплати ПДВ при продажі товарів, за рахунок податкового кредиту (ПК), який був нарахований при купівлі іншого товару [2].

Сутність схеми розглянемо на прикладі: Підприємство імпортує офіційно товар до України, сплачуючи ПДВ на імпорт. Відповідно отримує ПК на цю суму. Підприємство реалізує товар у середині країни за готівку, але по документам все ще залишається на товарному обліку. СЕА ПДВ надає такому підприємству можливість виписувати податкові накладні на всю суму імпортного ПДВ, що дозволяє протиправно сформувати ПК зацікавленим платникам ПДВ, а отримані на рахунки кошти повернути клієнту готівкою за вирахуванням процентів «за послугу» [1].

Дана схема є дуже важкою для контролюючих органів. Адже, необхідно прослідкувати за всім ланцюгом поставок, займатися проведенням багатьох інвентаризацій та звірки товару.

«Контрабанда» – незаконне переміщення товарів та інших цінностей через митний кордон.

За митними правилами можна вільно перевозити товари для особистого користування, але товари, які призначені для продажу необхідно декларувати та платити мито. Загальний перелік товарів, які підпадають під «контрабанду» зазначений у ст. 201, 201¹ та 305 КК України.

Операції з «контрабанди» можна проводять за різними схемами. Розглянемо декілька з них:

- викривлене декларування – оформлення товарів відбувається за нижчим податковим навантаженням, ніж повинно бути;
- чорна контрабанда – незаконний перетин митного кордону обох країн;
- зловживання пільгами наданими українським законодавством та міжнародними договорами.

«Індустрія конвертаційних центрів (КЦ)» – підприємство або груп підприємств, які надають послуги з відмивання коштів.

У своїй діяльності КЦ відкривають фірми-одноденки на яких відкриваються рахунки у банківських установах. Для реєстрації даної фірми використовуються втрачені паспорти, документи померлих осіб. КЦ займає функцію «фінансового коридору» з таких фірм, банків, документів, але кінцевою метою є виведення готівкових коштів для клієнта у зазначене місце [4].

Наразі боротьба з КЦ знаходиться у плачевному стані. По-перше, з КК України було вилучено ст. 205 «Фіктивне підприємство». По-друге, головних борців проти КЦ – податкова поліція, досить тривалий час перебуває у стані ліквідації. Тільки протягом лютого 2020 року загальна кількість КЦ по всій Україні сягає 599 СГД, недоотримання бюджету від податків сягає 4 млрд грн.

«Заробітна плата «у конвертах»» – дана схема є найбільш розповсюдженою, особливо для підприємств недержавного сектору, яка дає можливість ухилитися від сплату податків.

У даній схемі використовуються такі інструменти як «скрутки» та КЦ. Але операції із з/п у конвертах можна провести й іншими способами:

- Оплата праці за рахунок «чорного кешу», сгенерованого самим підприємством;

- використання ФОП 3 групи для отримання готівки;
- робота через КЦ та інші [1].

«Контрафакт» – це виробництво та запуск на ринок підробок відомих брендів з невеликими змінами (іноді без них) зовнішнього виду товару для отримання вигоди [3].

Останнім часом в Україні прогресують обсяги реалізації підробленої тютюнової продукції та продукції, яка маркована як Duty Free, але нелегально реалізується [1].

Отже, бачимо, що саме структурні зміни, економічна криза, зміни у законодавстві та інші чинники – призвели до зростання обсягів ухилення/уникнення від оподаткування.

Для покращення ситуації в країні необхідно запровадити посилення фінансової відповідальності за приховування доходів; активізувати міжнародне співробітництво задля захисту національної податкової бази від транснаціональних схем уникнення/ухилення від оподаткування; задля зменшення розміру корупції необхідно зробити підбір освічених співробітників на відкритих конкурсах із забезпеченням гідної заробітної плати.

Список використаної літератури

1. Порівняльний аналіз фіскального ефекту від застосування інструментів ухилення / уникнення оподаткування в Україні: 2021. CASE Україна: центр соціально-економічних досліджень. URL: <https://case-ukraine.com.ua/publications/porivnyalnyj-analiz-fiskalnogo-efektu-vid-zastosuvannya-instrumentiv-uhylennya-unyknennya-opodatkovannya-v-ukrayini-2021/> (дата звернення 11.02.2022).
2. Скрутки-«мутки»: аналізуємо схеми податкового «нагріву» держави. УКРИНФОРМ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3064591-skrutkimutki-analizuemo-shemi-podatkovogo-nagrivu-derzavi.html> (дата звернення 15.02.2022).
3. Що таке контрафакт і як захистити свій бренд від підробок. NRIS. URL: <https://nris.ru/blog/chto-takoe-kontrafakt-i-kak-zashitit-svoj-brend-ot-poddelok/> (дата звернення 14.02.2022).
4. ТОП-10 схем ухилення та уникнення оподаткування в Україні: розрахунки та рекомендації. Приватний підприємець. URL: <http://chr.com.ua/all-news/item/69825-top-10-skhem-ukhileniya-ta-uniknennya-opodatkovannya-v-ukrajini-rozrakhunki-ta-rekomendatsiji> (дата звернення 20.02.2022).

Розділ 9

ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

К.М. Андрушой

студ. IV курсу

спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»

Науковий керівник: к. е. н, проф. Т.О. Журавльова

ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРУ МОРСЬКОГО СТРАХУВАННЯ

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що в сучасних умовах морський транспорт відіграє значну роль у зовнішньоекономічній діяльності та перевезеннях. Однак, слід зазначити, що морські перевезення є одним з найбільш ризикових видів діяльності, тому необхідним є дослідити та визначити основні умови договору морського страхування.

Договір морського страхування – це договір, згідно з яким страховик бере на себе зобов'язання відшкодувати страхувальникові в порядку й розмірі, що обумовлені договором, його морські збитки, яких він зазнав під час морського плавання. Об'єктом морського страхування виступає будь-який майновий інтерес, пов'язаний з торговельним мореплаванням: судно, вантаж, фрахт, прибуток очікуваний від вантажу, заробітна плата і винагороди капітана та суднового екіпажу. Суб'єктами морського страхування є фізичні та юридичні особи, професійна діяльність яких пов'язана з морськими перевезеннями.

У разі укладення договору морського страхування, страхувальник зобов'язаний оголосити страхову суму, тобто суму, на яку він страхує відповідний інтерес. Якщо ця сума оголошена нижче вартості застрахованого інтересу (страхової вартості), страховик відповідає за збитки пропорційно відношенню страхової суми до страхової вартості. Якщо ж страхова сума перевищує страхову вартість, договір є недійсним щодо тієї частки страхової суми, яка перевищує страхову вартість [1, ст. 16].

Також слід визначити ті збитки, за якими страховик не несе відповідальність:

- збитки, що сталися від природних властивостей самого вантажу (витоку або полонки, плісняви, самозаймання тощо), а також за збитки, що виникли внаслідок неналежного пакування;

- збитки, що сталися внаслідок наміру або грубої необережності страхувальника, відправника, одержувача, а також їх представників;

- збитки, що сталися внаслідок дії ядерного вибуху, радіації або радіоактивного зараження;

- збитки, що сталися внаслідок того, що судно було відправлено в неморехідному стані;

- збитки, що виникли внаслідок різного роду воєнних дій або військових заходів та їх наслідків, захоплення, піратських дій, народних заворушень, локаутів, страйків тощо;

- збитки, що виникли внаслідок завантаження, з відома страхувальника або його представника, але без відома страховика, речовин і предметів, небезпечних у відношенні вибуху і самозаймання.

У разі настання страхового випадку страховик має право шляхом сплати повної страхової суми звільнити себе від подальших обов'язків за договором морського страхування. Однак він зобов'язаний повідомити страхувальника про свій намір протягом семи днів з дня отримання від останнього повідомлення про страховий випадок і його наслідки. Також страховик зобов'язаний відшкодувати витрати, зроблені страхувальником виключно з метою запобігання або зменшення збитків до отримання ним вказаного повідомлення страховика. Слід зазначити, що у цьому випадку при сплаті всієї страхової суми страховик не набуває прав на застраховане майно.

Також слід розглянути випадки відчуження застрахованого судна та вантажу. У випадку відчуження застрахованого вантажу договір страхування зберігає силу, причому всі права і обов'язки страхувальника переходять до набувача вантажу. Якщо до відчуження вантажу страхова премія не була сплачена, обов'язок сплатити її несуть як страхувальник, так і набувач вантажу. У разі відчуження застрахованого судна договір морського страхування припиняється з моменту відчуження. Однак у разі відчуження судна під час рейсу

договір залишається в силі до закінчення цього рейсу і на набувача цього судна переходять права і обов'язки страхувальника.

Якщо судно пропало безвісти, то страховик відповідає у розмірі повної страхової суми. Судно вважається пропалим безвісти, коли про нього не надійшло ніяких відомостей протягом трьох місяців, а якщо одержання відомостей могло бути затримано внаслідок воєнних дій, – протягом шести місяців. За договором морського страхування судна на певний час страховик відповідає за пропажу судна безвісти, якщо останнє повідомлення про судно отримано до закінчення терміну договору і якщо страховик не доведе, що судно пропало безвісти до закінчення цього терміну.

Для страхувальника передбачено також право на абандон, тобто відмова від своїх прав на все застраховане майно і отримання повної страхової суми у наступних випадках: економічна недоцільність відбудування або ремонту застрахованого судна; захоплення судна або вантажу, застрахованих від такої небезпеки, якщо захоплення триває більше двох місяців; пропажа судна безвісти; економічна недоцільність ліквідації пошкоджень або доставки застрахованого вантажу в місце призначення. Угода сторін, що суперечить цим правилам, недійсна.

Заява про абандон повинна бути зроблена страховику протягом шести місяців з моменту закінчення термінів (настання обставин), зазначених вище. Із закінченням шестимісячного терміну страхувальник втрачає право на абандон, але може вимагати відшкодування збитків на загальних підставах. Заява про абандон не може бути зроблена страхувальником умовно і не може бути взята назад. Якщо після отримання від страховика відшкодування з'ясується, що судно не загинуло чи захоплене судно або вантаж будуть звільнені, страховик може вимагати, щоб страхувальник, залишивши собі майно, повернув страхове відшкодування, за винятком відшкодування часткового збитку, якщо страхувальник його зазнав [2, ст. 239–276].

Таким чином можна зробити висновок, що договір морського страхування, виступаючи основним елементом в процесі страхування ризиків морських перевезень, є важливим аспектом дослідження та має свої особливості, знання яких спрощує відносини між учасниками цього процесу – страховиком та страхувальником.

Список використаної літератури

1. Про страхування : Закон України від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР. Дата оновлення 01.01.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 13.04.2022).
2. Кодекс торговельного мореплавства : Закон України від 23.05.1995 р. № 176/95-ВР. Дата оновлення 01.01.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 13.04.2022).

А.А. Дроздина

студ. I курсу магістратури

спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»

Науковий керівник: к. е. н, доц. Л.Є. Борисова

СТРАХОВІ КОМПАНІЇ ЯК ІНВЕТОРИ: СУТНІСТЬ, НАПРЯМИ, ТЕНДЕНЦІЇ

Актуальність даної теми спричинена підвищенням ролі страхових компаній на інвестиційному ринку як індикаторів його поточного стану. Правильно обрана інвестиційна стратегія є запорукою майбутнього прибутку й високої платоспроможності. Це обумовлює необхідним провадження страховиками операцій з інвестування тимчасово вільних коштів.

Інвестиційною діяльністю страхових компаній називають їх функцію з інвестування власних і залучених коштів у різні об'єкти з метою отримання прибутків у майбутньому. Інвестиційна діяльність залежить від розміру інвестиційного потенціалу страховика – сукупності коштів, що є тимчасово або відносно вільними від страхових зобов'язань для інвестування з метою одержання інвестиційного доходу [2]. Можливість інвестування реалізується за допомогою:

- власного капіталу (статутний фонд, нерозподілений прибуток, додатковий та резервний капітал, вільні резерви);
- залучених коштів (поточне надходження страхових премій, резерви страхових премій та виплат, фонд запобіжних заходів).

Відповідно до законодавчої бази України страховику як інвестору надається можливість здійснювати капітальні і фінансові інвестиції, причому перші можуть бути реалізовані виключно

придбанням активів нерухомості [4]. Щодо фінансових інвестицій, то можна здійснювати тільки портфельні інвестиції. Страхові компанії на відміну від банків можуть здійснювати акумуляцію грошових заощаджень на досить тривалі терміни і бути джерелом довгострокових інвестиційних ресурсів. Кошти страхових резервів розміщують виходячи з принципів безпечності, прибутковості, ліквідності, диверсифікованості [1] в активи на рис. 1, на якому вони структуровані за останні п'ять років.

Рис. 1. Структура активів на покриття резервів nonlife-страховиків

Джерело: сформовано на основі [3]

Інвестиційні портфелі страховиків найбільше спрямовані у банківські депозити, але не більше 70 % загальних страхових резервів, із них в одному банку не більше 20 % [4]. До того ж, таке партнерство створює нові канали дистрибуції фінансових продуктів. Другим

основним об'єктом вкладення є державні цінні папери, обсяг інвестицій в які не може перевищувати 40 %. Порівнюючи 2017 рік та 2021, то вкладення за першим параметром зменшилися на 12 %, а за другим – збільшилися на 9 %, що свідчить зміну інвестиційної стратегії, яка була недосконалою з боку системних фінансових ризиків, пов'язаних з інфляцією і коливанням відсотків у банках. Варто відмітити, що банківські вкладення не стимулюють економіку на відміну від цінних паперів, емітованих державою.

Зарубіжні страховики формують інвестиційний портфель переважно з акцій та боргових цінних паперів. Вітчизняні страхові компанії ж лише на початкових етапах такої зміни інвестиційної політики. Наразі національний фондовий ринок включає прості іменні акції з відносно невеликою частиною привілейованих, хоча останні зменшують ризик вкладень в цей інструмент.

Щодо майбутнього стану вітчизняного ринку страхування, пропонуємо розглянути запровадження основних початкових кроків до досягнення відповідності світовому рівню (табл. 1).

Таблиця 1

Необхідні зрушення на страховому ринку України із їх наслідками

Напрями змін	Позитивні тенденції	Негативні тенденції
1. Імплементация світового досвіду.	Адаптація українського страхового ринку до міжнародних вимог, підвищення конкурентоспроможності.	Досить тривалий час, відсутність фахівців.
2. Зміна інвестиційної стратегії компанії.	Нарощення інвестиційного прибутку, збільшення фінансової стабільності.	Відсутність змін нормативів, корупція.

Джерело: сформовано на основі [5; 6]

Важливим вже зробленим кроком є становлення Національного банку України як головного регулятора із банківського та небанківського фінансових секторів. Це сприяє зосередженню та комбінації фінансового сектора у «єдиних руках» та беззаперечним досягненням єдиної мети – виведення української економіки до міжнародних стандартів.

Отже, за рахунок інвестиційної діяльності страхових компаній відбувається збільшення власних фінансових ресурсів, що дозволяє знизити обсяг залучення зовнішніх джерел фінансування. Крім цього інвестування сприяє розвитку бізнесу і дає можливість власникам самостійно керувати ним. Статистичні дані доводять, що в Україні за останні 5 років є позитивні зрушення в інвестиційній політиці страхових компаній, що у наступні десятиліття підвищить організованість та сучасність усього фондового ринку країни.

Список використаної літератури

1. Денисенко М. П., Токачева А.В. Інвестиційна діяльність страхової компанії: проблеми та напрями активізації. *Ефективна економіка*. 2018. № 10. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/10_2018/11.pdf (дата звернення 10.04.2022).
2. Мілошевич Н.В. Інвестиційна діяльність страхових компаній в Україні. *Економіка і суспільство*. 2018. № 16. С. 758–763. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/16_ukr/115.pdf (дата звернення 10.04.2022).
3. Огляд небанківського фінансового сектору. Листопад 2021. *Національний банк України*. (дата звернення 11.04.2022). URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Nonbanking_Sector_Review_2021-11.pdf?v=4
4. Про страхування : Закон України від 7.03. 1996 р. № 85/96-ВР. Останнє оновлення: 01.01.2022. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення 11.04.2022).
5. Рекуненко І. І., Чорна С.В. Особливості інвестиційної діяльності страхових компаній. *Економіка і суспільство*. 2017. № 8. С. 666–672. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/54231/3/Rekunenکو_Chorna.pdf;jsessionid=7862601512A5CEA088989FCF4E773308 (дата звернення 11.04.2022).
6. Шипшанова Н.О. Напрями активізації інвестиційної діяльності страхових компаній України. *Агросвіт*. 2019. № 21. С. 59–65. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/21_2019/9.pdf (дата звернення 12.04.2022).

Г.О. Злобін
студ. I курсу магістратури
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»
Науковий керівник: д. е. н., доц. О.М. Савастєєва

ІННОВАЦІЙНІ ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

Сучасна світова економіка перебуває в трансформаційному стані, що пояснюється зростаючим і все більш охоплюючим впливом запровадження цифрових технологій, насамперед, на фінансовий ринок. Цей технологічний напрямок зазвичай називають цифровізацією, яка зачіпає як окремі ланки технологічних ланцюжків, так і охоплює цілі процеси. Економічним результатом від впровадження цифровізації є скорочення використаних трудових ресурсів і, як наслідок, усіх взаємопов'язаних витрат, що виникають при зменшенні обсягу використання людських ресурсів.

В сучасних умовах в банківській системі України відбуваються трансформаційні перетворення, які переходять на принципово новий якісний рівень, що відповідає технологічним вимогам національної цифрової економіки. Цифрова трансформація сприяє еволюційному розвитку бізнес-моделей, впровадженню сучасних концептуальних рішень у банківській сфері, від удосконалення технологій Інтернет-банкінгу до максимальної трансформації традиційних грошових операцій.

Впровадження цифрових інноваційних технологій виступає стійкою платформою для забезпечення стабільного та довгострокового зростання ефективної діяльності банків та фінансових установ. Саме цифровізація є сучасним стратегічним пріоритетом банківських технологій у світовій економіці. Фінансові технології є основною рушійною силою змін у банківському секторі. Проте банківська система знаходиться на початковому шляху цифрової трансформації, якщо досліджувати її в контексті впровадження банківських інновацій.

Міжнародна рада з фінансової стабільності у своїх документах у 2017 році визначила «фінтех» як проекти та дії, які є «технологічними інноваціями фінансових послуг», включаючи в це поняття

продукти/послуги, що використовують цифрові роздрібні платежі, цифрові гаманці, фінтех-кредити, робо-консультанти та цифрові валюти на основі базових технологій [1].

Розкриття поняття «фінтех» доводить, що воно охоплює не тільки фінансові ринки, а й поширюється значно ширше за ці сфери. Це дозволяє стверджувати, що відбувається процес конвергенції фінансового сектору та інших секторів економіки, який ґрунтується на основі фінансових технологій. Спостерігається формування багатоформатного розвитку банківської сфери, що включає не лише класичні підходи до організації банківської діяльності [2].

Впровадження інноваційних технологій спрямоване на створення максимально доступної та прозорої банківської послуги незалежно від часу та місця, підвищення ефективності обслуговування за рахунок зростання якості сформованих банківських послуг. Такий вектор розвитку банківського сектору свідчить про те, що в результаті, конкуренція в банківському середовищі загостриться на тлі формування найбільш доступних та клієнтоорієнтованих банківських продуктів.

Використовуваний сьогодні інноваційний підхід до банківської діяльності формує умови для розширення банківських продуктів і послуг, передбачає еволюцію обслуговування клієнтів у банку, що визначає рівень ефективності розвитку сфери банківських послуг. Зростання якості та розширення лінійки банківських продуктів базується не тільки на їх розвитку, а й на зростанні інформаційної прозорості в частині отримання інформації клієнтами банків, безпосередньо банками [3].

Впровадження банківських інновацій має подвійний ефект:

- з одного боку, впровадження банківських інновацій забезпечує модернізацію банківських послуг, розширює їх доступність та збільшує їх швидкість, забезпечуючи зростання попиту на них, підвищуючи прибутковість фінансових установ для визначення оптимального рівня маржі та зменшуючи операційну витрати;
- з іншого боку, масовий перехід до операцій у цифровій сфері неминуче призводить до зростання кіберзагроз та зниження рівня безпеки поточних операцій, пов'язаних з активним переходом на дистанційний цифровий формат банківських операцій.

Технології, які впроваджує банківський сектор, – це процес проникнення інновацій у роботу з клієнтами та їх даними, для підвищення ефективності та оптимізації обслуговування клієнтів [4].

Розвиток банківської діяльності в умовах цифровізації економіки породжує необхідність розробки таких елементів програми досягнення цільового фінансового стану діяльності банку:

- моделі прогнозування загроз та визначення рівня фінансової безпеки банку;
- фінансовий план розвитку банку в контексті впровадження інновацій;
- стратегія управління фінансовими потоками банку;
- автоматизована оцінка ефективності реалізації стратегії банку.

Таким чином, ми дійшли висновку, що впровадження банківських інновацій є результатом взаємного злиття двох світових тенденцій – цифровізації суспільства та впровадження фінтеху. Це означає, що трансформація банківського сектору економіки на основі впровадження банківських інновацій у діяльність банків є системним і масштабним явищем, новим етапом у розвитку банківської справи.

Водночас, розвиток банківських інновацій, проникнення цифровізації в усі сфери банківської справи неминуче призведе до дуже суттєвої трансформації банківського сектору економіки. З огляду на те, що цифровізація банківської справи має значні переваги для кінцевих споживачів банківських послуг, банків та держави, можна впевнено стверджувати, що інноваційно-технологічний розвиток банківської сфери створює передумови для формування досконалої фінансової системи, що, в свою чергу, буде надійний фундамент для підвищення рівня соціально-економічного розвитку.

Список використаної літератури:

1. Global FinTech Report, Pw C. (2017). URL: <https://www.pwc.com/jg/en/publications/pwc-global-fintech-report-2017.pdf> (date of access: 11.05.2022).
2. Фінтех в Україні: тенденції, огляд ринку та каталог. URL: http://www.fst-ua.info/wp-content/uploads/2019/02/FinTech_Catalogue_feb2018_en_ua.pdf (дата звернення: 11.05.2022).
3. Кузьменко О. В., Овчаренко В.О. Тенденції розвитку сучасних банківських технологій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. № 24 (частина 2). С. 98–103.

4. Костогриз В. Атіскова А. Напрями підвищення ефективності діяльності банківських установ в умовах цифровізації економіки. *Розвиток банківських систем світу в умовах глобалізації фінансових ринків* : матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції (25 жовтня 2019 року, м. Черкаси). Черкаський інститут ДВНЗ «Університет банківської справи», 2019. с. 254–257).

О.Г. Колеснікова

студ. I курсу магістратури

спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»

Науковий керівник: к. е. н, доц. Л.Є. Борисова

ФАКТОРИ СТІЙКОСТІ І ЗАГРОЗИ НЕСТАБІЛЬНОСТІ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах сучасного кризового стану, що спричинений військовим станом через агресію РФ, в Україні поширюються певні тенденції, що викликають спад національної економіки та масове хвилювання, що призводить до істотного скорочення обсягів публічних фінансових ресурсів, скорочення виробничого потенціалу та інвестиційної привабливості країни, зниження можливостей соціальної взаємодії в країні тощо. Всі ці явища мають деструктивний характер для мінливої економіки України, що унеможлиблюють та уповільнюють економічне зростання. Тому питання вирішення та подолання загрози нестабільності фінансової системи та поствійськових явищ є наразі актуальними.

Осмилення наслідків Революції Гідності та подій російсько-української війни не лише істотно змінило погляд українського суспільства на сутність та значення економічної безпеки України, а й сприяло появі наукових праць, які висвітлюють досліджувану проблему системно, різнопланово та багаторівнево. Важливу емпіричну базу для наукового дослідження створюють статистичні матеріали Міністерства фінансів України, щорічні огляди ГО «Рада зовнішньої політики «Українська призма» тощо.

Наказом президента з 24 лютого 2022 року в Україні запроваджено воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться

у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень [4].

Протягом перших тижнів війни ВВП України скоротився майже на 40 % порівняно з довоєнним періодом. Позитивним зрушенням стало те, що поступово підприємництво та населення починають оговтуватися та адаптуватися до нової реальності, що підтримує економіку. Суттєву фінансову та гуманітарну допомогу надають дружні країни, приватні особи та міжнародні фінансові організації. З початку повномасштабного вторгнення РФ Україною було отримано: фінансування від МВФ за програмою екстреної підтримки у розмірі 1,4 млрд дол.; відкрито спеціальний рахунок для зарахування коштів допомоги, на який Канада перерахувала одна з перших 1 млрд. канад. дол.; пакет допомоги від Світового банку під назвою «Фінансування відновлення України після економічної надзвичайної ситуації» на суму 489 млн дол.; від ЄБРР допомогу у сумі 2,2 млрд дол. [3].

Не менш важливим чинником утримання економіки стала стабілізація роботи банківської системи, що дуже допомогло переходу на «воєнні рейки». Енергетична сфера працює стабільно, а харчова промисловість поступово розгортає свої потужності. Відновлюють виробництво та експорт, окремі металургійні заводи. В свою чергу, урядом було запроваджено ряд ініціатив, спрямованих на підтримку підприємництва під час війни. Нові правила передбачають послаблення вимог щодо ведення бізнесу у розрізі сплати податків. Ринок страхування продовжує працювати. Більшість страховиків організували свою роботу, здійснивши евакуацію співробітників у безпечніші регіони, забезпечивши віддалену роботу персоналу, збереження технічних засобів та баз даних.

Отже, до факторів стійкості можна віднести: стабільна робота банківського сектору, що був підготовлений постковідною кризою;

фінансування України міжнародними організаціями; кредитування аграріїв на пільгових умовах та початок ризикової посівної; населення, яке готове протистояти вторгненню ворога у їх повсякденне та безтурботне життя. Ризикуючи життям, українці продовжують працювати та допомагати країні, підтримуючи обіг грошей та сплату податків – це справжній хребет української економіки.

До загроз нестабільності фінансової системи України належать – зменшення ВВП та виробничих потужностей (втрати країни оцінюються понад 1 трлн дол.), дефіцит державного бюджету, адже щомісяця країні необхідні 5 млрд дол. щоб Уряд та економіка могли продовжувати працювати в умовах війни. Це відбувається через відсутність достатнього експорту, поширення зон активних бойових дій на території України, масової зовнішньої міграції.

Виходячи із вищезазначеного, можна запропонувати шляхи виходу економіки з кризового стану, в першу чергу, це завершення бойових дій по всій території України, відновлення її територіальної цілісності, враховуючи тимчасово окуповані території. Відновлення та формування нових логістичних маршрутів для постачання української експортної продукції, що дасть додатковий поштовх відновленню звичної економічної активності. Впровадження ефективного плану оздоровлення банківської, бюджетної, податкової систем. Сприяння відбудові промисловості, розвитку підприємництва в усіх сферах економічної діяльності; відновлення та створення нових робочих місць тощо.

Список використаної літератури

1. Котик Ю.В. Національна безпека України: економічний вимір: Донецький національний університет ім. Василя Стуса, 2020. С. 49–60. DOI: 10.31558/2519-2949.2022.1.6. (дата звернення 12.04.2022).
2. Ми разом – проти російської агресії: Текстова публікація: Верховна рада України від 11 квітня 2022. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/gazom/221573.html> 2949.2022.1.6. (дата звернення 14.04.2022).
3. Національний банк України: Фінансова стабільність: Про фінансову стабільність. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/about>. 2949.2022.1.6. (дата звернення 14.04.2022).
4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 14.04.2022 № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>. 2949.2022.1.6. (дата звернення 15.04.2022).

А.О. Трапезніков
студ. I курсу магістратури
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»
Науковий керівник: к. е. н., доц. О.О. Колесник

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початком військової агресії росії проти України банківська система зазнала різного роду змін в роботі та процесах діяльності через введення воєнного стану. Вимушено змінювалися правила функціонування, які в свою чергу стосуються як збереження життя та здоров'я співробітників, так і збереження функціонального стану всіх економічних процесів, які дають українцям віру в їх майбутнє.

За умов воєнного стану для регулювання економіки починають діяти нові правила та закони, які були регламентовані чи заздалегідь, з метою завчасного взяття під контроль усіх змін чи запроваджені вже під час війни, коли було виявлено «вузькі місця» системи регулювання, що необхідно було в оперативному порядку врегулювати новими законами, актами, зобов'язаннями чи комплаєнсом.

Одним з таких превентивних заходів було підписання Постанови «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» від 24 лютого 2022 року [1]. В ній зазначаються основні правила функціонування банківської системи та грошового обігу в умовах воєнного стану.

Основними тезами цієї Постанови є наступні:

1. Правління Національного банку України забезпечує свою роботу відповідно до Закону України Про Національний банк, Регламенту Правління Національного банку України в умовах особливого періоду, затвердженого рішенням Правління Національного банку України від 21 серпня 2019 року № 606-рш, нормативно-правових та розпорядчих актів Національного банку України.

2. Банки продовжують роботу з урахуванням обмежень, визначених цією постановою.

3. Обмежити зняття готівки з рахунку клієнта в обсязі 100 000 грн в день (не враховуючи виплати заробітної плати та соціальних виплат.

4. Здійснювати безготівкові розрахунки без обмежень.

5. Підкріплювати банкомати готівкою без обмежень.

6. Банкам забезпечити роботу відділень в безперебійному режимі в умовах відсутності загрози життю та здоров'ю населення.

7. Призупинити роботу валютного ринку України, крім операцій продажу іноземної валюти клієнтами.

8. Зафіксувати офіційний курс на 24.02.2022.

Крім того, банки, піклуючись про своїх клієнтів, запровадили «кредитні канікули» – це період, на який виплати за кредитами тимчасово можна не виплачувати. В період дії цих «канікул» перестають застосовуватися такі штрафні санкції, як пеня та будь-які штрафні санкції за несвоєчасне погашення.

Негативним для банківської системи в частині повернення кредитів є той факт, що дуже багато людей втратили житло та роботу, є тимчасово переміщеними особами через від'їзд із зони активних бойових дій, що не могло не вплинути на підвищення ризику неповернення кредитної заборгованості. Це кредити, як правило, надані на купівлю житла, на оренду чи побудову приміщень для ведення бізнесу, і наразі джерело їх погашення, а саме доходи від реалізації бізнес-проектів або постійне місце роботи стало неактуальним. Це, безумовно, негативно вплине на результати банківської системи.

Слід зазначити також, що банківська система виконує зараз особливу місію та взяла на себе зобов'язання акумуляції коштів для підтримки ЗСУ (Збройних сил України). Для цього було відкрито єдиний рахунок НБУ, на який всі бажаючі можуть відправляти кошти для забезпечення армії та населення, що потребує допомоги, всім необхідним. Наразі (13 травня 2022 року) на цьому спецрахунку для ВСУ залишилося понад 10 млн грн.

Загалом Національний банк вже перерахував на потреби військових понад 16,5 млрд грн., зокрема (рис. 1) [2]:

на потреби Національної гвардії України – всього 950 млн грн;

на потреби Національної поліції України – всього 1 650 млн грн;

на потреби Міністерства оборони України – всього 12 970 млн грн;

на потреби Державної прикордонної служби – всього 980,2 млн грн.

Кошти надходять не лише від наших громадян, а й від громадян інших країн світу (такі як США, Канада, Німеччина, Великобританія, Польща, Швеція, Франція та багато інших).

Рис. 1. Структура коштів, перерахованих НБУ на потреби української армії, %, на початок травня 2022 р.

Джерело: побудовано автором за [1]

Міністерство фінансів України з початку повномасштабного нападу росії провело 30 аукціонів із продажу військових облігацій, залучивши до державного бюджету майже 60 млрд грн., близько 144,1 млн дол. США та 176,5 млн євро. Про це свідчать дані депозитарію Національного банку України.

Найбільший портфель військових ОВДП традиційно сконцентрований серед банків – первинних дилерів [2]. Частка громадян у обсязі вкладень у військові облігації досягла рекордного показника як за кількістю покупців цінних паперів уряду, так і за показником володіння ними у процентному співвідношенні. Це яскраво демонструє єдність українців у підтримці фінансового тилу держави.

Отже, ми можемо зробити висновок, що банківська система України, не зважаючи на тиск, спричинений війною, зберігає фінансову стійкість і продовжує функціонувати, підтримуючи показники довоєнного часу. Цього вдалося досягти завдяки

своєчасно застосованим превентивним інструментам антикризового управління та реактивним заходам на існуючі проблеми, що неможливо було спрогнозувати заздалегідь.

Список використаної літератури

1. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану : Постанова Правління Національного банку України від 24.02.2022 р. № 18. *Офіційний вісник України*. 2022. № 19. С. 317.
2. Про роботу банківської системи та валютного ринку з 24 лютого 2022 року в умовах воєнного стану по всій території України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/pro-robotu-bankivskoyi-sistemi-ta-valyutnogo-rinku-z-24-lyutogo-2022-roku-za-umovi-voennogo-stanu-po-vsiy-teritoriyi-ukrayini>(дата звернення: 15.05.2022).
3. Як працює банківська система під час війни? URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/04/21/686023/> (дата звернення: 12.05.2022).

Зміст

Розділ 1 АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ, ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Т.О. Азарова АНУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВОЮ МІЖНАРОДНОГО ДОГОВОРУ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ	3
В.В. Горбачук ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА	6
Х.П. Кореновська ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ МОРСЬКОЇ АРБИТРАЖНОЇ КОМІСІЇ ПРИ ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВОЇ ПАЛАТІ УКРАЇНИ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА	9
Т.С. Лихачова ЩОДО ДЖЕРЕЛ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ ДУМКИ В КИЇВСЬКІЙ РУСІ	13
В.В. Мица ЩОДО ПОНЯТТЯ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ У МІЖНАРОДНОМУ ТА НАЦІОНАЛЬНОМУ ПРАВІ	16
В.О. Носач ФОРМИ ЗДІЙСНЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ДОПОМОГИ У РАМКАХ КОНЦЕПЦІЇ «ОБОВ'ЯЗКУ ЗАХИЩАТИ»	20
Б.Ю. Полотнянко ПРАВОВЕ МИСЛЕННЯ ЯК СКЛАДОВА ЮРИДИЧНОГО ПІЗНАННЯ	25
Д.А. Постна ВПЛИВ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ВОЄННОГО СТАНУ НА СПОСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ	28
А.П. Прокопчук АВТОРСЬКЕ ПРАВО НА ОБ'ЄКТИ, СТВОРЕНІ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ: ДОСВІД ІНОЗЕМНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА ПРАКТИКИ	32
А.О. Степанюк ПРАВО ОСОБИ НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ У КОНТЕКСТІ ПРАКТИКИ ЕСПЛ	35
Л.П. Чілік ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЇ» В МІЖНАРОДНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ	39

Розділ 2
ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН
У ПРИВАТНОПРАВОВІЙ СФЕРІ

А.А. Артюшенко ЕЛЕКТРОННЕ ЛИСТУВАННЯ ЯК ДОКАЗ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ	43
Д.М. Балабан ТОРГОВЕЛЬНА МАРКА ЯК ЗАСІБ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ УЧАСНИКІВ ЦИВІЛЬНОГО ОБОРОТУ	48
А.В. Виходець ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТІ СУДДІ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ	51
О.Р. Вишневська ДЖЕРЕЛА РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА	56
О.О. Волошкевич СУДНОПЛАВСТВО НА УКРАЇНСЬКІЙ ЧАСТИНІ ДУНАЮ: ЕКОЛОГО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ	60
К.В. Довга ЕКОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ТА ЕКОЛОГІЧНА СВІДОМІСТЬ В ЕКОЛОГІЧНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ	64
В.І. Ісарєва ВАЛЮТНІ ЦІННОСТІ ЯК ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА	68
Н.В. Каравайченко ПРАВО ДОВІРЧОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ОКРЕМИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН	71
Д.А. Мадей ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У XIV–XVI СТ.	77
К.К. Мальцева ЕЛЕКТРОННЕ СУДОЧИНСТВО У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН	80
Д.Ю. Романюк ДІЄЗДАТНІСТЬ ФІЗИЧНИХ ОСІБ У СТАРОДАВНЬОМУ РИМІ	85
О.Р. Савченко ОКРЕМІ АСПЕКТИ УДОСКОНАЛЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОМИСЛОВОГО ЗРАЗКУ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	87
О.П. Татунь СИСТЕМА РИМСЬКОГО ПРАВА	92

O.G. Khrishcheva AGRICULTURAL COOPERATION IN UKRAINE: HISTORY OF FORMATION AND FUNCTIONING	96
---	----

Розділ 3

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА, КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ТА КРИМІНАЛІСТИКИ

А.Д. Горпінч ЗНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ З ЕЛЕКТРОННИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	99
Д.А. Деменчук РОЗВИТОК ЦИВІЛІЗАЦІЇ – ОДНА З ОСНОВНИХ ПРИЧИН ЕКСТРЕМІЗМУ	102
О.Д. Жученко НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	107
Н.В. Каравайченко ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСУ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОСВІДУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	110
С.В. Ковальська ТИМЧАСОВЕ ВІДСТОРОНЕННЯ СУДДІ ВІД ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ В СИСТЕМІ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	114
К.О. Ковальчук ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ В НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНАХ: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ	117
О.Р. Савченко ВПЛИВ МІЖНАРОДНОГО ЗАКОНОДАВСТВА НА РОЗВИТОК ТАЄМНИЦІ СПІЛКУВАННЯ ЯК ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ	120
Є.О. Сачаєва ЩОДО ОБ'ЄКТУ НЕЗАКОННОГО ПОМІЩЕННЯ В ЗАКЛАД З НАДАННЯ ПСИХІАТРИЧНОЇ ДОПОМОГИ	123
Д.Е. Степанова ЗНАЧЕННЯ ВІКТИМНОСТІ У МЕХАНІЗМІ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВООПОРУШЕНЬ В МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ	126
М.В. Указна МІЖНАРОДНИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ СУД: ЮРИСДИКЦІЯ ТА ЗАЯВИ УКРАЇНИ	130

Р.С. Федорченко	
ДО ПИТАННЯ ПРЕДМЕТУ ДОКАЗУВАННЯ В СТРУКТУРІ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ МЕТОДИК РОЗСЛІДУВАННЯ	133
В.В. Шадюк	
СМЕРТНА КАРА ЯК ВИД ПОКАРАННЯ ЗА ДЕРЖАВНІ ЗЛОЧИНИ	135

Розділ 4

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО, ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА, АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА, ПРАВОСУДДЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Є.Є. Барашкова	
ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАКІНЧЕННЯ РОЗГЛЯДУ СУДОВИХ СПРАВ У РІЗНИХ СУДОВИХ ПРОЦЕСАХ	139
Д.Є. Березовська	
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ, ПОСТАНОВЛЕНИХ ПРОТИ ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ У СТАНІ ПРИВАТИЗАЦІЇ, В КОНТЕКСТІ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД	142
Р.С. Білий	
ОСНОВНІ ПРОГАЛИНИ ЛІСАБОНСЬКОГО ДОГОВОРУ	145
М.С. Булига	
ВИЛУЧЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ВЛАСНОСТІ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ТА ЇЇ РЕЗИДЕНТІВ	148
Л.С. Бурдейна	
СУЧАСНІ ПЕРСПЕКТИВИ ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	151
О.С. Гомонець	
ОБМЕЖЕННЯ СВОБОДИ СЛОВА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	154
А.В. Желдубовська	
КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ	157
Н.В. Каравайченко	
УЧАСТЬ НАЦІОНАЛЬНИХ ПАРЛАМЕНТІВ У ЗДІЙСНЕННІ ЗАКОНОТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ	161
М.В. Лазар	
«ДИСКРЕЦІЯ» В ЮРИДИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: РОЗУМІННЯ ТА ДЕОНТОЛОГІЧНИЙ ВИМІР	164
О.Ю. Левчик	
ІМУНІТЕТИ У РІЗНИХ СУДОВИХ ПРОЦЕСАХ ТА СУДОВИХ СИСТЕМАХ	169

В.Г. Літвінова	
ПРОБЛЕМА РОЗУМІННЯ ВИКОНАВЧОГО ДОКУМЕНТА У ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ: СУДОВИЙ НАКАЗ ЧИ НАКАЗ?	172
В.Р. Люлько	
СВОБОДА ВИСЛОВЛЮВАНЬ ТА ІНТЕРНЕТ	175
В.В. Мартиновська	
ІНСТИТУЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ЄС У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ	178
L.F. Mataieva	
WAR IN UKRAINE: CHALLENGES FOR MEDIATORS	181
Т.М. Меленчук	
ПІДСТАВИ ДЛЯ УЧАСТІ ПРОКУРОРА В ГОСПОДАРЬСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ	183
В.О. Носач	
ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ СУДУ ТА ІНШИХ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ	186
П.В. Овчаренко	
ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ СТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ СУДІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	189
С.В. Огнарьова	
СУДОВЕ ДОРУЧЕННЯ ЯК ІНСТИТУТ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА	191
Б.С. Покритюк	
НАРАТИВ ЩОДО УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	194
О.Р. Савченко	
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ НАЦІОНАЛЬНОГО ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ГРОМАДЯНСТВА	197
Л.І. Терпан	
ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В АФРИКАНСЬКІЙ СИСТЕМІ	200
О.Г. Чекал	
ГОНОРАР УСПІХУ: НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД	203
Л.М. Шевчук	
АДАПТАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ ДО СТАНДАРТІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВОВОГО ПРОСТОРУ	206
А.І. Шостак	
РЕКВІЗИЦІЯ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ТІЦК ТА СП	209
Я.І. Юрова	
ГАРАНТІЇ ДЛЯ ВПО УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	212

Розділ 5

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

М.О. Вдовиченко

НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ 215

В.А. Венцюк

КОНКУРЕНЦІЯ І МОНОПОЛІЯ ТА ЇХ РОЛЬ У РОЗВИТКУ
РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ 217

Е.П. Гонтар

ЕКОНОМІЧНІ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ 220

А.В. Задонська

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19 222

Є.К. Карпенко

РЕСУРСИ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ 225

П.О. Клапатюк

ВИРОБНИЦТВО ТА ЙОГО РОЛЬ У СУСПІЛЬСТВІ 228

Ю.В. Парамонова

ІНСТИТУЦІЙНИЙ РОЗВИТОК МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ
В СУЧАСНИХ УМОВАХ 230

Д.В. Халєєва

КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 234

С.В. Ходюк

ЕКОНОМІЧНІ ІНТЕРЕСИ ТА МЕХАНІЗМИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ 237

Розділ 6

МАРКЕТИНГ: АНАЛІЗ ТА ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

Ю.В. Донченко

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ЧЛЕНСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ 240

О.Г. Катеренчук

ПРОЦЕС ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНИ ТА СВІТІ 243

М.С. Конєва

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ SMM ІНСТРУМЕНТІВ
ДЛЯ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО БІЗНЕСУ 247

К.О. Петренко

ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ РЕКЛАМИ
В СУЧАСНИХ УМОВАХ 250

А.М. Рахімі	
О2О ЯК ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ ПРОСУВАННЯ БІЗНЕСУ	253
А.В. Спасенко	
ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ЛОГІСТИКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ В УКРАЇНІ	256
В.М. Стоянов	
УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОВИМИ РИЗИКАМИ В ФІНАНСОВІЙ СФЕРІ	259
М.О. Філатова	
ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ПРОЄКТНИХ КОМАНД НА ПІДПРИЄМСТВАХ	262
А.П. Чернєва	
ВИКОРИСТАННЯ МАРКЕТИНГОВИХ СТРАТЕГІЙ ПІДПРИЄМСТВАМИ ГРОМАДСЬКОГО ХАРЧУВАННЯ	265
О.О. Shkeda	
THE IMPLICIT-ASSOCIATION TEST AS A TOOL FOR EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF AN INFLUENCER MARKETING STRATEGY	268
І.А. Якімова	
БАЗОВІ ЕКОСИСТЕМИ У ТУРИСТИЧНІЙ СФЕРІ	273

Розділ 7

МЕНЕДЖМЕНТ ТА ІННОВАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Н.-К. А. Бессарабова	
АНАЛІЗ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ	276
К.Д. Деркач	
КОНЦЕПЦІЯ «РОЗУМНОГО МІСТА» (НА ПРИКЛАДІ МІСТ ДАНІЇ)	280
Т.В. Карадобрі	
СПЕЦІАЛЬНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ	284
М.Д. Кузнецова	
РОЗВИТОК ФРАНЧАЙЗИНГУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ КРИЗИ	287
Л.К. Кулі	
АКТУАЛЬНІ МОДЕЛІ І МЕТОДИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ В ПОРТФЕЛЬНОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ	290
О.Є. Масленніков	
УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СТІЙКІСТЮ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ В КОНТЕКСТІ ОПОДАТКУВАННЯ	293

Г.А. Мемарне АСПЕКТИ «НОВОЇ НОРМАЛЬНОСТІ» ПРОФЕСІЙНОЇ СИСТЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ В УКРАЇНІ	297
В.В. Олійник СУЧАСНІ ПРОЦЕСИ ФОРМУВАННЯ РЕЛЕВАНТНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БАЗИ ПРОФЕСІЙНОЇ СИСТЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ	300
О.І. Павлов ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ	303
D.A. Rudiak ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN MANAGEMENT	306
О.О. Усік НОВА ІЄРАРХІЯ ПОТРЕБ В РОЗВИТКУ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ МЕНЕДЖМЕНТУ	309
Л.В. Чепурна КОРЕЛЯЦІЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ТА БРЕНДИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА	312

Розділ 8

ОБЛІК, АУДИТ, КОНТРОЛЬ, АНАЛІЗ І ОПОДАТКУВАННЯ: СУЧАСНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

А.О. Гусєв ОСОБЛИВОСТІ АНАЛІЗУ РОЗРАХУНКІВ ЗА ПОДАТКАМИ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	315
М.В. Ісенко ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ І ОПОДАТКУВАННЯ ВІТЧИЗНЯНИХ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	319
А.О. Кавецький ПОДАТОК НА ВИВЕДЕНИЙ КАПІТАЛ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ДОЦІЛЬНІСТЬ ЗАПРОВАДЖЕННЯ	322
О.І. Конопля ОСОБЛИВОСТІ НАРАХУВАННЯ ТА СПИСАННЯ ЗНОСУ (АМОРТИЗАЦІЇ) НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ	326
М.О. Льопко ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ В ІТ-СФЕРІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ	330
М.В. Новікова КРИЗОВІ ЯВИЩА В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	333

Т.С. Радзевич	
РОЛЬ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ У ФОРМУВАННІ ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ	335
К.С. Соловйов	
ОПОДАТКУВАННЯ В СФЕРІ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ: ВИКОРИСТАННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ	338
Б.І. Талпе	
УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ГОТОВОЇ ПРОДУКЦІЇ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	343
Д.О. Фоменчук	
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ОПЛАТИ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ	346
Н.Ф. Фучеджи	
УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ ЯК ОСНОВНИЙ ЧИННИК ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ	349

Розділ 9

ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

К.М. Андрушой	
ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРУ МОРСЬКОГО СТРАХУВАННЯ	353
А.А. Дроздина	
СТРАХОВІ КОМПАНІЇ ЯК ІНВЕТОРИ: СУТНІСТЬ, НАПРЯМИ, ТЕНДЕНЦІЇ	356
Г.О. Злобін	
ІННОВАЦІЙНІ ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ	360
О.Г. Колеснікова	
ФАКТОРИ СТІЙКОСТІ І ЗАГРОЗИ НЕСТАБІЛЬНОСТІ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	363
А.О. Трапезніков	
БАНКІВСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	366

Наукове видання

ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ
студентів, аспірантів та здобувачів –
учасників 78-ї звітної конференції
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова

СЕКЦІЯ
ЕКОНОМІЧНИХ І ПРАВОВИХ НАУК

19–20 травня 2022 року
м. Одеса

**Економіко
Правовий
Факультет**

ОНУ імені І.І. Мечникова

Відповідальний редактор	О. Побережець
Дизайн обкладинки	А. Юдашкіна
Технічне редагування	Т. Шутова
Верстка	Ю. Семенченко

Підписано до друку 23.05.22 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний.
Цифровий друк. Гарнітура Merriweather.
Ум. друк. арк. 22,09.
Наклад 300. Замовлення № 0622-045.

Видавництво та друк: Олді+
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Свідоцтво ДК № 7546 від 13.12.2021 р.

Тел.: +38 (098) 559-45-45,
+38 (095) 559-45-45, +38 (093) 559-45-45
Для листування: а/с 20, м. Херсон, Україна, 73021
E-mail: office@oldiplus.ua

**ОЛДІ
ПЛЮС**